

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DANSKE SLOTTE OG HERREGÅRDE

SKAGERRAK

SKAGEN

FREDERIKSHAVN

SÆBY

LÆSØ

KATTEGAT

KORTET ER REDIGERT OG TEGNET AF
HEINRICH MORGENSJØRNE
TOPOGRAF VED GEODATISK INSTITUT

Danske Slotte
og Herregårde

Danske Slotte og Herregårde

ANDEN UDGAVE

Under redaktion af AAGE ROUSSELL

10

VENDSYSSEL

HASSINGS FORLAG

København 1966

Sætning og trykning er foretaget af P. J. Schmidts Bogtrykkeri A/S, Vojens. Farvebillederne er trykt i offset af Th. Laursens Bogtrykkeri, Tønder. Illu-Grafia har forestået klichéarbejdet og Petersen & Petersens Bogbinderi indbindingen. Den grafiske tilrettelægning er varetaget af Viggo Naae.

1. - 3. oplag

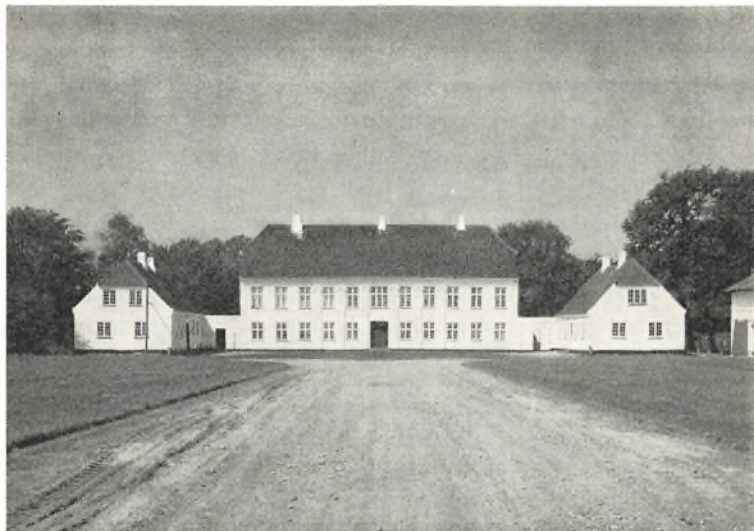
Redaktionen har revideret følgende forfatters artikler:
Louis Bobé (†), Svend Egelund, Sigurd Jensen, C. Klitgaard (†),
Hal Koch (†), Vilh. Lorenzen (†) og H. S. A. Nygård (†).
De øvrige forfattere har selv revideret deres artikler.

INDHOLD

AGGERSBORGGAARD	399
af forfatteren <i>Mogens Lebech</i>	
ASDAL	291
af overarkivar, cand. mag. <i>C. Rise Hansen</i>	
BAGGESVOGN	199
af forfatteren <i>Mogens Lebech</i>	
BANGSBO	239
af forfatteren <i>Mogens Lebech</i>	
BIRKELSE	349
af lokalhistoriker, postmester <i>C. Klitgaard</i>	
BJØRUM	9
af arkivar <i>Flemming Jerk</i>	
BOLLER	155
af rigsbibliotekar, cand. jur. <i>Palle Birkelund</i>	
BRATSKOV	377
af arkivar, cand. mag. <i>H. S. A. Nygård</i>	
BØGSTED	191
af forfatteren <i>Mogens Lebech</i>	
BØRGLUM KLOSTER	319
af professor, dr. theol. <i>Hal Koch</i>	
DRONNINGLUND	49
af forfatteren <i>Mogens Lebech</i>	
DYBVAD	99
af rigsbibliotekar, cand. jur. <i>Palle Birkelund</i>	
ESKJÆR	207
af lokalhistoriker, postmester <i>C. Klitgaard</i>	
FUGLSIG	185
af forfatteren <i>Mogens Lebech</i>	
GAMMEL HAMMELMOSE	343
af arkivar <i>Flemming Jerk</i>	
GAMMEL VRAA	29
af overarkivar, cand. mag. <i>C. Rise Hansen</i>	
GAARDBOGAARD	263
af overarkivar, cand. mag. <i>C. Rise Hansen</i>	
HAVEN	119
af mag. art. <i>Svend Egelund</i>	

HEJSELT	111
af arkivar <i>Flemming Jerk</i>	
HJERMITSLEVGAARD	335
af lokalhistoriker, postmester <i>C. Klitgaard</i>	
HÆSTRUPGAARD	179
af lokalhistoriker, postmester <i>C. Klitgaard</i>	
HØGHOLT	215
af arkivar, cand. mag. <i>H. S. A. Nygård</i>	
HØRBYLUND	139
af rigsbibliotekar, cand. jur. <i>Palle Birkelund</i>	
KNIVHOLT	247
af forfatteren <i>Mogens Lebech</i>	
KNUDSEJE	107
af rigsbibliotekar, cand. jur. <i>Palle Birkelund</i>	
KOKKEDAL	387
af kgl. ordens-historiograf, dr. phil. <i>Louis Bobé</i>	
KØLSKEGAARD	35
af rigsbibliotekar, cand. jur. <i>Palle Birkelund</i>	
LANGHOLT	41
af forfatteren <i>Mogens Lebech</i>	
LERBÆK	255
af forfatteren <i>Mogens Lebech</i>	
LINDERUMGAARD	227
af lokalhistoriker, postmester <i>C. Klitgaard</i>	
NØRRE ELKÆR	271
af lokalhistoriker, postmester <i>C. Klitgaard</i>	
ODDEN	279
af arkivar, cand. mag. <i>H. S. A. Nygård</i>	
ORMHOLT	115
af arkivar <i>Flemming Jerk</i>	
OXHOLM	365
af lektor, dr. phil. <i>Vilh. Lorenzen</i>	
RØNNOVSHOLM	163
af stadsarkivar, dr. phil. <i>Sigurd Jensen</i>	
SEJLSTRUPGAARD	313
af overarkivar, cand. mag. <i>C. Rise Hansen</i>	
SKAARUPGAARD	235
af arkivar <i>Flemming Jerk</i>	
STORE RUGTVED	71
af overarkivar, cand. mag. <i>C. Rise Hansen</i>	

SÆBYGAARD	125
af forfatteren <i>Mogens Lebech</i>	
SØNDER ELKÆR	23
af rigsbibliotekar, cand. jur. <i>Palle Birkelund</i>	
TIDEMANDSHOLM	147
af lokalhistoriker, postmester <i>C. Klitgaard</i>	
VANG	13
af rigsbibliotekar, cand. jur. <i>Palle Birkelund</i>	
VILLERUP	299
af lokalhistoriker, postmester <i>C. Klitgaard</i>	
VOERGAARD	77
af arkivar, cand. mag. <i>H. S. A. Nygård</i>	
VREJLEV KLOSTER	169
af lektor, dr. phil. <i>Vilh. Lorenzen</i>	
AAGAARD	411
af overarkivar, cand. mag. <i>C. Rise Hansen</i>	
AASTRUP	305
af overarkivar, cand. mag. <i>C. Rise Hansen</i>	

Hovedbygningen set fra øst (fot. Flemming Jerk).

Bjørum

Vadum sogn, Kær herred, Aalborg amt

Vidt ud over Kær herreds flade, frodige slette lyser Bjørums hvide gavle med den herlige, selvgroede naturskov som den kønnest tænkelige baggrund. Med store forventninger drejer man ned ad den lange indkørsel, og når man i et sving kommer ind på gårdspladsen, skuffes man ikke: et vældigt rum mellem lange staldlænger danner den imponerende optakt til den herskabelige, trefløjede hovedbygning.

Med sikker sans for betydningen af gode proportioner og en klart disponeret helhed har her én af vore mange ukendte, men såre fortjenstfulde provinsbygmestre, antagelig kort før eller efter 1800, skabt et arkitekturværk af stor myndighed, djærvt i rejsningen og frodigt i detaillén. Det er den store C. F. Harsdorffs romersk inspirerede lære fra 1770'erne, der er omplantet i den fede, nordjyske muld; den to stokværk høje, fritliggende midterfløj har bred, gennemgående femfags midterrisalit, der på gårdfacaden pranger med

seks vældige, kannelerede pilastre, hvis kannelurer kun når til ca. $1\frac{1}{2}$ meter fra jorden, og med smalle volutkapitæler — begge dele typiske for Harsdorffs stil i en periode, der lå et par årtier før Bjørums opførelse. Ved mure er hovedfløjen forbundet med de to helt enkle lave sidefløje, der på fortrinlig vis indrammer det store herskabshus med dets højt rejste, fint opskalkede og halvt afvalmede tag, der skyder sig kraftigt ud over en sparrekopgesims.

Hovedindgangen, der sidder i det lidt bredere midterfag, har en stor dobbeltdør af svært egetræ, et prægtigt stykke snedkerarbejde udskåret med rosetter og guirlande foroven og med kannelurer for-neden. Også indvendig er de talrige, rigt udskårne og velbevarede gamle fløjdøre husets største pryde. De egentlige beboelsesrum er i beletagen, der har større loftshøjde end underetagen.

Desværre ved vi ikke, hvilken af den florissante tids matadorer, der har opført denne pompøse hovedbygning; thi den er — trods dens nuværende herskabelige fremtræden — ingen gammel hovedgård. 1560 nævnes gården første gang som et selvejerbol, som herredsfoged *Anders Kjørulf* tilskiftede sig af *kronen* tillige med et bol i Øster Halne, for en gård i Øster Hassing samt et mindre beløb. 1579 fik den energiske jorddrot *Anders Pedersen Galt* til Birkelse af kronen overdraget herlighedsretten med ret til at købe bondeskylden i Bjørum, men hans køb må vistnok senere være gået over til *Stygge Høg (Banner)* til Vang, thi denne fik 1587 af kronen skøde på gårdens rettighed i Bjørum skov. Gården var en almindelig selvejergård, hvis bondeskyld (som *Anders Kjørulf* havde fået overdraget 1560) i tidens løb kom til slægten *Mørk*, medens herlighedsretten fra herskabet på Vang gik over til herskabet på Sønder Elkær; 1662 stod henholdsvis *Jens Andersen Mørks* enke *Mette Pedersdatter* og *Eiler Holck* til Sønder Elkær som ejere af gården, der havde et krat med nogle få »skallede« egetræer, der ikke kunne sættes i olden; hartkornet var $7\frac{1}{2}$ tdr. Senere kom også bondeskylden til Sønder Elkær, men slægten *Mørk* blev som fæstere af gården, hvis hartkorn 1688 sattes op til $10\frac{2}{3}$ tdr.

Bjørum egeskov fik sit knæk, ligesom mange andre nordjyske skove, da *Wallensteins* tropper huserede 1627 - 29. I skoven huggede oberst *Pietro Ferraris* rytterregiment tømmer til brug ved det store

fæstningsbyggeri, der blev iværksat, og hvorved såvel Aalborg by, som den højtliggende Sundby kirkegård befæstedes med skanser. Fra et tingsvidne 1631 ved vi, at der »i fjendernes tid« undertiden huggedes 85 eller flere stammer pr. dag i Bjørum skov. Endnu 1806 havde skoven ikke overvundet rovdriften og bestod kun af et 10 tdr. ld. stort »buskase« med nogle få ege og bøge m.v. Skoven dækker dog nu 54 tdr. ld. og er en af gårdens herligheder; den har bevaret et sjældent uberørt og romantisk præg, tæt tilgroet med underskov, hvorover store træer løfter deres knudrede og vredne stammer. Den store have, der på de tre sider er omgivet af smalle grave (vel til afvanding), går i ét med skoven, hvor store rhododendron-buskadser og en halv snes århundredgamle ege skaber en forunderlig drømmeagtig stemning.

Fra Sønder Elkær skilles Bjørum vistnok først omkring 1800. 1806. sælger *Jørgen Møller* gården til *P.Th. Møllerup*, fra hvem den går til senere amtsforvalter *Hans Svanholm*, der ejede meget jordegods, men som allerede 1808 videresolgte Bjørum til *Niels Gleerup*, søn af kancelliråd Severin Gleerup på Vang. Man kunne tænke sig Svanholm eller Gleerup som bygherrer til det herskabelige hus, hvis det da ikke er ældre — men vi mangler desværre al viden herom. Med slægten Gleerup rykker Vendsyssels mest fremtrædende gods-ejerslægt ind på Bjørum. De havde ord for at være driftige, muntre og gæstfrie folk og særdeles dygtige hestehandlere, og de sad gennem generationer på mange af landsdelens bedste gårde: Vang, Rødslet, Dybvad m. fl. Da Niels Gleerup 1819 overtog Vang, fik søsteren Elisabeth Kirstine Bjørum, som hun ved ægteskab bragte til *Carl C. Koefoed*, »hvis taknemhed og driftighed denne ejendom skylder adskillige forbedringer«; efter skilsmisse ægtede hun 1830 major *Jørgen Koefoed*. Senere skiftede gården hyppigt ejere; 1863 udlagdes den til Niels Gleerups søn Severin Chr. N. Gleerup, der 1865 overlod den til svigersønnen, jægermester W. A. Th. Westrup, der dog 1895 måtte overlade den til Landmandsbanken. 1897 købte løjtnant Niels Brüel gården med 18½ tdr. htk. og 522 tdr. ld., og fra ham gik den 1904 videre til rigsgreve *Chr. von Platen zu Hallermund*; 1908 nedbrændte den gamle ladegård, og 1910 solgte han gården til *P. A. Hansen*. 1912 erhvervedes Bjørum af *A. P. Andrea-*

AALBORG AMT

sen, der 1916 restaurerede hovedbygningen ; 1916 tilkøbtes 35 tdr. ld., men 1933 blev de 150 tdr. ld., der lå øst for jernbanen, frasolgt til udstykning. Sønnen Knud Andreasen overtog 1939 gården, som han 1963 solgte til den nuværende ejer *Poul G. Karlshøj*, der tidligere har ejet Fuglsøgaard og Kalbygaard. Arealet er nu ca. 370 tdr. ld., hvoraf 54 tdr. ld. er skov.

FLEMMING JERK

EJERE

Kronen
1560 Anders Kjærulf (bondeskylden)
1579 Anders Pedersen Galt
(herlighedsretten)
ca. 1585 Stygge Høg (Banner)
1600tallet Slægten Mørk
(bondeskylden)
Under Sønder Elkær
(herlighedsretten)
ca. 1800 Jørgen Møller
1806 P. Th. Møllerup
1806 Hans Svanholm
1808 Niels Gleerup
1820 Carl C. Koefoed
1830 - 1904 Forskellige ejere
1904 Chr. von Platen zu Hallermund

1910 P. A. Hansen
1912 A. P. Andreasen

1963 Poul G. Karlshøj

BYGNINGER

Hovedbygningen opført (?)

1908 Ladegården nedbrændt og genopbygget

1916 Hovedbygningen restaureret

Hovedbygningen set fra sydvest (fot. Holt & Madsen).

Vang

Sulsted sogn, Kær herred, Aalborg amt

Vang hovedgård, der ligger i smukke omgivelser en halv snes kilometer nord for Nørre Sundby, hvor den gamle herredstingvej passerer Lindholm Å, kan føre sine rødder langt tilbage i middelalderens århundreder.

Det er meget vel tænkeligt, at hovedgården i sig har opslugt en gammel landsby, Vang, da en sådan må have eksisteret, siden vi træffer på dens udflytterby: Vangstorp (Wongstorp, Torp, Torop eller Torup). Og det synes nu godtgjort, at omkring ved halvdelen af Vangstorp lever videre i god behold i form af den nuværende landsby Melsted. Den anden halvdel af udflytterbyen — den vestre — blev derimod i 14. eller 15. århundrede inddraget under hovedgården.

Vangs første kendte ejer er *Eskil Nielsen Banner*, der døde ca. 1493. Han var en af de mange, der gjorde arvekrav på Sønder Elkær i Sul-

AALBORG AMT

sted sogn, og det er måske ham, som — da han ikke fik Elkær — har grundlagt Vang som herregård ved at inddrage den nævnte del af Vangstorp. Men noget bestemt herom fortæller de forhåndenværende kilder os ikke.

Eskil Nielsens far, Niels Eriksen til Skarregaard på Mors var gift med Sophie Høg af »gamle Bø Høgs slægt«, og da denne slægt ud-døde på mandslinien, antog Eskil Nielsen og hans brødre navnet *Høg*, men beholdt slægten Banners våben, et skrådelt skjold i rødt og hvidt.

»De nye Høg'er« — som slægten kaldes — sad på Vang i ikke mindre end syv slægtled. Eskil Nielsen afløstes af Jacob Eskilsen Høg, der var gift med en søster til den berygtede biskop på Børglum, Stygge Krumpen, og dette slægtskab skaffede ham Børglumbispens gård Kølskegaard i forlening. Jacob Høg, som i modsætning til sin far boede på Vang, ejede også Lergrav, og denne gård gik sammen med Vang i arv til sønnen Just Høg, som efter sin moders død ca. 1553 også »arvede« forleningen af Kølskegaard. Han var to gange gift; først med Mette Mogensdatter Gjøre, som døde i 1547 efter tre års ægteskab, anden gang med Sidsel Clausdatter Bille.

Begge hustruer var af rig og fornem herkomst, og Just Høg kunne bl. a. af den grund skabe sig en fremstående stilling inden for den danske adel. Hans storhed kom patronatskirken Sulsted til gode, idet han her lod hvælvingerne pragtfuldt udsmykke med kalkmalerier (ny-restaurerede i 1959), »anno domini MDXLVIII, da lovd erlighe ock velbiurdigheh mand Jost høg til wangsgaard thenne kirkij formalle. hans maller ij randersz«, står der på en af midterhvælvets kapper.

Just Høg døde forholdsvis ung i 1557, og hans enke styrede godset, indtil sønnen Stygge Høg blev gammel nok til selv at overtage det. Hun tilmageskiftede sig i 1574 Kølskegaard og døde i Aalborg i 1580. I Sulsted kirke findes en stor figursten med legemstore portrætter af Just Høg og hans to hustruer samt rester af et sandstensepitafium. Dette er, ligesom stenen, bekostet af Stygge Høg og rejst til minde om forældrene og hans i 1627 afdøde hustru Anne Ulfstand. Til kirken skænkede Stygge Høg en pragtfuld altertavle, en ejendommelig døbefont med himmel og en prædikestol, ligesom han i 1599 lod kalkmalerierne ommale, en overmaling som delvis fjernedes ved kir-kens restaurering i 1880erne.

Hovedbygningens midtparti set fra sydøst (fot. Niels Elswing).

Stygge Høg, hvis ene søn var den bekendte rigskansler Just Høg til Gjorslev, døde som en gammel mand i 1629; i sine sidste leveår måtte han lide den tort at se sine gårde og godser oversvømmet af tyske tropper — Kejserkrigen gik jo hårdt ud over Vendsyssel.

Sønnen *Jens Høg* var ved faderens død næsten 40 år gammel og havde allerede da et begivenhedsrigt liv bag sig. Som dreng gjorde han pagetjeneste ved hoffet, og senere kom han i fremmed krigstjeneste, deltog i Kalmarkrigen og rejste så til Frankrig for at dygtiggøre sig i sprog og »adelige exercitia«. Efter hjemkomsten blev han hofjunker og ritmester og deltog i Christian IV's mislykkede indblanding i Trediveårskrigen. 1626 forlenedes Høg med Stjernholm len og året efter med Gotland, hvor han i syv år udfoldede en fortjenstfuld virksomhed. I 1625 blev han gift med Margrethe Holck, en datter

AALBORG AMT

af Christian Holck til Bustrup, hvilken gård han i 1632 købte af svigerfaderen.

Efter oplysninger i Pontoppidans Danske Atlas byggede Jens Høg på Vang en ny borgegård i bindingsværk af gotlandsk fyr og mur. Den ene af de to fløje var i to stokværk. På Kær herreds tingsted byggede han i 1639 det første tinghus, og til Sulsted kirke skænkede han en i Stockholm støbt klokke, en lysekrone og formentlig også den store alterstage.

Det der imidlertid har gjort Jens Høg til en aldrig glemt skikkelse i Vendsyssels historie, er hans deltagelse i kampen mod svenskerne under Torstenssonkrigen. Allerede i slutningen af 1643, da krigen truede, og Torstensson rykkede ind i Holsten, begyndte herremanden på Vang at organisere modstanden i Vendsyssel og især i Kær herred, mens den gamle helteskikkelse Lars Dyrskjød samlede bønderne i Jerslev herred. Jens Høg lod uddele våben fra sit velforsynede rustkammer på Vang; og også kvinder blev bevæbnet, i hvert fald fik Chresten Laursens kone Bodil i Hvorup udleveret en musket.

Allerede kort efter nytår stod fjenden ved Limfjorden. Uheldigvis for Vendsyssels forsvarere frøs fjorden til, og svenskerne kom over uden vanskelighed. Det vendsysselske landeværn måtte snart kapitulere og led store tab. Jens Høg til Vang, der muligvis har været øverstbefalende for hele opbudet, blev forfulgt af fjenden og skal efter sagnet være flygtet til sin gård, hvor han skjulte sig i et hemmeligt rum bag panelet og derved undgik de ransagende svenskeres opmærksomhed. Muligvis er der noget om sagnet, men Jens Høgs frihed har i så fald kun været af begrænset varighed. Han kom i svensk fangenskab »oc høyligen paa Liff oc Formue effter-tractet / saa at hand med en stor Summa Penning sig maatte rantzonere (d. v. s. løskøbe)«. Efter at okkupationen af Jylland var ophørt, formerede Jens Høg på egen bekostning et kompagni til hest og anførte det til krigens slutning. I efteråret 1648 var Jens Høg i København, velsagtens for at overvære kroningen af den nye konge, og under dette ophold »haffver hand befunden nogen Svaghed / oc saa en Anstød aff en Feber / saa hand maatte holde sengen iblant . . .« Skønt alvorlig syg stod han op for af kongen at modtage den ham tildelte ridderorden, men måtte straks derefter gå til sengs igen. Den bekendte professor

Vang, set fra vest (fot. Niels Elswing).

Hovedbygningen set fra indkørselen (fot. Niels Elswing).

Oluf Worm tilså ham, men formåede ikke at redde hans liv. Den 4. december døde Jens Høg, og få dage efter fandt begravelsen sted i Frue Kirke. Erik Olufsen Torm holdt ligprædiken (der i trykt form udgør et værk på 216 sider!).

Af Jens Høgs fem sønner døde de fire tidligt. Den yngste *Gregers Ulfstand Høg (Høegh)* var ved faderens død kun 13 år, men moderen, der først døde i 1661, støttede ham, indtil han blev voksen og selv kunne overtage driften af Vang. I svenskekrigenes år mistede Gregers Høg en stor del af sin formue, og tab led han også, da ladegården til Vang brændte ca. 1660. I 1664 måtte han, velsagtens af pengetrang, sælge Sulsted kirke til Eiler Holck på Sønder Elkær, under hvilken gård kirken i øvrigt havde ligget i middelalderen.

I matriklen af 1662 takseres Vang til 62 tdr. htk., men i matriklen af 1688 ansættes Vang til 48 tdr. 6 skpr. 2 fdkr. htk. Marken deles ved en grøft (Poskiers grøft) i to dele, den østre og den vestre; hver del har $4\frac{1}{2}$ fald, der dyrkedes i fire år og hviler i fem. Gårdens dyrkede areal ansættes til ca. 150 tdr. ld. I gårdens enge — bl. a. Åengen, Eskeholtengen og Nørkjær — kunne der høstes ca. 270 læs hø om

AALBORG AMT

året. Vesten for gården lå Nørskov med el og eg, og mellem denne og gården fandtes en lille kalvehave, der kunne give græsning til 6 - 8 kalve. I Nørskov kunne 15 kreaturer finde græsning. Vest for gården lå en frugthave. Skovene vurderedes, på grund af de få egetræer, til kun 2½ svins olden. I Hvorup mose hentede man knoptørv, men mosen lå langt borte, og på grund af sin blødhed var det ofte umuligt at bjærge rigtige tørv der. Af andre herligheder nævnes en smule fiskeri i voldgravene.

Gregers Høg døde i 1695 og efterlod sig en enke Anne Cathrine Maltedatter Sehested, der var hans tredje kone. Hun levede indtil 1723 og drev Vang, indtil sønnen Jacob Høg, der var født 1683, overtog den. Han var militært uddannet og blev 1715 afskediget med oberstløjtnants rang. Han døde i 1752, og arvingerne lod Vang sælge på auktion. Køberen var godsejer *Mads Lasson* til Rødslet, og købesummen var 19.020 rdl. Efter Mads Lassons død i 1756 kom hans godser på auktion, og Vang solgtes for 34.000 rdl. til *Peder Ilum* på Villerup. Han afsluttede i 1766 en kontrakt, hvorefter gården for 34.000 rdl. skulle overgå til sønnen Mads Ilum, men handelen blev ikke til noget, for det ses, at Peder Ilum i 1767 sælger til krigsråd *Jens Glerup* til Rødslet. Vang var dermed kommet i hænderne på en af de mest dominerende godsejerslægter i det 18. og 19. århundredes Vendsyssel, og i denne dygtige slægt blev gården i fire menneskealdre. Vang hovedgård havde ca. 1767 en hovedgårdstakst på 48 tdr. 6 skpr. 2 fdkr. htk. Bøndergodset var 236 tdr. htk., skovskylden 1 skp. 1 fdkr. og mølleskylden 2 tdr. 3 skpr. 2 alb. htk.

1780 overtog *Severin Glerup* gård og gods for 30.000 rdl., og i hans lange ejertid, der var så betydningsfuld for dansk landbrug, foretoges mange forbedringer på gården. Nogen større udskiftning havde ikke fundet sted inden 1785, da Glerup afgiver en beretning til rentekammeret om godsets forhold, og det skyldes efter hans — og efter mange af hans godsejer-kollegers — mening den »daglig tilvoxede Armod«, forårsaget af misvækst, dyrtid, fodermangel og stadig stigende skatter.

Glerup lod en del enge afvande og lod agerjorden inddele i 20 tægter, hvoraf de 10 brugtes som indmark og resten som udmark med fem års hvile og fem års brug.

Hovedbygningen set fra parken (fot. Niels Elswing).

Det synes, som om man ligefrem har drevet en smule gartneri på gården, hvad der dengang og endnu langt senere var sjældent at se i Vendsyssel; Gleerup beretter, at der »af Poteter og andre Hauge-Urter avles aarlig en Deel, som afsættes deels i Aalborg og deels paa Landet«. Vangs bøndergods var i 1785 vokset til 242 tdr. htk., og herpå boede 57 bønder og 42 husmænd, ved hvis hoveri hovedgården blev drevet.

I 1788 ramtes Vangs hovedbygning af lynnedslag, og hele borgegården nedbrændte. I stedet byggede Severin Gleerup den nuværende trefløjede, grundmurede og hvidpudsede hovedbygning med tegltag og gennemgående kvist. I denne smukke og rummelige gård i de kønne omgivelser med have og voldgrave førte Gleerup og hans hustru Benedikte Jespersen fra Høgholt et ægte jysk og gæstfrit liv. Det fortælles, at der altid stod tolv opredte senge parat til at modtage gæster, ventede og uventede, ligesom der i gården stod et anker øl til behagelig afbenyttelse for de mange vejfarende, der kom forbi.

Severin Gleerup, der var kancelliråd, døde i 1819, og hans søn Niels

AALBORG AMT

Jespersen Gleerup overtog derpå Vang og flyttede hertil fra Bjørum i Vadum sogn. Han og hans hustru Juliane Marie Wedelsparre videreførte det hyggelige liv fra kancellirådens tid, men i forholdsvis ung alder måtte Gleerup i 1839 lade sig underkaste en operation, der kostede ham livet. Operationen kunne kun foretages i København, og det første dampskib, der besejlede Limfjorden, førte ham derover. Det fortælles, at gården ved afrejsen var fyldt med grædende tyende og bønder, og i Aalborg Stiftstidende blev indrykket et digt: Til Ædlingen Gleerup ved »Malmø«s Afseiling.

Digtet var underskrevet »Mange« og lød:

En hurtig Sky Dig fra vort Øie fjerner,
Men ei fra Hiertet flyer det tunge Savn;
Den Gud, som om de Godes Ønsker værner,
Dig føre karsk igien til Hjemmets Havn!

Et ønske, som ikke skulle gå i opfyldelse.

Portræt-
medaillon i
væggen
i spisestuen
(foto.
Niels Elswing).

Som 22-årig måtte sønnen Severin Christian Niels Gleerup nu overtage Vang. Købesummen var 92.500 rdl. Til gården hørte ved overtagelsen 237 tdr. htk. bøndergods, men dette bortsolgtes af den nye ejer. Omkring midten af århundredet oprettedes to afbyggergårde, Nielsminde og Julianeholm. De frasolgtes begge ca. 1880.

Sev. Gleerup blev 1845 gift med sin kusine Caroline Kirstine Elisabeth Koefoed, og det unge ægtepar vedblev at udfolde den gæstfrihed, som næsten var blevet tradition på Vang. Ikke mindst om sommeren udfoldede der sig et fornøjeligt selskabsliv med gæster fra egnen, kunstnere, videnskabsmænd og embedsmænd fra København og mange andre, der stod den Gleerup'ske familie nær. På gården kunne man også en årrække træffe en tragisk skikkelse, nemlig Malvina Steensdatter Blicher, digterpræstens yngste datter, der var gift med den udelige Rasmus Schade Berg, som en tid var forvalter på Vang. Malvina endte sine dage i fattigdom og boede ved sin død, lillejuleaften 1874, i en ussel rønne, Lindbakhuset i Sulsted sogn. En anden særpræget skikkelse på Vang var en gammel pastor Jens Aabel, der havde været præst i Vadum, og efter sin afsked i 1853 ville han tage ophold på Vang et par dage for at besøge fru Gleerup. Dagene blev til år, og Aabel, der af Wiberg karakteriseres som »skikkelig men simpel«, kom ikke fra gården, før han i 1860 blev båret derfra i sin kiste.

Krigsåret 1864 afbrød det hyggelige liv. I april havde man på Vang indkvartering af dansk militær, hvorimellem var den senere Frederik VIII, men senere måtte man huse tyske soldater.

Godsejer Gleerup døde i 1883, mens hans hustru først døde i København i 1908, 84 år gammel. Sønnen Th. Gleerup, der siden 1879 havde ejet Nielsminde, overtog Vang, men 1899 måtte Aalborg Bys og Omegns Sparekasse overtage den. De påfølgende ejere afhændede betydelige arealer, indtil resten i 1914 blev solgt til amtsrådsmedlem, ejer af Aas hovedgård, Chr. Jensen-Aas. Han døde 1940, og hans enke Agnes Aas overdrog i det følgende forår Vang hovedgård til sønnen Olaf Aas, der havde haft den i forpagtning siden 1927. 1956 solgtes Vang til *Chr. Brask* for 792.000 kr., og siden 1963 ejes godset af *Paul Haagensen*. Han har, for at få mere agerjord til besætning, tilkøbt den ca. 100 tdr. ld. store ejendom Skaggaarden og

AALBORG AMT

iværksat en gennemgribende restaurering af hovedbygningen, hvis smukkeste rum er midtfløjens spisesal, med vægge inddelt i felter udført i stuk, og med en række (uidentificerede) portrætmedaljoner. Endvidere er gennemført en modernisering af avls- og folkebygninger, ligesom der er opført en ny fedestald til 600 svin. I 1932 frasolgtes 44 tdr. ld. til to statshusmandsbrug og som tillægsjord til andre. Gårdens areal er nu (foruden Skaggaarden) ca. 400 tdr. ld. hvoraf ca. 100 tdr. ld. skov.

PALLE BIRKELUND

EJERE

ca. 1490 Eskil Nielsen Banner
1629 Jens Høg (Banner)

1648 Gregers Ulfstand Høg

1752 Mads Lasson
1756 Peder Ilum
1767 J. Gleerup
1780 S. Gleerup

1899 - 1956 Forskellige ejere
1956 Chr. Brask
1963 P. Haagensen

BYGNINGER

Tofløjet borggård opført i
bindingsværk

ca. 1660 Ladegården nedbrændt

1788 Hovedbygningen opført efter
brand

Hovedbygningen gennem-
gribende restaureret og avls-
gården moderniseret og
udvidet ved ejer

Hovedbygningen set fra syd (fot. Niels Elswing).

Sønder Elkær

Sulsted sogn, Kær herred, Aalborg amt

Sønder Elkær, den gamle adelige sædegård, ligger et par mil nord for Limfjorden en smule vest for hovedvejen til Hjørring. Den er endnu delvis omgivet af de gamle voldgrave, og før en ødelæggende brand i 1887 kunne man i hele den daværende hovedbygningens ene fløj, den såkaldte »kirkefløj«, der skal have haft store, rundbuede vinduer, og i fundamenterne til den anden fløj ses en rest af en formentlig middelalderlig borgegård bygget af munkesten på kampestenssokkel; i den østlige og den nordlige voldgrav er der fremdraget betydelige rester af tættillede pæle. Alt dette giver os vidnesbyrd om, at gården er af betydelig ælde, og det viser sig da også, at vi gennem de nu kendte dokumenter kan føre Elkærs historie så langt tilbage som til ca. 1300. Da var den i hænderne på ingen mindre end landets drost, *Niels Olufsen Bild*, Erik Menveds betydeligste rådgiver og medarbejder.

AALBORG AMT

Selv om Bild i 1318 brød med kongen, blev han alligevel efter kong Eriks død i 1319 anset for den, der bar hovedansvaret for kongens ulykkelige politik.

Imidlertid havde drosten overdraget Elkær og andet gods til kong *Erik*, men i opløsningsårene kom gården sammen med mange andre fra kongemagten og over på adelens hænder. På Elkær sad i begyndelsen af 1320'erne en *Jon Aagesen*, hvis søster Gunner Aagesdatter bragte den til sin mand *Johannes Palnesen (Munk)*, men om gårdens historie i den følgende tid fortæller det forhåndenværende kildemateriale kun såre lidt. Slægten Banner har spillet en vigtig rolle i Elkærs historie, idet flere af dens medlemmer har haft gården. *Brune Erik Banner*, hvis navn vi træffer i 1330 og 1334, nævnes til Elkær. Hans navn er kendt gennem den folkeviser, som skildrer hans drabelige tvekamp ved Lyby kirke i Salling med Bugge Nielsen til Hegnet, en kamp der endte med, at begge de kæmpende lå døde på valen! Sønnen Erik Brune til Vinstrup på Sjælland havde også gården, og hans søn igen Brune Erik Eriksen vides som ejer at have boet på Elkær. Hans hustru omtales som den »illde fru Karen i Elkjær«; ægteparrets eneste barn, datteren Helvig, arvede vel gården, og da hun var død, og hendes mand Erik Timmesen Rosenkrantz ville gifte sig igen, blev der stor arvetrætte om Elkær. Det er sandsynligt, at Gyldenstjerne-slægten er gået af med sejren, og denne slægt — repræsenteret af fru *Hilleborg Mogensdatter Gyldenstjerne* — sidder da også på gården ca. 1600, da vi igen ved noget med sikkerhed om Sønder Elkærs forhold. Fru Hilleborg var enke efter Knud Rud til Vedby og solgte i 1625 til jomfru *Sophie Høg (Banner)*, en datter af Stygge Høg på Vang. Hun blev 1634 gift med Frederik Reedtz til Tygestrup og Hørby, men Elkær blev dog i fru Sophie's slægt, idet den omkring midten af århundredet ejes af hendes yngre bror Gregers Høg til Rørbæk og Jershave. Han havde syv børn, men den eneste, der kom til skels år og alder, var Jens Høg, som overtog Rørbæk, og Elkær blev i 1660 solgt til *Eiler Holck*, der i 1671 blev ophøjet i friherrestanden og året efter oprettede baroniet Holckenhavn. Holck var i 1655 blevet gift med Lisbeth Høg til Kjærgaardsholm, en broderdatter til ovennævnte Sophie og Gregers Høg. Elkær hovedgård havde efter matriklen af 1664 en takst på 30 tdr. htk. Under gården lå 25

fæstegårde og bol. 1688 sattes hovedgårdens hartkorn til omtrent 45 tdr., og det dyrkede areal opmålte til ca. 127 tdr. ld. En del heraf var nyopdyrket fællede og karakteriseres som både »ond« og »kold«, men der havde på gården, på grund af det store studehold, foreligget den sjældne situation, at der i forhold til det dyrkede areal var for meget gødning til disposition. Gårdens jorder blev da også dyrket i fem år og hvilede i tre.

Baron Holck solgte i 1686 Sønder Elkær til kammerjunker *Peter Rodsteen* til Lerbæk, hvis grandtante var gift med en af de tidligere ejere, *Gregers Høg*. Elkær solgtes allerede i 1688 for 11.600 rdl. til fru *Kirsten Steensdatter Beck* til Vraa og Hejselt, enke efter *Frederik Rodsteen* til Lengsholm m. m., som langt ude var i familie med *Peter Rodsteen*. Med fru *Kirsten* kom Vraa og Elkær på samme hånd, et forhold, der varede i over hundrede år. *Kirsten Rodsteen* døde på Vraa i 1719, og hendes datter *Else Elisabeth* ejede derpå Elkær og Vraa til sin død i 1730, hvorpå godserne arvedes af hendes søsterdatter *Christine Birgitte Bille*, en datter af stiftamtmand *Jørgen Bille* og *Idé Rodsteen*. Hun giftede sig i 1733 med *Schack Vittinghof* greve *Holck* til Hejselt, og da han døde i 1776, overtog sønnen *Burchard Georg Holck* Elkær. Han var gift med en datter af amtmand *Detlev Trappaud*, *Mariane Dorothea Trappaud*, en særdeles dygtig dame, meget bestemt — og ikke altid lige elskværdig. Parret havde i 1779 på Vraa besøg af den kendte skribent og nationaløkonom *August Hennings*, der omtaler grev *Holck* meget arrogant. Navnlig *Holcks* jyske sprog irriterer den københavnske gæst; *Holck* sagde »a« og kunne — såvidt *Hennings* i det hele taget kunne forstå hans sprog — kun tale om sine stude. Grev *Holck* døde i 1785, men fru *Dorothea* fortsatte myndigt driften af de tre gårde (gården *Gettrup* i *Ulsted* sogn blev drevet sammen med Vraa og Elkær). På alle tre godser boede 254 bønder og 177 husmænd, der ved hoveri leverede den fornødne arbejdskraft til driften. Grevinde *Holcks* initiativ gav sig bl. a. udslag i, at hun 1796 får fornyet bevilling på at drive en kro ved *Langebros*. Kroen blev først nedlagt i 1870'erne.

Ulykkeligtvis forelskede den aldrende enkegrevinde sig i den ni år yngre ritmester *Carl Gottlob v. d. Lühe*, og i 1788 stod brylluppet. Ægteskabet var ulykkeligt; ritmesteren var sin kone utro, og det

Eiler Holck († 1696) og hustru Lisbeth Høg († 1672) med deres sønner. Maleri af Abraham Wuchters på Holckenhavn (Frederiksborg).

lykkedes hende da også i 1795 at få bevilling til skilsmisse. Grevinde Holck — hun fik ved skilsmissen særlig tilladelse til at bære sin første mands navn — forsøgte i 1798 at få sine gårde solgt, men salget blev ikke til noget. Til Sønder Elkær, Vraa og Gettrup tilsammen hørte ikke mindre end 944 tdr. htk. bøndergods. Grevinde Holck, der levede sine sidste år i København, hvor hun ikke længe før sin død købte en gård på Købmagergade, døde i 1808 og efterlod sig en stor formue, som ved testamente blev unddraget hendes familie og givet til legater til syge og invalider.

1805 havde senere amtsforvalter, kammerråd Hans Svanholm imidlertid købt Elkær for 72.000 rdl., og den havde derefter mange ejere, indtil den med et tilliggende på 30 tdr. htk. i 1873 for 125.000 rdl.

blev solgt til godsejer, senere etatsråd *Arnold Branth*, Klarupgaard, og Elkær gik dermed ind i den periode af sin historie, i hvilken gårdens navn blev bekendt viden om. Godsejer Branth var en særdeles dygtig landmand, hvis virksomhed med dræning, kvæg- og hesteavl var af et for den tids jyske landbrugskredse ukendt omfang. Straks efter købet af Sønder Elkær bortforpagtedes den til sønnen *Harald Branth*, en af det danske landbrugs mest kendte skikkelser. Han var født i 1844 og blev efter at have deltaget i krigen landbrugskandidat i 1867 og erhvervede sig i de følgende år en grundig praktisk uddannelse på en række større gårde. Han stod således ualmindelig godt rustet, da han overtog Sønder Elkær i 1882. Gårdens dyrkede areal var ved overtagelsen knap 200 tdr. ld., men i løbet af en snes år udvidedes det til ca. 480 tdr. I begyndelsen af 70'erne avlede man 9-1200 tdr. korn, i begyndelsen af 80'erne 4.000 tdr.

Harald Branth var i sin ungdom forkæmper for eksport til England af fedede ungstude, men i hans ejertid fuldbyrdedes gårdens overgang fra studegård til mejerigård, og det skulle blive arbejdet med det jyske malkekvæg, der skulle gøre Elkærs navn kendt længst omkring. Den særlige Elkær-stamme, det lykkedes Branth at nå frem til, blev en af landets fineste, og de mange avlsdyr, der fra Elkær solgtes til kvægavlsforeninger — især i Jylland — har været af væsentlig betydning for hele det danske kvægbrugs udvikling. Det vakte derfor en ikke ganske ringe opmærksomhed, da godsejer Branth i 1907 besluttede sig til at opgive avlsarbejdet og bortsolgte det meste af sin fine besætning.

For plantningssagen var Branth en ivrig talsmand. Skovejendommen Branth's Plantage i Hammer Bakker er et levende vidnesbyrd herom. Plantagen overtoges i 1919 af nedennævnte skovrider C. Chr. Branth; 1950 kom den i fhv. minister, direktør Aage L. Rytters eje og ejes nu af hans enke.

Omkring Elkærs hovedbygning, der blev fornyet i 1887 efter en brand, lod Harald Branth anlægge en have og park på ca. en halv snes tdr. ld.

Sønder Elkær var i Branth's tid et af de mest søgte læresteder for unge landmænd, og en kreds af forhenværende elever lod i 1919, fire år efter Branth's død, rejse ham et minde i Sulsted bakker. —

AALBORG AMT

Godsejer Branths enke Augusta Frederikke Caroline Lunn bortforpagtede fra 1915-17 gården til sønnen forstkandidat Carl Chr. Gustav Adolph Branth, der overtog den som ejer i 1917, men efter et par års forløb solgte han til et konsortium for omtrent 1 mill. kr. Det ene medlem af konsortiet, muremester M. M. Nielsen, blev senere enejer og foretog en udstykning af jord til 16 husmandsbrug, hver med 14-16 tdr. ld., ligesom der blev solgt jord til omboende.

Hovedparcellen solgtes i 1927 til godsejer Th. Isager fra Fuglsig, og to år senere købtes gården af forpagter *P. Sørensen*, Charlottedal, for 312.500 kr. Han tilkøbte 20 tdr. ld. plantage i Hammer Bakker. 1949 solgte godsejer Sørensen til sønnen *K. Rafn Sørensen*. Gårdens areal er nu 330 tdr. ld. ager, eng og skov.

PALLE BIRKELUND

EJERE

ca. 1300 Niels Olufsen Bild
ca. 1310 Kronen
ca. 1322 Jon Aagesen
 Johannes Palnesen Munk
1327 - 30 Mange parthavere
1330 Brune Erik Banner
ca. 1600 Hilleborg Mogensdatter
 Gyldenstjerne
1625 Sophie Høg (Banner)
1660 Eiler Holck

1686 Peder Rodsteen
1688 Kirsten Steensdatter Beck
1733 Schack Vittinghof Holck
1805 - 73 Forskellige ejere
1873 A. Branth
1882 H. Branth

1919 - 29 Forskellige ejere
1929 P. Sørensen
1949 K. Rafn Sørensen

BYGNINGER

Borggård af munkesten

Tofløjet hovedbygning delvis
af bindingsværk

1887 Hovedbygningen opført efter
brand

Hovedbygningen set fra syd (Nationalmuseet).

Gammel-Vraa

Ajstrup sogn, Kær herred, Aalborg amt

I Kær herreds midterste del — nogle få kilometer vest for hovedlandevejen Aalborg-Hjørring ligger Gammel-Vraa, i ældre tid blot kaldet Vraa eller Vraagaard. Kær herred er ikke rigt på herregårde, og de fleste af dem, der findes i herredet, er små; få af dem har spillet nogen rolle i landets historie; den eneste, der er kendt i videre kredse, er vel Birkelse. Men i Kær herred fandtes fra gammel tid en mængde større bøndergårde, der lå uden for landsbyfællesskabet. Endnu i senmiddelalderen har disse enligtliggende gårde i stor udstrækning været selvejergårde; vendepunktet blev Skipper Clements fejden, i hvilken de nørrejske bønder rejste sig til oprør. Det lykkedes Christian III at slå oprøret ned. I 1535 blev alle bønderne i de herreder, der havde deltaget i oprøret, tiltalt for Viborg landsting og ganske summarisk dømt fra liv og gods. Livet beholdt de dog; kongen var mere interesseret i deres ejendom og deres sølv. Alle selv-

Hovedbygningen set fra haven (fot. Niels Elswing).

ejerbønder mistede således ejendomsretten til deres gårde; ville de have den igen, måtte de købe den tilbage af kongen. De fleste formåede det ikke og blev fæstebønder.

Om Vraa har været mellem disse inddragne gårde vides ikke, men den var i hvert fald endnu 1553 en bondegård; dens historie i 16. århundrede er i øvrigt dårligt kendt. Da vi omkring 1600 hører nærmere om den, er den blevet omdannet til hovedgård og tilhører *Predbjørn Gyldenstjerne*, der desuden ejede Vosborg, Totterupholm i Fakse herred på Sjælland og den skånske herregård Svaneholm. Vi tør tro, at disse sidstnævnte herregårde har spillet en betydelig større rolle for hr. Predbjørn end det ubetydelige Vraa. Han var i øvrigt også en travlt beskæftiget mand, der næppe har haft megen tid at tilbringe på dette afsides liggende sted. Som medlem af en af Danmarks indflydelsesrige slægter var der mange hverv for ham at varetage. Predbjørn gjorde først tjeneste som hofjunker. 1573 fratrådte han denne stilling og fik Vestervig Kloster som len, senere ombyttede han dette med Aastrup len, og fra 1595 fik han igen nyt len, denne gang Bøvling len; han har vel ønsket at få dette len, der lå så nær ved hans

herregård Vosborg ; han beholdt det da også til sin død. 1596 blev han medlem af rigsrådet. Året forinden havde han deltaget i en diplomatisk sendelse for at drøfte grænserne med russerne, og han ledsgede kongen på flere rejser i Norge. 1616 døde han på Vosborg.

Han efterlod sig kun ét barn — i ægteskabet med Merete Rosenparre — datteren Jytte. Hun var første gang gift med Peder Juel ; ægteskabet blev dog kun af kortere varighed, idet manden døde 1612. Året efter sin faders død indgik hun påny ægteskab ; denne gang med *Christian Grubbe* til Lystrup ; ham bragte hun arven efter sin fader, derimellem Vraa. For Chr. Grubbe havde Vraa ingen interesse ; efter nogle års forløb — i 1624 — solgte han gården med tilliggende bøndergods til *Hans Johansen Lindenov*. Med denne kom Vraa i en af datidens mest velhavende godsejeres besiddelse.

1609 begyndte hans karriere som lensmand. Et ægteskab med Sophie Seefeld blev ikke af lang varighed ; hun døde allerede 1601 i barselseng. 4 år efter indgik han påny ægteskab — med Lisbeth Sophie Rantzau, en datter af statholderen Breide Rantzau ; hun fødte ham ikke mindre end 12 børn, hvoraf dog op imod halvdelen døde som spæde. Af rigsrådet blev han medlem 1627, året efter udnævntes han til kommissær på Lolland med den opgave at varetage øens forsvar.

Foruden Gavnø på Sjælland ejede han Juulskov, Iversnæs, Søndergaard, Søbysøgaard, Sanderumgaard, Hindemae, Nislevgaard og en tid også Volderslev, alle beliggende på Fyn ; i Jylland besad han Hundslund Kloster, Ørslev Kloster og Strandet samt altså fra 1624 Vraa. Han var således en herremand i den store stil. Markerne til Vraa blev i hans tid betydeligt øgede ; 4 bøndergårde blev afbrudte og deres jorder lagt under hovedgården. Medens hartkornet endnu 1638 kun havde været 24 tdr., beløb det sig 1662 til 55½. 1626 fik Hans Lindenov ved mageskifte med kronen en eng nær Vraa og tillige nogle bøndergårde og huse i landsbyer i Kær herred.

Da hr. Hans Lindenov døde 1642, arvede datteren Ide herregårdene Vraa og Hejselt ; hun var gift med rentemester *Steen Beck*, der ejede tre herregårde på Sjælland, deriblandt Førslev, og herregården Vandås i Skåne. Vraa hørte dog kun i få år under Steen Beck ; allerede 1648 døde han ; det er imidlertid sandsynligt, at der i hans tid opførtes en ny 2-etagers hovedbygning på Vraa, vistnok med et firkantet tårn på

Parti fra haven (fot. Niels Elswing).

bygningens nordside. På den nu stående hovedbygning er under kvisten anbragt gamle murankre med bogstaverne S B og I L, Steen Becks og fru Ide Lindenovs forbogstaver ; senere er bygningen imidlertid stærkt ombygget. Ide Lindenov overlevede sin mand i mere end 25 år, først ved Mikkelsdagstider 1674 indtraf hendes død. I hendes tid bestod det til Vraa liggende bøndergods af gårde i Ajstrup, Sulsted, Øster og Vester Hassing, Ulsted, Ulstedlund, Melholt, Try, Nr. Vrå og Lendum m. fl. landsbyer ; af enligtbliggende gårde, der hørte til godset, kan nævnes Krabbesbro, Bastbjerg, Langtved, Gettrup, Øster og Vester Vadsholt, Rottrup, Gravholt og Hyllen. Helt i Han herrederne fandtes der gods, der svarede til Vraa, således i Torup i Aggersborg sogn og i Klim by, ligeledes i Øslev i Kettrup sogn. Udover landgilden kan godset ikke have haft megen nytte af disse fjerntliggende gårde ; hoveri kunne der umuligt ydes af dem. På Gjøl var der mange fiskerhuse, der hørte under Vraa, og det må have været velkomne afgifter, der erlagdes i ål og sild. Til Vraa hørte på denne tid såvel en vandmølle som en vejrmølle ; den sidste kunne 1683 kun betjene godset og de i sognet boende bønder.

Ved Ide Lindenovs død gik Vraa i arv til det eneste af børnene, der endnu var i live, datteren Kirsten. Hun havde 1666 ægtet Frederik Rodsteen ; men da hendes moder døde, var hun kort forinden blevet enke. Kirsten Beck sad som ejer af Vraa i henved 45 år. I hendes tid udvidedes hovedgårdens engtilliggende ; hun fik 1685 kongelig bevilling at lægge Tuekær engene — omkring 34 tdr. htk. — ind under hovedgårdens takst. Ved opmålingen i 1683 til den store matrikel beregnedes det samlede dyrkede areal til 235 tdr. ld. ; i sin mark ansloges gården for græsning til 88 kreaturer. Der kunne avles 174 læs enghø og 441 læs mosehø. Det samlede hartkorn var godt 90 tdr. Fru Ide var — så vidt det kan ses — den første af de adelige ejere, der havde videre personlig tilknytning til hovedgården Vraa ; hun ligger således selv begravet i sognekirken i Ajstrup. Hendes datter fru Kirsten opholdt sig meget på Vraa ; her var hun blevet gift med Frederik Rodsteen ; herfra lod hun ægtefællen begrave i Ajstrup kirke. Hun døde også selv i juni 1719 på Vraa og blev begravet ved siden af ham. Interessant er det at se, at fruhen stod i forbindelse med den lærde bonde Peder Dyrskjød, der boede i Jerslev sogn ; hun var blandt de adelige, der interesserede sig for hans historiske studier.

Kirsten Beck efterlod sig ved sin død ingen sønner — 2 var døde som små — og Vraa gik atter over i kvindelinen, idet datteren *Else Elisabeth Rodsteen* fik gården i eje ; hun havde den kun i en halv snes år til sin død 1730. Hun var ugift, og Vraa arvedes af *Christine Birgitte Bille*, en datter af hendes søster Ide Rodsteen i ægteskab med stiftamtmand Jørgen Bille til Ellinggaard. Om familiens tilknytning til Vraa vidner det, at Christine Birgitte Bille lod sine forældre begrave i Ajstrup kirke. 1733 indgik hun ægteskab med grev *Schack Vittinghof Holck*, og hendes rigdomme faldt på et tørt sted. Han var søn af en fattig officer, der ved sin død efterlod kone og 3 børn i armod, så de måtte søge om hjælp. Selv var han også gået officersvejen, blev 1730 premierløjtnant ; men trak sig efter sit giftermål tilbage fra hæren. Ægteparret synes at have haft fast bopæl på Vraa ; de fleste af børnene — hvis ikke alle — er døbt i Ajstrup kirke. Sønnen *Burchard Georg*, der arvede Vraa efter forældrene, er født på denne gård ; her blev han også 1776 gift med Mariane Dorothea Trappaud, og her døde han 1785.

AALBORG AMT

I hans tid ombyggedes Vraa, så at den fik en énetages hovedbygning med midterkvist, på hvilken endnu sidder ægteparrets forbogstaver og årstallet 1779. To lavere sidefløje stammer formodentlig også fra denne tid.

B. G. Holck efterlod sig ikke afkom, og Vraa arvedes af enken; hun giftede sig nogle år efter sin første mands død med kammerjunker C. G. J. v. d. Lühe; men ægteskabet opløstes snart. Hun ejede dog Vraa til sin død 1808; store prioriteter indestod da i gården. 1810 overtog den bekendte godsopkøber og godsslægter, amtsforvalter Hans Svanholm Vraa tillige med Sønder Elkær. Nu deltes Vraa i flere parceller; af nogle dannedes Gammel-Vraa, af andre Ny-Vraa. Gammel-Vraa er senere yderligere udstykket. Hans Svanholm solgte Gammel-Vraa til R. M. Lorentzen, efter hvis død den ejedes først af enken, derefter af hendes arvinger, der 1842 afhændede den til A. W. Schönau. 1848-53 ejedes den af M. M. Møller, hvorefter den blev købt af prokurator C. F. Bang; dennes søn F. S. M. C. Bang arvede gården i 1874 og ejede den til 1907. Siden gik gården fra hånd til hånd under stadig udstykning, så at ejendommen, der endnu ved århundredskiftet havde 1.350 tdr. ld., blev helt jordløs. Hovedbygningen købtes 1943 af *A. E. Sørensen* til epileptikerhjem. 1950 blev ejendommen erhvervet af *Oluf Michael Sørensen*, der har tilkøbt 35 tdr. ld., således at gården, der nu udelukkende drives som landbrug, omfatter ca. 70 tdr. ld. Det indre af hovedbygningen er næsten helt ændret ved ombygninger, således er kapellet blevet omdannet til køkken. Avlsbygningerne er med undtagelse af en længe nedrevet.

C. RISE HANSEN

EJERE

ca. 1600 Predbjørn Gyldenstierne
1616 Christian Grubbe
1624 Hans Johansen Lindenov
1642 Steen Beck
1719 Else Elisabeth Rodsteen
1730 Christine Birgitte Bille
1733 Schack Vittinghof Holck
1776 B. G. Holck
1808-1943 Forskellige ejere
1943 A. E. Sørensen
1950 O. M. Sørensen

BYGNINGER

Toetages hovedbygning med
tårn opført

1779 Hovedbygningen ombygget og
to sidefløje tilføjet

Hovedbygningen set fra sydvest (fot. Niels Elswing).

Kølskegaard

Hallund sogn, Dronninglund herred, Hjørring amt

Kølskegaard ligger en halv snes kilometer øst for Brønderslev i den vestre udkant af det storladne bakkelandskab, der præger Østvendssyssel, og hvis ryggrad er Jyske Ås. Den gamle gård har endnu bevaret dele af de middelalderlige voldgrave og ligger overmåde kønt, skærmet af høje skovklædte bakker ikke langt fra den brede Ry Å. I vore dage ligger den langt fra de store færdselsårer, men i gamle dage lå gården mere centralt ved den vejdeling, hvor den gamle vej, som fra »Kongevejen« fra Sundby gennem Hammer Bakker drejede mod nordøst ved Hvilshøjgaard og ved Kølskegaard, spaltede sig i to, den såkaldte »gamle Kongevej«, der gik mod nord og en anden vej, som over Nakkebjerg og Fejborg passerede Voerså ved Skæve Bro.

I et bevaret brev fra 1465 omtaler nogle sognevidner fra Hallundegnen i anledning af et ejendomsspørgsmål om fælleder »Kyølsheet

HJØRRING AMT

gordh og Mølle«, og der er her sikkert tale om den senere Kølskegaard. Denne tilhørte iøvrigt i middelalderen det jordegods, som i store mængder var henlagt til den mægtige *Børglum-bisps* bord. Det berettes, at den berygtede Stygge Krumpen, Børglum Klosters sidste katolske herre, ca. 1520 pantsætter Kølskegaard til sin svoger Jacob Eskilsen Høg (Banner) til Lergrav, Eskjær og Vang, gift med Johanne Krumpen.

Ved reformationen, der så brat gjorde ende på Børglums dominerende stilling, blev alt bispe- og klostergods inddraget under *kronen* og for en stor dels vedkommende bortforlenet. For Kølskegaard var den faktiske ændring ikke stor, idet Jacob Høg blev siddende som kronens lensmand.

Jacob Høg efterfulgtes som lensmand af sin enke Johanne Krumpen, der besad lenet uden afgift. I 1553 gik forleningen over til sønnen Just Høg til Vang. Han døde 1557, og nogle år senere ses der at være udstedt forleningsbrev til hans efterleverske *Sidsel Clausdatter Bille*, en velstående dame, som under Syvårskrigen kunne låne kongen 43½ lod gjort rhinsk guld og 410 lod gjort sølv. Hun blev ejer af sit len, idet hun 1574 foretog et mageskifte med kronen, hvorved hun for tre sjællandske gårde erhvervede sig Kølskegaard med mølle.

Sidsel Bille døde og blev begravet i Sulsted kirke i 1587, og sønnen *Stygge Høg* ejede derefter gården til sin død ca. 1630. Han oplevede Kejserkrigens tid og måtte bl. a. finde sig i en større tysk indkvartering på sin gård af ritmester Pannewitz's kompagni. Ofte kom det til væbnede sammenstød mellem fjenden og vendsysselske patrioter — »Opsætsighedens ånd lod sig ikke drive ud af disse seje nordboer«, skriver en tysk historiker fra vort århundrede om begivenhederne i Vendsyssel. Da fjenden endelig efter et par års ophold drog ud af landet, i pinsen 1629, tøvede man da heller ikke længe med at gøre regnskabet op med de personer, der havde samarbejdet med ham, og vi hører om, hvordan man på Kølskegaard, dagen efter at de kejserlige forsvandt, likviderede en uønsket person, Peder Lunov, ved at drukne ham i gårdens fiskepark.

Stygge Høg var gift med Anne Ulfstand, og begge ægtefællers våben findes på alter og prædikestol i Hallund kirke. Efter Stygges død deltes Kølskegaard mellem to døtre: Anne, der var enke efter den i

1623 afdøde Axel Rosenkrantz til Buderupholm, og Johanne, som var gift med Mogens Kaas til Krabbesholm. Sidstnævnte ægtepar døde i 1639, hvorefter de mindreårige børn arvede gården. I 1649 nævnes det, at farbroderen Thomas Kaas bestyrer gården. Et af børnene, Margrethe Mogensdatter Kaas ægter imidlertid i 1651 *Laurids Below*, der var landsdommer i Nørrejylland og lensmand på Gudum Kloster. Han havde før været trolovet med brudens søster Ellen, men hun døde i 1649, før brylluppet.

Efter Belows død i begyndelsen af 1660'erne arvedes Kølskegaard af børnene, og i 1683 udlægger Claus, Johanne og Sophie Below deres dele af gården, som da var vurderet til ca. 31 tdr. htk., til deres søster Ellens mand, den kendte hekseforfølger Jørgen Arenfeldt til Rugaard, der første gang havde været gift med en søster til Marie Grubbe fra Tjele. Efter et halvt års forløb gik gård og gods imidlertid over til Jørgen Arenfeldts fætter, jægermester *Hans Mogensen Arenfeldt* til Lyngbygaard.

Ved den nye matrikulering i 1680'erne ansattes Kølskegaard til 23 tdr. 1 skp. 3 fdkr. htk., det dyrkede areal var ca. 180 tdr. ld. Desuden fandtes ca. 30 tdr. ld., som man havde forsøgt at opdyrke, men lyngen havde erobret det tilbage, og det fandtes tvivlsomt, om det nogensinde blev brugbart. Gårdens jord, der dyrkedes i fem og hvilede i andre fem år, var i det hele taget dårlig; hede, moser og kær kunne give føde til 40 - 50 høveder, og i engene kunne der hvert år avles 44 læs godt hø. Af »herligheder« kan nævnes en smule tørveskær, ligesom man drev lidt fiskeri i mølledammen og i Rye Å. Den nærliggende vandmølle lå under hovedgårdens takst.

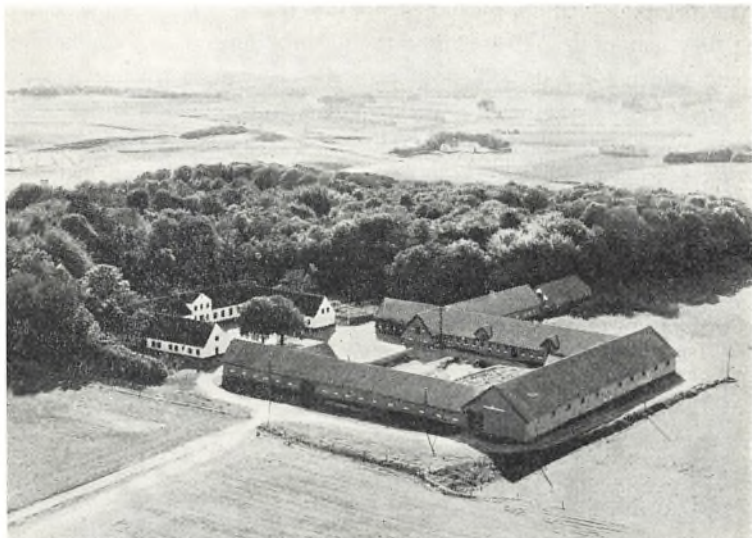
Assessor *Peder Benzon* til Havnø overtog Kølskegaard efter Hans Arenfeldts død i 1689. Han lod gården bortforpagte, og i Hallund kirkes våbenhus findes endnu en ligsten over en af forpagterne, Jesper Henrichsen de Hemmer, der døde 1702. Peder Benzon døde 1701, og i de følgende år indtil 1715 ejedes ejendommen af hans søn Peder Benzon, som imidlertid solgte til sin morbroder *Frederik Christian Rantzau* til Rodsteenseje. Han beholdt kun Kølskegaard, som på den tid havde et tilliggende bøndergods på ca. 210 tdr. htk., et års tid, hvorefter han solgte til *Jakob Frandsen Hjort*, en præstesøn fra Vrensted og gift med Gertrud Pedersdatter Kjærulf. Han solgte igen

HJØRRING AMT

i 1725 og købte derefter Nørre Ravnstrup i Ørum sogn, men iøvrigt endte han sine dage som sognedegn i Skivum og Giver. Hans eftermand på Kølskegaard blev *Jesper Pedersen Lykke*. På skiftet efter ham i 1745 udlagdes gården med 33 tdr. htk. hovedgårdstakst, 14 tdr. htk. tien:ler og et bøndergods på 230 tdr. htk. for 10.000 rdl. til sønnen Peder Markvard Rodsteen Lykke. I hans tid bestod borgegården af tre længer i bindingsværk i et stokværk. Ladegården ligeledes af tre bindingsværkslænger. I sommeren 1772 fejrede Peder Lykke sin datter Ida Kirstines bryllup med forpagter på Teglgaard (senere ejer af Rønnovsholm) Ditlev Ilum, og »Vendsyssels første digter«, skoleholder Thøger Møller skrev i den anledning et endnu i manuskript bevaret digt: Broderlig bifald og hjertelig gratulation.

I Peder Lykkes ejertid kom de første vigtige forordninger angående fællesskabets ophævelse m. v., men det synes ikke, som om det har bragt større ændringer i Kølskegaards forhold. Peder Lykkes enke, Birgitte Johanne Hauch, der efter mandens død i 1775 drev gården videre, udtaler i 1784, at godsets 70 bønder og 44 husmænd, der bor i Hallund, Hollensted, Øster Brønderslev, Hellum, Hammer og andre sogne, stadig har deres jord liggende i fællig.

Claus Lykke, en søn af ovennævnte ægtepar, overtog gården i 1800 for 36.000 rdl., og bøndergodset var da vokset til 245 tdr. htk. Det knæb for ham at klare sig i landbrugskrisens vanskelige år, og i 1827 solgte han gården med påhvilende skatterestancer for 14.000 rbd. sølv til fru *Ane Kristine Dorthæa Drewsen*. Hovedgårdstaksten var da 25 tdr. 3 skpr. 1 fdk. htk. og det tilliggende areal 340 tdr. ld. af »skarp« kvalitet. Fru Drewsen solgte allerede året efter — købesummen var nu 20.000 rbd. rede sølv — til *Morten Leth Hastrup*, en dygtig landmand, som bl. a. forsøgte med spergeldyrkning, ligesom han udvidede den dyrkning af kartofler, der endnu ikke var almindelig på egnen. 1834 valgtes han til deputeret til den nørrejske stænderforsamling i Viborg. Hastrup endte iøvrigt sine dage i 1860 som godsejer i Skåne, men allerede i 1836 havde han for 18.000 rbd. sølv solgt Kølskegaard med 22 fæstehuse til *Chr. Thielemann*, der imidlertid ikke kunne klare sine forpligtelser, og da skatterestancerne hobe sig op, overgik ejendommen i 1839 til *staten*. Denne solgte dog allerede i 1840 — for 20.000 rbd. — til *Georg Ludvig Nyholm*, af den

Hovedbygning og avlsbygninger set fra luften.

slægt, der er så rigt repræsenteret blandt vendsysselske godsejere i 19. århundrede, og Kølsegaard, der gennem tiderne havde skiftet ejer unormalt mange gange, forblev nu på denne ejers hænder i et halvt-hundrede år.

Proprietær Nyholm var søn af en højt anset sjællandsk landmand, og han selv kom til at spille en betydelig rolle i det vendsysselske landbrugs historie. Han var med i styrelsen af Hjørring Amts Landboforening og meget virksom for såvel hornkvæg- som hesteracernes forædling, ligesom plantningssagen i ham havde en varm forkæmper. På Kølsegaards jorder plantede han ca. 70 tdr. ld. skov. Gårdens gamle vandmølle lod han i 1845 udvide til tre kværne, hvorefter den blev bortforpagtet. Møllen brændte iøvrigt i 1860, hvorved seks mennesker var ved at sætte livet til.

Gårdens hovedbygning blev helt fornyet i 1866 og kom til at bestå af tre, på nedrammede pæle byggede, enetages bygninger, hvoraf hovedfløjen fik gennemgående frontispice.

Nyholm døde på Kølsegaard 1891, og gården gik derefter i stadig mere reduceret skikkelse fra hånd til hånd, mens den gamle bindings-

HJØRRING AMT

værksavlsgård brændte og blev genopført i 1907. Den brændte påny og blev genopført i 1944. I 1941 købte proprietær *L. K. Emmersen* ejendommen for 230.000 kr. og bekostede en gennemgribende restaurering af hovedbygningen. Endelig gik den gennem endnu et par ejere i 1954 over til den nuværende besidder, *Karl Vilhelm Krabbe*. Arealet er nu 226 tdr. ld. hvoraf 21 er skov.

PALLE BIRKELUND

EJERE

1465 Børglum bispestol
1536 Kronen
1574 Sidsel Clausdatter Bille
1587 Stygge Høg
1651 Laurids Below
1683 Hans Mogensen Arenfeldt
1689 Peder Benzon
1715 Fr. Chr. Rantzau
1716 J. Frandsen Hjort
1725 J. Pedersen Lykke

1827 Ane Kristine Dorthea
Drewsen
1828 M. Leth Hastrup
1836 Chr. Thielemann
1839 Staten
1840 G. L. Nyholm

1891 - 1941 Forskellige ejere

1941 L. K. Emmersen

1948 - 54 Forskellige ejere
1954 K. V. Krabbe

BYGNINGER

ca. 1745 Tre bindingsværksfløje
samt trefløjet ladegård

1866 Hovedbygningen opført

1907 Avlsgården genopført efter
brand

1942 Hovedbygningen restaureret
1944 Avlsgården genopført efter
brand

Hovedbygningen set fra gårdspladsen (fot. Niels Elswing).

Langholt

Horsens sogn, Kær herred, Aalborg amt

Langholts historie begynder helt tilbage i det 14. århundrede, dengang Valdemar Atterdag virkede for at samle det danske rige, ikke blot ved våbenmagt, også ved at købe det tilbage stykke for stykke. Holstenerne havde ikke nøjedes med at sætte sig i besiddelse af de større landsdele, de var tillige blevet herrer på mange mindre godser, og brødrene *Breide*, samt *Nicolaus Limbek*, overdrog i 1355 en gård som kaldes Langholt med al sin tilliggelse til kongen, som pant ganske vist, men pantet blev ikke indløst inden de fastsatte tre år, og gården forblev under *kronen* lige til 1578. Om dens skæbne i det mellemliggende tidsrum vides intet, og den var en ganske almindelig bondegård, beboet af en Peder Mikkelsen, der svarede samme afgifter og havde omtrent samme avl som andre fæstere på en række

andre gårde i det nærmeste nabolag, da den sammen med disse bortmageskiftedes fra kronen til *Peder Munk*, som skrev sig til Estvadgaard, men i øvrigt var i besiddelse af adskillige andre herregårde og nu også gjorde Langholt til en hovedgård. Han erhvervede få år efter yderligere noget gods i dens opland, deriblandt gården Striben, som den dag i dag har fælles ejer med Langholt. Peder Munk havde gjort sig fortjent som flådechef under den nordiske Syvårskrig, han blev titulær rigsadmiral og var medlem af regeringsrådet under Christian IV's mindreårighed. Hans hustru var Karen Albretsdatter Skeel og hendes brodersøn, den rige *Otte Skeel* til Hammelmosse, blev siden ejer af Langholt, som hans datter Beate Skcel arvede efter ham. Hun døde i sin første barselseng i sit ægteskab med *Erik Høg* til Bjørnholm (nu Høgholm), der forresten havde samme uheld med sin anden kone. Uden at lade sig afskrække heraf giftede han sig yderligere tre gange! Det femte bryllup i 1673 overlevede han imidlertid kun nogle få dage, og da havde han længst solgt Langholt, nemlig i 1663 til sin svoger Christen Ottesen Skeel, men i virkeligheden til sin kones søsterbørn, hvis værge svogeren var. Af disse blev siden *Albert Bille* enejer. Det var jo i den tid, da den gamle danske adel havde set sine bedste dage, og han var et ekstra uheldigt eksemplar. Da han i 1703 døde på Vraa, kun 52 år gammel, fik han det eftermæle, at han ved sit liderlige levned var blevet fattig og havde sat begge sine hovedgårde, både Høgholt og Langholt, overstyr. Han havde endda i mellemtiden forstået at gøre sig sørgelig berygtet under sit ophold hos søsteren Lisbeth Bille på Sæbygaard. Langholt havde han 1687 solgt til Peter Rodsteen, egentlig uden at være i stand til det, for 1689 gjorde fru Kirsten Beck udlæg i gården for sine fordringer på ham. Hun følte sig ikke desto mindre forpligtet til at tage sig af den ruinerede herremand. Vraa, hvor han døde, var hendes gård. Allerede 1691 havde hun imidlertid givet admiral *Jens Rodsteen* til Lerbæk transport på sit tilgodehavende hos Albert Bille, og for en halv snes tusind rigsdaler udkøbte han sine nevøer, den nævnte Peter Rodsteen og hans brøder Christian, hvorpå Langholt forblev i hans eje, indtil den med datteren Dortha Rodsteen i 1707 kom til *Henrik Bielke*, som døde 1736. Samme år søgte enken på grund af fattigdom om pension efter ham — han havde været kgl. jægermester i Koldinghus

Hovedbygningen set fra sydøst (fot. Niels Elswing).

og Haderslev amter — og 1742 solgte hun Langholt, der nu endelig gik ud af den gamle adels eje, til oberstløjtnant *Ernst Halchuus*.

Langholt hovedgårdstakst var da på 42 tdr. htk., og der medfulgte 314 tdr. htk. fæstegods. Begge størrelser var af ret ny dato. I 17. århundrede var hovedgården kun takseret til 13 tdr. htk. og bøndergodset langt fra så anseligt. Siden havde forskellige ejere, deriblandt også *Albert Bille*, tilkøbt mere, så der i 1691 lå godt 200 tdr. htk. bøndergods til Langholt, hvoraf lidt mere end halvdelen i Horsens sogn, og admiralen havde yderligere erhvervet nogle gårde fra baron *Jens Juel* på Voergaard.

Ernst Halchuus var som nævnt oberstløjtnant, men havde i 1737 taget sin afsked, og hans regimente på Langholt blev kun kort. Både han selv og hans ægtefælle *Lisbeth Fogh* døde allerede 1743. De efterlod sig tre små børn, som arvede gård og gods tillige med den efter datidens forhold ret store formue af 13.000 rdl. Sønnen *Christian Georg Halchuus* udkøbte 1762 sine søskende og besad godset til sin død, og hans hustru efter ham. 1767 købtes det på auktion for

AALBORG AMT

30.000 rdl. af købmand Jens Thagaard fra Aalborg. Han gik fallit året efter, og det følgende år solgte konkursboet Langholt til amtmand Andreas Skeel. Da han kun få år efter var død, kom ejendommen atter under hammeren. 1777 blev den købt af kammerråd Johannes Meller Valeur i Aalborg for 41.800 rdl. Der medfulgte foruden 255 tdr. htk. bøndergods tillige 80 tdr. htk. strøgods og gården Nørre Ravnstrup. I 1796 blev Langholt atter solgt, nu med 275 tdr. htk. for 45.000 rdl., til justitsråd Poul Lanng. Han, og efter hans død enken, drev godset gennem de vanskelige år i første halvdel af 19. århundrede, til den efter hendes død 1840 blev solgt for 71.000 rdl. til *Nis Peter Ahlmann*, en købmandssøn fra Gråsten. Langholt var en af de vendsysselske gårde, der længst blev drevet ved hoveri; og endnu i 1854 søgte Ahlmann at forøge gårdens fæstegods ved at byde på Aalborg Hospitals 10 gårde i Horsens by, men rentekammeret ville ikke approbere handelen. De ca. 120 tdr. htk. bøndergods, der i 1850'erne fremdeles fulgte Langholt, synes at være blevet bortsolgt i løbet af den følgende snes år. N. P. Ahlmann var en dygtig og foretagsom godsejer, der gjorde meget for at forbedre hovedgårdens drift, med mergling og grundforbedring. Men det var sønnen Malthe Sehested Hoff Ahlmann, der gjorde Langholt berømt. Han havde fra 1868 drevet avlsgården Striben som forpagter, da han ved faderens død i 1884 overtog både den og selve Langholt som ejer. Og han blev nu snart bekendt som både kvæg- og hesteopdrætter. Faderen havde vel allerede lagt grunden til et kvægavls-centrum ved omhyggelig røgt af sin besætning, idet han tillige i et par vintre havde haft den berømte jyske kongepræmie-tyr, gårdejer Søren Nielsen Rytters Garibaldi, opstaldet på Langholt. Den yngre Ahlmann anvendte store bekostninger på at videreføre det påbegyndte arbejde og lod besætningen tilføre nyt blod med nogle af Cæsar-tyrene fra Skanderborg-egnen, så Langholtstammen blev almindelig anerkendt som en af landsdelens bedste. Såvel kvægavlsforeninger som private høstede fordel af hans indsats, og mange gode avlsdyr blev spredt ud over landet ved de årlige auktioner på Langholt. I endnu højere grad havde hesteavlens dog Ahlmanns interesse, og straks efter sin overtagelse af begge gårde skred han til oprettelse af et stutteri på Langholt. Det var for så vidt ældre stedlige traditioner han førte videre, for efter Danske

Sidefløj set fra haven (fot. Niels Elswing).

Atlas skal der allerede i 18. århundrede have været stutteri på gården, men herom ved man ellers intet. Ahlmanns nye stutteri på Striben var et udslag af systemskiftet i den jyske hesteavl, efter hvilket man især lagde vægt på at undgå krydsninger med andre racer og bestræbte sig på såvidt muligt at udrydde tilstedeværende spor af fremmed blanding fra tidligere tid, kort sagt på at udvikle og bevare den oprindelige jyske landrace. Til en begyndelse lykkedes forsøget på Langholt overmåde godt. Der blev da heller intet sparet. Ahlmann indkøbte et udmærket hoppemateriale og i 1887 tillige den treårige hingst Valdemar Langholt, samt i 1893 den kostbare Trymer. Adskillige højt betalte hingste udgik fra stutteriet, der i nogle år var et meget lønnende foretagende, men glansperioden blev ret kortvarig. Hingstetillægget hørte pludselig helt op, og i det hele taget syntes frugtbarheden at svinde, skønt forholdene ellers skulle være fortræffelige på gården med de udstrakte græsgange. Efterhånden som Langholts oprindelig værdiløse kærarealer afvandedes og kultiveredes, var der blevet udmærket plads til det voksende hesteopdræt.

Det fulgte af sig selv, at Ahlmann blev valgt ind i mange forenin-

ger til landbrugets fremme. Skønt han var kendt som højremand, var hans politiske modstandere klar over hans upartiskhed, når det gjaldt landbrugsmæssige interesser, og undlod derfor aldrig at stemme på ham. Hans hovedinteresse kostede ham tilsidst livet, han blev i 1902 sparket af en plag, og en blodprop fremkaldte døden.

En søster Marie Ahlmann, der havde styrret det gæstfri hus på Langholt, arvede gården efter ham og testamenterede den inden sin død i 1908 til en anden søster, professorinde Lorentzen og hendes søn *Niels Peter Ahlmann-Lorentzen*, der fortsatte onklens gerning, navnlig som fremragende opdrætter af jysk malkekvæg, og lod gårdens kvægstalde forny, ligesom dens mejeri, der i en længere periode har leveret børnemælk til Aalborg og Nørresundby, blev ombygget og fuldt moderne indrettet. Den nuværende ejer, *Jørgen Axel Lorentz Ahlmann-Lorentzen*, der overtog Langholt i 1952, lod i de følgende år arkitekt E. Uldall Ekman opføre 9 tårnsiloer, hver på 300 kubikmeter, samt byggede i 1964 ved samme arkitekt en løsdriftstald til 250 køer.

Oprindelig lå Langholt 6 - 700 m sydligere, men flyttedes 1642 - 43 til sin nuværende plads af Erik Høg. 1662 stod der på borggården to enetages huse, der var »muret mellem stænger«, men da der 1744 efter oberstløjtnant Halchuu's død blev taget syn over gården, var der tre længer. Den ene, stuehuset, var på 26 fag, temmelig forfalden, og især var tømmeret på den østre side ud til haven gammelt. Som navnet siger, var denne længe indrettet til herskabsbeboelse, mens den søndre fløj på 7 fag var fagedkammer og borgestue. Nordfløjen var 12 fag ind mod gården, men 17 ud til marken, medregnet et udskud for stuehusets ene ende. Ladegården var ligeledes af bindingsværk, til dels med murede, til dels med lerslagne tavl. Stalden, 21 fag, tillige portrum, vogn- og fæhus lå mod syd, laden med 13 korngulve mod vest, og nørre øksenhus tjente tillige som fåresti og bestod af 24 fag fyrrebindingsværk. Endelig lå det nordre kohus på 9 fag nord for ladegården og et tørvehus på 8 fag nord for borggården. Alle disse huse havde stråtag.

Danske Atlas meddeler, at både borg- og ladegård blev istandsat af justitsråd Halchuu i 1765, og nævner også Langholts smukke have, som den omtalte synsforretning af 1744 har en meget interessant be-

Herreværelse med malede lærredstapeter fra ca. 1750 og et samtidigt møblement (fot. Holt & Madsen ca. 1944).

skrivelse af. Det vil sige, der var egentlig to haver, den store østen for stuehuset, »ongefær« 67 × 37 favne i firkant, velsagtens den indplankede have, som nævnes i matriklen 1662. Den var 1744 indhegnet med egestave, hvorimellem der var lagt store grene af eg og bøg med gærdsel ovenpå. Med liguster og til dels med »ribs og stikkelsbærris« var haven inddelt i 13 kvadrater — et enkelt lige foran stuehusets vinduer »anlagt med buksbom«, og i de forskellige kvarterer fandtes der pære-, æble-, kirsebær- og blommetræer. Desuden var der mod nordvest »et vildnis af adskillige slags ufrugtbare træer« og langs med havegærdet mod syd »en liden tyknis af eske, ege, bøge, birke, espe, hassel og deslige«. Den »liden haug« lå også inden for det solide hegn, adskilt fra den store med et jorddige og nu kun anvendt til køkkensager, efter at den før havde været brugt af gårdens fogder og forpagtere. Langholt havde dengang flere småskove, deriblandt den, der havde givet gården navn, i 1662 nævnt som et stykke endelskov under hovedgårdstaksten. Dertil kom Sriben skov. Sriben var som allerede nævnt en af godsets gamle fæstegårde, erhvervet allerede af

AALBORG AMT

Peder Munk. Den blev 1870 sammenlagt med to andre gårde og er siden drevet som avlsgård under Langholt, fra 1931 med en stor kvægbesætning af hollandsk race, hvortil stamtyrene blev købt i Skåne. Striben er på 292 tdr. ld., hvoraf 218 tdr. ld. ager og 74 tdr. ld. eng og skov, mens Langholt har 887 tdr. ld., deraf 580 tdr. ld. ager, 207 tdr. ld. eng og 100 tdr. ld. skov m. m.

Langholts hovedbygning undergik i årene 1919 - 20 en gennemgribende forandring. De gamle stuer, med enkelte tapeter fra 18. århundrede, bibeholdtes vel i alt væsentligt uforandrede, men midterbygningen fik et ekstra andet stokværk og mod gårdsiden opførtes et tårn med kobbertækket spir, alt efter tegning af arkitekt Hother Paludan. Langholt, der gennem århundreder har stået med jævne bindingsværksbygninger, har således først i allernyeste tid fået virkeligt herregårdspræg.

MOGENS LEBECH

EJERE

Helrik og Hartvig Breide og
Nicolaus Limbek
1355 Kronen
1578 Peder Munk
1623 Otte Skeel
1634 Erik Høg

1663 Albert Bille
1691 Jens Rodsteen
1707 Henrik Bielke
1742 Ernst Halchuuus
1743 Chr. G. Halchuuus

1767 - 1840 Forskellige ejere
1840 N. P. Ahlmänn
1908 N. P. Ahlmann-Lorentzen

1952 J. A. L. Ahlmann-Lorentzen

BYGNINGER

Hovedgården oprettet

1642 - 43 Gården flyttet til nuværende
plads
1662 To bindingsværkshuse

1744 Trelænget hovedbygning og
avlsgård af bindingsværk
1765 Hovedbygning og ladegård
istandsat

1919 - 20 Hovedbygningen ombygget
og tårn opført ved
Hother Paludan

1952 - 64 Ladegården udvidet ved
E. Uldall Ekman

Hovedbygningen set fra nord (fot. Niels Elswing).

Dronninglund

Dronninglund sogn, Dronninglund herred, Hjørring amt

Det største af alle Danmarks kirkesogne, større end mangt et herred, det, som nu hedder Dronninglund og det derfra udskilte Aså-Melholt sogn, tilhørte ved reformationen helt og holdent det gamle *Hundslund Kloster* og bar dengang samme navn som dette. Om klosterets tilblivelse ved man kun, at det eksisterede i året 1268, da Esbern Vognsens enke, fru Gro, betænkte det i sit testamente. Rigtignok vidste den gamle klostertradition, at stifteren var biskop Odinkar, med størst sandsynlighed den yngre af dette navn, biskop i Ribe på kong Knud den Stores tid, for han var søn af jarlen Toke, der skal have ejet en trediedel af hele Vendsyssel.

Og klosterets gamle brevskeber har delt skæbne med mange andre klostres. Peder Dyrskjøt havde læst i en ældgammel bog, hvorledes breve og dokumenter var blevet udkastet efter reformationen, så svi-

HJØRRING AMT

nene gik og rodede i dem, og de blev i ondt vejr og regn nedtrådt og i bøndernes vrede ødelagt, fordi deres hustruer, døtre og piger var af klosteret bortstjålet og brugt til horeri! Det var da nu ellers et nonnekloster! En fortegnelse over indholdet af en del af klosterets brevkister, der i slutningen af 16. århundrede stod på Aalborghus, yder kun en nødtørfdig erstatning. Det kan dog ud fra denne arkivregistratur skønnes, at det hele Hundslund sogn først efterhånden kom i klosterets besiddelse. Det nød som andre gejstlige stiftelser godt af dronning Margrethes gavmildhed. Hun skænkede det alle kronens ejendomme i sognet, foruden andet gods, til vederlag for daglige messer for hendes og hendes forældres sjæle. Og i 1457 overdrog den vendsysselske jorddrot Anders Nielsen (Banner) til Kokkedal klostret sine ejendomme i Hundslund sogn, dels ved mageskifte, dels som gave, en forøgelse af klostergodset, der vistnok både bevirkede, at der blev foretaget omfattende udvidelser af klosterkirken, og at Christiørn I bekræftede klostrets birkerettighed over hele det udstrakte sogn efter nærmere fastsatte grænser, »først nord fra den å, som løber udi havet igennem Sønderå (d. v. s. Sørå) og sønder til den å, som løber igennem Melholt og øster udi havet (d. v. s. Gerå); øster fra havet, sålangt som fornævnte sogn rækker vester«.

Hundslund Kloster var et benediktinerkloster for nonner. Deres leder var en priorinde, mens en prior eller forstander varetog klostrets interesser overfor omverdenen. Erngisl Jensen, der indtog den sidstnævnte stilling i 1457 og igennem en snes år, var virksom for at afrunde klostrets jordegods ved forskellige mageskifter. Hans efterfølgere var Markvard Juel og siden Niels Pedersen, indtil den mere kendte mester Anders Gyldenstjerne eller Anders Hak, som han mest kaldtes, blev prior. 1531 bekræftedes hans ret til at nyde Hundslund birk i sine levedage med al frihed til lands og til vands, som hans forfædre (d. v. s. forgængere) forstandere i Hundslund Kloster hidtil havde besiddet det. Det lykkedes ham imidlertid ikke at opfylde sine pligter og beskytte klosterjomfruerne mod overlast. Men så skulle han rigtignok også have sat sig op mod Børglum stifts øverste gejstlige myndighed, selve bispen, dengang den berygtede Stygge Krumpen, der sandelig heller ikke over for Hundslund Kloster gjorde sit ry til skamme. Det var temmelig forsmædeligt for romerkirkens tilhængere,

Klosterkirken set fra sydøst (fot. Niels Elswing).

at de betrængte nonner måtte henvende sig til katolicismens argeste modstander Christian III for at opnå beskyttelse mod deres egen trosfælle og stiftsøvrighed. I 1535 klagede de i høje toner over, at »biskop Stygge Krumpen havde trængt dem fra klostret med overvælde og ondt regimente«. Kongen og rigsrådet udnævnte da »ærlig og regelbunden« jomfru Johanne Mogensdatter til priorinde »for det gode rygte, hende medfølger«, og det blev pålagt bispem med sine tjenere og folk at forføje sig fra Hundslund og ingen hindringer lægge klosterjomfruerne i vejen. Enden blev som bekendt, at dette kloster ligesom andre blev inddraget under *kronen*, mens bispem i en årrække måtte sidde indespærret for sin trodsighed og sine meritters skyld. Hans behandling af nonnerne i Hundslund var ikke glemt i kongens klagemål mod ham, ja det hævdede endogså, at han havde ladet en af nonnerne piske med ris!

Men da var mester Anders ikke mere blandt de levendes tal. Trods sin stilling som katolsk prælat — han var tillige ærkedegn i Roskilde — havde han tidligt og fuldstændigt sluttet sig til det lutherske parti og utrættelig virket for hertug Christians sag, indtil han faldt ved

HJØRRING AMT

Svendstrup i adelens kamp med Skipper Clements bondehær. Klosteret gav skipperen til en bonde, der dog snart måtte slippe det. Efter konfiskationen kom Hundslund Kloster som de andre under verdslig forvaltning, og ærkedegnens slægtning Gabriel Gyldenstjerne blev den første kgl. lensmand. I 1541 måtte han tage sin forlening i pant for 957 joakimsdalere og 43 gylden, indtil Eskil Gjøe overtog lenet i 1544 for 3.000 fuldvægtige rhinske gylden. Men i januar 1555 gjorde staten en endnu bedre forretning, idet Erik Podebusk overtog Hundslund som sikkerhed for sine fordringer på kronen, foruden de 3.000 gylden, tillige 3.500 joakimsdalere! I hans tid var det, vendelboernes gamle oprørstrang for sidste gang gav sig synlige udslag. De ny bestemmelser om øgede gæsteriydelser havde vakt almindeligt mishag blandt Hundslund Klosters tjenere. I en større forsamling af klosterbønder havde Bertel Hansen i Melholt efter århundredgammel skik stunget sit spyd i jorden og gjort anskrig, at hvo der ville efterfølge ham skulle lægge sin hånd på skaftet. Hans standsfæller svigtede ham imidlertid, da det kom til stykket, og han alene blev dømt til at have sin hals forbrudt. Bøndernes klagemål var dog taget op til undersøgelse. De havde ikke alene klaget over gæsteriet, også over øgede afgifter af deres bundgarnsstader og ny pålagt oldengæld samt over, at de ikke måtte bruge skovene så frit som i fordums tid, og endelig at de besværedes med flere ægter, end sædvanen havde været, navnlig med »limægt«, kørsel af kalk til byggearbejderne på klostret. Og til syvende og sidst var de heller ikke tilfreds med kosten, de fik, når de var på hov i høsten. Tidligere havde de fået somme dage flæsk og kød, somme dage brød og smør, eftersom dagene tilhørte, nu fik de alene sild og brød. Afgørelsen gik i nogle tilfælde bønderne imod, i andre fik de medhold. Det havde åbenbart her som andetsteds været en forandring og det ikke til det bedre at komme fra krumstaven under kronen, men allerede året efter faldt Erik Podebusk på Ditmarskertoget i 1559. Hundslund blev dog foreløbig i familien, fru Anne Olufsdatter Krognos, enke efter hans frænde Claus Podebusk, fik følgebrev på Hundslund Kloster, som hun alligevel få år efter måtte overlade til Corfitz Ulfeldt, efter hvis død allerede det næste år broderen Jakob Ulfeldt overtog pantet for efter et par år igen atter at aflevere det til fru Anne, denne gang mod en betydelig forøget

*Kirkens
interiør set
mod øst.
Over alteret
Sophie
Hedevigs
kalkmalede
monogram og
årstallet
1719. Til ven-
stre Hans
Lindenovs
herskabsstol,
til højre
prædikestol fra
ca. 1580
med himmel
fra ca. 1670.
Stolestaderne
er fra
1700-tallet.
(fot.
Niels Elswing).*

pantesum, en broget række pengebeløb, et bevis på datidens mærkelige møntforhold, nemlig 3.000 rhinske gylden, 5.375½ daler, 63½ lod ungersk guld, 99 dobbeltdukater og 834 lod sølv. Hertil føjedes endda yderligere 500 daler og siden 2.100 mark i danske hvider for strandfiskeriet, som kongen i første omgang havde forbeholdt sig. Og for samme pantesum overtog rigsadmiralen Peder Munk det efter fru Annes snart påfølgende død. Han skrev sig til Estvadgaard, men var ellers også vendsysselsk godsejer, herre til både Sæbygaard og Langholt. Bøndernes gamle ret til udvisning af bygningstømmer i Strande skov blev i hans tid bekræftet, men han mistede pantet i 1581. Hunds-lund Kloster blev nemlig nu offer for Frederik II's mageskiftepolitik til afrunding af krongodserne, og der manglede jordegods til det nye Dronningborg Slot i Randers. Derfor havde han tilskiftet sig en del adelsgods i nabolaget, navnlig noget som tilhørte Hans Lindenov, som

HJØRRING AMT

til gengæld måtte have et større, samlet godsdistrikt, og det man bedst kunne undvære var netop det gamle klostergods. For disse omstændigheder gjorde et kongebrev til Peder Munk omhyggeligt rede. Få måneder efter var Hundslunds Klosters tid som krongods uigenkaldelig forbi. *Hans Johansen Lindenov* fik den 6. maj 1581 skøde på både klosterbygningerne og jordegodset. Skødet var dog behæftet med den samme klausul som de tidligere forleningsbreve. Som lensmændene skulle den nye ejer sørge for de endnu levende nonner. Der var virkelig endnu i 1581 to, formodentlig højt bedagede klosterjomfruer tilbage.

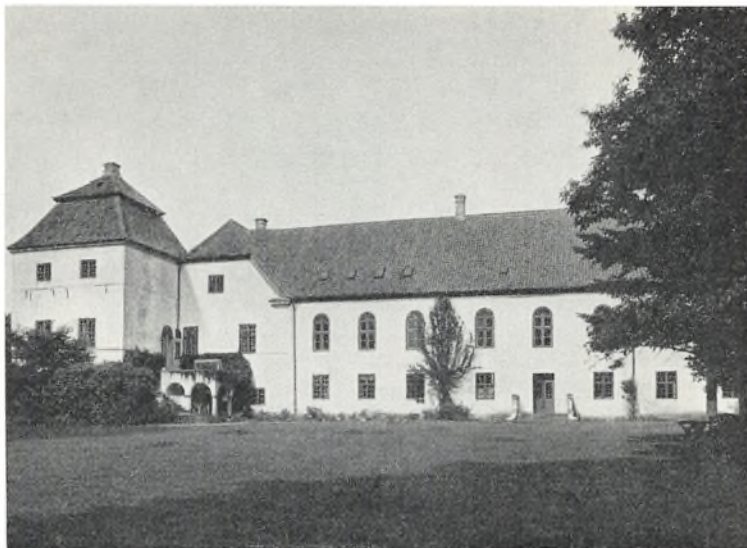
Før handelen gik i orden var begge parters ejendom blevet besigtet af udmeldte gode mænd. Det var her Niels Kaas og Jørgen Rosenkrantz, som havde været i funktion og på vanlig vis havde undersøgt afgifter og høstmuligheder på de to godsdistrikter, alt efter foreliggende jordebøger og bøndernes mundtlige opgivelser. Kun for skovenes vedkommende havde de skønnet selvstændigt. For det var blevet hævdet, »at fornævnte skove ikke kunne tåle at fede flere svin end 6.000, når de kunne allesammen vel tilbære«, mens de en halv snes år før havde kunnet fede tre gange så mange! De to herremænd kom dog til et lidt bedre resultat. Efter at de i egen person grangiveligen havde overset, gransket og forfaret skovenes tilstand, havde de takseret dem til 10.000 svins olden.

Over 200 ejendomme med deres nøjagtigt specificerede skyld og landgilde blev indskrevet i det store pergaments-mageskiftebrev. Der var omtrent 175 gårde og bol, 4 møller og 35 gadehuse, velsagtens dengang som siden inddelt i fem fjerdinge: Hjallerup, Dorf, Ørsø, Strand og Boller. Og der medfulgte videre 22 bundgarnsstader i stranden, samt endelig birkeretten over det store sogn, og samme år fik han yderligere skøde på kaldsretten til Hundslund kirke. Det var imidlertid ingenlunde hele klostergodset, han kom i besiddelse af. Det havde nogle år før været opgjort til næsten halvfemte hundrede ejendomme, gårde, bol og huse, omtrent lige mange af hver kategori. Det gods, Hans Johansen afstod, kunne ikke engang dække sognets hartkorn, så han havde måttet fornøje kronen for differencen på anden måde. Men på godset uden for sognegrænsen fik den afgæede lensmand Peder Munk samtidig livsbrev, og det kom i årenes løb både til kævl og retstrætter mellem de to arvtagere.

*Sydfløjens
hovedportal
fra 1786, set
fra slotsgården
(fot. Niels
Elswing).*

Den første herremand på Hundslund, Hans Johansen Lindenov (1542 - 96), var den femte af det navn, som skrev sig til Fovslet i Nørre Tyrstrup herred, en gård som havde været i slægtens eje i over halvfjerde hundrede år. Han var en meget velhavende mand, hvis jordegods ansloges til over 8.000 tdr. htk., og han spillede en temmelig fremtrædende rolle i sin tid både som hofmand og lensmand. Hans storstilede byggevirkosmhed på Hundslund, den som siden skal nærmere omtales, sætter endnu den dag i dag sit præg på gården. Og skønt han ejede flere gårde, deriblandt Oregaard på Fyn, hvor han døde, følte han sig så knyttet til Vendsyssel, at han lod sig begrave i Hundslund kirke, hvor en stor udhugget sten med hans og hustruens billeder blev rejst over deres grav. Det uhyggelige efterspil, der fulgte hans død, og som førte en stakkels birkefoged og hans kone på bålet, er beskrevet under Oregaard på Fyn. Hans enke, Margrethe Ottesdatter

Hovedbygningen set fra syd (fot. Niels Elswing).

Rosenkrantz, tilbragte ellers sine sidste leveår i ro og fred på Hundslund som opdragerinde for en række unge adelsjomfruer og børnebørn, og her døde hun højt bedaget, oppe i 80'erne.

Ægteparrets søn, den sjette Hans Johansen Lindenov (1573-1642), af samtiden kaldt »den rige«, var herre til Hundslund og Gavnø foruden til 12 andre herregårde på øerne og i Jylland. Født på Fovslet formede hans liv sig som andre adeliges med udenlandsrejse, hoftjeneste og lensmandsvirksomhed. I hans tid var Hundslund under Kejserkrigen henlagt til underhold for den øverstkommanderende over Wallensteins tropper i Vendsyssel, hertug Frantz Albrecht af Sachsen-Lauenburg, der dog hovedsagelig havde kvarter på Voergaard. Og under sønnen og efterfølgeren Jacob Lindenov (1617 - 72), kom Karl Gustavs svenskere. Godset blev udplyndret, så skaden takseredes til den efter datidens forhold anselige sum af 5.000 rdl. Hundslunds jordebog fra 1661 lød på ca. 835 tdr. htk. bøndergods, hvoraf de 375 var øde og forarmet. Selve hovedgårdstaksten ansloges efter »gamle lodder i søskendeskifte« til 113, hvortil kom skovene, der nu kun sattes

til 3.000 svins olden, og en liden ladegård, som af bondegods var oprettet og takseret til en landgilde på 30 tdr. htk. Det var Skovsgaard, som Jacob Lindenov i 1646 havde ladet bygge af de tre Skovsgaarde og 18 gårde i Boller by. Hundslund hovedgård havde da godt halvfjerde hundrede tdr. ld. under plov, en høavl på 900 læs og græsning til 111 kreaturer.

Jacob Lindenov måtte efter svenskekrigene sælge Gavnbø, og efter hans og hans hustrus omtrent samtidige død afhændede arvingerne også Hundslund. Køberen var den kendte kansler *Peder Reeditz* (1619 - 74), der samme år havde giftet sig for anden gang med Anne Ramel, og efter et kun toårigt ægteskab blev hun på egne og mindreårige børns vegne besidder af Hundslund og Skovsgaard for efter en snes år at sælge begge gårde med tilhørende gods for 30.000 rdl. til en så fornem køber som selve landets dronning. Hundslund og Skovsgaard blev nu til *Dronninglund* og Dronninggaard. Det gamle navn Hundslund knyttedes efter den tid kun til det anselige Hundslund marked, men dette føres i nutiden videre som det vidt bekendte og forhen stærkt besøgte Hjallerup marked.

Charlotte Amalie (1650-1714), Christian V's gemalinde, var privat godsejerske i stor stil og besad foruden sine sjællandske godser både Børglum og Hundslund. Men økonomisk talent havde hun åbenbart ikke, hvis ikke det var hendes gode hjerte, som forårsagede, at der efter hendes død fandtes store restancer og andre uregelmæssigheder hos hendes forvaltere. Navnlig som enkedronning holdt hun gennem en årrække hof på Dronninglund hveranden sommer, og her besøgte hendes søn Frederik IV hende i året 1706. Det var ved den lejlighed, majestæten blev budt velkommen med en lidt mærkelig hyldest. Under kommando af enkedronningens hofneger dannede godsets bønder spalier ved indkørslen til gården, alle væbnede med deres pleje! Og da kongen kom, svingede de dem på kommando, som om de tærskede!

Kong Frederik IV blev på skiftet efter moderen ejer af både Dronninglund og Dronninggaard med godt 700 tdr. htk. Allerede næste år mageskiftede han med sin søster Sophie Hedevig, der fik godserne tillige med Hals Ladegaard, by og skov for sine sjællandske besiddelser Gjorslev og Erikstrup. Prinsesse Sophie Hedevig (1677 - 1735), forblev ugift til sin død. Rytet holdt sig derimod gennem århundre-

HJØRRING AMT

der, at hun levede i hemmeligt ægteskab med sin og broderen, prins Carls uadskillelige ven, overkammerherre C. A. v. Plessen. Søskendeparret havde deres egentlige residens på Vemmetofte og tog kun om sommeren ophold på Dronninglund, hvor navnlig den gamle klosterkirke nød godt af hendes interesse, hvad en længere rimet indskrift i den nordlige korsarm endnu fortæller. Og bemærkelsesværdig er hendes omsorg for skolevæsenet på det vendsysselske gods. Ikke mindre end 7 almueskoler oprettedes i året 1719, og deres vedligeholdelse blev pålagt Dronninglunds ejere som en varig behæftelse, en servitut, der i længden følte trykkende og endelig blev afløst i året 1849. Nogle år før sin død afhændede Sophie Hedevig imidlertid alle sine tre godser i Vendsyssel til den førnævnte *Carl Adolf von Plessen* (1678-1758). Broderen prins Carl var nemlig i årenes løb kommet til at skyldte ham henved 75.000 rdl., og prinsessen havde overtaget hans forpligtelser. De 60.000 rdl. godserne kostede, kunne nu gå af på gælden, og 1735 solgte v. Plessen alle tre godser.

En borgerlig, en tidstypisk opkomling, men af større format end de fleste sådanne, blev hermed herremand på Dronninglund, i virkeligheden den interessanteste skikkelse, der har været knyttet til gården. *Jakob Severin* (1691-1753) hed oprindelig slet og ret Sørensen, eftersom han var søn af byfogden i Sæby Søren Nielsen. Grunden til sin velstand synes han at have lagt ved sit ægteskab med en 40 år ældre enke efter en rig københavnsk købmand, og han slog sig nu op som storhandelsmand, navnlig i det høje nord. Hans skibe sejlede på Finmarken og Island, siden på Grønland, og man kan med en vis ret sige, at det var hans skyld, denne fjerne koloni blev bevaret for Danmark. For da Christian VI i 1730'erne trods alle religiøse skruper så godt som havde besluttet sig til at opgive såvel grønlandske handel som missionen deroppe, navnlig fordi han forgæves søgte at få oprettet et grønlandsk handelskompagni, da tog Jakob Severin alene sagen i sin hånd og fik 1733 eneret på handelen samt et årligt stats-tilskud på 2.000 rdl. til missionen. Manglede han muligvis driftskapital, savnede han i hvert fald ikke initiativ og vovemod. Ikke mindre end tre ny kolonier anlagde han deroppe, deriblandt Jakobshavn, nævnt efter ham selv, og da hollænderne ikke respekterede hans handelsmonopol, veg han ikke tilbage fra at udruste sine skibe som

Dronninglund ca. 1755. Efter Frederik V's Atlas. Midt i billedet træhesten.

orlogsfartøjer og rydde farvandene for hollandske sejlere, ja, han førte fire opbragte skibe som priser til København. Affæren medførte en del diplomatiske forviklinger, uden at dog Jakob Severins private krigsførelse afstedkom noget virkeligt brud mellem Danmark og Holland. De grønlandske foretagender blev imidlertid ikke den guldgrube, han vistnok havde forestillet sig, og utilfreds med de understøttelser, staten lod ham tilflyde, foreslog han i 1740'erne, at man som erstatning for hans tab skulle overlade ham hele Læsø, hvilket dog ikke blev bevilget.

Når Jakob Severin købte det store vendsysselske gods, var det altså næppe for at anbringe sine ledige penge. Han fik da også Dronninglund for godt køb og havde kredit på pengene til 4 % rente. Det var ydermere dårlige landbrugstider, så det har snarest været for at komme i besiddelse af de vidtstrakte skove, som han da også »gjorde store penge« af. I Hals anlagde han et trankogeri, som han kaldte Grønland, og han fik mandskab til sine skibe fra fiskerbefolkningen langs kysten, ligesom adskillige af hans bønder blev kolonister i Grønland. Det var hans mening, at de ved giftermål med grønlandere skulle skabe en ny og bedre race. Det var bedre, mente han, end at overlade raceblandingen til de liderlige Holmens matroser!

HJØRRING AMT

Hans Egede kaldte Jakob Severin sin kæreste ven, og som godsejer fik han det smukkeste eftermæle. Han var ikke som andre self-made mænd mod sine undergivne. Tværtimod klagede hans efterfølgere over, at bønderne i hans tid var blevet altfor forvænt.

Den driftige mand efterlod sig ved sin død tre døtre. Trods dødsboets store omfang arvede de alt i alt kun 10.000 rdl., og Dronninglund, Dronninggaard og Hals Ladegaard blev solgt med tilsammen over 1.000 tdr. htk. for 82.000 rdl. til greve *Chr. Fr. Otto Wedel Jarlsberg*, i hvis rettigheder dog allerede samme år greve *A. G. Moltke*, »imod ald sin Agt og Formodning, efter Guds forunderlige Direction«, men ellers af ukendte grunde, indtrådte.

Adam Gottlob Moltke (1710-1792) — den første Moltke-Bregentved — er blevet noget forskelligt bedømt til forskellige tider. Det kan ikke nægtes, at fyrstegunst var medvirkende til hans store økonomiske fremgang fra ukendt mecklenburgsk adelsmand til en af landets største godsbesiddere og fremtrædende statsmænd, men uden egen medfødt dygtighed havde han dog næppe bragt det så vidt. Og var han som statsmand indforstået med vigtigheden af landbrugets fremme, var han det i ikke mindre grad som privat godsejer. Han var blandt de første, der indførte den holstenske kobbeldrift i stedet for det gamle trevangsbrug, og skønt han ikke var nogen bondeven og ikke havde nogen forståelse af, at bøndernes sociale stilling burde forbedres, virkede han indirekte derfor ved at arbejde på udskiftningens fremme. Også på det ham så fjerne Dronninglund gods tog han livligt og interesseret del i styrelsen, hvad den opbevarede korrespondance noksom viser. Hans forvalter var gennem mange år *Chr. Fr. Rosen*, gift med en af Jakob Severins døtre, en nidkær herretjener, ret efter den aristokratiske greves hjerte. Han blev benyttet til at inspicere de påbegyndte opdyrkninger af Alheden og anlagde siden efter selv en hel nybygd på Stagsted hede, en snes husmandsboliger, som greven allernådigst bevilgede måtte komme til at hedde Rosenby efter ham. Moltke var også interesseret i plantning og have dyrkning og lod foretage boreriger efter kalk og ler med den bagtanke, at han ved samme lejlighed måske kunne finde stenkulslejer, noget han ikke anså for usandsynligt, eftersom Vendsyssel lå på samme breddegrad som de skotske minefelter. Ikke mindst havde godsets hjemmeindustri hans

Hall i sydføjens øvre etage (fot. Niels Elswing).

interesse. Hovspind var et gammelt begreb på Dronninglund, en hjemmeflid, hvis betydning også Jakob Severin havde haft øje for. Der var over 300 væve i gang blandt bønderne, og en del af det tilvirkede lærred blev nu til videre forarbejdning sendt over til grevens ny fabrik i Arnøje. Rationel og økonomisk udnyttelse af alle muligheder var helt igennem Moltkes løsen, også når det gjaldt bønderne. Det er tydeligt, at han mere opfattede dem som økonomiske objekter end væsener med menneskelig skæbne. Der var ikke tale om at tage hensyn til mere individuelle tilbøjeligheder, der gjaldt så skikkelige ambitioner som at ville være skrædder, når godset i forvejen var vel-forsynet med sådanne. Uden pardon blev de ulydige som trælle tvunget efter grevens vilje. Og det gjaldt ikke mindre, når bønderne skulle vælge sig ægtemage. Havde Jakob Severin forsøgt at forædle det grønlandske blod ved tilførsel af nyt fra Dronninglund, så ville greven prøve på at forbedre racen på selve godset, og såvidt muligt sætte børnetallet i vejret. Godsernes »peuplering« var jo en væsentlig

»Kong Salomons Stue« i det sydvestre tårn (fot. Niels Elswing).

sag for hver en godsejer. Han betyder ganske vist Rosen, at han bør afholde sig fra »at overile sig med hug og slag på enten dovne eller liderlige karle«, dog blot for at tage mønster efter fremgangsmåden på de sjællandske godser, hvor greven har indført at »lade de modvillige for ulydighed tiltale, dømme og straffe ved retten til hårdere følelser, end noget rap gør godt for«. Ved skæbnens ironi stammer dog det eneste autentiske billede af en træhest på en herregård fra Dronninglund i Moltkes tid. Den har ialtfald stået der, om så kun til skræk og advarsel, og skal man tro sagn og tradition, er den siden kommet i brug igen.

Sønnen greve Caspar Herman Gottlob Moltke, hvem faderen 1772 tilskødede de vendsysselske godser, beholdt dem kun i 3 år, inden han byttede dem bort for Tirsbæk ved Vejle til brigadér William Halling. Og dennes navn blev gennem lange tider efter hans død kun nævnt med rædsel blandt egnens bønder. Nogen særlig sympatisk herre har han næppe været. Folk holdt ialtfald på, at hans indre var endnu sortere end skindet på de indfødte indiske slaver, han havde

bragt med sig hjem, dem som bønderne anså for to skinbarlige djævle, der var sendt ham til hjælp ved udøvelsen af hans onde gerninger.

William eller — som han egentlig hed efter den berømte opdagelsesrejsende, hans fjerne slægtning *Vitus Halling* (1744-96), var præstesøn fra Sjælland og havde selv gennemlevet en hård skole. Som ganske ung var han fra Trankebar gået i engelsk kolonitjeneste og avancerede her til kaptajn i den tid, da Englands herredømme i Indien blev grundlagt af hårde og ubarmhjertige mænd som Warren Hastings og Clive. Blødsøden blev han ikke heraf, men penge tjente han og vendte i begyndelsen af 1770'erne, endnu ikke 30 år gammel, tilbage til landet som en holden mand. Forbløffende hurtigt lykkedes det ham at opnå en anset position, måske også fordi han langt ude var i familie med den ny statsminister Ove Høegh-Guldberg. Sin rang som brigadér måtte han dog betale med klingende mønt, og på samme måde blev han vel året efter generalmajor, og det fortælles, at dannebrogordenens storkors kostede ham den sum, der gik med til at brolægge Kongens Nytorv, 16.000 rdl.! Endelig var han en tid lang direktør i Asiatick Kompagni og blev 1783 ophøjet i adelsstanden.

Det var ikke længe efter sin hjemkomst, han erhvervede Tirsbæk gods ved Vejle for en billig penge. Ejeren var nemlig hans vordende svigerfader Jørgen Hvas de Lindenpalm, og brylluppet med datteren Christine stod i 1774. Men Halling blev ikke gammel på Vejleegnen, efter traditionen navnlig, fordi egnens godsejerfamilier i længden ikke ville søge omgang med den rå nabo. For Tirsbæk tilbyttede han sig så Dronninggaard og Dronninglund, og her blev han, selvom bedre folk også heroppe snart trak sig tilbage fra hans selskab. Heller ikke konen holdt ham ud i længden, trods det hun ellers nok skal have vidst at værge for sig, enten det var med en ildklemme eller et stykke brænde. Hun rejste tilbage til sin hjemegn og tog bolig på gården Pedersholm ved Vejle.

Der er bogstavelig ikke det overgreb mod bønderne, som man ikke har beskyldt Halling for at udøve. Menneskealdre efter hans død vidste man endnu at udpege pladsen for træhesten, som havde været i flittig brug i hans tid, såvel som hundehul og gabestok. Anvendelsen af disse straffeinstrumenter har jo ikke sat sig spor i tingbøger eller andre retslige dokumenter, den findes kun bevidnet i folkeerindringen,

HJØRRING AMT

til gengæld med så mange træk, der ikke synes at kunne være opdigtede, at der nok er en hel del om det. Det fortælles også, at Halling skal have indført det herhjemme næppe nogen tid kendte begreb, jus primæ noctis, herremandens ret til den nygifte pige i selve brudenatten, ligesom karle, der skulle tiltræde et fæste, måtte sende kæresten op på gården! Ja, folk skal være blevet så vænnet til situationen, at en stakkels piges klage over sin forestående skæbne blev mødt med et skuldertræk: Aa int aant, de æ da int saa faale!

Til sidst skal det alligevel være endt med, at godsets bønder sammensvor sig om at slå brigadéren ihjel, både ham selv og hans to negre. Det skulle gå for sig, når han kom ud i marken for at tilse høstarbejdet, og bagefter ville de allesammen lægge hånd på ligene, så at alle kunne være lige om gerningen. Det hele mislykkedes ynkeligt. Halling ikke så meget som blinkede ved synet af de truende leer og forke omkring sig, han lod de sorte tjenere gennemprygge hovedmændene for mytteriet.

Som spekulant i den større stil forsøgte Halling en gang ved en »corner« at beherske hele kornhandelen på Østersølandene. Det dristige foretagende mislykkedes og var måske skyld i, at han i sine senere år ikke sad så godt i det. Som sine forgængere søgte han at bedre situationen ved øget skovhugst og påtænkte også at bortsælge bøndergodset. Det sidste hindrede hans tidlige død ham dog i. Han søgte i øvrigt at fremme husflid og håndværk på godset ved at opmuntre unge bøndersønner til at gå i lære, og på Dronninggaard oprettede han sit »bekendte gode stutteri«. Han var langt fra nogen gammel mand, da hans bevægede liv fik ende i året 1796. Traditionen omgiver naturligvis hans endeligt med passende gru. Han afviste med hånsord præsten, der besøgte ham på dødslejet, og pralede overfor ham med, at der ikke fandtes den forbrydelse på jorden, som han ikke havde begået. Når hans bønder fulgte liget til Aalborg, hvor Halling blev begravet, var det efter nogles sigende, fordi de var blevet tilsagt dertil, men andre mente, at de gjorde det frivilligt for med deres egne øjne at konstatere, at deres plageånd virkelig kom rigtig i jorden.

Og så vendte fru Christine Halling (1758-1817) tilbage til Dronninglund. Hun overtog godset mod at udbetale 160.000 rdl. til børnene. Heller ikke efter mandens død syntes hun dog at befinde sig godt i

Dronninglund, midtfløjens indgangsparti (fot. Niels Elswing).

Dagligstue med Louis-Seize ovnniche fra Hallings tid. (fot. Niels Elswing).

Vendsyssel. Hun længtes tilbage til sin fødeegn, hvor hun atter tog ophold, da hun i 1806 havde solgt Dronninglund gård og gods, efter at hun allerede i 1801 havde afhændet birkerettigheden til kronen.

Køberne var to af tidens typiske »herregårdsslagtere«, justitsråd Poul Marcussen til Høgholm og major Johan Conrad Schuchardt til Nøragergaard, og de tog nu Dronninglund og Dronninggaard under behandling. Størstedelen af bøndergodset frasolgtes, i de fleste tilfælde til de hidtidige fæstere, og selve Dronninglund hovedgård reduceredes fra 92 til 76 tdr. htk. Dronninggaard solgtes 1809 til prokurator Michael Bang, og samme år solgtes Dronninglund med 218 tdr. htk. bøndergods til forpagteren Frederik Joachim Abel. 1816 måtte han i de vanskelige tider gøre opbud, og Dronninglund blev med tilhørende huse på auktion solgt til et interessentskab, bestående af Carstens, købmændene Tygesen og Peder Møller af Aalborg, proprietær Møller, Bangsbo, og prokurator Bang, Dronninggaard. Møller var ene-ejer 1823 - 26, men måtte for skatterestancer overlade gården til den kgl. kasse, fra hvilken den på auktion samme år erhvervedes af et

andet medlem af konsortiet, Johannes Møller, nu blot med 54 tdr. htk. og 21 huse. Møller, der i forvejen havde købt Storskoven, ejede Dronninglund til sin død i 1835, hvorefter den solgtes til godsforvalter Abraham Formann og avlsforvalter H. C. W. Callisen til Ulstrup, men 1837 blev Formann eneejer og besad gården til sin død 1844.

Den næste ejer, *Erik Vilhelm Robert Skeel*, ejede Dronninglund i ikke mindre end 40 år. Først hans andet ægteskab, med besidderinden af stamhuset Birkelse, tilførte ham så tilstrækkelig kapital, at det lykkedes ham at gøre Dronninglund til en mønstergård.

Skeels døtre af første ægteskab arvede Dronninglund, som de 1897 for en kvart million kroner solgte til greve *Werner Ernst Carl Schimmelmänn*, en broder til lensgreven på Lindensborg. 1916 afhændede han gården til grosserer, konsul *Niels Kaj Strøyberg* fra Aalborg. Han købte 1918 også Storskoven, der en årrække havde tilhørt ejerne af Voergaard. Efter hans død i 1922 overtoges Dronninglund af hans enke konsulinde C. M. Strøyberg, men i 1929 afhændede hun gården til godsejer Axel Høyer. Han solgte i 1930 Storskoven og i 1934 gården Karensborg og jord til fire statshusmandsbrug. Fra 1942 ejedes Dronninglund af lensgreve H. C. Schimmelmänn, Lindensborg, indtil godset i 1949 blev overtaget af jordlovsudvalget, som udstykkede hovedgården og solgte hovedparcellen med 312 tdr. ld. til den tidligere ejers søn Sven Høyer. Hovedbygningen blev med 290 tdr. ld. skov solgt til landsretssagfører *Harald Høgsbro*.

I Strøybergs tid foretoges der en omfattende restaurering af hovedbygningen. Det hvælvede tårnrum i sydvest, fra gammel tid kaldt Kong Salomons Stue, blev dekoreret af maleren Valdemar Andersen, og hele bygningen indrettedes med moderne komfort. Strøyberg har således som adskillige ejere før ham sat sit præg på Dronninglund hovedbygning, hvis historie er ikke mindre interessant end ejernes. Endnu vidner kirken i umiddelbar tilslutning til herregården om dennes første tilværelse som kloster. Ellers har tidernes ombygninger ikke levnet meget af den middelalderlige karakter. Nyere undersøgelser har vist, hvorledes kirken allerede i den katolske tid blev genstand for en omfattende ombygning. Den senromanske klosterkirke, opført af hårdtbrændte røde teglsten, isprængt mange glaserede sten, har indtaget en fornem plads blandt samtidens kirkebygninger i Danmark.

Særlig bemærkelsesværdig var den rige facadedekoration, liséner forbundet med rundbuefriser, der hviler på forskelligt formede kragsten: dyre- og fantasihoveder eller blot stereometriske figurer. Kirken var delt i to etager, den nederste bestemt for klostertjenerne, den øverste var nonnekoret. Muligvis var det Anders Nielsens gave i 1457, som gav anledning til kirkens forhøjelse og korsarmenes opførelse. Hans Johansen Lindenov menes at have opført koret og kirkens tårn. Mod al klostertradition synes det, som om de øvrige bygninger altid har ligget vest for kirken, ligesom den senere hovedgårds. Middelalderligt murværk kan stadig påvises i både syd- og østfløjen, og der er også fundet tilmurede arkadeåbninger, måske vidnesbyrd om en oprindelig korsgang. Den første verdslige herremand Hans Johansen Lindenov satte imidlertid sin tids, renæssancens, præg på det middelalderlige bygværk. Det skete først og fremmest ved opførelsen af en helt ny, fritliggende hovedfløj mod vest, et anseligt hus med halvtredie stokværk, de to øverste udkragende over en buefrise — altså af samme type som Hesselagergaard og andre fynske renæssanceborge. Som disse blev det ny hus på Hundslund også forsynet med hjørnetårne, to meget svære, firkantede, oprindelig afdækket med pyramidetage. I virkeligheden var den ny bygning af en allerede forældet type. De små skydeskårlignende vinduer i det øverste halvstokværk, oppe under tagskægget, mindede om de dage, da man for alvor opførte befæstede herregårde, og det er da også sidste gang, man finder denne hustype anvendt herhjemme. Ingen sandstensforsiringer lavede op på de tunge murflader, noget man havde forsøgt at afhjælpe ved at kalke huset strålende rødt og trække fugerne op med skinnende hvidt. Over porten midt i fløjen satte Lindenov sit og Margrethe Rosenkrantz' våben. Porten blev lagt aksefast mellem portene i klosterets østfløj og ladegårdens vestlænge. Ved siden af den stod ind mod gården et trappetårn. Hans Johansen lod også bygge en helt ny, grundmuret ladegård, med bygningerne placeret symmetrisk i forhold til midteraksen gennem alle tre porte. Det hele anlæg imødekom således på det bedste renæssancens krav om en fast og regelmæssig placering af gårdens bygninger, men er nu helt ændret.

En tradition vil vide, at Hans Lindenov også har æren for det dæmningssystem, ved hvilket vandet førtes til Dronninglund og »går-

HJØRRING AMT

dens mølle«. Det fortælles dog også, at det var munkene i et nabokloster til Hundslund, der foranstaltede dette. De havde nemlig forlangt, at nonnerne skulle vaske deres skidne linned! Og da de undslog sig, fordi de ikke havde vand nok, så blev en bæk ved dæmninger ledet til klostret og gennem en af sidefløjene. I hvert fald vakte indretningen stor begejstring i ældre tid, med det »meget liflige vand, der bryder sig slangegangsvis op til Dronninglund og løber ej alene udenfor ladegårdens østerhus gennem nedlagte åbne trærender, hvoraf alle gårdens staldøksne og kreaturer meget nemt kan vandes, mens endog igennem en lysthauge og under borgegårdens bygning gennem kælderens, køkken og bryggers, så deraf til aller største bekvemmelighed kan bruges. Går så ud fra gården under østre bygning eller hus og gennem et lidet hjørne af kirkegården og under dennes mur og driver en der udenfor opbyggt vandmølle«.

Hans Johansens renæssancegård stod nogenlunde uforandret til grev Moltkes tid, da en af datidens berømte arkitekter, tillige grevens nabogodsejer på Børglum Kloster, fik den under behandling. Det var Laurids de Thurah, som påtrykte Dronninglund barokkens stempel. De stejle gavle blev overalt nedtaget og erstattet med afvalmede tage. Også halvetagen og trappetårnet på Hans Johansens vestfløj forsvandt, så borggården åbnede sig mod nord som et regelmæssigt trefløjet anlæg med den vistnok i 1600-tallet opførte sydfløj som hovedfløj, fremhævet ved et stort trappehus midt på facaden. Af selve vestfløjen med de to svære hjørnetårne skabte bygmesteren en monumental sidefacade ud mod ladegården. »Ved nedskæring af tårnene, fjernelse af det tredie stokværk og anbringelse af en fronton over portpartiet lod denne fløjs yderside sig let omdanne til udtryksfuld moderne arkitektur — en symmetrisk facade mellem to kraftige endepavilloner. Der var så meget mere grund til at give denne facade en monumental udformning, som den vendte ud mod ladegården og forsåvidt var en hovedfront. Anlægget er altså opbygget over to axer, vinkelret på hinanden«. Thurah varierede på denne måde et af sine egne motiver, en af sidefacaderne på Hirschholm Slot, hans hovedværk. — Kirken alene beholdt sin gamle karakter og de gotiske gavle. Selv tårnet ændredes ikke væsentligt, skønt Moltke lod det sætte i stand med stor bekostning. Han kunne, som han selv siger, »gjerne

Spisestue møbleret med sen-empire møbler (fot. Niels Elswing).

lide Taarne«, og fandt sin umage lønnet. Havde det været dyrt, så var det også »kommen i saa god og durable Stand, at adskillige, som har vaaren der, tilstaa, at det skal være uforbederlig, ja som et Exempel til Efterfølgelse«. Kalket hvidt og gult stod Dronninglund efter Thurahs virksomhed som det pompøse herresæde, også nutiden kender, og senere forsøg på at give det mere klassicistisk præg, ved tilføjelse af dekorative enkeltheder, guirlander og medailloner, har ikke kunnet ændre den hele barokke karakter. Brigadérens og hans hustrus våbenskjolde sad før over porten mod vest og vidnede om, at disse småfornyelser er sket i hans tid. De har givet anledning til, at man troede, den gennemgribende ombygning i 18. århundrede også skyldtes ham, indtil Chr. Elling påviste det rette forhold.

Intet af gårdens bohaver fra de svundne århundreder findes på Dronninglund. Allerede Jakob Severins dødsbo bortsolgte alt løsøre, deriblandt 51 »skilderier«, som Moltke meget ønskede at generhverve, og han var taknemlig, da stiftamtmanden i Aalborg og Thurah tilsammen overlod ham 17 af dem. Halling udstyrede til sin tid gården »med al den orientalske prunk, som passer for østindieren, der har

HJØRRING AMT

hjulpet lord Clive med at hænge en nabob, og som har været med til at erobre Manila«, som en samtidig siger. Af den fordums herlighed er der nu intet tilbage efter det 19. århundredes mange auktioner og ejerskifter.

Ved slutningen af 2. Verdenskrig var hovedbygningen belagt med flygtninge og var i en meget slet tilstand, da den nuværende ejer overtog den. Med store bekostninger har landsrettsagfører Høgsbro ladet foretage istandsættelser og har på ny møbleret de smukke rum stands­mæssigt.

MOGENS LEBECH

EJERE

- 1268 Hundslund Kloster
- 1536 Kronen
- 1581 Hans Johansen Lindenov

- 1672 Peder Reedtz
- 1690 Charlotte Amalie
- 1730 Carl Adolf v. Plessen
- 1735 Jakob Severin
- 1753 Chr. Fr. O. Wedel Jarlsberg
- 1754 A. G. Moltke

- 1775 W. Halling

- 1806 - 44 Forskellige ejere
- 1844 E. V. R. Skeel
- 1897 W. Schimmelman
- 1916 N. K. Strøbyerg

- 1929 - 49 Forskellige ejere
- 1949 H. Høgsbro

BYGNINGER

- Kaldt Hundslund og østfløjen opført

- 1581 Vestfløj med hjørnetårne og trappetårn samt grundmuret ladegård opført

- Kaldt Dronninglund

- 1755 Hovedbygningen ombygget ved Laurids de Thurah
- 1786 Hovedbygningen istandsat

- Hovedbygningen moderniseret ved E. Packness

- Hovedbygningen restaureret

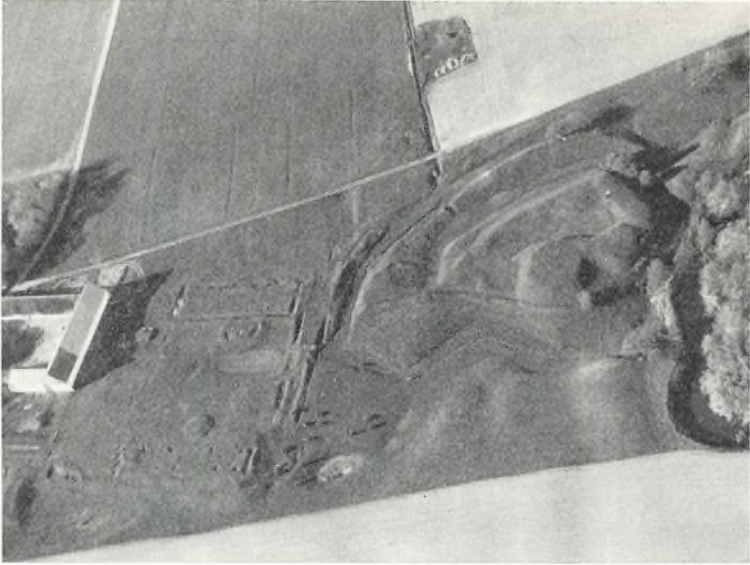
Hovedbygningen set fra syd (fot. Holt & Madsen).

Store Rugtved

Albæk sogn, Dronninglund herred, Hjørring amt

Østvendsyssel var i senmiddelalderen i højeste grad præget af den mægtige katolske gejstligheds godsejendomme. *Kronen* havde tidligere for en kortere eller længere periode ejet en del gods heroppe, men havde aldrig interesseret sig synderlig for denne del af landet. Under dronning Margrethes styre, da så mange gejstlige institutioner rigeligt betænkes, gik også adskilligt vendsysselsk gods ud af kronens eje, deriblandt Rugtved, som Margrethe 1393 skænkede til biskoppens bord i Børglum »med al den ret, som hun og hendes fader købte dertil, og hun og hendes fader har haft og har dertil«. Dronningen stillede som betingelse, at »bygningen, både sten og træ, som nu er på nævnte gård Rugtved« skulle straks nedbrydes og bruges til domkirkenes bygning i Børglum — intet andet sted.

Valdemar Atterdag havde erhvervet borgen, der på denne tid havde

Store Rugtved voldsted, set fra syd (fot. H. Stiesdal).

været betydelig ; han skal have fået den af sine fjender, »og der gav han penge til« — siges der. Man gætter på, at Limbek'erne har ejet borgen ; de havde andet gods på egnen. Ved en opgørelse med Claus Limbek er Rugtved så gået over til kongen mod en vis betaling ; senere afkøbte dronning Margrethe yderligere arvingerne deres eventuelle rettigheder. 1377, da Rugtved første gang nævnes i et dokument, havde dronningen i øvrigt pantsat borgen til en Albert Andersen, utvivlsomt af slægten Eberstein, hvis svigerfader Henning Henningsen Podebusk samme år nævnes som høvedsmand på Rugtved.

Om den borg, *Børglum bispen* efter gavebrevets bestemmelse lod nedbryde, vidnede gennem de følgende tider og vidner den dag i dag et stort, i forrige århundrede delvis ødelagt voldsted. I sommeren 1930 foretoges en prøvegravning heri, der den følgende sommer fortsattes med en veritabel udgravning, bekostet af Historisk Samfund for Hjørring Amt og Nationalmuseet. For udgravningens resultater har dr. Poul Nørlund redegjort i »Vendsysselske Aarbøger« IX ; senere har Vilh. la Cour 1959 - 62 foretaget supplerende gravninger. Det fremgår

af udgravningerne, at borgen Rugtved næppe har eksisteret før år 1300. Forskellige småting, der er fundet under udgravningerne, og som har kunnet tidsbestemmes, stammer alle fra 1300-tallet. Affaldslaget på stedet var ret tyndt, hvilket da også tyder på kortvarig beboelse der. »Sandsynligheden«, mener Nørlund — »taler da for, at borgen er anlagt i begyndelsen af 1300'erne ; i al fald har den næppe fået sit stærke befæstningsanlæg førend under Holstenervældet eller under jydernes oprør mod Valdemar Atterdag«. Voldbanken har været fire- eller femkantet ; den eneste store bygning, hvoraf der endnu er bevaret rester på banken, har været et svært tårn, bygget af munkesten, men hvilende på et fundament af store kampesten. Her udenfor var en ca. 6 m bred, og oprindelig over 2 m dyb spærregrav. Murene må have været svære — 2,6 m i gennemsnit — bortset fra den aftrappede sokkel. Det indre rum i tårnet var 4½ m bredt. Bygningen har formodentlig været i 3 - 4 stokværk og haft tegltag. Hovedadgangen til borgen var fra vest, hvor også den langt senere forsvundne ladegård lå. Uden om banken lå voldgrave, til dels dobbelte.

Efter overdragelsen til Børglum bispen glider Rugtved ud i mørket for os i det følgende hundredår ; helt øde har stedet næppe været. Der har været dyrkede marker til borgen, og de er fremdeles forblevet under kultur. I senmiddelalderen har der siddet en biskoppelig lensmand her, der har haft opsyn med det tilliggende gods. Ved reformationen inddroges bispegodset, og i nogle år må Rugtved atter have været *krongods*, men 1544 solgtes gården til *Hans Eilersen Jyde*, en lavadelsmand af slægten Stygge ; fra hans arvinger kom den til *Otte Banner* til Asdal og fru *Ingeborg Skeel* til Voergaard ; men den har vel næppe nu adskilt sig synderligt fra egnens større bøndergårde, hvad bygningerne angår. Fru Ingeborg forpagtede den ud til ufri folk ; der opstod som følge heraf tvivl ved arvesagens afgørelse efter hendes død 1604, om Rugtved virkelig var en hovedgård.

Hendes fætter *Hans Axelsen Arenfeldt* fik Voergaard og Rugtved, og hans søn *Jørgen Arenfeldt*, der som faderen ejede Voergaard, må også have ejet Rugtved, for hans datter *Ellen Arenfeldt* bragte denne sidste gård til sin mand *Manderup Parsberg* som medgift.

1662 hedder det om Rugtveds bygninger: »På borggården findes et hus, som er to lofter højt, og to huse ét loft højt, alle tre murede mel-

HJØRRING AMT

lem stænger og tækket med tegl, men er fluks forfaldet«. Om ladegården siges det samtidig, at den »er i lige måde udbygget med 3 huse, en lade og to fæhuse, alle murede mellem stænger og tækkede med strå, som er fluks forfaldet«. Noget lysteligt syn har bygningerne således ikke været på dette tidspunkt ; men efter de ufredelige år under svenskekrigene var det vel heller ikke at vente. Godt 100 år senere fortælles det i Danske Atlas, at borgegården består af 3 huse, formodentlig de samme, der nævnes 1662 ; de opgives nu at være af mur og bindingsværk og teglhængte. Ladegården var stadig stråtækt. — 1662 indberettedes, at der kunne sås 16 tdr. rug, 8 tdr. byg og 35 tdr. havre i gårdens marker ; men det tilføjedes dog: »Er at agte, at udi velstand kan sås så meget, som ovenmeldet er, men endnu er gården ej kommen til sin fulde sæd«. Der avledes 90 læs hø, utvivlsomt af datidens bønderlæs, der ikke var så store som nutidens læs. Nogen skov fandtes til gården, men »dertil er ellers ingen herlighed videre end åen, som løber straks forbi gården«.

Fra forarbejderne til den store matrikel af 1688 får vi en del oplysninger om gården på denne tid. Det dyrkede areal var da 106,4 tdr. ld. med næsten 23 tdr. htk. Der var på gårdens enge græsning til 80 høveder, og der kunne yderligere indavles 92 læs hø. Skoven takseredes for olden til 166 stk. svin.

Manderup Parsbergs ejertid på Rugtved er næppe blevet lang ; han var rytterofficer og måtte i felten, da Den skånske Krig udbrød ; allerede i krigens første år 1675 faldt han ved angrebet på Wismar, der da var i svenskerne's besiddelse. Snart efter må gården have skiftet ejer ; for i året 1684 solgtes den af assessor *Jens Poulsen Kolding* til daværende forpagter *Peder Hansen Müller* på Holbækgaard. Med hans datter Karen gled gården igen over i adelig besiddelse, idet hun 1698 blev gift med *Ebbe Ulfeldt Gjedde*, en søofficer, der efterhånden steg i graderne til kaptajn, men i øvrigt udmærkede sig ved sin uduelighed og sin gæld, kun et års tid holdt han sig ved gården. Fra 1699 synes der i øvrigt at have været flere ejere af den samtidig. Der nævnes en Kirsten Hansdatter, enke efter rådmand Søren Nielsen Müller, og 1717 en Ove Jespersen Haugaard ; denne sidste gjorde sig fortjent af skolevæsenet i Lyngså by ; han rejste et skolehus her og oprettede et legat for lærerne og fattige børn i skolen.

Dagligstue med gamle malede vægfelter (fot. Holt & Madsen ca. 1944).

Det blev dog Karen Hansdatters søn, ritmester *Jens Müller*, der blev gårdens ejer — fra 1725 — og han besad den gennem godt 25 år, indtil han 1750 skødede Rugtved med alt tilliggende bøndergods til Voergaards ejer oberst *Peder Reedtz* for 10.000 rdl. De fleste af de til godset hørende bøndergårde lå i Voerså, nemlig 23 gårde; desuden hørte 4 bol og 28 gadehuse i byen sammesteds hen, og dette gælder også Voerså mølle. I Peder Reedtz' tid købtes også forskelligt andet bøndergods til Voergaard. Reedtz selv opnåede den anselige alder af 80 år; ved sin død 1780 efterlod han sine gårde til sønnen Holger Reedtz. Denne arvede 1785 den hovedrige grev Otto Thott — på visse betingelser, bl. a. at han skulle antage navnet Reedtz-Thott. Som ejer af Gavnø og det øvrige Thottske gods tabte han hurtigt interessen for de fjerntliggende nordjyske gårde. 1786 forpagtede han Voergaard og Rugtved bort til brødrene Jens og Niels Andersen Steenild, og 1791 solgte han begge gårde til disse mænd for 104.250 rdl., men med forkøbsret ved videresalg. Steenild'erne var driftige landmænd med en vis primitiv hensynsløshed, når de plejede deres egne interesser. 1818 -

HJØRRING AMT

19 gik Rugtved over til Anders Christensen Steenild ; han ejede gården til 1847, da han efter de gamle bestemmelser om videresalg solgte den til Reedtz-Thott til Gavnø, der dog omgående videresolgte den til Anders Steenilds svigersøn *Johan Heinrich Ahnfeldt*, og denne, der 1855 opførte den nuværende hovedbygning, sad på gården til sin død 1886. Hans søn J. H. Ahnfeldt, der var stiftamtmand i Aalborg, ejede gården til 1905. Fra 1907 var *Ole Rasmussen* dens besidder. Han udstykkede gården og lod de fleste udbygninger, deriblandt en bindingsværkslade med årstallet 1575, nedrive. Hans søn Chr. Rasmussen arvede hovedparcellen Store Rugtved ; han lod 1931 det gamle voldsted frede. Fra 1956 ejes gården af *Jens Larsen*.

C. RISE HANSEN

EJERE

ca. 1300 Kronen
1393 Børglum bispestol

1536 Kronen
1544 Hans Eilersen Jyde
1576 Otte Banner
1585 Ingeborg Skeel
1608 Hans Axelsen Arenfeldt
ca. 1662 Manderup Parsberg

1683 Jens Poulsen Kolding
1684 Peder Hansen Müller
1698 Ebbe Ulfeldt Gjedde
1699 - 1725 Forskellige ejere
1725 Jens Müller
1750 Peder Reedtz
1791 - 1847 Forskellige ejere
1847 J. H. Ahnfeldt

1907 O. Rasmussen
1956 Jens Larsen

BYGNINGER

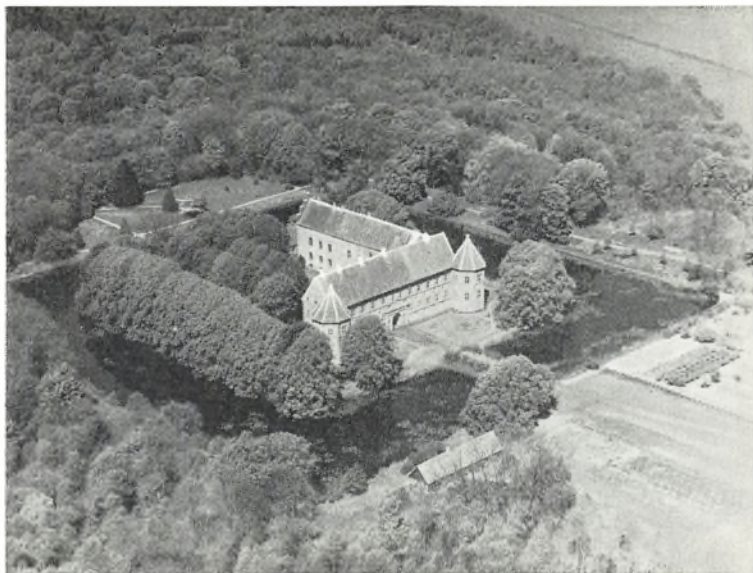
Befæstet borg

ca. 1400 Borgen nedrevet

Almindelig bondegård

1662 Tre borggårdshuse samt fem
ladegårdsbygninger

1855 Hovedbygningen opført
Avlsgården nedrevet

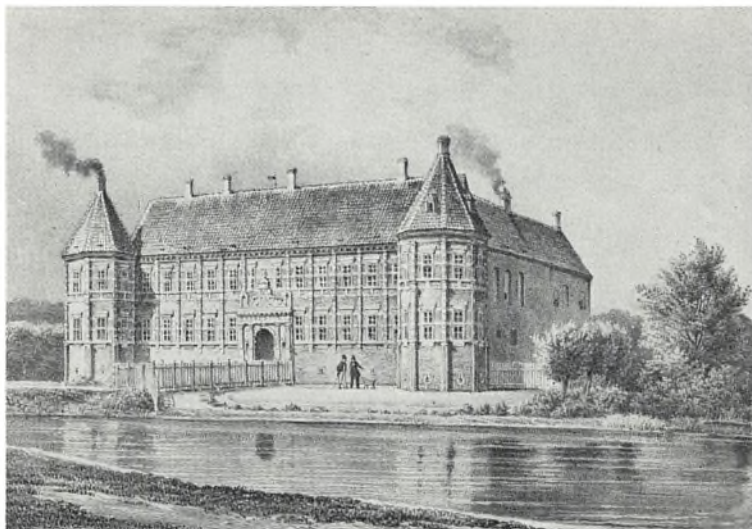

Hovedbygning og voldsted set fra sydøst (Nationalmuseet).

Voergaard

Voer sogn, Dronninglund herred, Hjørring amt

Fra foden af Jyske Ås, hvis knudrede ryg bugter sig i en halvcirkel fra omegnen af Dronninglund, hvor den krones af Storskoven, op mod Frederikshavn, søger talrige vandløb ned mod havet; de fleste af dem, der higer mod øst, ud imod Kattegat, opsluges af Voer Å, der som en ret anselig strøm glider forbi Rugtveds slotsbanke ind under skovens grønne løvhang, for derefter at fuldende sit løb et par mil syd for Sæby. Den lavtliggende egn, der gennemstrømmes af alle disse åer og bække med kun ringe fald, var tidligere opfyldt af utallige sumpe og moser og utilgængelige skove, hvor vildsvin i tusindvis sloges om egens og bøgens rige afgrøder og ulvenes uhyggelige hyl lød hen over bøndernes lerklinede hytter, der lå spredt ind mellem skovene og kun hist og her samlede sig i små landsbyer. Også herre-

Voergaard 1851. Efter Richardt & Becker.

gårdene i denne del af landet, der lå uden for alfarvej, var i middelalderen næsten alle uanselige og få i tallet ; selv Voergaard, der senere blev en af Vendsyssels største, synes kun at have været en ubetydelig landsbyhovedgård, hvis historie indtil hen ved reformationstiden er næsten ganske ukendt. Der nævnes 1481 og 1494 en *Anders Pedersen* af Voergaard, der vistnok var fader til Maren Andersdatter, som i ægteskab med Jens Grøn blev moder til *Erik Grøn*, der 1509 og året efter ligeledes nævnes af Voergaard, og til væbneren *Jakob Andersen*, som 1518 solgte to dele af gården, som han ejede ved arv, til Børglumbispen *Niels Stygge*, der lagde den under bispestolen. At hr. Niels før eller senere også har erhvervet resten af gården, er utvivlsomt, men vi ved nu ikke hvorledes eller fra hvem ; dog ligger det nær at antage, at en part er købt af den nævnte Erik Grøn, der tilhørte en lidet anset adelsæt. Først fra den tid, da bisperne blev ejere af Voergaard, kan den siges at have en historie.

Allerede fra gammel tid ejede bispestolen betydeligt gods i nabolaget. Dronning Margrethe havde 1393 skænket den Rugtved Slot i Albæk sogn, på Voer Ås nordlige bred, med et betydeligt tilliggende,

og hvor lidt vi end i øvrigt kender til denne egnshistorie i middelalderen, er der dog endnu spor af, at bisperne senere har forøget deres ejendomme her, når lejlighed gaves. Men et naturligt midtpunkt for alle disse besiddelser har der næppe været, da dronningen havde pålagt bisperne at nedrive slottet, hvilket utvivlsomt også er sket, da det siden aldrig nævnes. Der synes da for disse at have været god grund til her at skaffe sig et fast slot, og et dertil velegnet sted fandt de ved Voergaard. Om den bygning, der rejste sig her, skal senere tales. Den blev trods sin betydelige forsvarskraft snart efter (1534) indtaget af skipper Clements vilde skarer, der stak ild i den som i de andre bispeslotte, der kom i deres magt, men de svære murmasser sank derved ikke i grus; de trodser endnu 432 år derefter tidens tand. — Så indtraf reformationen, hvorved alt bispegodset tilfaldt *kronen*, der 1540 pantsatte Voergaard med dens tilliggende til Iver Lykke til Buderupholm, der havde pantet til 1553. I den følgende tid kom det, alt mens pantessummen gentagne gange blev forhøjet, til den sidste katolske biskop på Fyn, Knud Gyldenstjerne, til søhelten Otte Ruds broder Erik og til Axel Gyldenstjerne, fra hvem Niels Skeels enke fru *Karen Krabbe* 1576 fik kongens tilladelse til at indløse det, da en plan om at mageskifte Voergaard til Frands Banner var strandet, og der nu var indledet forhandlinger med hende om en lignende byttehandel; 2 år derefter blev denne fuldbyrdet. Sammen med sin svigersøn Otte Banner til Asdal, der var gift med hendes eneste endnu levende barn, datteren Ingeborg, afstod fru Karen da til kongen Skeelernes gamle gård Nygaard i Bruskherrred med meget gods, der tildels lå spredt over vidt adskilte egne af Jylland, og fik til gengæld Voergaard med talrige gårde, bol og huse samt 3 møller i Vendsyssel, foruden Ørredgaard ved Viborg. Af godset lå den største del, omtrent fire femtedele af det, i Voer og Albæk sogne, resten temmelig spredt. Ved et andet mageskifte, som fandt sted det følgende år (1579), udlagde fru Karen og hendes svigersøn til kronen bl. a. Skeelernes hovedgård Vinderslev, en halvanden milsvej nordvest for Silkeborg, og den lille sædegård Skovsgaard ved Hjarbæk Fjord, der synes at have hørt til hendes eget arvegods, og erhvervede påny en stor mængde gods i Vendsyssel, af hvilket en betydelig del lå i Voergaards nære omegn, navnlig i Albæk og Skæve sogne. Ved disse to mage-

HJØRRING AMT

skifter havde Niels Skeels enke og datter samlet sig et meget betydeligt, velformet godskompleks nord for Limfjorden, ca. 230 gårde og bol, 4 møller, kronens rettighed i talrige kirkegodser og i en del jordegne bøndergårde, vidtstrakte skove o. s. v. Hertil kom, at fru Karen 1578 fik fri birkeret til alt det gods, hun havde eller senere kunne komme i besiddelse af i Albæk, Voer og Skæve sogne.

Fru Karen Krabbe døde 1586 efter en 25-årig enkestand, og sidst i det foregående år var Otte Banner gået bort. Tør man tro sagnet, fo'r han lige i helvede, hvor det senere lykkedes hans enke — inden hun kom sammesteds hen — at sætte sig i forbindelse med ham. Tilbage sad fru *Ingeborg Skeel* som en meget rig arving. Efter sin moder fik hun ikke blot Voergaard med alt det lige nævnte gods, men også Ullerup ved Thisted; sin afdøde mands gårde Asdal og Bangsbo skulle hun nyde på livstid, og de to kongelige len Sejlstrup ved Hjørring og Amtofte på Hannæs nød hun frit til sin dødsdag mod eftergivelse af den sum, hvorfor de i sin tid var blevet pantsatte, det første til hendes mand, det sidste til hendes forældre. Visselig var hun da rig på gods og guld, og, foretagsom som hun var, var hun om sig for at erhverve mere. Ikke blot drev hun ifølge sagens natur forretning i det store med landbrugsprodukter, men på Tise marked og andetsteds holdt hun krambod. Sagnet har stemplet hende som en ond og havesyg kvinde, som ikke veg tilbage for at begå en forbrydelse, når den kunne bringe hende økonomisk vinding. For at skaffe sig gratis materiale til den stolte bygning, hun opførte på Voergaard, skal hun have bragt et skib til at strande på sin egen forstrand; for at slippe for at betale bygmesteren for hans arbejde skal hun have kastet ham i voldgraven, hvor han omkom. Hendes nærighed skal være gået så vidt, at hun havde sin rok med sig i vognen, når hun agede til den nærliggende kirke, og hendes hårdhed bragte hende til at klippe fingrene af et barn, fordi det havde revet aksene af nogle strå. Sagnet har sværtet hende så stærkt, at det sværter sig selv. Det vækker ingen tiltro. De sikre oplysninger, vi nu har om fru Ingeborg, er dog for få til, at vi kan danne os et billede af hendes karakter; men et og andet tyder på, at hun har været en ganske anden end den, sagnet gør hende til. Her skal kun nævnes, at hun i Sæby lod opbygge et hospital, hvis fattige hun ved gavebrev

Hovedbygningen set fra øst (fot. Niels Elswing).

af 1583 tillagde betydelige årlige ydelser af naturalier, korn, flæsk, kød, smør, brænde o. s. v.; det kunne omtrent svare til landgildeafgifterne af 6-7 middelstore bøndergårde. Så længe hun levede, blev disse ydelser også redeligt leverede; men efter hendes død fik hendes griske arvinger, der ikke kunne få nok, gavebrevet omstødt på grund af en formel fejl ved det. Når sagnet gav hende en så ilde medfart, var grunden muligvis blot den, at hun var en foretagsom dame, der fordrede meget af andre ligesom af sig selv. De træge bønder har næppe fået lov til at pleje deres magelighed, mens hun førte scepteret på sine gårde.

Fru Ingeborgs største bedrift var som bekendt, at hun på Voergaard opførte en pragtfuld hovedbygning, et af de skønneste bygningsværker, landet har at opvise fra hin tid. Noget skyldtes det måske den omstændighed, at hun, der var barnløs, ville efterlade et synligt minde, thi, som hun selv siger på det prægtige epitafium, hun lod opsætte over sin mand og sig selv i Voer kirke: »Naar Udarvingen de tager Gods oc Peng, Hukommels om di Døde varer da ikke leng«.

Som tidligere nævnt havde Børglumbispen kort tid efter, at han

HJØRRING AMT

havde erhvervet Voergaard, opført en fast borg her. Det er dog tvivlsomt, om det var den ryggesløse bisp Niels Stygge — af Rosenkrantzernes slægt — der var bygherren, thi 1519 havde han — frivilligt eller tvunget — opladt stiftet til sin søstersøn *Stygge Krumpen* som koadjutor, og da denne således blev den egentlige styrer af bispedømmet, er det muligt, vel endog sandsynligt, at han har opført borgen, et befæstningsanlæg, ikke så stort, men måske lige så stærkt som det, hvortil hans broder, rigsmarsken hr. Otte Krumpen omdannede Trudsholm. Det store, firkantede voldsted blev omgivet med indtil 100 fod brede grave og anlagdes mellem to mindre vandløb, der gennem sump og morads løb mod øst og forenedes omtrent 600 m østligere ved Voer kirke. Denne beliggenhed gav det vordende anlæg et trygt forsvar mod nord og syd. Mod øst og vest skærmedes det henholdsvis ved en ydre grav og en vold. Det hele borganlæg kan betragtes som idealet af et énlænget borggårdsanlæg i de tiders Danmark. Ganske vist står nu kun selve det gamle bispehus tilbage, nordligst på voldstedet, klemt inde mellem en forlængelse af det mod vest og Ingeborg Skeels strålende renaissancebygning mod øst; men resten af den gamle ringmur i fru Ingeborgs hus og gravninger i voldstedet, sammenholdt med en højst interessant og fyldig redegørelse for det hele anlæg i en synsforretning fra 1578, lærer os at kende anlægget i dets helhed, som det i sin tid løftede sine røde mure på det statelige voldsted.

Bygningen, der oprindeligt har ligget frit med sine 2-3 alen tykke mure og sine takkede, blændingsprydede gavle, af hvilke den østre endnu er delvis bevaret — den ses oppe på loftet ind mod hovedfløjen — står ret velbevaret og er typisk for en vis art énlængede borggårdshuse fra middelalderens slutning, som man har kaldt »det beboelige tårnhus«, fordi dets højde og drøjde antyder dets oprindelse fra det svære forsvarstårn i den ældre middelalders herregårde og borge. Bispehuset har hvælvet kælder, derover to beboelsesstokværk, hvoraf nederste har hvælvinger; af dette fornemme stokværks to rum er det ene en statelig sal, hvis hvælvinger bæres af en midtsøjle, og i sig selv enestående i datidens danske herregårdsarkitektur. Interessant er den indvendige trappe, der fører fra stokværk til stokværk. Men nok så stærkt er bygningen præget af det øvre halvstokværk,

Portalen på østfacaden (fot. Niels Elswing).

der kroner den, et vægterloft med skydeskår og skoldehuller. Gården har fået sin militære karakter forstærket i højeste grad af de svære ringmure, der omsluttede gårdspladsens sider og gjorde det hele bygningsanlæg firkantet, svarende til det firkantede voldsted. Muren mod øst — adgangssiden — havde porttårn.

Helt uforstyrret har dette rene og klare anlæg ikke fået lov til at stå ret længe ; synsforretningen fra Frederik II's tid omtaler bindingsværkshuse og skure, der var byggede op mod den indvendige side af de allerede dengang forfaldne ringmure og selvfølgelig gjorde deres forsvarskraft så temmelig illusorisk. Men den største og væsentligste forandring skete dog, da fru Ingeborg Skeel tilbyggede det statelige østre hus med kælder og to stokværk, hjørnetårne mod adgangssiden og to trappetårne mod gårdsiden. Dermed udførte hun en bedrift, der længe vil bevare hendes navn. Og så må man endda regne med, at hun muligvis ikke nåede at få sin skønne renæssancebygning helt fuldført, for såvidt hjørnetårnene har været bestemte til at være et halvt stokværk højere og selvfølgelig været beregnede til at bære mere festlige afslutninger end de nuværende lave teglstenshatte. Man må her tænke sig skønne, slanke spir. Det er muligt, at de har været der,

men er blevet skudt ned under den nedenfor omtalte belejring i Torstenssonkrigens tid. Dog er der også ved gavlene adskilligt der tyder på, at de aldrig har fået det udseende, der oprindeligt må have været tiltænkt dem.

Byggearbejderne stod vistnok på i 5 år, fra 1586 til 1591, og efterhånden som de skred frem, sås det klart, at man her stod foran et bygningsværk, der var den største modsætning til bispens gamle, strenge hus med de beskedne vinduer og i den enkle røde dragt. Det tør nu også anses for givet, at fru Ingeborg har henvendt sig til en af tidens mest fremragende bygmestre, Philip Brandin fra Utrecht, der omtrent samtidig opførte Nykøbing Slot på Falster. Intet under, at det hus, hun lod bygge på Voergaard, og hvor hun ikke har sparet på noget, blev et fuldgyldigt udtryk for renæssancens pragtlyst og formglæde og for den ordenssans, der var dens arv fra antikken. Derfor folder det lange hus' hovedfacade sig velordnet, symmetrisk op mod portgennemkørslen med den prægtige sandstensportal, der er komponeret over det antikke triumfbuemotiv. Efter italiensk mønster er facaderne, hjørnetårne og gavle — dog kun de to hovedstokværk — inddelt af pilasterværk, hvert stokværk for sig, nedre i toskansk, øvre i jonisk orden ; i pilasterfagene sidder skønne, sandstensindfattede vinduer. Pilastrene selv er af mursten med skulpterede bosser og alle hovedled i sandsten ; i dette materiale er også de vandrette, profilerede eller flade bånd, der markerer facadernes vandrette delinger. Ikke for intet var bygmesteren oprindeligt og egentlig billedhugger, hvem også det prægtige, skønne sandstensepitafium i Voer kirke skyldes. Portalen mod gårdsiden er langt enklere holdt, men i sig selv smuk og værdig. Denne facade opleves af de slanke trappe-tårne med deres rigt udhuggede sandstensportaler.

Alene ved sin ødsle skulpturudsmykning og ved dennes ejendommelige motiver er fru Ingeborgs hus på Voergaard bemærkelsesværdigt fremfor andre danske herregårdsbygninger ; ikke Lindenborg, ej heller Urup, da det stod i sin glans, har på nogen måde kunnet måle sig dermed, ja knap nok det lille Uranienborg. Selv Nykøbing Slot, som dog kongen byggede, har næppe i detaljens fylde og frodighed kunnet måle sig med den vendsysselske herregård. Alene i Kronborg med dets rige skulpturdragt har Danmark haft noget tilsvarende.

*Trappetårnets
rigt
ornamenterede
sandstensportal
(fot. Chas.
Christensen).*

Men dette adelshus' største skønhed beror den dag i dag nok så meget på den brede oprulning af det store hus, når man nærmer sig det nede fra ladegården. Da folder det sig op om sin stærkt betonedede midtakse, og de kantede tårne slutter harmonisk huset af til begge sider. Men tårnene burde have været noget højere og kronede af

HJØRRING AMT

slanke spir. Så havde de dannet en bestemtere afslutning end den nuværende og forlenet huset med mere af den festivitas, der hører tidens bedste bygningskunst til.

Bispehusets forlængelse mod vest, der stammer fra begyndelsen af 17. århundrede, er holdt mere nøgtern, uden oplivende momenter. Den takkede og blændingsprydede gavl, der giver den en så stolt rejning, er først opført 1876 i lighed med den ovenfor omtalte østgavl, der nu ikke kommer frem i dagens lys.

I alt væsentligt står Voergaards nordre og østre fløj den dag i dag som i fru Ingeborgs tid hvad det ydre angår, men i det indre er — bortset fra de overhængede rum i bispehuset — næsten alt forandret. Østfløjens nordre halvdel blev moderniseret ca. 1738 af Peder Reedtz; fra hans tid stammer bl. a. smukke stuklofter og gyldenlæders tapeter i Guldstuen, der er lys og festlig. — Efter at fru Ingeborg Skeel havde fuldført det storværk, der skulle bevare hendes navn til sene tider, levede hun endnu i tretten år; den nye bygning synes at have fået en slags indvielse ved, at sognepræsten ved Budolfi kirke i Aalborg i marts 1591 prækede — som han siger på sit jysk — »på den nye hus« og samme år fejrede fru en her to præstedøtres bryllup, ved hvilken lejlighed alle fire stænder var repræsenterede blandt gæsterne, hvilket ikke tyder på, at hun var bondens fødte fjende. 1598 havde hun besøg her af den unge byggekyndige konge, der sikkert med levende interesse har beset bygningen. Han afkøbte ejerinden flere skuder sten, som skulle bruges til hans byggearbejder på Koldinghus. Det hørte også til den foretagsomme frues mange forretninger at sælge mursten fra teglværket, som var anlagt nord for Voer kirke af Erik Rud, der var lensmand her til 1573. Antagelig har det gjort god nytte i de følgende år, da Axel Gyldenstjerne fik tilladelse til at ombygge flere huse i ladegården og navnlig, da de store byggearbejder på borgegården fandt sted. Men for bønderne har det betydet forøget hoveri, der nok kunne bidrage til at vække deres uvilje mod den foretagsomme frue, og skovene har rimeligvis lidt ved det.

I efteråret 1604 endte fru Ingeborg sit virksomme liv og blev stedt til hvile hos sin mand under det prættige epitafium i Voer kirke. Men efter sagnet fandt hun ingen ro i graven; hvileløs strejfede hun om

Salon med franske møbler (fot. Viby Foto).

på sin gård og rumsterede mærkeligt nok også i dens uhyggelige fangehul Rosodonten. En præst måtte mane hende ned i Pulsen, et bundløst morads sydvest for gården, men da han ikke fuldstændig var sin opgave voksen, kunne han ikke hindre, at hun hver nytårsnat rykker et hanefjed nærmere til gården. Når hun kommer helt hen til den, skal den forgå. Det ske sent!

Imidlertid sloges hendes og hendes mands arvinger i årevis om deres efterladenskaber, men om disse indviklede stridigheder skal her kun anføres, at Voergaard, Knivholt og Ullerup ved Thisted efter en herredagsdom af 1608 tilfaldt *Hans Axelsen Arenfeldt* til Palsgaard, hvis moder, fru Anne Skeel, var fru Ingeborgs faster. Med Voergaard fulgte da vistnok både Dybvad og Rugtved, der dengang endnu ikke var anerkendte som hovedgårde, men synes at have været ladegårde. Senere kaldtes de begge græsgårde.

Hans Arenfeldt døde allerede tre år derefter (1611), og da han efterlod en talrig børneflokk, fortsattes derved den splittelse af godset, der fulgte med ethvert skifte. Hans ældste søn *Jørgen Arenfeldt* blev ejer af Voergaard og utvivlsomt også af Rugtved og Dybvad. Han

HJØRRING AMT

arbejdede flittigt på at samle det adspredte gods. Således købte han af Falk Gjøe til Skærsø, hvis moder var en broderdatter af fru Karen Krabbe, 34 gårde og bol samt nogle huse, og af sin søster Ellen Arenfeldt 13 gårde og bol, 1 mølle og skov til 516 svins olden. Men tiderne var meget besværlige, og da Jørgen Arenfeldt døde 1658, var han en ruineret mand. Tre krige var i hans tid gået hen over land og rige, og alle havde de tæret på hans midler. I Kejserkrigen var Dronninglund og Voergaard henlagte til underhold for fjendens øverstkommanderende, hertug Frantz Albrecht af Sachsen-Lauenborg, der, når han var her i landet, mest opholdt sig på den sidstnævnte, hvor han begyndte at bygge et nyt hus; krigen tærede stærkt på landets velstand, og bønderne blev overalt udsugede; men det var dog efter den tid, at Jørgen Arenfeldt var i stand til at foretage de nysnævnte betydelige godskøb, hvorefter han var ejer af 880 tdr. htk. Så kom Torstenssons indfald; svenskerne besatte Voergaard, hvor de 1644 blev belejrede af Vogn Vognsen til Stenshede, som tvang dem til at kapitulere. Det er sandsynligt, at bygningen ved denne lejlighed led en del overlast og muligt, at de slanke spir, som hjørnetårnene må antages engang at have haft, da er forsvundne. Endelig brød de to Karl Gustavkrige ind over landet; mens de stod på, døde Jørgen Arenfeldt (1658), men da krigen var endt, oplystes det, at fjenderne fra Voergaard, Dybvad og Rugtved havde borttaget 500 øksne, 16 hopper, 30 heste og foler, 110 får, 300 svin, 24 køer og kvier og 1.000 tdr. korn, for ikke at tale om alt, hvad bønderne havde måttet udrede. Det var da kun fattige rester af fordums herlighed, der blev at skifte mellem den sidste ejers efterlevende børn, der alle kom til at sidde i små og beskedne kår. Mens enken, fru Rigborg Lindenov, i de tre år, hvori hun overlevede sin mand, beholdt Dybvad, som derefter gled bort fra slægten, kom Rugtved til svigersønnen Manderup Parsberg, og Voergaard bragte to af døtrene til deres ægtemænd *Chrf. Frederik Buck* og *Tage Høg*, der var lige forarmede. Buck synes meget snart at være blevet skubbet til side af sine kreditorer, og Tage Høg kunne heller ikke holde sig ved gården, som den navnkundige *Jens Juel* senere ejede, antagelig fra ca. 1670; men det tilhørende gods var igen blevet splittet og måtte påny samles. 1671 afkøbte han kansler Peder Reedtz 18 gårde, 8 bol, 2 møller og skov

Hjørne af kabinet med »Danzigerskab« fra 1720 (fot. Viby Foto).

til 789 svins olden, som denne havde erhvervet ved indførsel, og året før havde han købt Voer sogns kongetiende. Senere tilforhandlede han sig flere tiender i Vendsyssel af kronen, bl. a. Albæk og Voer sognes kirketiender (38½ tdr. htk.), der fulgte med hovedgården indtil den nyeste tid. — Jens Juel har sikkert kun rent lejlighedsvis opholdt sig på Voergaard, men hans første hustru, fru Vibeke Skeel, der muligvis har følt sig draget hertil ved sit — om end meget fjerne — slægtskab med fru Ingeborg, døde her 1685, mens han var optaget andetsteds af sin statsmandsvirksomhed.

Da bisperne byggede Voergaard, drog de vistnok samtidig omsorg for, at den fik et betydeligt tilliggende af ager og eng; rimeligvis blev adskillige bøndergårde og navnlig den landsby, der må antages at have fylket sig om Voer kirke, nedbrudt og deres jorder forenede med den ældre hovedgårds. Nogle enge blev også da eller senere, men i hvert fald før fru Karen Krabbes tid, taget fra nogle fjernere liggende gårde og inddraget under Voergaard, hvad bønderne senere synes at have villet give den i deres øjne så onde fru Ingeborg skylden for. Bisp Stygge Krumpen var ikke nøjeregnende, når det gjaldt

HJØRRING AMT

at berige sig selv og bispestolen på andres bekostning ; navnlig den lavere gejstlighed flåede han af hjertens lyst. Resultatet af bispens — og muligvis også af lensmændenes — virksomhed var, at Voergaard blev en meget betydelig avlsgård, en af de største i Jylland, og navnlig meget rig på eng. Ved mageskiftet 1578 oplyses det, at dens udsæd var 40 tdr. rug, 48 tdr. byg og 80 tdr. havre, og at der kunne avles 1.000 vendelbolæs hø årlig ; et vendelbolæs var dog kun $\frac{2}{3}$ af, hvad der ellers regnedes for »et godt læs«. I matriklen af 1662 sættes høavlen til det samme, men udsæden kun til henholdsvis 30, 32 og 60 tdr., utvivlsomt en følge af de mange ulykker, der havde hjem søgt landet. Godt og vel en snes år senere opgives dens dyrkede areal til 223 tdr. ld., dens høavl til 900 almindelige læs, og det opgives, at den havde græsning til 120 høveder. Dens ager og engs hartkorn blev i Christian V's matrikel sat til lidt over 97 tdr., hvoraf godt 1 var lagt til stedet Trangeledet, dens mølleskyld til $1\frac{1}{2}$ tdr. Skønt gården lå i en skovrig egn, havde den mærkelig nok ingen skovskyld ; alle skovene hørte nemlig til bøndergodset ; 1578 ansloges de til 4 - 5.000 svins olden. De må altså både have været meget vidtstrakte og rige på eg og bøg. I det 18. århundrede var de ca. 33 tdr. htk.

Som det ovenfor er fortalt, ved vi kun halv besked om, hvorledes Jens Juel blev ejer af Voergaard ; hvordan og når han kom af med den, er heller ikke helt klart, men han ejede den ikke til sin død 1700. Rimeligvis har han, da han indgik nyt ægteskab, udlagt den som mødrearv til sine døtre ; det synes at fremgå af, at hans svigersøn *Frederik Vind* 1694 skødede sin og sin hustrus arvede tredjepart af Voergaard med tiender og gods til sin svoger *Holger Reedtz* til Palsgaard, der var gift med Jens Juels datter baronesse Birte Christine Juel, som beholdt begge sin mands gårde efter hans død 1707 og af kongen 1723 købte hans relutionsret til de 3 tiender, som fulgte med gården. Selv levede hun til 1732, da Voergaard gik over til hendes yngste søn, oberst *Peder Reedtz*, der 1751 også erhvervede den nærliggende mindre hovedgård Rugtved, som han kompletterede med noget af det overflødige gods, der lå til hans hovedejendom. Således blev de to gårde igen en lang tid forenede som i fru Ingeborgs dage.

Der kan ingen tvivl være om, at Voergaard i reglen havde stået ubeboet, siden Tage Høg måtte forlade den, og derfor i høj grad

Guldsalen med gyldenlædertapet og franske møbler. Midt på gulvet en kinesisk vase (fot. Viby Foto).

trængte til den restaurering, Peder Reedtz lod den blive til del både udvendig og — som det tidligere er nævnt — indvendig. Det vides, at han i reglen beboede gården, og at han i hvert fald til tider selv drev den, men i øvrigt er der ikke meget at meddele fra hans tid. Han giftede sig ret sent (1744) med Henriette Sophie Rosenkrantz, der døde allerede tre år derefter. Da han fulgte hende i graven 1780, gik Voergaard over til deres eneste efterlevende søn, kammerherre *Holger Reedtz*, der som testamentarisk arving efter den bekendte statsminister, grev Otto Thott til Gavnø, 1786 antog navnet *Reedtz-Thott* og nogle år efter (1791) stillede Voergaard og Rugtved til auktion. De to gårde, hvis fri hartkorn var 121 tdr., hvis tiender var $53\frac{1}{2}$ tdr., og hvis ufri htk. var nær ved 500 tdr., købtes da for 104.250 rdl. af brødrene *Niels* og *Jens Andersen Steenild*, et par solide jyder af selvejerbondeslægt, der hidtil som studehandlere og forpagtere af forskellige herregårde — også af de to, de nu blev ejere af — havde erhvervet en del midler.

Dette driftige brødrepar forbedrede gården betydeligt, navnlig ved at opdyrke det meste af det 600 tdr. ld. store fækær *Pulsen* — det,

»Grevens soveværelse«. Væggene er stofbeklædte med motiver fra den engelske dronnings kroning påtrykt i rødt (fot. Viby Foto).

hvori fru Ingeborg var blevet nedmanet — ved hjælp af mergel ; foruden dette store kær havde gården på denne tid et tilsvarende areal agerland og ca. 200 tdr. ld. eng ; det hele areal blev over 1.400 tdr. ld. Udsæden var nu steget til 70 tdr. rug, 50 tdr. byg, 150 tdr. havre og lidt hvede, og høavlen var stadig henved de 1.000 læs. Avlingen blev for en stor del drevet ved egne folk og heste, men hovbønderne slog og røgtede høet, besørgede kørsler, vedligeholdte diger o. s. v., og gadehusmændene forrettede mange gangdage. På gården holdtes ved denne tid (1806) en besætning om vinteren på 370 fækkreaturer, hvoraf 150 - 200 var staldstude, samt 50 heste og plage og 130 får. Voergaard var fra gammel tid Vendsyssels betydeligste staldgård. Antallet af opstaldede stude var 1703 182 stk., senere i længere tid stadig 152. Iøvrigt holdt brødrene Steenild ægte jyske hingste og tillagde gode heste til salg.

Brødreparret, der ikke faldt for tidens fristelse til at sælge godset og udstykke gården, beholdt denne i fællig til 1814, da Jens skødede sin halvpart af den samlede ejendom undtagen Rugtved med en smule gods, som de stadig havde i fællesskab, for 100.000 rigsbankdaler

til Niels, som 1819, et par måneder, før han afgik ved døden uden at efterlade livsarvinger, testamenterede Voergaard med ind- og udbo, besætning, tiender og gods til Jens' eneste datter, den da trettenårige Bendine Cathrine Margrete Steenild (død 1833) mod, at hun til nogle andre arvinger skulle udrede 68.000 rbdl. sølv. Året efter blev Voergaards birk nedlagt.

Ved at ægte jomfru Steenild blev *Johan Frederik Schultz* — senere krigsassessor og overkrigskommissær — 1825 ejer af gården, som han drev med omhu. Han fortsatte med studedefningen, som ellers på denne tid var opgivet overalt i Hjørring amt undtagen på Aggersborg og Nørre Elkær. Som ejer af Voer kirke gjorde han sig mindre heldigt bemærket ved den rå måde, hvorpå han fo'r frem mod begravelserne under kor og kapel. Mens han lod medlemmerne af familien Reedtz hvile i fred — de blev 1860 efter samråd med slægten sømmeligt ned-sænkede på kirkegården — tog han alle de andre forfaldne kister op og lod dem »som et par sammenrodede dynger af træ og ben og tøj-rester transportere ud på kirkegården«, hvor et par kuler »modtog det hele hulter til bulter«. Der forlyder intet om, at fru Ingeborgs genfærd tog hævn over gravskænderen.

1841 solgte Schultz den samlede ejendom for 230.000 rbdl. til et konsortium og flyttede til København, hvor han døde 10 år efter. En forkøbsret, som Reedtz-Thott 1791 havde sikret sig, blev ved denne lejlighed bragt ud af verden.

De nye ejere var kammerjunker, senere konstitueret stiftamtmand i Aalborg Harald August Hoppe, kammerjunker, senere kultusminister og overpræsident i København Ernst Emil Rosenørn, og cand. phil., senere jægermester Henrik Bloch. Da Hoppe døde 1846, udkøbte Rosenørn hans arvinger, og da Bloch året efter ligeledes blev bortkaldt, blev hans andel købt af Rosenørn i forbindelse med den bekendte politiker, højesteretsassessor Peter Daniel Bruun til Asmild Kloster. Disse to ejede derefter gården i fællig til 1864, da Bruun døde. Året efter udkøbte Rosenørn hans enke og var således eneejer indtil 1872, da han solgte den. Straks efter at Schultz var fratrukket ejendommen, begyndte godsets salg, som derefter stadig fortsattes. Da cand. jur. *Peder Brønnum Scavenius* købte Voergaard af Rosenørn, medfulgte derfor kun ubetydeligt gods; derimod lå stadig de tre

Galleri med franske gobeliner (fot. Viby Foto).

tiender til gården, som ved matriklen af 1844 var blevet sat til omtrent 87 tdr. htk. ager og eng og $1\frac{1}{2}$ tdr. mølleskyld. Købesummen var 305.000 rbdl., og der medfulgte en besætning på 39 heste og 280 køer.

Med P. B. Scavenius fik Voergaard en ejer, der i de 42 år, hvori han var knyttet til den, udførte et stort og fortjenstfuldt arbejde. Noget af det første, han tog fat på, var en omfattende restaurering af hovedbygningens nordfløj, som han bl. a. prydede med den tidligere omtalte vestgavl, og af de af P. Reedtz indrettede værelser i østfløjen, medens Erik Scavenius har restaureret den øvrige del af fru Ingeborgs hus. En uanselig søndre fløj, der havde det underlige navn Slasken, lod P. B. Scavenius nedrive. Særlig fortjenstfuldt var det, at han som ejer af Voer kirke sørgede for en omhyggelig istandsættelse af det pragtfulde og i kunstnerisk henseende meget værdifulde epitafium over Otte Banner og fru Ingeborg, der i tidernes løb var blevet noget medtaget. Omtrent samtidig med, at han med levende interesse syslede med disse arbejder, moderniserede han gårdens drift og opførte (1874) en ny avlsgård af grundmur uden for den gamle ladegård, der med undtagelse af to bygninger nedbrændte 1908.

En ganske særlig forkærlighed nærede Scavenius for sine skove. Da han overtog gården, medfulgte skoven lige vest for den, tildels plantet af P. Reedtz, og Holbæk Kær ; begge disse udvidede han ved tilplantning. Endvidere medfulgte Donsted Kær og Agersted Kær, som han begge solgte, den sidste til afdrivning ifølge bevilling. En rig erstatning for disse to var det, da han forøgede den lille Faldenskov ved at tilplante jordene til Faldengaardene, som han også havde erhvervet ; der opstod her en skov, som ved hans død var omtrent 350 tdr. ld. Den største forøgelse fik hans skovareal dog ved, at han tilkøbte Birkemose, Endelt og 1881 Dronninglund Storskov ; disse tre, for hvilke han gav 174.400 kr., var ved hans død tilsammen 1.322 tdr. ld. Endnu skal nævnes, at han i Allerup Bakker plantede Vester-skoven (263 tdr. ld.). Resultatet var, at Voergaards skov og plantageareal i hans tid nåede op på 2.059 tdr. ld.

Scavenius, der i mange år var amtsrådsmedlem, landvæsenskommisær og sognerådsformand og på flere måder gjorde sig fortjent af den egn, hvori han virkede i så lang tid, døde ugift 1914. Året efter solgte eksekutorerne i hans bo den store ejendom, hvis samlede areal var 3.511 tdr. ld. — nemlig foruden ovennævnte skovareal 1.452 tdr. ld., hvoraf 1.387 var ager og eng, heri indbefattet Pulsen, som Scavenius yderligere havde kultiveret og tildels drænet — til hans brodersøn, daværende udenrigsminister Erik Julius Christian Scavenius, der nærede dyb interesse for den skønne gård, men ikke fandt det formålstjenligt at holde den vidtstrakte ejendom samlet ; han beholdt kun slottet med have og park. Det øvrige areal er blevet udstykket på forskellig måde ; i 1915 solgtes Storskoven (ca. 1.295 tdr. ld.) til Dronninglund hovedgård ; samme år solgtes ejendommen Alfarvad (med ca. 464 tdr. ld.) og Pulsgaarden (med 272 tdr. ld.) til et konsortium ; i 1915-16 solgtes 116 tdr. ld. til oprettelse af gården Højsted, og 1916 og 1921 afhændedes i alt 322 tdr. ld. til gården Østmark ; endvidere oprettedes 1915-16 7 husmandsbrug uden statslån, hver på ca. 10½ tdr. ld. Efter salg i 1933 overtog Statens Jordlovsudvalg Voergaards avlsgård med et areal af 647 tdr. ld. ; heraf oprettedes 20 statshusmandsbrug og frasolgtes en del småparceller, medens hovedparcellen med et tilliggende af ca. 268 tdr. ld. blev solgt under navn af Voergaard hovedgård til proprietær Svend Schrøder-Jørgen-

Interiør fra det romersk-katolske kapel på Voergaard. Bag alteret en af de gobeliner Pius IX skænkede general Péan (fot. Niels Elswing).

sen, der gjorde den gamle forpagterbolig til hovedbygning. I 1942 hærgede en brand hovedgårdens avlsbygninger.

Den gamle hovedbygning, Voergaard Slot, med have og park forblev sammen med Voergaard skov i Erik Scavenius' besiddelse til 1946, da han solgte det til grosserer, konsul *Poul Einar Rützebeck*, der genoprettede den gamle forbindelse mellem slot og avlsgård ved køb af Voergaard hovedgård og Pulsgaarden. 1955 afhændedes Voergaard og gods, der har et tilliggende på 611½ tdr. ld., til den dansk-franske greve *Ejnar Offer Oberbech-Clausen*, der straks overdrog godset til et af ham oprettet legat, *Det grevelige Oberbech-Clausen-Péanske Familielegat*, der dels skal opretholde Voergaard Slot og dels er et familielegat. I årene 1955-60 blev hovedbygningen gennemgribende restaureret, den gamle voldgrav oprenset og nordfløjen, den gamle bispefløj, indrettet som et hjemsted for malteserordenens (johannitterordenen) medlemmer — i alt ca. 12 — i de nordiske lande. Et lille romersk-katolsk kapel står til ordenens rådighed. Den murede bro foran slotsporten var i tidens løb blevet erstattet med en jorddæmning, men nu blev broen genopført.

Voergaard, set fra sydost (fot. Niels Elswing).

Grev Oberbech-Clausen var født i 1883 som søn af gårdejer og skovrider Henrik Clausen. Hans mor, Marie Oberbech, var datterdatter af en spansk soldat, Isodoro Panduro, der kom til Danmark i 1808 og forblev her i tjeneste hos kammerherren på Hverringe. Efter at være udlært i manufakturfaget i Nyborg drog Oberbech-Clausen til Paris, hvor han studerede på Lycée Lakanal. Og senere var han på kursus i Tyskland og England. Gennem danske bekendte kom han i forbindelse med det franske aristokrati. I 1907 blev han i Gironde medhjælper på greve de Chenu-Lafitte's vinslotte og i 1910, to år efter greven var død, giftede han sig med grevinden, der var datter af den berømte franske kirurg, Jules Emile Péan, sårhagens opfinder. 1915 blev han af pave Benedict XV udnævnt til romersk rigsgreve og i løbet af de næste 35 år arbejdede han hårdt med driften af de fire vingodser, der var i hans besiddelse. 1940 blev hans hjem besat af tyskerne og året efter døde grevinden efter et luftangreb på Bordeaux.

Efter at have solgt sine vinslotte og kun beholdt en række ejendomme i Paris, realiserede grev Oberbech-Clausen sin barndoms drøm om at blive besidder af en dansk herregård. Han døde i 1963. Mange af de kostbarheder, der findes på Voergaard, er ikke erhvervet ved køb, men er arvestykker fra grevindens familie. Et af de største klenodier er Marie Antoinettes kaffe- og thestel, hendes vaskestel og nogle figurer, man fandt i hendes celle i Tour des Temples. Disse effekter har været udlånt til Versailles til en specialudstilling i anledning af 200 året for hendes henrettelse. Et næsten komplet Napoleon Bonaparte-spisestel, malerier af Rubens og Goya og sjældne gobeliner er også en del af det uvurderlige indbo, der findes idag på Voergaard. Blandt gobelinerne er en religiøs serie, skænket af Pius IX til general Péan, en af grevindens forfædre, og en af disse hænger over altret i kapellet.

Stolt og statelig som en borgfrue i festligt skrud knejser den gamle hovedbygning på sit græsklædte voldsted i fornem ensomhed, fjernt fra hoben, skærmet af høje linde og af voldgravenes glitrende bølger, favnet af skoven, hvis udløbere mod øst er som to kraftige arme, der værnende omslutter den. Frit skuer den ud mod øst, ud over de vide marker, hvis rige afgrøder fordom fyldte dens brede lader, ud over de talrige gårde og huse, der forhen fylkede sig som lydige

HJØRRING AMT

undersætter omkring den, hvis landgilde- og tiendeydelser bugnede på dens rummelige kornlofter og i dens svale kældere og hvis indvånere, vel 1.000 i tallet, måtte lyde dens bud.

S. NYGARD

EJERE

1481 Anders Pedersen
1509 Erik Grøn og Jakob Andersen
1518 Niels Stygge
1519 Stygge Krumpen

1536 Kronen
1578 Karen Krabbe (Skeel)
1586 Ingeborg Skeel

1608 Hans Axelsen Arenfeldt
1611 Jørgen Arenfeldt
1661 Chrf. Frederik Buck og
Tage Høg
ca. 1670 Jens Juel
ca. 1686 Frederik Vind og
Holger Reedtz
1694 Holger Reedtz (eneejer)
1732 Peder Reedtz
1780 Holger Reedtz(-Thott)
1791 N. og J. Andersen Steenild
1825 J. Fr. Schultz
1841 - 72 Forskellige ejere
1872 P. Brønnum Scavenius

1946 P. E. Rützebeck
1955 Det grevelige Oberbech-
Clausen-Péanske familielegat

BYGNINGER

ca. 1520 Tårnhus, nuværende
nordfløj, opført på voldsted
1534 Delvis ødelagt af
skipper Clement

1586 - 91 Østfløjen opført i to
stokværk med hjørnetårne, to
trappetårne og portgennem-
kørsel ved Philip Brandin

Nordfløjen forlænget

ca. 1738 Østfløjen istandsat

Nordfløjen restaureret
1874 Ny avlsgård opført
1876 Vestgavlen på nordfløjen
opført med kamtakker
1908 Den gamle ladegård delvis
nedbrændt

1955 - 60 Hovedbygningen
gennemgribende restaureret

Nuværende hovedbygning (fot. Niels Elswing).

Dybvad

Skæve sogn, Dronninglund herred, Hjørring amt

Dybvad er formentlig opstået ved nedlægning af en middelalderlig landsby af samme navn, men den første gang, vi i kilderne hører om Dybvad, er i forbindelse med Rugtved, den stærke borg, der lå en halv snes kilometer sydøst for Dybvad, nogle få kilometer inde i landet ved den da sikkert sejlbare Voer Å. Rugtved — ofte kaldet en sørøverborg — ejedes af de bekendte Limbek'er, men kom senere under kronen, og dronning Margrethe skænkede den på herredagen i Vordingborg 1393 til *Børglum bispestol* på den betingelse, at gården nedreves til grunden! I et brev, som bisp Peder på Børglum udsteder i 1408, specificeres den nævnte gave, og heri nævnes sammen med bl. a. gårdene Tveden, Barkholt og Kløven »item i Dyybwadth en ødhe gardh«. Om der her er tale om den senere Dybvad hovedgård, kan naturligvis ikke vides med sikkerhed.

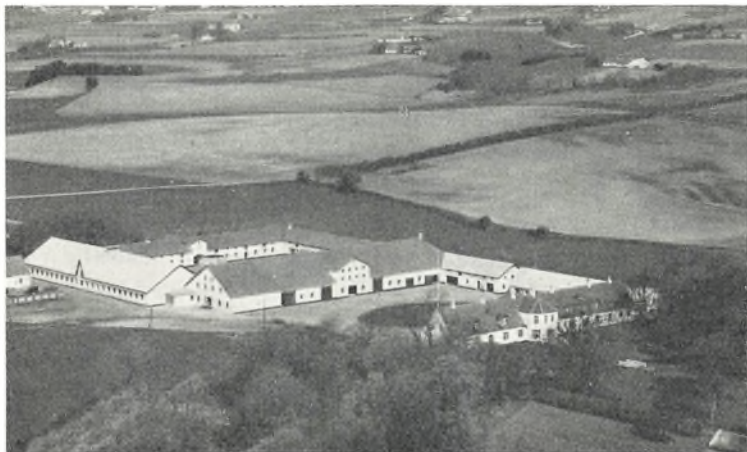
HJØRRING AMT

Med reformationen var Børglumbispens magt brudt. Klosterets udstrakte jordegods overtoges af kronen, og i 1578 mageskifter Frederik II Voergaard og meget andet gods i Vendsyssel til fru *Karen Krabbe* til Skovsgaard, Niels Skeels enke, og svigersønnen Otte Banner på hans hustru, den bekendte *Ingeborg Skeels* vegne. Blandt det erhvervede gods i Skæve sogn nævnes en gård i Dybvad, og i en besigtigelsesforretning nævnes Dybvad skov med en oldengæld på 146 svin. Ingeborg Skeels mand døde i 1585, og næste år døde moderen, så den 40-årige frue sad nu som eneherker på det 800 tdr. htk. store gods. Nogen direkte tilknytning til Dybvad har hun næppe haft. Efter Ingeborgs Skeels død i 1604 udviklede der sig en årelang arvetrætte. Voergaard, og dermed Dybvad, kom først i fætterens *Hans Arenfeldts* besiddelse, og efter hans død 1611 gik den over til sønnen Jørgen Arenfeldt, og mellem ham og hans syv søskende blev bøndergods og »Græsgaarde« delte, og det synes, som om Dybvad er tilfaldet Ellen Arenfeldt. 1634 købte *Jørgen Arenfeldt* den tilbage som et led i sine bestræbelser for at samle hele Voergaard gods igen.

Det er sandsynligt, at Dybvad i midten af 17. århundrede er blevet gjort til en egentlig hovedgård ved nedlæggelse af de sidste bønderbrug fra den gamle landsby, og ved den lejlighed er sikkert også den i 1408 og 1578 nævnte gård »Klofuen« (Kløven) nedlagt. Den dag i dag findes på gården Rykinds jorder (der indtil 1853 lå under Dybvad) en mark med navnet Kløvens Have. 1640 blev der til Dybvad opført en stor lade af egetræsbindingsværk, den stod i over et par århundreder, og endnu findes i familien Winkels eje et bord lavet af de sidste rester af det svære egetømmer.

Efter Jørgen Arenfeldts død i 1658 overtoges hans godser af enken Rigborg Lindenov, født 1601 på Gavnø, og i den indberetning, hun i 1660 lader udfærdige til Frederik III's matrikelværk, benævnes Dybvad som hovedgård. Hovedgårdens takst var da 37½ tdr. htk., og tilliggende bøndergods androg ikke mindre end 351½ tdr. htk.

Fru Rigborg døde allerede i 1661, og 1663 ejes Dybvad af *Manderup Parsberg*, der var gift med Jørgen Arenfeldts datter, Ellen. 1662 bestod borgegården af en enetages bindingsværksbygning. 1677 købtes gården af *Otte Ottesen Skeel* til Birkelse. Gårdens jorder beskrives i hans tid som værende side og kolde; vangene blev besæet i seks år

Den gamle hovedbygning og avlsgård set fra sydøst.

og hvilede derefter i fire. Hartkornsskylden blev ved den nye matrikulation sat til 46 tdr. 7 skpr. 3 fdkr. Ved de mange vandløb i egnen omkring Dybvad lå flere vandmøller.

Otte Skeel, der også ejede naboherregården Knudseje, var på sine gamle dage blevet så omsorgsfuldt behandlet af sin broderdatter Ide Sophie Skeel, at han som tak overlod hende og hendes uheldige mand, *Christian Reedtz* til Børglum og Boller, begge de to godser på livstid.

Da Otte Skeel var afgået ved døden 1696, blev sønnen Ove Ottesen Skeel forment adgang til at tiltræde stamhuset Birkelse, fordi han havde giftet sig med en tysk dame (»thi jeg vil ikke have, at tyskerne skulde have mine ejendomme« stod der i udkastet til testamentet). Han forsøgte som en slags kompensation at tiltvinge sig besiddelsen af Dybvad. Det lykkedes ham også en tid at fortrænge kusinen, men hun klagede til kongen, og hr. Ove måtte trække sig tilbage.

Chr. Reedtz's dårlige økonomi havde allerede i 1689 medført, at kreditorerne tog Børglum og Boller fra ham, og da han i 1704 døde på Knudseje, gav den navnkundige biskop Bircherod ham i sin dagbog et kort, men talende eftermæle lydende på, at han — som søn af storkansleren Peder Reedtz — i forrige tider havde været »en mand af skønne midler og brav conduite, men der han omsider slog sig til

drik og anden liderlighed gerådede han i ganske slet tilstand og døde i yderste armod«. Hans kone, Ide Skeel, der døde samme år i København, havde heller ikke noget godt omdømme; Bircherod omtaler hendes »usømmelige forhold i adskillige måder, særdeles med skovens skammelige forhuggelse ved Dybvad og Knuds-Eie, samt bøndernes uforsvarlige medfart, og andet mere«. Bircherods kilde har været Ide Skeel's nævnte fætter Ove, som jo efter det passerede næppe har været nogen objektiv iagttager. Ove Skeel opnåede imidlertid efter kusinens død at komme i lovlig besiddelse af både Dybvad og Knuds-eje, da disse to gårde ikke hørte under stamhuset Birkelse, men han solgte allerede samme år til en datter af de forrige besiddere, Sophie Christiansdatter Reedtz, som blev gift med generalmajor *Carl Ferdinand Stauffenberg*.

1733 købtes såvel Dybvad som Knudseje af *Jens Pedersen Todberg*, som døde 1745, 67 år gammel, hvorefter enken Margrethe Foss drev godserne videre til sin død tre år senere. I hendes tid ramtes landsdelen af den frygtelige kvægstæppe, der bl. a. i løbet af få sommerdage i 1747 krævede et halvt hundrede ofre blandt Dybvads besætning.

Ved auktionen efter Margrethe Foss kom Dybvad og Knudseje, med henholdsvis 47 og 14 tdr. htk. og et samlet bøndergods på 280 tdr. htk., for 22.010 rdl. i slægten Gleerups besiddelse.

Krigsråd *Jens Jakobsen Gleerup* var den første af slægten på Dybvad. Han var født på Bjørnkær i 1720 og »opdroges til landbrug og kom til at eje seks herregårde«. Han drev udstrakt handel med stude og opstaldede til vinterfedning indtil 500 stk. I hans ejertid kom de første landboreformer til udførelse, f. eks. forordningen af 8. marts 1760 om fællesskabets ophævelse, men på Dybvad gods blev der ikke praktiseret megen udskiftning, efter Gleerups mening på grund af bøndernes armod. Jens Gleerup døde i 1799, men overdrog allerede i 1776 Dybvad til sønnen *Jørgen Gleerup*. Han foretog forskellige forbedringer i driften. Der blev også gjort forsøg med hør dyrkning, men forsøgene gav ikke det ønskede udbytte.

Dybvad havde i 1769 et tilliggende bøndergods på 314 tdr. htk., skovskyliden udgjorde 13 tdr. og tienderne 16 tdr. htk. I 1792 afsluttedes mellem godsets bønder og godsejeren en meget udførlig hoveriforening, som i detaljer fastsætter hovbøndernes pligter.

I løbet af få år fik Jørgen Gleerup de fleste af Dybvads bygninger fornyede eller forbedrede. Den gamle lade fra 1640 ombyggedes i 1777, og en hestestald opførtes 1786. Da også hovedbygningen var blevet fornyet, ønskede ejeren naturligt nok at sikre sig mod tab ved ildsvåde, og han fik — da der endnu ikke fandtes noget almindeligt forsikringselskab for landbygninger — tilladelse til at blive optaget i Købstædernes Brandforsikring. Ved en i den anledning foretagen taksation ansattes bygningen til i alt 6.400 rdl. Heraf gik de 900 på stuehuset, der bestod af 25 fag mur og bindingsværk af eg og fyr; det var teglhængt og havde fire skorstene og »befandtes at være for et årstid siden af ny opbyggt«. En 10 fags bygning var indrettet til mælkestue og smørkammer og takseret til 300 rdl. Den store kostald vesten i gården, hvorigenennem porten gik, bestod af 32 fag bindingsværk og havde plads til ca. 100 køer; i en kvist var indrettet to kamre. Stalden vurderedes til en værdi af 800 rdl. Af 1.200 rdl.s værdi anså man et 50 fag stort fæhus og høhus at være; til 2.000 rdl. ansattes den 26 fag store lade med muret gavl og stråtag. Østen for laden lå en grundmuret, stråttækt hestestald af næsten 70 alens længde.

Jørgen Gleerup tjente mange penge bl. a. ved i 1797 sammen med sin bror Severin Gleerup at købe gården Ormholt og frasælge godset. Inden sin død 1798 oprettede han et legat på over 1.000 rdl. til fordel for Skæve sogns fattige. Han var gift med en præstedatter fra Tørring ved Lemvig, Inger Lauridsdatter Wadum, der førte bedrifterne videre efter mandens død. I 1813 overdrog hun Knudseje til sønnen Jens, og næste år fik en anden søn, Lauritz Gleerup Dybvad for 88.000 rbd. navneværdi. Gården havde da et areal på over 800 tdr. ld., hvoraf ca. 180 var overdrev. Bøndergodset var på 227 tdr. htk. Lauritz Gleerup klarede sig godt, selv i landbrugskrisens svære år, og kunne således i 1822 købe den nærliggende hovedgård Hejselt, som han solgte igen i 1831.

Endnu i 1828 havde man et ret stort studehold på Dybvad, men det blev vist opgivet i de følgende år. Lauritz Gleerup døde i 1835, 55 år gammel, og da hans enke — Kirstine Lycke Gleerup — døde næste år, sattes Dybvad til auktion. Den købtes her for 100.000 rbd. af stænderdeputeret, cand. jur. *Adolph Nicolaj Winkel*. »Denne for sin godhed bekendte hovedgård« havde da et areal af ca. 450 tdr. ld.

HJØRRING AMT

ager og 220 tdr. ld. eng. Den fri hovedgårdstakst var 46 tdr. 7 skpr. 3 fdkr. htk., skovskylden noget over 5 tdr. Skovskylden hidrørte for det meste fra den i den sydlige del af sognet liggende Stagsted skov, der ca. 1820 var blevet delt mellem Dybvad og Knudseje. Til Dybvad hørte et bøndergods på 227 tdr. htk. ager og eng, og desuden 409 tdr. tiendeydende htk. Udsæden androg årligt 50 tdr. rug, 70 tdr. byg, 100 tdr. havre foruden kartofler og bælgssæd. Engene gav 5-600 læs hø om året. Besætningen udgjordes af 28 heste, 220-30 kreaturer, 50 får m. m. Gårdens jorder blev drevet ved hoveri fra 18 gårde. Dybvads have udmærker sig ved skønhed og størrelse, hedder det.

Gårdens nye ejer var søn af den velstående storkøbmand i Aalborg, Søren Pedersen Winkel, og virkede i København som sagfører. Han blev imidlertid forlovet med en datter af den ejendommelige godsejer på Store Restrup, auditor Rasmus Roulund, og da denne kun ville have landmænd som svigersønner, købte Winkel, der efter faderens død havde arvet en anselig formue, Dybvad. I hans ejertid skete der store forandringer på godset. Hoveriet blev afløst og bøndergodset frasolgt, det sidste skete dog sent, først efter midten af århundredet. 1847 byggedes der et mejeri ved gården. Dybvads skove blev gennem årene udvidet med store plantninger, og allerede i 1880 havde man på Dybvad tilplantet ca. 200 tdr. ld.

I 1854 flyttede A. N. Winkel — bl. a. af hensyn til sine mange børn (han havde da en halv snes) — til København, og Dybvad blev bortforpagtet, i en årrække til sønnen Janus Winkel, der blev kendt som en af datidens dygtigste landmænd. Han merglede gårdens jorder og lagde grunden til en fin besætning af malkekvæg. Janus Winkel havde siden 1876 bistået N. J. Fjord med hans forsøgsvirksomhed, og han regnes for ophavsmand til det meget anvendte begreb »foderenheden«. I mange år var han formand for den lokale landboforening, og i årene 1896 til 1926 var han knyttet til Det statistiske Departement som landbrugskyndig konsulent.

Efter A. N. Winkels død i 1885 overtog enken Oline Winkel Dybvad, og efter hendes død i 1900 arvede sønnen, ingeniør, cand. polyt. *Søren Winkel* gården. Han tog ikke fast bopæl her — kun i sommermånederne samledes han med sin store familie på gården — men helligede sig sin store og landsomspændende ingeniør- og entreprenør-

Den nu nedrevne hovedbygning set fra haven (fot. Holt & Madsen).

virksomhed. At Skagensbanen blev til virkelighed, skyldes for en stor del ingeniør Winkel, og i banens første tiår — indtil 1901 — drev han faktisk banen som en slags forpagter. Ingeniør Winkel byggede også havne, bl. a. Frederikshavns havn og færgehavnen ved Korsør. Godsejer Søren Winkel døde i Hillerød 1921, hvorefter hans søn civilingeniør Petrus Winkel (død i Durban 1945) arvede Dybvad. Samtidig med dette ejerskifte fraskiltes den ovennævnte Stagsted skov på ca. 550 tdr. ld., idet den overtoges af Søren Winkels svigersøn, departementschef C. F. A. H. Graae (død 1948). Ved senere køb blev skovejendommen udvidet med bl. a. distriktet Topheden til den ca. 1.000 tdr. ld. store ejendom Dybvad Skov, nu ejet af J. Nissen-Petersen.

Fra Dybvad hovedgård frasolgttes i 1925 ca. 25 tdr. ld. til den ovennævnte ejendom Rykind i Voer sogn, og i 1937 solgttes gården til *Statens Jordlovsudvalg*, der næste år udstykkede den til 24 husmandsbrug og et gårdmandsbrug på 30 tdr. ld., hvorefter hovedparcellen bortforpagtedes til *A. Kjærgaard-Jensen*, der 1948 blev ejer. 1956 købtes gården af *Kvægavlforeningen for Hjørring Amt*.

HJØRRING AMT

Dybvad blev herefter afkomstprøvestation og forsøgsgård og gennemgik en lang række landbrugsmæssige forbedringer. Hovedbygningen fra det 18. århundrede, der blev ombygget 1882, blev nedrevet og en ny rejst på den gamles plads. Avlsbygningerne, der stammer fra 1912, er blevet gennemmoderniserede eller fornyede. Til gården købtes 1956 et areal på 31 tdr. ld. fra gården Bredmose, idet der dog samtidig afstodes et tilsvarende areal til husmandsbrug og tillægsjord. Dybvads tilliggende er nu 260 tdr. ld., hvoraf ca. 30 er park.

PALLE BIRKELUND

EJERE

1393 Børglum bispestol
1536 Kronen
1578 Karen Krabbe og
Ingeborg Skeel
1604 Hans Arenfeldt
1634 Jørgen Arenfeldt

1663 Manderup Parsberg
1677 Otte Ottesen Skeel
1696 Chr. Reedtz
1704 C. F. Stauffenberg
1733 J. Pedersen Todberg
1748 J. Jakobsen Gleerup
1776 J. Gleerup

1837 A. N. Winkel

1900 S. Winkel

1937 Statens Jordlovsudvalg
1948 A. Kjærgaard-Jensen
1956 Hjørring Amts Kvægavl-
forening

BYGNINGER

Hovedgården oprettet
1640 Bindingsværkslade opført
1662 Enetages bindingsværks-
bygning

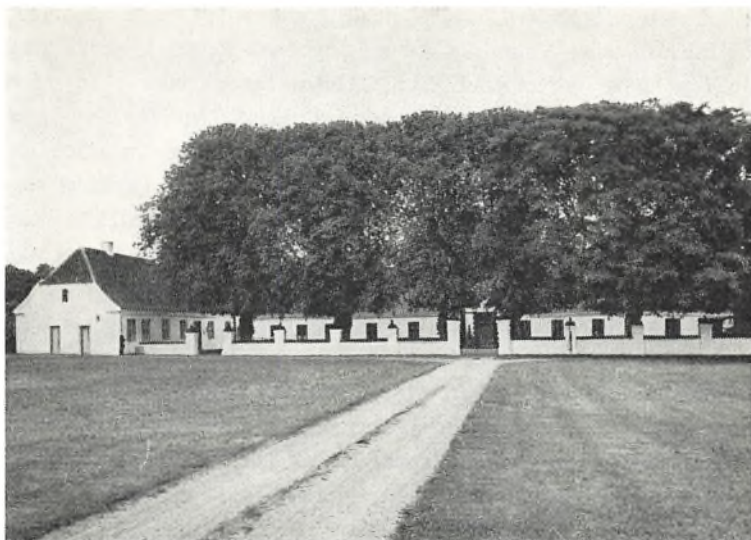
1777 - 86 Ladegården ombygget og
hovedbygningen fornyet

1882 Hovedbygningen ombygget

1912 Avlsgården opført

1956 Avlsgården moderniseret

1962 Hovedbygningen fornyet ved
arkitekt Toubro

Hovedbygningen set fra nord (fot. Niels Elswing).

Knudseje

Skæve sogn, Dronninglund herred, Hjørring amt

Ejendommen lå under *kronen* i 1578 da det berettes, at kongen og rigsråd *Peder Munk* til *Estvadgaard* ved *Skive* indgår et mageskifte, hvorefter rigsråden blandt meget andet gods får tilskødet *Knudseje* (*Knudsege*) med tilliggende mølle.

1648 ejes *Knudseje* af *Jørgen Urne's* enke, *Margrethe Ottedatter Marsvin*. Hun måtte i de svære år pantsætte gården til *Birgitte Lindenov*, men pantet indløstes, og *Margrethe Marsvins* datter *Dorthe Urne* kunne overtage *Knudseje* som ejer. I 1655 træffer vi som ejer *Erik Kaas* til *Rævsøkærgaard*. Han købte en del bøndergods til, og i 1655 fik han *Knudseje* optaget som komplet sædegård med deraf følgende skattelempelse. Selve gården havde kun $6\frac{1}{2}$ tdr. htk. og i indberetningen til *Frederik III's* matrikelværk nævnes godset med et tilliggende på 111 tdr. 4 skpr. htk. På gården hvilede en gæld på 3.000 rdl.

HJØRRING AMT

Efter et par forgæves forsøg på at afhænde gården solgte Kaas 1675 til *Eiler Eilersen Holm*, der var ridefoged på Stensbæk, som efter i 1677 at have erhvervet Eskjær i Horns herred samme år solgte Knudseje til opretteren af stamhuset Birkelse, *Otte Ottesen Skeel*. Ved matrikuleringen i 1680'erne karakteriseres halvdelen af de 122 tdr. ld., der da er under dyrkning, som »skarp«, en fjerdedel som »ond« og resten som »allerverst«, og hovedgården ansættes til knap 14 tdr. htk. Gårdens fædrifter giver græsning til 18 høveder og skovene olden til kun 4 svin.

Otte Skeel blev på sine gamle dage behandlet så godt af sin broderdatter, *Ide Sophie Albretsdatter Skeel*, at han 1696 overdrog hende og hendes ægtefælle *Chr. Reedtz* til Børglum Kloster såvel Knudseje som Dybvad til livsvarigt brug. Længe varede besiddelsen dog ikke. Deres eftermæle er omtalt under Dybvad (s. 101). En kort tid var Knudseje og Dybvad — de to herregårde har nu fælles ejer helt til 1813 — i *Ove Skeels* besiddelse, men han solgte allerede i 1704 til *Chr. Reedtz's* datter *Sophie Christiansdatter Reedtz*, som blev gift med generalmajor *Carl Ferdinand Stauffenberg*. De følgende ejere er nævnt under Dybvad.

En februarnat i 1710 hjemsøgte Knudseje af en voldsom brand, der lagde det meste af gården i aske. En mængde løsøre, bohave og avl indebrændte, og fru *Sophie*, der boede på gården, indsendte sammen med forpagteren ydmyge bønkrifter til kongen, hvori de skilddrer den store skade, der er forvoldt, og beder om skattelettelse i nogen tid, men andragendet blev afslået. Uden kongelig hjælp opbyggede fru *Sophie* derefter den hovedbygning, som endnu står.

Begge gårde kom 1748 til auktion og købtes for 22.010 rdl. af krigsråd *Jens Jakobsen Gleerup*, i hvis slægt Knudseje blev et par menneskealdre. Stik imod forordningen af 14. januar 1740 og senere om forbud mod at inddrage bøndergods under hovedgårdens takst lagde *Jens Gleerup* den 6 tdr. htk. store gård Øster-Leden i Skæve sogn ind under Knudsejes takst, men stedets præst, den særegne *Henrik Kampmann*, fik lejlighed til at gøre amtstuen opmærksom på *Gleerups* forseelse, og der udviklede sig en større sag, der endte med, at *Gleerup* af hovedgårdens jord måtte udlægge en tilsvarende bondegård. Ved en taksationsforretning i 1778 udlagdes så ager og eng sva-

Hovedbygningen set fra nordøst (fot. Niels Elswing).

rende til 6 tdr. htk., bl. a. stederne Bolle (eller »Bollers Høj«) og Aftenkrogen. Knudseje kaldtes herefter en privilegeret, men ukomplet hovedgård. Den gamle krigsråd overdrog 1776 gårdene til sin søn Jørgen, der lod bygningerne brandforsikre.

Af den foretagne taksering ses, at Knudsejes hovedbygning var en énetages teglhængt bindingsværksbygning på 29 fag med ind- og udvendig murede vægge. Til bygningen sluttede sig to sidefløje på 19 og 21 fag (hvoraf den vestlige blev revet ned i 19. århundrede). Hovedbygningen vurderedes til 1.480 rdl. Ladegården bestod af strå-tækte bindingsværksbygninger. Laden var på 15 fag med udskud til begge sider og ansattes til 1.200 rdl., mens kostald, vognport og fårest i én længe på 49 fag takseredes til 900 rdl. Hestestalden var på 34 fag og rummede foruden plads til 16 heste bl. a. fire karlekamre. Den vurderedes til 600 rdl. Gårdens vandmølle, der lå ca. 100 alen fra hovedbygningen, blev anslået til en værdi af 550 rdl.

I 1813 skiltes Dybvad og Knudseje, og sidstnævnte overtoges af *Jens Jørgensen Gleerup* for 52.500 rbd. Stagsted skov blev delt, så

HJØRRING AMT

bl. a. Karmisholt, Brønsholt, Tapperholt, Solholt og Tapperhedensholt tilfaldt Knudseje. I 1824 blev gården med tilhørende teglværk og 106 tdr. htk. på auktion købt af *Carsten Andreas Færch*, der oprettede en grynmølle og begyndte at dyrke »potates«, hvad der var noget nyt på egnen.

Knudseje kom igen i 1838 i slægten Gleerups besiddelse, idet den blev købt af *Jørgen Gleerup*, en søn af Lauritz Gleerup på Dybvad, men fra 1875 var gården på mange ejeres hænder, til den i 1912 blev overtaget af *Hjørring Amts Udstykningsforening*, der udstykkede 110 tdr. ld. og solgte hovedparcellen til *Lars Larsen*, der udstykkede halvdelen af jorden og 1955 overdrog gården til svigersønnen, *C. C. Jensen*, der 1962 solgte den med 107 tdr. ld. til købmand *Villy Dige Pedersen*, Aså, der har restaureret sidefløjen.

PALLE BIRKELUND

EJERE

Kronen
1578 Peder Munk
1648 Margrethe Ottesdatter Marsvin
(Urne)
1655 Erik Kaas
1675 Eiler Eilersen Holm
1677 Otte Ottesen Skeel
1696 Chr. Reedtz
1704 Ove Skeel
1704 Sophie Reedtz

1733 J. Pedersen Todberg
1748 J. Jakobsen Gleerup
1798 J. Jørgensen Gleerup

1824 C. A. Færch
1838 J. Gleerup
1875 - 1912 Forskellige ejere

1912 Hjørring Amts
Udstykningsforening
1912 L. Larsen
1955 C. C. Jensen
1962 V. Dige Pedersen

BYGNINGER

1710 Syd- og østfløjen opført
efter brand

ca. 1800 Hovedbygningen ombygget
og sidefløj fornyet

1901 Avlsgården genopført efter
brand

1964 Sidefløjen restaureret ved
arkitekt K. Karlsson

Hovedbygning og avlsgård set fra vest (fot. Niels Elswing).

Hejselt

Torslev sogn, Dronninglund herred, Hjørring amt

Det østlige og midterste Vendsyssel hører til de egne i vort land, hvor herregårdene ligger tættest. Mange heraf er nu kun små og uanselige, men ser vi kun på de historiske forhold, så har næsten hvert sogn deres gamle hovedgård, hvor reduceret den end kan være — flere sogne har endog to gamle hovedgårde, og det store Torslev sogn kan møde med ikke mindre end fire, nemlig foruden Hejselt: Ormholt, Skavange og Vangekjær.

Det er den spredte enkeltgårds-bebyggelse i det kraftigt kuperede terræn, der er en af de væsentligste forudsætninger for de mange små herregårde; landsbyfællesskabet har ikke i disse egne betydet nogen hindring for etableringen af hovedgårde. Hejselt nævnes 1435, men forekommer ellers ikke før i 1500-tallets slutning, da den tilhørte *Mogens Andersen* til Stensbæk af den udbredte, indfødte

HJØRRING AMT

vendelbo-lavadelsslægt *Vognsen af Stenshede*. Medens de Vognsen'er holdt sig i sadlen på Stenshede fra før 1480 til 1654, var Hejselt allerede ved at glide dem af hænde ved gårdens første opdukken i historien. 1589 skriver Mogens Andersen sig til Hejselt, men allerede 1580 havde kongen frataget ham værgemålet for søsteren Karen, da han »havde solgt og forkommet« størstedelen af sit arvegods, så han ikke mere var vederhæftig.

Ved skiftet efter ham 1613 viste gælden sig at være så stor, at hans arvinger inden længe måtte opgive deres fædrene gods. Alene til fru Ingeborg Krabbe var han skyldig 850 daler og til Stygge Høg til Vang 400 daler, og selv om han endnu af navn var ejer af Hejselt, havde han givet Hans Johansen Lindenovs enke, fru Margrethe Rosenkrantz til Hundslund Kloster, pant i den halve gård, hvilket pant 1614 tildømtes fru. Ved landstingsdom 1622 overtog *Margrethe Rosenkrantz* gården som fuld ejendom, men et par af Mogens Andersens sønner blev som forpagtere; en af disse er vistnok den Peder Mogensen, til hvem hun 1630 for livstid bortfæster Hejselt for den lempelige afgift af 16 rdl. årligt på grund af hans flittige og tro tjeneste som skriver på Hundslund. Fru Margrethe reserverede sig gårdens hovedbygning, »det store røde hus«, som beboelse. Efter fru Margrethe Rosenkrantz' død 1635 tilfaldt ejendommen sønnen *Laurids Lindenov* og dennes to søstre *Sophie* og *Birgitte*; deres broderdatter Ide Lindenov til Vraa (enke efter rentemester Steen Beck) arvede 1666 hovedparten af gården, men først hendes datter *Kirsten Beck* (gift med Frederik Rodsteen) kunne efter moderens død 1674 atter samle ejendommen, hvoraf Birgitte Lindenovs part var tilfaldet datterdatteren Birgitte Rantzau (gift med Corfitz Trolle).

Under al denne tid havde Peder Mogensen, hans enke Gjertrud Clausdatter, sønnen Anders Pedersen og enkens anden mand Niels Mortensen Kjørulf som fæstere drevet deres fædrene gård. Ved matriklen 1688 sattes hartkornet til 17½ tdr., og det dyrkede areal var 82 tdr. ld. 1662 var gården blevet betegnet som en stor bondegård med et teglhængt bindingsværks stuehus. Niels Kjørulf blev i øvrigt selv ved sit andet ægteskab godsejer på nabogården Ormholt, hvortil han flyttede, men sønnen Anders Nielsen Kjørulf fik forpagtningen af Hejselt, hvor han boede endnu 1707. I sommeren 1693

Hovedbygningen set fra gården (fot. Niels Elswing).

brændte gården, og den nuværende hovedbygning skal i hvert fald delvis gå tilbage til det derefter opførte anlæg.

Ved fru Kirsten Becks død 1719 arvede datteren Ide Rodsteen Hejselt; hun havde 1704 ægtet konferensråd *Jørgen Bille* til Ellinggaard, der døde 1736 som stiftamtmand i Aalborg. Datteren Christine Birgitte Bille bragte gården til sin mand *Schack Vittinghof* greve *Holck*, der 1738 solgte den med 17 tdr. htk. hovedgårdstakst og 83 tdr. htk. bøndergods til *Lars Christensen Broerholt*, der som den første af ejerne gennem mere end et århundrede tog ophold på gården. Efter Broerholts død 1750 ægtede enken *Johanne Rafn* 1752 kammerråd og landvæsenskommissær *Niels Ifversen* fra Burholt, der 1787 ved auktion solgte Hejselt for 15.000 rdl. (i alt 110 tdr. htk.) til *Severin Benzon von Deden*, en søn af major von Deden på Kongstedlund og gift med *Christiane Charlotte de Poulson*. 1803 havde hovedgården et dyrket areal på 284 tdr. ld. og 248 tdr. ld. overdrev.

To år før sin død i 1817 solgte von Deden gården til *Niels Ifversen Meyling*, der på grund af landbrugskrisen 1822 måtte skøde den til *Lauritz Gleeurp* til Dybvad, som 1831 solgte den til *Peder*

HJØRRING AMT

Thøgersen Lassen til Rødslet. 1842 solgtes Hejselt til exam. juris. Hans Chr. Pape, der var forpagter på Voergaard; han bortsolgte fæstegodset (88 tdr. htk.) og mageskiftede 1888 hovedgården til H. J. W. K. Hartz mod Roslund i Hellevad sogn. 1893 købte Vilh. Jensen Thrane gården, som enken 1916 solgte til Martin Sørensen Pilgaard, fra hvem den 1932 kom til Discontobanken i Hjørring, der samme år mageskiftede den med Holmgaard i Hæstrup til den nuværende ejer, *Janus B. Christensen*. Arealet er nu 310 tdr. ld., hvoraf de 30 er skov. 1942 erhvervede Christensen i fællesskab med en broder også den gamle hovedgård Haven i Hørby med 240 tdr. ld.

Kønt ligger Hejselt i det stort skårne bakkeland omkring Voer Å; den hvidkalkede hovedbygning er en langstrakt, grundmuret længe, der delvis skal stamme fra 1693, hvilket dog næppe kan gælde andet end de meget svære mure i bygningens midterste del. Nu fremtræder gården præget af det tidlige 19. århundredes smag med to brede frontispicer mod gården og indvendig med fint udskårne fløjdøre af samme type som Bjørums. Senere er såvel mod haven som gården tilbygget korshuse. Om gården ses ingen spor af grave; men den har da også ligget højt og frit på et næs ud i ådalen.

FLEMMING JERK

EJERE

1435 Ukendt ejer
1589 Mogens Andersen (Vognsen)
1622 Margrethe Rosenkrantz
1635 Sophie, Birgitte og
Laurids Lindenov

1674 Kirsten Beck

1719 Jørgen Bille
1736 Schack Vittinghof Holck
1738 Lars Christensen Broerholt
1752 Niels Ifversen
1787 S. Benzon v. Deden

1817 - 1932 Forskellige ejere
1932 J. B. Christensen

BYGNINGER

»Det store røde hus«

1662 Teglhængt bindingsværkshus

1693 Gården nedbrændt og midt-partiet i nuværende hovedbygning opført

Beg. af 19. årh. Hovedbygningen udvidet

Hovedbygningen ombygget

Hovedbygningen set fra vest (fot. Niels Elswing).

Ormholt

Torslev sogn, Dronninglund herred, Hjørring amt

Af »Vormholt« skrev væbneren *Anders Thomesen* sig 1455, men hans enke *Maren Pedersdatter* oplod al sin ret i gården og dens fang m. v. til *Børglum bispestol*. Senere har gården vistnok tilhørt den godsrige rigshofmester *Mogens Gjõe* til *Krenkerup* og *Clausholm* m. v.; hans datter *Helvig* (død 1597) nævnes hertil 1552 og 1574. Omkring år 1600 tilhørte *Ormholt Axel Urup* til *Vapnø*, og tyve år senere admiral *Peder Munk (Lange)* til *Sæbygaard*. I den følgende tid nævnes *Otte Skeel* til *Hammelmose* og fru *Margrethe Rosenkrantz* til gården, der med *Otte Skeels* datter *Ide* må være kommet til hendes mand *Frederik Rantzau* til *Bollerup*. Alle disse ejere har haft deres bolig andetsteds, den var for dem kun én gård blandt mange. Da fru *Ide* 1645 blev enke, havde hun — foruden gårde i andre dele af landet — også det anselige *Asdal* i *Vendsyssel*. Ved skiftet efter

HJØRRING AMT

Frederik Rantzau 1654 tilfaldt Ormholt datteren Birgitte, der 1660 ægtede *Corfitz Trolle* til Sandholt og Skarholt, og heller ikke dette ægtepar beboede Ormholt, hvis bygninger 1662 også kun var af bindingsværk; ladegården røbede gårdens ringhed, idet den kun bestod af et par stråttækte, delvis »lerslagne« fæhuse, foruden en lade. Gården var sat til 12½ tdr. htk. samt skov til 40 svins olden. Det tilliggende jordegods udgjorde omtrent 360 tdr. htk. foruden skov til ikke mindre end 1.230 svins olden.

Trods stort jordegods var *Corfitz Trolle* en dårlig husholder i de trange og vanskelige år efter 1660. 1670 måtte han udstede to obligationer på 2.400 rdl. og 825 rdl. in specie til Søster Worm, magister *Erik Olufsen Worms* enke, med pant i 170 tdr. htk. af Ormholt's bøndergods; 1672 ligeledes en panteobligation på 1.000 rdl. in specie til *Anne Laurence de la Ford*, biskop *Hans Brochmands* enke, og 1681 et pantebrev på 503 rdl. in specie til hendes arvinger. Endelig havde han 1680 udstedt en panteobligation på 2.500 rdl. til *Birgitte Skeel*, grevinde *Parsberg*. Søster Worm, der havde ladet sig indføre i det pantsatte gods, overdrog 1682 obligationerne til baron *Jens Juel* til *Voergaard* m.v., der samtidig erhvervede *Birgitte Skeels* obligation. *Corfitz Trolle* udstedte en erklæring om, at baronen kunne »annamme det til Søster Worm pantsatte gods til evindeligt ejendom«. Denne erklæring var så at sige at betragte som et skøde, men *Jens Juel* måtte dog erhverve landstingsdom på godset for at være i retsgyldig besiddelse af det, hvilket ordnedes ved en proformasag, hvor kreditor søgte debitor til betaling af de tre obligationer.

Fra *Jens Juel* gik Ormholt 1683 videre til forpagter *Søren Pedersen Kjarulf* på *Dybvad*; efter hans tidlige død solgte sønnen *Henrik*, der ved ægteskab erhvervede *Linderumgaard* og *Egebjerg*, 1710 sin part i Ormholt til svogeren, sognepræst i *Jerslev Henrik Klein*, men denne måtte dog i de følgende år udkøbe også de andre arvinger. 1716 døde svigermoderen, den gamle *Anne Jespersdatter Hegelund*, efterladende sig et rigt bo, hvis samlede formue kan anslås til 13.550 rdl. Foruden gode møbler og bøger fandtes på gården »et gammeit adeligt skilderi«, »en frues skilderi af de *Lyker*«, samt 200 lod forarbejdet sølv og et guldarmbånd på 10½ lod. Året før sin død stillede *Klein* 1733 Ormholt, der var bortforpagtet til fru *Helene*

Dagligstue (fot. Niels Elswing).

Unger til Baggessvogn, til auktion, og for 7.900 rdl. kr. tilslås den forpagter på Gettrup, *Henrik Bornemann Kjeldsen*. Trods vanskelige tider — under kvægepesten 1747 - 48 døde på hovedgården 250 kreaturer — forstår han at få sine midler til at yngle, og også han efterlod et rigt bo. 1765 skiftede enken med sine fem børn; af sølvtøj alene var der 550 lod, af lintøj 27 duge af hørgarns drejl og 32 af blågarns, 51 servietter af hørgarns drejl og 145 af blågarns, samt i uforarbejdet stof 216 alen bleget lærred og 111 alen blågarns.

Ved skiftet fik sønnen Kjeld Nicolai Bornemann gården overdraget. Han levede ugift på Ormholt med titel af generalauditør, højt respekteret af sine undergivne ikke mindst for sin dygtighed som jurist, men samtidig en stor særling, hvis yndlingsbeskæftigelse det var at skære pennefjer. Det fortælles, at han efter sin død 1796 blev lagt i en kiste foret med de ham så kære penne. Hans bo solgte 1797 Ormholt med 20 tdr. htk. hovedgårdstakst, 279 tdr. fæstegods

HJØRRING AMT

og 59 tdr. htk. tiender ved auktion for 41.090 rdl. til brødrene Jørgen og Severin Gleerup; de fraskilte gods og tiender og videresolgte hovedgården til Anders Sørensen Kaas. Efter hans død 1810 ægtede enken Chr. Sev. Schiørring, der 1823 gik fallit, hvorefter gården ved auktion tilsløges provst Knud Schott Deichmanns enke, Johanne Finderup, der 1827 skødede den til svigersønnen, præstesønnen *Hans Chr. Bruun*. 1854 opførte han den nuværende grundmurede hovedbygning, der er prydet med kamtakke gavle og mod haven har én, mod gården to kamtakke kviste. En stensat kælder øst for bygningen er vistnok en rest af den gamle bindingsværkshovedbygning.

Ormholt blev hos slægten Bruun i tre generationer — længere end hos nogen anden familie — indtil N. M. Bruuns enke, fru Dagmar Bruun 1963 solgte gården til grosserer *P. Brokholm* med 460 tdr. ld., hvoraf 110 er skov og plantage. Den nuværende ejer har gennemgribende restaureret bygningerne og har i hovedbygningen skabt sig et smukt og særpræget hjem, der navnlig præges af hans sjældne og store malerisamling, der omfatter betydelige værker af bl. a. Jens Søndergaard, Olaf Rude, Johs. Larsen og Johs. Hoffmeister.

FLEMMING JERK

EJERE

1455 Anders Thomesen
Børglum bispestol
ca. 1535 Mogens Gjøl
ca. 1600 Axel Urup
ca. 1620 Peder Munk (Lange)
ca. 1630 Otte Skeel og
Margrethe Rosenkrantz
ca. 1632 Frederik Rantzau
1660 Corfitz Trolle
1682 Jens Juel
1683 Søren Pedersen Kjærulf
1710 Henrik Klein
1733 Henrik Bornemann Kjeldsen
1797 - 1827 Forskellige ejere
1827 Hans Chr. Bruun

1963 P. Brokholm

BYGNINGER

Bindingsværksbygninger

1854 Grundmuret hovedbygning
opført
Bygningerne gennemgribende
restaureret

Hovedbygningen set fra syd (fot. Niels Elswing).

Haven

Hørby sogn, Dronninglund herred, Hjørring amt

Først 1560 finder vi Haven omtalt i skriftlige kilder. Den kaldes da *Hafvende* og betegnes som en fri selvejerbondegård, i hvilken den kendte søhelt Otte Rud sammen med en del andet gods erhverver kronens rettigheder. Selve ejendomsretten må *Otte Rud* dog kort efter have erhvervet, for i den følgende tid nævnes Haven som fæstegård under *Sæbygaard*, der ligeledes tilhørte Otte Rud. Dens størrelse var i begyndelsen såre beskeden, ca. 5 tdr. htk. Ved Otte Ruds død i svensk fangenskab 1565 gik den over til hans energiske og dygtige enke Pernille Oxe og efter hende til sønnen Knud Rud, efter hvis død som barnløs 1589 *Sæbygaard* erhvervedes af rigsmarsken *Peder Munk*. Denne sidste fik afgørende betydning for Haven. Foruden denne gård ejede han nemlig en del mere gods i samme sogn, og da dette lå temmelig langt fra selv hovedgården *Sæbygaard*, indrettede han Haven som et centrum for dette gods samtidig med, at Haven

Hovedbygningen set fra nord (fot. Niels Elswing).

fik sit jordtilliggende forøget. Nogle år herefter benævntes Haven derfor også som ladegård under Sæbygaard. Men beboerne på Haven har stadigvæk været almindelige fæstebønder.

Efter Peder Munks død 1623 gik Haven over til hans enke Sophie Brahe (død 1642) og derefter til hendes broder *Otte Brahe* til Krogholm, hvis eneste søn Manderup Brahe til Torbenfeldt 1642 arvede Sæbygaard med det underliggende Haven efter faderens død. Allerede omkring 1630 ansås Haven for at være en adelig sædegård med dertil hørende friheder. Fra 1662 findes de første mere udførlige opgivelser om Havens jordtilliggende. Den årlige udsæd anførtes da til 24 tdr. rug, 14 tdr. byg og 40 tdr. havre, og som regel udgjorde høavlen omkring 130 læs. Det efter udsæden beregnede hartkorn skulle derfor blive ca. 25 tdr., altså en betydelig forøgelse fra de oprindelige 5 tdr. Om bygningerne på Haven anføres på samme tid, at de var som på en »ringe« præstegård og meget forfaldne.

Da Manderup Brahe døde 1666, overtog hans enke Birgitte Nielsdatter Trolle hans udstrakte godsbesiddelser, som hun dog gennem nyerhvervelser og mageskifter især søgte at samle på øerne, hvor

hun 1672 blev ophøjet til friherreinde af Brahetrolleborg. Hendes ejendomme i Vendsyssel lå derfor for hende i en afkrog af landet, hvorfor hun hurtigt skilte sig af med dem. Allerede kort tid efter mandens død afhændede hun Sæbygaard til Niels Juel, men af en eller anden grund fulgte Haven og en del bøndergods i dennes nærhed ikke med i dette køb. Birgitte Trolle havde naturligvis ikke større interesse af den lille herregård i Vendsyssel. 1672 solgte hun den med tilliggende bøndergods til *Hans Pedersen Holst*; Haven havde på dette tidspunkt fået sit tilliggende betydeligt forøget. Selve agerjorden sattes nu til ca. 20 tdr. htk., mens de vidstrakte skove, hvor næsten 1.100 svin kunne finde føden, udgjorde over 45 tdr. htk. Bøndergodset bestod af nogle gårde i Vester- og Øster Estrup, Estrup mølle samt en del huse med og uden jord.

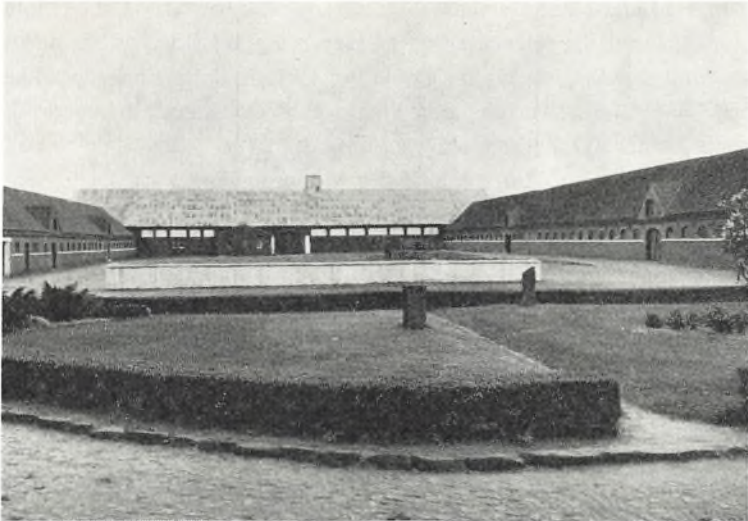
Hans Pedersen Holst, der var og vedblev at være ridefoged ved Asdal, var den første borgerlige ejer af Haven. Da det endnu på denne tid ikke var tilladt andre end Københavns borgere at eje adeligt gods, måtte han søge kongelig tilladelse til at beholde godset, hvilket også bevilgedes ham 1676. Betydeligt vanskeligere for ham var det at få Havens sædegårdsfrihed anerkendt, og han måtte i en række år føre en bitter strid med rentekammeret for anerkendelsen af disse rettigheder.

Hans Pedersen Holst, der 1665 var blevet gift med forpagtersken på Asdal Anne Jørgensdatter Hald, må være død omkring 1682. Enken giftede sig senere med Peder Jensen til Bøgsted, hvor hun først 1728 afgik ved døden, mens datteren Beate Sofie Hansdatter Holst arvede Haven. Hun var allerede før faderens død blevet gift med *Henrik Lauridsen Bugge* til Linderumgaard, efter hvis død hans søn Hans Henriksen Bugge i 1695 fik Haven overdraget. Den nye ejer var på dette tidspunkt kun godt en halv snes år gammel, og gården måtte derfor en tid forpagtes bort. Men allerede 1709 vides det med bestemt-
hed, at Hans Bugge selv havde overtaget driften af Haven, og året efter havde han til hjælp ved arbejdet på gården en ladefoged, en stalddreng, to røgttere og en pige. Omkring 1715 giftede Hans Bugge sig ind i en velhavende og fornem familie. Hans hustru Elisabeth Dys-
sel var datter af amtmand Arnold Christian Dyssel, ejer af Sejlstrup-
gaard og Lundergaard samt halvdelen af Kærsgaard.

Dette fornemme giftermål har sikkert forårsaget Hans Bugges beslutning om at forlade Haven, hvis hovedbygning på dette tidspunkt var alt andet end herskabelig, og bosætte sig på Bøgsted, hvor hans mormor endnu residerede. Hans Bugges eneste søn Arnoldus Dyssel Bugge er født på Bøgsted 1721, og få år efter fik han fra sin mormor skøde på denne gård. Hans Bugge var dog ingen god økonom, allerede få år efter erhvervelsen af Bøgsted begyndte han at stifte gæld, og i 1743 siges om ham, at han »er af ingen formue«. Han døde i en temmelig høj alder på Bøgsted 1759, og kun et par år efter fulgte sønnen Arnoldus Dyssel Bugge ham i graven, hvorefter Elisabeth Dyssel som barnløs enke sad alene tilbage på begge gårdene. Hun må have haft en vis sans for økonomi, for det lykkedes hende at holde sammen på godserne og undgå yderligere gældsætning. Ved sin død 1769 efterlod hun sig en ikke ubetydelig formue, som for størstedelen tilfaldt hendes slægtninge, mens en mindre del uddeltes til legater — deriblandt 500 rdl. til 6 fattige af Havens gods. Ifølge testamentet efter hende skulle de 2 gårde til en nærmere fastsat pris overgå til hendes mangeårige ven og rådgiver *Niels Bentzen Jespersen* til Høgholt, der derefter blev ejer af både Bøgsted og Haven. Han døde dog allerede 1774, og året efter stillede alle hans tre gårde til auktion.

Af auktionsplakaten får man et sikkert ikke helt pålideligt indtryk af de herligheder, der blev tilbudt eventuelle købere. Om Haven hedder det således, at der kan sås årlig 50 - 60 tdr. rug, 24 - 30 tdr. byg, 100 - 120 tdr. havre samt årlig avles ca. 500 læs hø. Besætningen var på 30 bæster, 150 fæhoveder, 150 får m. m. Selve borggården består af 2 bygninger, hvoraf den ene for få år siden er blevet betydeligt udvidet, og op til disse bygninger ligger den store frugthave, der strækker sig ned til skoven. Ladegården var af bindingsværk, men i udmærket stand. Gårdens hartkorn var på godt 31 tdr., mens bøndergodset nåede op på godt 118 tdr. ltk.

Haven blev på auktion 1775 solgt for 15.020 rdl. til *Christian Meyling*. Denne kan næppe have ladet sig vildlede af auktionsplakatens herligheder, da han selv var forpagter på Haven og endog født der. Hans evner som landmand har næppe været store. Skønt årene i slutningen af det 18. århundrede var jævnt gode for landbruget, begyndte Meyling hurtigt at stifte gæld, og efter i 26 år at have siddet på Haven

Avlsgården set fra hovedbygningen (fot. Niels Elswing).

og kæmpet med stadig voksende økonomiske vanskeligheder solgte han 1801 gården for 31.000 rdl. og døde 1816 hos sin søn på Hejselt.

Havens nye ejer *Jens Jørgensen Gleerup* hørte til en af de mest kendte godsejerslægter i Vendsyssel. Han var født på Knudseje 1778 som søn af *Jørgen Jensen Gleerup* til Dybvad og Knudseje. For ham blev besiddelsen af Haven heller ikke til lykke. Netop i årene efter 1813 satte landbrugskrisen ind med fuld kraft, og efter at have kæmpet med de fortvivlede forhold i 10 år, måtte han 1823 give op og lade sig erklære fallit. Han døde samme år. På auktionen købtes Haven af broderen *Lauritz Gleerup* til Dybvad, men dette køb har nok i høj grad været ufrivilligt, for 1828 skilte han sig af med gården.

Den nye ejer af Haven *Peder Tøgersen Mollerup* var som de to foregående ejere af en gammel godsejerslægt. Han var født på Høstemark 1777 som ældste søn af proprietær *Niels Mollerup* til Ellinggaard og Bannerslund. Mest kendt er han dog måske i sin egenskab af en af Vendsyssels største herregårdsslagtere, selv sin egen fødegård Ellinggaard sparede han ikke. 1813 trak han sig tilbage fra denne virksomhed og tog borgerskab i Aalborg på handel med grove varer, men

HJØRRING AMT

denne tilværelse har åbenbart ikke tilfredsstillet ham, for 1828 vendte han tilbage til landet ved købet af Haven, og her slog han sig nu til ro indtil sin død i 1839. Sin gamle lyst til jordsalg har han dog ikke helt kunnet tøjle; Havens jordtilliggende blev i hans tid reduceret til knap 25 tdr. htk., og bøndergodset til godt 33 tdr.

Allerede før sin død havde Peder Mollerup skødet Haven til sønnen Christian Mollerup, men han solgte den allerede 1844 til jægermester *Niels Andreas Undall*. Den nuværende hovedbygning er opført af Undall i 1847. Den består af en enetages, hvidpudset længe med tegltag og beliggende nord i gården. Mod syd findes en bred frontispice. Ved Undalls død 1892 beholdt enken gården indtil 1897, da den skødedes til sønnen C. L. Undall, der allerede efter 10 år videre-solgte den. 1908 købtes den af P. Christiansen, der foretog en række vidtgående udparcelleringer og bortsalg, bl. a. oprettede han afbygger-gårdene Vester- og Sønder Haven. Efter endnu en række ejere købtes Haven 1921 af Anton P. Olesen. Hans enke solgte den 1942 til *Janus* og *J. G. Christensen*. Tilliggendet er på 237 tdr. ld.

SV. EGELUND

EJERE

Selvejergård
1560 Otte Rud
1589 Peder Munk
1642 Otte Brahe
1672 Hans Pedersen Holst
1689 Henrik Lauridsen Bugge
1769 Niels Bentzen Jespersen

1775 Chr. Meyling
1801 J. Jørgensen Gleerup
1828 P. Tøgersen Mollerup
1844 N. A. Undall

1908 - 42 Forskellige ejere
1942 J. og J. G. Christensen

BYGNINGER

Kaldt Hafvende

1774 To borggårdsbygninger

1847 Hovedbygningen opført

Hovedbygning og voldsted set fra nord (fot. Niels Elswing).

Sæbygaard

Volstrup sogn, Dronninglund herred, Hjørring amt

»Sæby købstad er med rette berømt for sin skønne beliggenhed, en skønhed, som betinges af det åbne hav, de indenfor liggende svære bakker, de frodige bøgeskove og den anselige å, som igennem skov og by søger ud til havet. I denne dejlige natur har også det tæt bagved byen liggende herresæde Sæbygaard sin rigelige del; midt imellem sine skove og plantager, omgivet af park og have, hegnet og smykket af sine brede grave, ligger den statelige gård i ådalens sydside«.

Og som købstad og herregård her har part i de samme landskabelige ynder, har de oprindeligt haft fælles historie. De har engang været under samme herskab, de mægtige *Børglum biskopper*. Sæbygaard var en af bispernes sædegårde i Vendsyssel, et af deres »lysthuse«, hvor de helst residerede, fortæller Peder Dyrskjøt. Og under bispe-

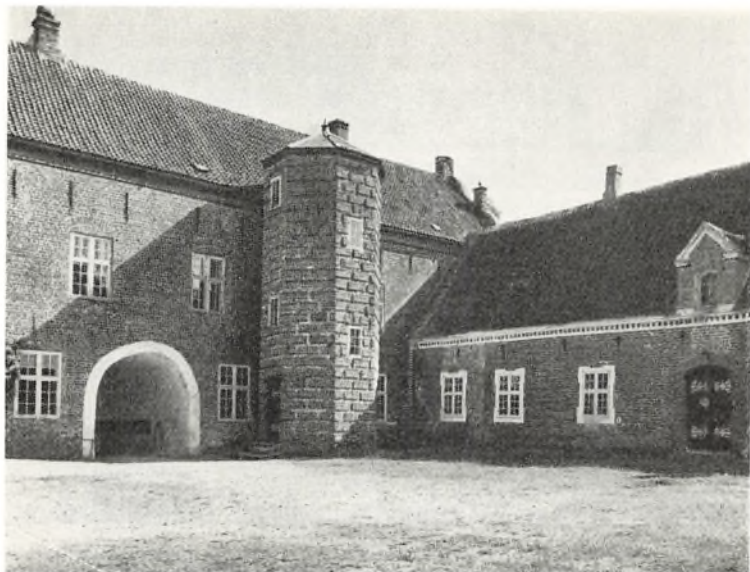
stavens værn blev det lille fiskerleje på Sæbygaards strandgrunde med tiden til en købstad; Maristed kaldtes den først, en af de få, der hertillands er vokset op uden for kronens enemærker. Heroppe »norden for lov og ret« varede det helt til 1524, før den berygtede biskop Stygge Krumpen så sig foranlediget til at anmode kongen om bekræftelse på borgernes købstadfrihed, og året efter at privilegierne var udstedt, gav han byen en stadsret. Byens udskillelse fra herregården var fuldbyrdet, om måske den også i den følgende tid har stået under de bispelige lensmænds overhøjhed. Det kom ikke til at vare ret længe, ikke stort mere end en halv snes år, før romerkirkens snarlige fald varsledes med Skipper Clements bondeoprør i Vendsyssel. Biskoppen krøb om ikke i et musehul, så dog i en bageovn, og et par år senere måtte den usympatiske herre helt nedlægge staven. Bispedømmets gårde blev kongelige lensgårde. Sæbygaard blev ganske vist i bispens familie, thi den første kongelige lensmand var hans fætter og hans tidligere køgemester Christoffer Stygge. Han tiltrådte 1537, havde fra 1546 gård og gods som pantelen og afløstes i 1552 af kongens hofsinde, den pommerske adelsmand Jørgen von Raade, der besad Sæbygaard, indtil den blev bortmageskiftet i 1560. Byttehandelen mellem kronen og *Otte Rud* (1520-65), eller rettere dennes hustru *Pernille Oxe* (1530 - 76), — for det var hendes arvegods, der gaves til gengæld — var jo et led i datidens bestræbelser for at gøre krongodserne større og mere samlede. Mange herremænd måtte af den grund forlade gårde, hvor deres slægt havde siddet i generationer for at sætte bo i helt andre egne af landet. Og dette ægtepar var nærmest af østdansk afstamning, selvom hans farfar var gift ind på Møgelkær ved Horsens. Nu blev de altså hensat til at skulle holde hus i det allernordligste Danmark. Otte Rud fik vel næppe lejlighed til at give sig ret meget af med sit ny gods. Efter få års forløb udbrød Den nordiske Syvårskrig, og hans senere skæbne er velbekendt. Som rigens admiral kæmpede han mod svenskerne, indtil han blev taget til fange og efter svære forhånelser, ja trusler på livet af den afsindige kong Erik XIV, døde af pest på Svartsjö Slot i Finland. »Bliver denne mand ikke salig, da bliver ingen det,« sagde selv hans fjende, slotshøvedsmanden, som havde set hans frimodige og kristelige henhæft. Et brev, han dagen før havde skrevet til sin kone, fik hun vistnok

Byggeindskrift over porten: »ANNO 1576 LOD ERLIG OC WELBYRDIGE FRW PERNEL OXE OTTE RVDIS HØSTRV BYGGE DETTE HVSA, flankeret af Rud-og Oxevåben (fot. Niels Elswing).

aldrig. Der gik år og dag, inden hun modtog budskabet om hans død. Forgæves lod hun en mand drage både til Tyskland og Sverige for at skaffe vished om husbondens skæbne. Først ved freden 1570 blev hans lig udleveret og begravet i Københavns Fruc Kirke. Men det pragtfulde gravmæle, fru Pernille havde ladet opsætte, »højt over jorden«, måtte hun fjerne igen efter kgl. ordre. Den slags monumenter skulle være forbeholdt herrer og fyrster.

Pernille Oxe havde med dygtighed styret godset under mandens fravær, og hun sad enke til sin død. Hun lod opføre nye hovedbygninger både på Møgelkær og Sæbygaard, og den sidste står endnu. Sæbygaard blev i det hele taget under hendes styre så komplet et herresæde, som tænkes kunne. Under påskud af, at hendes bønder i Sæby sogn drak sig fulde, når de søgte købstadens kirke — præsten der var ganske vist også indehaver af en brændevinspande — havde hun allerede 1567 udvirket bevilling til, at de fremtidig sammen med selve herregården skulle høre under Volstrup sogn. Også bønderne i Lille Stenshede blev lagt hertil, skønt de hidtil havde været sogne-

Nordfløj med porttårn (fot. Niels Elswing).

pligtige til Karup. Og senere samme år erhvervede hun et ikke mindre vigtigt kongebrev. Hun fik tilladelse til at lægge et birketing ved Sæbygaard, hvor hendes bønder i Volstrup og Hørby sogne fremtidig skulle søge deres lov og ret. I ligtaalen over hende, holdt af Århusbispens, fik hun selvfølgelig samme lov og rosende omtale som alle andre adelige, men faktisk havde hun i sit testamente tænkt på sine bønder og eftergivet dem et halvt års landgilde. Hun blev begravet i Rårup ved Møgelkær, og hendes ene søn, arvingen til Sæbygaard, den meget lidt omtalte Knud Ottesen Rud (død 1589) fandt også sit sidste hvilested fjernt derfra, ved Rudernes gamle slægtsgård, Vedby på Sjælland. Efter hans død som ugift solgtes gården til en kollega af faderen, rigsadmiralen *Peder Munk* (1534-1623) til Estvadgaard, der med mere held end Otte Rud havde deltaget i Syvårskrigen, og i hvis lod det siden faldt at føre prinsesse Anna til Skotland på den berømte brudefærd, som måtte gennemføres i to tempi på grund af de arge hekses kunster. Han var en af regeringsråderne under Christian IV's mindreårighed og blev i 1596 også rigsmarsk. Og han var en mægtig

jorddrot, der ejede en halv snes jyske hovedgårde, samt meget strøgods. Livsarvinger havde han derimod ikke, forsåvidt som hans første hustru Karen Skeel var død efter et 35-årigt barnløst ægteskab, og Kirstine, hans datter i andet ægteskab med *Sophie Brahe* (1580-1638) kun overlevede ham et årstid, så hende arvede moderen. Hun ægtede i 1627 Malte Sehested til Rydhave (1596 - 1661), en mand, der havde tilbragt mere end en halv snes år af sin ungdom i udlandet. Han havde i polsk tjeneste kæmpet mod både svenskere, russere, ungarere og tyrkere, og under Christian IV i Trediveårskrigen. Men allerede samme år, han blev gift ind på Sæbygaard, måtte han med sin hustru rømme hus og hjem og flygte for de kejserlige tropper. I Torstenssonsfejden var han for sidste gang i felten som fører af en sjællandsk rytterafdeling. Først i 1648 blev han lensmand, i det fjerne Stavanger, som han i sine sidste leveår ombyttede med det mere bekvemt liggende Aastrup Slot. Efter Sophie Brahes død giftede han sig med Margrethe Reedtz og fik med hende 10 børn, men da det første ægteskab var barnløst, arvedes Sæbygaard af fru Sophies broder Otte Pedersen Brahe (1582-1642), i forvejen besidder af 6-7 herregårde, og efterhånden lensmand på Koldinghus og Kalundborg. Hans eneste søn med Mette Rosenkrantz, Manderup Brahe (1617 - 66), arvede Sæbygaard o. fl. andre gårde, blandt andet Torbenfeldt, hvor han gerne boede. Efter hans død solgte enken Birgitte Trolle 1668 Sæbygaard til en søstersøn af Malte Sehested, den tidligere besidder, nemlig til den tredie admiral i gårdens historie og den berømteste af dem alle, selve *Niels Juel*. Om ham vil det her næppe være nødvendigt at fortælle andet, end at han med sin ægtefælle Margrethe Ulfeldt synes at have holdt hus på Sæbygaard i årene inden Den skånske Krig. På gården står endnu to himmelsenge, som skal have været ægteparrets. Samme år de flyttede ind, begravedes deres ældste toårige datter Vibeke i Volstrup kirke, og hertil skænkede de siden et atlaskes alterklæde og en guldbaldyret messehagel. Der kendes flere af Niels Juels dispositioner vedrørende gårdens drift. Han købte således hovedgården Stenshede, men efterhånden har hans offentlige hverv selvfølgelig lagt mere og mere beslag på ham. Sæbygaard blev bortforpagtet og endelig i 1682 bortmageskiftet til *Holger Pax* (1648-98) mod dennes sjællandske godser Eriksholm og Torup.

*Maleri
på Gavnø af
Holger Pax
(1648 - 1698)
(Frede-
riksborg).*

Holger Pax og hans kone Elisabeth Bille (1655-1723) havde ikke noget godt ry på sig i samtiden, især da ikke hun, selvom sagnet lyver, når det siger, at hun stak manden ihjel med en kniv og siden går som spøgelse på Sæbygaard. Historien herom er for ramme alvor fortalt så sent som i 1932 af en norsk dommer, der indlod sig på en videnskabelig forklaring af fænomenet. Forbrydelsen skulle være blevet kinematograferet, filmet, på en endnu ukendt måde og være i stand til at vise sig for individer med en bestemt modtagelsesevne! Der er bare det kedelige ved sagen, at det sete genfærd bar en Marie Stuart krave, en beklædningsgenstand, der var gået af mode næsten 100 år før Elisabeth Billes tid, så hende kan det i alt fald ikke have været. Nogen behagelig dame var hun dog næppe, hvad blandt andet den stedlige sognepræst måtte bekende. Hun efterstræbte ham med et

giftigt og fordæveligt had, bevidnede biskop Bircherod i Aalborg, og de lå i en langvarig trætte, først forårsaget af hendes broder, den fordrukne Albert Bille fra Langholt i Kær herred. Præsten selv gav ikke let op og talte frejdigt fra prædikestolen mod herskabet, ja nægtede at betjene dem i kapellet på gården. »I lyder den onde mand på Sæbygaard så længe, at han fører eder i evig ulykke«, påstod man, han havde sagt i skriftemålet, og det gjorde jo ikke sagen bedre. Den endte trods alt med forlig, og præstens søn blev endda siden af herskabet kaldet til faderens eftermand. Præstekonen var ellers engang, hun var oppe på gården for at mægle, blevet behandlet på omtrent samme måde, som siden birkedommerens kone i et lignende ærinde. Hende skældte Elisabeth Bille og hendes datter i skøn forening ud for både hore og tyv, og tilsidst slog datteren den »fattige gamle svage kone blå og blodig i ansigtet«, mens fruene fornøjet så til.

Om de følgende ejere på Sæbygaard flyder efterretningerne lidt mere sparsomt. Holger Pax var død 1698 som sidste mand af sin slægt, og ægteparret arvedes af to døtre. Cathrine Mette og hendes mand Niels Rosenkrantz solgte straks deres halvdel til søsteren Anne Sophie (1677-1763) og hendes ægtefælle *Lave Beck Arenfeldt* til Knivholt og Bangsbo (1685-1735). Hermed kom gården til den slægt, i hvis eje den stadig er. Anne Sophie sad enke i næsten 30 år og arvedes af sin datter Elisabeth Bille Arenfeldt (1713-98), gift med fætterten, oberst Otte Arenfeldt (1723-1806), og mod slutningen af deres levetid besluttede de, skønt barnløse, at oprette et stamhus af Sæbygaard og Stenshede — efter den tid kaldt Ottestrup — godser, samt Voldby, Hørby og Understed sognes tiender, alt i alt godt 600 tdr. htk. Erektionsbrevet af 1797 var udstedt til fordel for efterkommere af fru Elisabeths søster Mette Johanne, gift med Niels Juel Reedtz til Palsgaard, og dette ægtepars sønneatter Mette Johanne Juel Reedtz tiltrådte arven efter erektors død. Hendes mand baron *Jens Karl Krag-Juel-Vind* (1767-1855) af slægten fra Juellinge på Lolland besad allerede ét stamhus Stensballegaard og måtte søge om kgl. bevilling for at kunne besidde to. Den tilstodes ham, dog kun således, at de to stamhuse ikke måtte nedarves sammen. Baronnen fik også tilladelse til at føre navnet Krag-Juel-Vind-Arenfeldt, men overlod allerede i 1820 Sæbygaard til sin næstældste søn Frederik (Frits) Sigfred Krag-Juel-

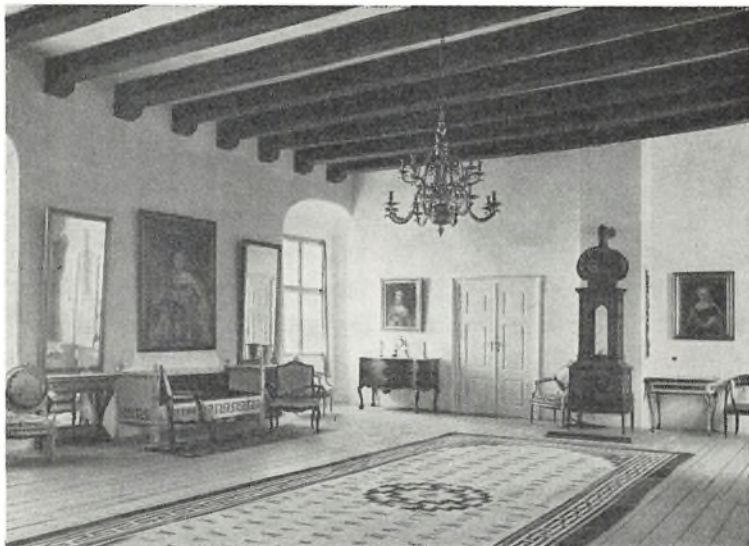

Sæbygaard 1851. Efter Richardt & Becker.

Vind-Arenfeldt (1761-1866), der blev meget afholdt blandt godsets beboere. »Fra 1820 til 1858 var han den retskafnes ven og den trængendes velgører«, lød mindeordene, da han forlod Sæbygaard for at overtage Stensballegaard efter den ældre broders død, faderen var død tre år tidligere. Sæbygaard tilfaldt nu den yngre broder *Preben Krag-Juel-Vind-Arenfeldt* (1800-67), og derpå hans to søstre Sophie Cathrine (1797-1878) og Elisabeth Eleonora Christine (1806-84), den ene efter den anden. De blev imidlertid boende på Stensballegaard, mens broderens enke Petrine Elisabeth Linnemann beboede Sæbygaard til sin død i 1880. Den yngste baronesse var den sidste Krag-Juel-Vind-Arenfeldt, og da de danske Arenfeldter var uddøde, succederede efter erektionsbrevet den norske linje, med Christian Ditlev Adolph Arenfeldt (1824-1909), ejer af Gimle ved Kristianssand. Han opholdt sig dog mest i Norge og hans søn, Julius Frederik Arenfeldt (1856-1947), gift med Sigrid Wergeland, digterens broderdatter, beboede Sæbygaard som bestyrer til faderens død, derefter som stamhusbesidder og endelig efter afløsningen i 1921 som ejer. Godset ejes efter hans død i 1947 af hans søn og navne *Julius Frederik Arenfeldt*.

Det mest bemærkelsesværdige i Sæbygaards godshistorie er som allerede antydnet købstaden Sæbys opståen inden for herregårdens enemærker, ganske vist så tidligt, at kun den endelige udskillelse lader sig iagttage. Selvom man hævdede »at Sæby havde været en sær(skilt) by for sig selv, både førend og siden de finge købstadsret, og givet deres årlig skat og udgift derudi byen hos bispens foged«, så bestod der alligevel fremdeles et vist fællig mellem købstaden og gården, og først ved mageskiftet i 1560 blev det bestemt, at borgerne skulle beholde de Sæbygaards jorder, som de havde i brug. Begge parter var stadig fælles om overdrevet, og skønt Pernille Oxe lagde en sognegrænse mellem by og gård, hindrede det ikke flere skeltrætter i senere tid. Den birkeret, hun fik, betød selvfølgelig et ekstra værn for hendes rettigheder. Birketinget holdtes, oprindelig udendørs, i tinglunden, vistnok sydøst for gården og på tingdagen, lørdag, var der gerne stort fremmøde, også af folk fra Sæby. Ved en sådan lejlighed var det, at Elisabeth Billes broder, den fallerede Albert Bille, overfaldt sin uven, »den hundsvot og skolefux«, rektoren fra Sæby, og slog ham til blods med sin stok for siden at undskylde sig med, at han blot ville håndhæve landemodets dom. Det var ved den pålagt rektoren at passe sin skole noget bedre! Rettens dystre symbol, galgen, stod på heden ved Knæverhede, eller rettere den ene af galgerne, for der var to! Den på Ulvhøj var dog bestemt for de dræbte ulve, som forordningen af 1688 satte en pris på. Det er vist det eneste sted i landet, man gav de flåede ulvekadavere en galge for sig selv, enten det nu var af hensyn til deres eller de hængte tyves værdighed! Begge galger stod nær hinanden og nær alfarvej, altså til skræk og advarsel for både folk og fæ. Også heksebål har blusset ved birketinget, og tingbøgerne i Viborg landsarkiv kan endnu fortælle om de mange scener, der er udspillet på Sæbygaards birketing, indtil det blev nedlagt i 1831.

Birkebrevet blev udstedt på Pernille Oxes gods i Volstrup og Hørby sogne — ikke engang det sidste ejede hun helt, det blev først efterhånden lagt under herregården. 1608 blev således en del til Sæbygaard erhvervede gårde skattefri, fordi de gjorde ugedagstjeneste og lå i samme sogn som hovedgården. Var det ikke tilfældet, kunne der opstå vanskeligheder, og måske var det for at undgå sådanne, at

Riddersal med familieportrætter og en gammel Bærum brændeovn fra slutningen af 1700-tallet (fot. Niels Elswing).

Peder Munk gjorde bondegården Haven i Hørby sogn til ladegård med selvstændig drift ved Sæbygaards hovbønder i dette sogn. Den ny herregård havde dog kun bygninger som »en ringe præstegård«. Den fulgte ikke med, da Birgitte Trolle solgte til Niels Juel, og fik siden ikke noget med Sæbygaard at gøre. Til gengæld købte Niels Juel hovedgården Stenshede i Volstrup sogn. Dette lille herresæde havde gennem et par århundreder tilhørt familien Vognsen, sønner efter fædre, sidst oberst Vogn Vognsen, den kendte krigsmand, som havde gjort sig fortjent ved under Torstenssonsfejden at erobre både Voergaard og Aalborg fra svenskerne. Hans enke solgte 1654 gården til Preben Banner, og dennes enke bortforpagtede den til Laust Nielsen Tamstrup. De enedes imidlertid ikke så godt, navnlig ikke efter at han havde skældt fruene ud for at lyve som en gammel hore, og han afstod forpagtningen til maj 1672. Et år senere var det, Niels Juel købte gården, som siden forblev under Sæbygaard. Med denne erhvervelse afrundedes godset, således at nu det hele Volstrup sogn lå under Sæbygaard. Allerede fra Otte Ruds tid havde dens tilliggende

været smukt samlet, i Volstrup og Hørby sognes sydlige dele. Dog var det ikke altsammen gammelt bispegods, der var en del krongårde imellem, deriblandt adskillige bøndergårde, forbrudt efter Grevefejden. Havens bortsalg mindskede godsets udstrækning mod vest, og Hørbylund, som Holger Pax havde købt i 1691, blev bortsolgt, inden stamhuset oprettedes godt 100 år senere. Bebyggelsen på godset havde i det hele taget den typiske vendsysselske karakter, få samlede landsbyer og desto flere spredte enstedgårde. Der opdyrkedes stadig ny jord og oprettedes nye brug. Af de to hovedgårde var Sæbygaard, på 60 tdr. htk. efter den gamle, 48 efter den ny matrikel, omtrent tre gange så stor som Stenshede. Dens dyrkede areal var ved landmålingen i 1680'erne over 300 tdr. ld., fordelt på 4 marker, hvoraf den ene, tidligere bondegården Store Memhaves mark ved Sæby, var fordærvet af ukrudt. Stenshede gård havde kun én mark. Begge gårdes jorder dreves på den dengang så sædvanlige måde i 9-årige perioder med 4-5 års afgrøde efter gødskningen og dernæst en omtrent ligeså lang hvile. Af »herligheder« var der kun få, på Sæbygaard en liden frugthave med fornødne køkkenurter, lidt fiskeri til husholdningen af gedder og karusser i voldgrave og mølledamme, samt fiskeri i åen og havet. Halvdelen af en stampemølle hørte til gården, foruden dens egen mølle. Teglovnene lå øde og ubrugelige. 100 år senere var der ikke sket store forandringer. Sæbygaard mark var fremdeles delt i 9 indtægter, Stenshedes derimod i 12, og der var på dette gods ikke så stor grund til at ønske udskiftningen gennemført, fordi bøndergårdene lå som enlige steder for sig selv — og naturen selv for størstedelen gjorde skel mellem dem med bakker, dale, åer, bække, side og moradsige grunde. Gården var i det hele taget endnu efter århundredskiftet ret gammeldags drevet, navnlig lagt an på studeopdræt, der var kun 26 køer mod et par hundrede stude, og som følge af hoveriet heller ikke mere end 26 heste. Hoveriet havde ellers været afløst i 1796. Stamhusbesidderen mente vel dårligt at kunne undvære det, men ville dog føje sig efter kongens ønske, som det siden viste sig, for at genindføre det i større omfang ved de ny fæstetiltrædelser! Efter endnu et hundrede års forløb var jo praktisk talt alt fæstegods bortsolgt, en stor del allerede i 60'erne, og der var især efter Arenefeldternes tiltræden sket store forbedringer i gårdens drift. De ydre

HJØRRING AMT

kendetegn er navnlig de ny avlsbygninger og den til elektricitetsværk for både gården og købstaden ombyggede Sæbygaards mølle.

Ved afløsningen 1921 omfattede godset ca. 2.000 tdr. ld. og i fideikommisskapital 634.643 kr., hvoraf 7.504 kr. tilhørte det Arenfeldtske familielegat. Successorfonden blev på 382.600 kr. De 450 tdr. ld., der skulle afgives til udstykning, indskrænkedes dog til godt 50 tdr. ld. Siden er andre arealer, samt Ottestrup hovedgård med 330 tdr. ld., der 1924 - 33 ejedes af en søn fra Sæbygaard, O. W. Arenfeldt, frasolgt, så godset nu er på ca. 1.100 tdr. ld., deraf omtrent 700 tdr. ld. ager og eng, samt ca. 400 tdr. ld. skov. Skovene i det bakkede terræn omkring åen er bekendt for deres skønhed.

Også selve herregården præsenterer sig smukt bag de brede grave, navnlig hovedfløjen med indkørselsporten og de to stokværk over hvælvede kældre. »Anno 1576 lod erlig oc welbyrdige Frw Pernel Oxc, Otte Rudis Høstrv, bygge dette Hvs«, står der på en våbenprydet tavle over porten. Det samme år døde hun, kun 46 år gammel, den aktive dame, der havde nået at bygge to herregårde i sin tidligere enkestand, Sæbygaard og Møgelkær ved Horsens. Hun havde haft travlt med at tilse murmestrene på dem begge, skrev hun i 1573.

Var disse murmestre håndværkere eller arkitekter eller begge dele? Eller arbejdede de for en arkitekt? Måske for Hercules Midow, den kendte nederlandske bygmester, der få år senere havde penge til gode her til lands, hos fru Pernilles broderkone for arbejder på det lollandiske Nielstrup. Det ottekantede trappetårn på gårdsiden af Sæbygaards hovedfløj er det ældste kendte eksempel herhjemme på den specielle facadebehandling, kvadermuringen med forsænkede brede fuger, som han få år før havde anvendt på rådhuset i Lübeck.

På hovedfløjens gårdside viser tilmurede døråbninger, at det har været hensigten at bygge endnu to trappetårne, af hvilke det ene efter tradition blev bygget — for atter at forsvinde. Som gamle billeder viser, stod det svære firkantede porttårn ud imod voldgraven med sadeltag og svungen gavl, indtil det i 1861 fik påbygget det ottekantede spir.

Fortandinger på gårdfacaden viser, at de første byggeplaner ikke blev realiseret. Allerede i fru Pernilles tid var anlægget dog vist trefløjet, og i østlængen var vel det kapel, hun havde ladet indrette på

Salon med familieportrætter (fot. Niels Elswing).

gården. Ligprædikenen over hende nævner det blandt hendes gode gerninger, at der var bedekamre på begge hendes nye herregårde. Også østre hus var oprindelig i to etager, ligesom det andet bindingsværkshus, som 1662 stod syd i gården på en grundvold, der nok tillader at datere det tilbage til fru Pernilles tid, men som vist i øvrigt først er blevet opført i Sophie Brahes tid. Disse huse var, ligesom en længe af bindingsværk vester i gården, blevet stærkt ødelagt under krigen, og vestfløjen var i alt fald borte i 1688, da Holger Pax lod denne side lukke med en spærremur. Og sydvestfløjen styrtede sammen i en orkan 1745 for at blive genopbygget i sin nuværende lave skikkelse af Anne Sophie Pax, der også ombyggede østfløjen, som blev smukt udstyret med rokokodekorationer og stuk. Her blev den egentlige herskabsbeboelse indrettet, og først den nuværende ejer er igen flyttet ind i det store, nordre hus. Borggård og ladegård var 1662 forbundet med en

HJØRRING AMT

vindebro over voldgraven, som Niels Juel senere lod uddybe. Foruden en grundmuret lade var der på ladegården kun bindingsværkshuse, ridestald, gæstestald og tvende øxenhuse, det ene af dem tækket med tegl.

Til Sæbygaards smukke, karakteristiske ydre svarer dens interiører, præget af den gamle slægtsgårds rige samlinger af kostbart husgeråd, møbler, sølvtøj og malerier fra de svundne århundreder. Talrige portrætter i den pragtfulde riddersal viser de henfarne herregårdsfolk med deres slægt og frænder, de kan endnu med tilfredshed konstatere, at deres ætlinge, trods tidernes omskiftelser, stadig holder stand på Sæbygaard.

MOGENS LEBECH

EJERE

Beg. af 16. årh. Børglum Bispestol
1536 Kronen
1560 Otte Rud
1565 Pernille Oxe (Rud)

1589 Peder Munk
1623 Sophie Brahe
1668 Niels Juel
1682 Holger Pax

1723 Lave Beck Arenfeldt
1735 Anne Sophie Pax (Arenfeldt)

1806 J. K. Krag-Juel-Vind
1858 P. Krag-Juel-Vind-Arenfeldt

1947 J. Fr. Arenfeldt

BYGNINGER

1576 Nordøstfløjen og trappetårn
opført ved Hercules Midow (?)
Sydøstfløjen opført i
bindingsværk

Sydvestfløjen opført

1688 Spærremur mod nordvest
opført
ca. 1700 Porttårnet ombygget

1746 Sydvestfløjen genopført
ca. 1750 Sydøstfløjen ombygget

1861 Porttårnet forhøjet

Hovedbygningen set fra vest (fot. Niels Elswing).

Hørbylund

Hørby sogn, Dronninglund herred, Hjørring amt

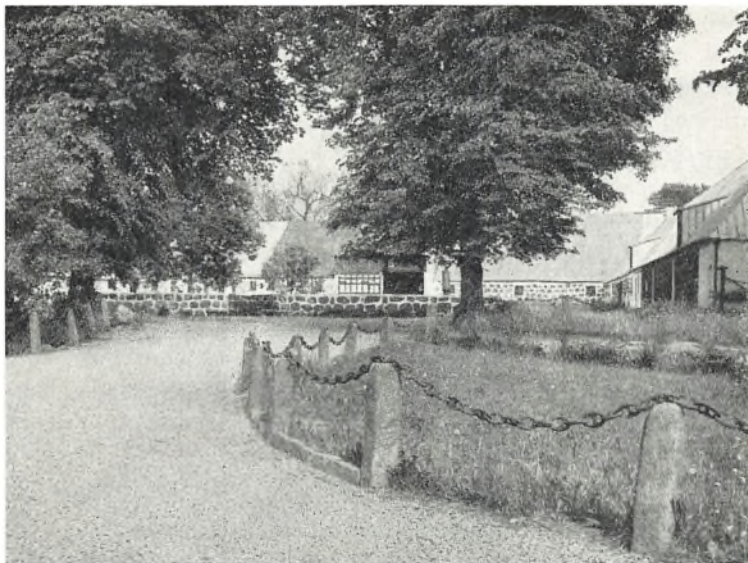
Hørbylund, hvis hovedbygning ligger kønt i en stor have og omgivet af de gamle voldgrave, er i vore dage ikke nogen stor gård, men dens kendte historie strækker sig dog over mere end seks århundreder.

Det ældste kendte dokument, hvori Hørbylund omtales, stammer fra 1319; selve indholdet omhandler dog ikke denne gård, men som tinghører nævnes *Peder Nielsen* fra Hørbylund. I næste århundrede kommer gården i den udbredte slægt *Vognsens* besiddelse, en slægt, der — delt i flere forskellige grene — spiller en stor rolle i middelalderens Vendsyssel og i et par århundreder ejede bl. a. *Stenshede* i Hørbys nabosogn, *Boller* og *Hæstrup*.

I to nu tabte skødebreve, som i sin tid opbevarede i *Hundslund Klosters* arkiv, nævnes, at *Jep* (eller *Jens*) *Vognsen* i 1460 skænker *Gråbrødre Kloster* i *Aalborg* »1 gord i *Sundby* i *Fleschomherrit* i

Nørrethranes soge«. Jep Vognsen omtales i det ene brev som »aff waben aff Hørbylund«; at han var »af våben« vil sige, at han var væbner, en betegnelse for herremænd, som ikke havde modtaget ridderslag. Om Jep Vognsen er identisk med den fra andre kilder ukendte Jens Vognsen, som allerede i 1432 på Skovbo herredsting får tingsvidne på gården Krættrup i nabosognet Volstrup, som købegods, således som det ses af et for nogle årtier siden i et fynsk godsarkiv fremdraget dokument, får foreløbig stå hen. Umuligt er det ikke, mellem Hørbylund og Krættrup var der — som nedenfor nævnt — en vis forbindelse. Tidspunktet for Jep Vognsens død kendes ikke, men den er sandsynligvis indtrådt efter 1472. Den næste ejer på Hørbylund, vi kender, er *Jesper Thordsen Vognsen*, der i hvert fald havde Hørbylund så tidligt som i 1516 og 1517, da nu tabte breve fortæller, at han for sin sjælfreds skyld skænker gods til Hundslund Kloster (det nuværende Dronninglund) og til biskop Erik Kaas i Viborg. Jesper Thordsen var ikke i direkte familie med ovennævnte Jep Vognsen, idet han hørte til de Vognsen'er, der i skjoldet førte en guldrørneklo i rødt felt. Han var gift to gange, sidste gang med Mette Viffert fra Torstedlund. Hun døde i 1566, og parret ligger begravet i koret i Hørby kirke, hvor fru Mettes brorsøn, Niels Jonsen Viffert til Torstedlund, i 1589 lod nedlægge den ligsten, som endnu er bevaret. Efter læsningen af denne sten har man bestemt Jesper Vognsens dødsår til 1526, men det stemmer ikke med, at vi i 1537 træffer manden som indstævnet i en sag anlagt ved herredagen af Sæby Klosters prior, som vil have Jesper Vognsen fradømt retten til ovennævnte Krættrup, hvilken han da besad. Den indstævnte vandt sagen, men som det kan ses af det ovenfor omtalte fremdragne dokument, var det vist med urette.

Efter Jesper Thordsens død, der vel indtraf ca. 1540, overtoges gården af hans søn i andet ægteskab Mads Jespersen Vognsen. Han døde sikkert få år efter i ung alder, og med ham uddør Hørbylundgrenen af slægten. Gården gik så ved arv over til hans fætter *Mads Jonsen Viffert*, en søn af Jon Madsen til Torstedlund. Mads Jonsen nævnes i 1546 som »ridemand« ved en skeltrætte på Sæbygaard, og 1550 var han deltager i en arvtrætte efter svigerfaderen Markvor Jensen Rodsteen. Han døde mellem 1556 og 1563, og hans enke

Avlsgården set fra hovedbygningen (fot. Niels Elswing).

Karen Markvorsdatter Rodsteen overtog Hørbylund med Niels Jon- sen Viffert som værge. Efter Karen Rodsteens død, der indtraf efter 1568, arvede datteren Mette Viffert gården. Hun blev tidlig enke, idet hendes mand Morten Krabbe til Bøgsted i 1566 druknede i Sverige kun 42 år gammel. Også fru Mette døde på en uhyggelig måde, idet hun faldt død om midt i en dans på herregården Hessel, hvor man en septemberdag 1597 fejrede Iver Juels bryllup.

En slægtning af Mette Viffert *Palle Rodsteen* (1590 - 1643) ejede Hørbylund i årene omkring 1615 - 20 ; 1626 ses det, at Erik Kaas som ejer af Hørbylund pantsætter en bondegård Skodsholm til Otto Skeel, men også hans far Otte Kaas — af de Sparre-Kaas'er — til Løns- gaard og Nandrup skriver sig en overgang til Hørbylund. I nogle år var Hørbylund, i hvilken Erik Kaas' farbroder Mogens Kaas til Tide- mandsholm og Aas havde gjort udlæg, pantsat til Adolph P. v. d. Wisch til Krabbesholm. Hans fader Henrik v. d. Wisch til Glasau fik 1630 gården udlagt som brugelig pant, men overdrog straks pantet til Malte Sehested til Boller. 1632 overdroges gården til jomfru *Kir-*

HJØRRING AMT

stine Juul, der var født 1589 som datter af Niels Juul til Kongstedlund, og i mere end en menneskealder styrede jomfru Kirstine gård og gods og oplevede bl. a. de trange tider, der fulgte med de mange krige og besættelser, landet kom ud for i dette århundrede. Under Kejserkrigen var Hørbylund besat af dele af et tysk fodfolksregiment under kommando af oberstløjtnant Mantoya.

Omkring midten af århundredet vurderedes hovedgården med mølle til 48 tdr. htk. og bøndergodset til 144 tdr. htk. Under hovedgårdens takst lå tre afbyggergårde. Skovene beregnedes til 70 svins olden. Borgegården var som nu omgivet af grave, men en snes år senere karakteriseres gravene som »dog moxen slet øde«. Selve bygningen bestod af et trefløjet bindingsværksanlæg, hvoraf de to fløje var i to stokværk. Syd for gården lå en lille abildhave med gamle træer og en del humlestænger.

Kirstene Juul interesserede sig også for de mere åndelige tilstande på godset, og for at fremme ungdommens dygtiggørelse oprettede hun i Hørby en »danskskole«, hvortil hun ved fundats af 1649 knyttede et legat på ca. 600 rdl. Hun døde i 1674 i høj alder og blev bisat i den åbne begravelse i Hørby kirke.

Da der nu ingen nærstående arvinger fandtes, blev Hørbylund delt mellem Kirstene Juuls brodersøn Niels Axelsen Juul og hendes søstersøn Gjord Galt til Viumgaard, en søn af Knud Galt og Birgitte Juul.

Ikke længe efter delingen gjorde Niels Juul's svigermoder Elisabet Friis (af de Haraldskær-Friis'er) til Quistrup, salig Axel Juuls til Volstrup, imidlertid indførsel (d. v. s. udlæg) i svigersønnens andel i Hørbylund, men en måned før sin død i april 1677 skøder hun andelen, der var på 24 tdr. htk. og 47 tdr. htk. gods, til Hørbylunds forpagter Matthias Petersen (Søltoft), der i 1687 blev udnævnt til herredsfoged i Hvetbo herred. Han boede på Lindholmgaard, hvor han døde i 1689 knap 50 år gammel. I hans anpart indførtes nu fru Helvig Krabbe, enke efter Peder Juel til Vrejlev Kloster, men allerede i 1691 sælger hun videre til *Holger Pax* på Sæbygaard. Det lykkedes ham året efter at erhverve hele Hørbylund, idet han afkøbte fru Eva Wulfsdatter Unger den halvdel, hun i 1684 havde arvet efter sin mand, ovennævnte Gjord Galt.

I disse år, hvor de mange overdragelser fandt sted, var Hørbylund

Hovedbygningen set fra haven (fot. Niels Elswing).

blevet ommatrikuleret til Christian V's nye matrikelværk. Den nye hartkornsansættelse kom for hovedgårdens vedkommende ikke til at lyde på mere end 19 tdr. 4 skpr. 3 fdkr. Det dyrkede areal var på 200 tdr. ld. I gårdens enge høstedes ca. 40 læs hø, og skoven, der gav en del tømmer til hjullavning og bygningsbrug, kunne give olden til 27 svin. Agerjorden var for det meste sandet og skarp og en stor del af den klassificeres som »allerverst«. Under hovedgårdens takst lå en gammel vandmølle tæt ved gården. Møllen havde en kværn, der blev drevet ved overfaldsvand kommende fra Gjerndrup bæk, »hvorudi er veldekilder«, og fra hovedgårdens grave. I mølleskyld ansattes møllen til 1 td. 3 skpr. og 3 fdkr. htk.

Holger Pax døde forholdsvis ung i 1698 — og med ham uddøde mandssiden af denne slægt. Hans enke Elisabeth Bille drev imidlertid hans godser videre til sin død i 1723. Herefter blev Hørbylund delt mellem hendes to svigersønner, kancelliråd *Lage Beck Arenfeldt* til Knivholt og Bangsbo, gift med Anne Sophie Pax, og kaptajn Niels

Rosenkrantz, forpagter på Stenshede, gift med Mette Cathrine. Lage Arenfeldt udkøbte hurtigt svogeren og blev enejer af gården. Han dør imidlertid i 1735, og enken Anne Sophie overtager driften, men allerede i 1739 sælger hun Hørbylund gård og gods — ialt 124 tdr. htk. — til sin forpagter på Stenshede *Anders Christensen Brønnum*, og ejerfællesskabet med Sæbygaard ophører. Kvægpesten, der rasede med voldsom kraft i hele Vendsyssel i slutningen af 40'erne, ramte også Hørbylund, hvor man på gård og gods på en enkelt sommer mistede 217 kreaturer. I Brønnums ejertid kom de første af de forordninger, der indledede århundredets landboreformer, og på Hørbylunds gods blev ret hurtigt foretaget en del udskiftninger. Anders Brønnum var gift tre gange, efter sin anden kones død i 1756 giftede han sig året efter med en provstedatter fra Romdrup, Magdalene Bering, og da han blev ældre, og ikke havde arvinger, der kunne overtage gården, lod han indkalde til offentlig auktion i 1771, men salget bliver ikke til noget, og først efter Brønnums død som 76-årig i 1774 bliver gården for 16.000 rdl. solgt på auktion til cand. teol. *Søren Pedersen Bering*, der samme år gifter sig med Brønnums datter, Margrethe. Søren Bering var født 1747. Hovedgårdens takst var ved overtagelsen 19 tdr. 4 skpr. 3 fdkr., skov- og mølleskyld 2 tdr. 2 skpr. 1 fdkr. htk., og det underliggende bøndergods, som i årlig landgilde indbragte ca. 368 rdl., var på ca. 215 tdr. htk. Udsæden androg 40 tdr. rug, 15 - 16 tdr. byg og 110 - 20 tdr. havre. I engene avledes over 100 læs hø, og gården kunne føde 80 kreaturer, 10 heste og 70 får. I damme til gårdens vandmølle kunne der fiskes ål og gedder, mens der i voldgravene og i en dam i ladegården var mange karusser.

I Berings tid var hovedgårdens marker delt i 13 årsgrøder eller kobler, indhegnet mest med tørvediger, i et enkelt år omkring 1785 lod man dog opsætte 116 favne dige af sten. Derimod foretog man intet for at forbedre jordens afvanding, ligesom man heller ikke havde afsat noget areal til opelskning af ny skov, »som her i en mager, vindig og kold egn vanskelig ville groe«. På godset i Hørby sogn og nabosogne boede 62 bønder, af hvilke 58 boede i enkeltsteder og kun 4 i byfællig. Bønderne sidder i armod, hvilket efter Søren Berings mening skyldes det kolde og blæsende klima, den dårlige jord, flyvesand, misvækst og — de tunge skatter.

Dagligstue (fot. Niels Elswing).

I sommeren 1802 sælger Søren Bering Hørbylund til et konsortium for 36.700 rdl., og gårdens dage som storgård er dermed forbi. Bøndergodset blev solgt og hovedgårdens jord blev udstykket, og derefter blev den handlet mange gange, i to tilfælde solgt tilbage til tidligere ejere. I 1805 var gårdens areal ca. 650 tdr. ld., hvoraf knap en trediedel var hede og overdrev.

I landbrugskrisens år måtte *staten* — eller som det dengang hed, den kongelige kasse — overtage gården for skatterestancer i 1825. Ved auktion året efter købtes den for 1.056 rbd. sedler af krigsråd *Niels Riis Lassen*; og gården faldt nu til ro efter de bevægede år, idet den i det følgende århundrede kun skiftede ejer tre gange. Riis Lassen døde 1869 og efterfulgtes som ejer af sin søn *Anton Gregers Lassen*, der var født 1832. Han hørte til Vendsyssels fremtrædende landmænd og fik betroet mange tillidshverv. Han lod opføre en ny hovedbygning bestående af en grundmuret, teglhængt enetages længe med gennemgående frontispice. Bygningens nordlige del blev bygget i 1876, den sydlige i 1893. Lassen døde ugift i 1911 og Hørbylund

HJØRRING AMT

gik derefter over til brodersønnen N. Riis Lassen, der bortsolgte ca. 130 tdr. ld. til husmandsbrug og efter hvem *Sæby Bank* i landbrugs-krisens vanskelige år overtog den for i 1932 at videresælge den for ca. 150.000 kr. til *Anders Voetmann*. Han lod 1933 foretage en omlægning af haven, ligesom hovedbygningen gennemgik en modernisering. Ved avlsgården er opført en staklade og et kornmagasin. I 1945 blev Hørbylund solgt til *H. P. H. Flensted*, Faldbjerggaard.

Gårdens areal er nu 193 tdr. ld., hvoraf ca. 164 tdr. ld. er ager og ca. 25 tdr. ld. eng.

PALLE BIRKELUND

EJERE

1319 Peder Nielsen
1460 Jep Vognsen
ca. 1516 Jesper Thordsen Vognsen
ca. 1545 Mads Jonsen Viffert
1597 Ukendte ejere
ca. 1615 Palle Rodsteen
ca. 1620 - 32 Forskellige ejere
1632 Kirstine Juul

1674 - 92 Mange parthavere
1692 Holger Pax
1723 Lage Beck Arenfeldt
1739 A. Christensen Brønnum
1774 S. Pedersen Bering
1802 - 26 Forskellige ejere
1825 Staten
1826 N. Riis Lassen
1869 A. Gregers Lassen

1931 Sæby Bank
1932 A. Voetmann

1944 H. P. H. Flensted

BYGNINGER

1662 Trefløjet bindingsværks
borgegård omgivet med grave

1876 - 93 Hovedbygningen opført

1933 Hovedbygningen moderniseret

Hovedbygningen set fra vest (fot. Niels Elswing).

Tidemandsholm

Tårs sogn, Børglum herred, Hjørring amt

I den nordøstlige del af det store og i ældre tid stærkt skovklædte og af stenstrøede heder samt moser opfyldte Tårs sogn ligger hovedgården Tidemandsholm, og det er et ret enestående tilfælde, der gør sig gældende i sognet, at der er fire middelalderlige hovedgårde her samt ligeså mange bøndergårde, der har været adelige sædegårde.

Tidemandsholm hed i middelalderen *Kartoft*, vist oprindelig et naturnavn og en sammensætning af kar = kær og toft = jorden ved en bolig; gården ligger nemlig ved en kærstrækning mellem omgivende højedrag, og den nævnes tidligst 1469, da den hørte under *Børglum Kloster* og sammen med tre andre større gårde, Bangsbo, Birkumgaard og Stenbjærggaard, omtales som klosterets »frie gård«, hvilket vil sige, at den var fri for al kongelig tyngsel og kun svarede afgift til klosteret.

Hovedbygningen set fra sydøst (fot. Niels Elswing).

Af dettes lensmænd eller forpagtere her kendes Las Lunov, vist til Søgaard i Thy, som kom til Kartoft 1492, og 1506 havde Thomas Jensen Galskyt til Hvidstedgaard i Tårs den i forlening, og derefter blev den 1536 af biskop Stygge Krumpen pantsat og forlenet til *Mogens Juel* til Udstrup ved Nissumfjord, som ved samme tid ægtede Thomas Galskyts datter Ingeborg, og som ca. 1550 også blev ejer af Knivholt i Flade sogn, i hvis kirke han og hans to hustruer er begravet.

Mogens Juel ejede allerede 1532 noget bøndergods i Vendsyssel, blandt andet to gårde i Borup i Tårs sogn, som han nævnte år indværgede med lovhævd sammen med et øde byggested mellem Borup og Hovstrup; 1545 skrev han sig »til Kartoft«, så han har vel da boet her; men først 1572 fik han af *kronen*, der jo 1536 var blevet ejer af klostergodset, skøde på Kartoft og en gård Bøgit (Bøjjet) samt herligheden af et præstebol i Sæsing, hvilket gods han havde fået forleningsbrev på 1543. I stedet for dette gods afstod han til kronen noget jordegods på Møen. Efter Ingeborg Galskyts død 1551 ægtede Mogens Juel Inger Markvardsdatter Tidemand fra Hellerup i Svendborg

amt, der antagelig efter hans død ca. 1579 flyttede fra Knivholt til Kartoft og gav denne gård navnet *Tidemandsholm*. I Tårs kirke findes et på træ malet billede af hende. I en præsteindberetning fra ca. 1730 skrives, at billedet bærer påskrift »Ingeborre Tidmands-Datter«, men ved senere restaurering af det, 1752 eller muligt i sidste halvdel af 1800'erne, er navnet blevet forvansket til Ingeborg Thomasdatter og skulle således forestille Mogens Juels første hustru. Ingeborg Tidemand døde efter 1606, da hun solgte Tidemandsholm til *Mogens Kaas*, søn af Erik Kaas til Aas og Nibstrup, der havde været gift med fru Ingeborgs datter Ellen Juel. Mogens Kaas, der var hofjunker og ejede Aas, Tidemandsholm, Nibstrup, Hørbylund m. m., og som 1625 takseredes til at være ejer af 514 tdr. htk., var dog ingen rig mand, idet han samme år pantsatte Tidemandsholm og Hørbylund og solgte flere af sine godser, så han 1638 kun ejede ca. 152 tdr. htk. Det ligger nær at antage, at det var ham, der lod borggården på Tidemandsholm omgive af vandfyldte grave, hvis det da ikke er sket under Kejserkrigen 1627 - 29, da gården var udlagt til en kejserlig ritmester Lorentz. Medens Mogens Kaas boede først på Aas og derefter på Tidemandsholm, boede han fra 1634 på Nibstrup i Vester Brønderlev sogn og blev her 1644 udplyndret af de svenske krigsfolk, der endog trak klæderne af ham. Han døde 1656 efter 1634 at have solgt Tidemandsholm til sin søn af andet ægteskab (med Agathe v. Mehlen) Markor Kaas, der døde på Læsø 1658, hvortil han var flygtet under svenskerne's besættelse af Jylland. Han var gift med Anne Nielsdatter Stygge, død på Tidemandsholm 1688, og de ligger begge begravet i gravkælderens under altergulvet i Tårs kirke, til hvilken begravelses vedligeholdelse samt til kirkens lys hun 1669 henlagde en årlig afgift af 3 tdr. byg af gården Dalen i Tårs.

1640 havde Markor Kaas, sammen med Knud Rodsteen til Aas, proces med Malte Sehested til Boller angående kvindestole i Tårs kirke, som sidstnævnte havde flyttet for at kunne indsætte et par nye stole ved fruerstolene, hvor fruerne fra Aas og Tidemandsholm hidtil havde haft de fornemste pladser.

Fru Anne Stygge solgte 1662 - 63 Vester Mellerup i Jerslev sogn og noget mere bøndergods der til fru Johanne Kaas til Nibstrup, der var halvsøster til hendes afdøde mand.

HJØRRING AMT

I Markor Kaas og Anne Stygges tid (1662) bestod hovedbygningen på Tidemandsholm af 4 bindingsværkshuse i ét stokværk.

Da ægteparret ikke efterlod sig børn, blev Tidemandsholm, der 1688 havde så meget fæstegods, at den kunne blive skattefri, delt mellem slægtninge, og 1690 - 91 udkøbte Kaas' søstersøn, *Johan Urne* til Nibstrup, sine medarvinger. Ved matriklen 1688 fik Tidemandsholm htk. 27-0-2-0 ager og eng og skovskyld 1 td. Til hovedgården, der havde 143 tdr. ld. dyrket areal, hørte en mølle, der hed Hedens mølle, og som måske lå på Sæsing bæk, htk. godt $\frac{1}{2}$ td., huset Nørlund med ca. $\frac{1}{2}$ td. htk., porthuset med ca. $\frac{1}{2}$ skp. htk. og 4 huse på Heden med ca. $1\frac{1}{4}$ tdr. htk. og 156 tdr. ld. dyrket areal, så det samlede hartkorn var 29 tdr. 3 skpr. hovedgårdstakst. Under gården lå ca. 200 tdr. htk. bøndergods, hvoraf 83 tdr. i Tårs sogn (bl. a. Graum, Sæsing by, Bøjet, Rattisodde, Vester Vogdrup, Skægesholt, Heden, 1 gård i Agdrup, Dal, Dals mølle, Bragholt og Morild), i Vrejlev sogn hele Guldager by, 17 steder i Jerslev sogn og en del i Torslev og Ugilt sogne, og endelig havde hovedgården lidt strøgods i Serritslev, Lyngby, Vennebjerg og Rubjerg sogne.

Johan Urne var søn af Lage Urne til Bontofte og Johanne Mogensdatter Kaas til Nibstrup, der mod sin faders vilje 1630 lod sig bortføre til Skåne, hvor hun, der var frugtsommelig, ægtede Lage Urne. For denne bedrift måtte Urne rømme Danmark 1632 og kom ikke tilbage, men Johanne Kaas kom med sin søn Johan og sin datter Thale hjem til faderen og fik efter hans død ca. 1654 dennes gård Nibstrup og blev 1684 bisat i slægtens åbne begravelse i Tårs kirke. Thale Urne blev gift med kaptajn Hans Wolf v. Mühlheim i Vester Mellerup i Jerslev sogn, hvor hun døde 1688, og manden døde 1701. De havde 8 døtre, og da Johan Urne til Tidemandsholm døde ugift 1696 efter fem års svagelighed, bisat i familiebegravelsen i Tårs kirke, arvede disse hans søsterbørn Tidemandsholm. Om Johan Urne vides, at han var en god og velsindet mand, der sammen med den bekendte bonde, Peder Dyrskjøt i Jerslev sogn, drev historiske studier og literær syssel.

Blandt søstrene Mühlheim var Margrethe, født 1661, der havde opholdt sig hos morbroderen Johan Urne. Hun blev 1700 gift med kaptajn *Henrik Unger* til Egebjerg, men døde allerede 1702, begravet i

Tårs kirke, hvor Unger også blev bisat 1742 efter 1703 at være blevet gift påny med Ide Marie Below, død 1736. Kaptajn Unger købte i årene 1701 - 04 alle søstrene Mühlheims arveparter i Tidemandsholm; men han drev vist gården ved en foged, idet han selv boede på Vester Vogdrup, der hørte til hans bøndergods. 1733 solgte han Tidemandsholm med hovedgårdstakst 32 tdr. htk. og 120 tdr. htk. bøndergods for 6.083 rdl. kurant til sin svigersøn, kaptajn *Erik Axelsen Arenfeldt*, hvis moder var søster til Ungers første hustru, og som var gift med Thale Dortha Unger. Arenfeldt, der døde i Sæby 1748 og hans hustru i København 1757, solgte en del af Tidemandsholms bøndergods og 1746 selve hovedgården med resten af godset, og han boede derefter i Knæverhede i Volstrup sogn ved Sæby.

Den nye ejer af Tidemandsholm var den hidtilværende forpagter af Vrejlev Kloster, Hans Nikolajsen Boye, og med ham gled Tidemandsholm ud af adeligt eje. Boye var født i Sæby 1703 som søn af skrædder og byskriver Nikolaj Boye, og han var gift med Maren Rasmusdatter Frausing, med hvem han bl. a. havde sønnen Hans, der blev præst i Ugilt og Tårs og 1778 ejer af Hvidstedgaard i Tårs. Hans Boye til Tidemandsholm døde 1749, og 1764 overdrog hans enke gården med 150 tdr. htk. fæstegods til sin svigersøn, Mathias Krogh (død 1779), der 1771 solgte Tidemandsholm, hvis borggård da bestod af 2 fløje af bindingsværk, til Hans Andersen Brønnum fra Hørbylund.

1771 angives gården at have haft 117 tdr. htk. bøndergods underlagt, og dette gods brugtes af 33 gårdmænd, hvoraf 4 var fri for hoveri, samt af 28 husmænd, hvoraf 10 var hovfri. Hovedgårdens mark var delt i 13 fald, hvoraf 7 årligt besæedes.

I en auktionsbekendtgørelse om salg af Tidemandsholm 1771 siges, at gården har hovedgårdstakst 32 tdr. htk., og at der var 7 afbyggere på dens grund. Bøndergodset bestod af 121 tdr. htk. Hovedgårdens udsæd var 36 tdr. rug, 58 tdr. byg, 94 tdr. havre, »der kan forøges«, og høavlen var 220 - 250 læs. Gårdens besætning var 100 fækreatureur, 80 får, 12 - 14 heste, og i landgilde af fæstegodset oppebares 137 rdl. kurant, 11 lispund 6 pund smør, 30 gæs og 56 høns. Gårdens »herligheder« angaves at være: »god kornegn, betydelig god mark, engene næsten udi én strækning, fornøjelig beliggenhed, gode bygninger,

HJØRRING AMT

borggården i 2 fløje omgivet af grave med en mølle, smuk have, fornøden skov, gode moser, skønt fiskeri, en skøn, indgrøftet og med træer omsat blegehøve og næst derved en profitabel græsgård, hvorudi kan græsses 10 stk. fæhøveder og 4 følhopper«. Forholdene er naturligvis skildret så lyst som muligt for at lokke købere.

Hans Brønnum købte 1772 Fuglsig, hvor han samme år døde efter at have solgt Tidemandsholm til sin svigerfader, forhenværende købmand i Hjørring og ejer af Sejlstrup Peder Biering, der døde 1784, hvorefter hans enke og tredie hustru, Johanne Marie Rodschou, 1785 solgte Tidemandsholm for 11.540 rdl. kurant til overkrigskommissær Johannes Christian Brønnum, der var broder til den tidligere ejer Hans Brønnum. Gården havde da ca. 460 tdr. ld. dyrket areal og ca. 90 tdr. ld. overdrev, dens fri hovedgårdshartkorn var 30 tdr. samt 3 tdr. htk. mølleskyld, og under den lå 133 tdr. htk. fæstegods. Efter Brønnums død 1823 besad hans enke, Sixtine Marie Cortsen, gården, hvis fæstegods hendes mand for størstedelen havde afhændet, og 1827 skødede hun den med kun 10 tdr. htk. gods for 3.000 rbd. sølv til exam. juris Andreas Chr. Schandorph, død 1849, som 1831 solgte den uden bøndergods til Jens Albrechtsen for 6.500 rbd. sedler. Han solgte en del parceller fra gården og solgte den derefter 1837 med $18\frac{1}{2}$ tdr. htk. for 14.000 rbd. sedler til Niels Severin Nyssum, død 1844, der 1843 afhændede den til sin svoger, senere kammerråd Hans Nicolaj Quistgaard fra Gammel Skivehus for 20.000 rbd. Quistgaard, der var gift med en datter af kammerråd Rasmus Høyer til Sejlstrup, blev 1852 valgt til folketingsmand i Hjørring amts 4. valgkreds, senere i 3. kreds, indtil 1866 og fra 1868 til 1874 landstingsmand. Han nærede stor interesse for landbruget, var en brav mand og meget konservativ, men en meget dårlig taler. Han døde i Hjørring 1892. Allerede 1858 solgte han Tidemandsholm for 80.000 rdl. til jernstøber H. C. Fryd i København, men måtte tage gården tilbage og solgte den derefter 1871 for 68.000 rdl. til Anders Skriver, senere ejer af Ulstedbo. Han solgte 1875 Tidemandsholm til Rasmus Lund fra Grenå (skøde 1877), men måtte også tage den tilbage 1878, og efter Skrivers død det følgende år solgte hans enke Else Kanstrup den 1879 for 136.000 kr. til forvalter *Christian August Bendtz*, der heller ikke kunne begå sig her i længden, og fru Skriver måtte atter overtage

Havestue (fot. Niels Elswing).

den, men ved skøde 1895 fra Bendtz solgte hun gården til proprietær Peder Christensen, Knudseje, og proprietær Lars Nielsen, Skavange, og disse afhændede den 1898 for 110.000 kr. til gårdejer Jens Clausen Jakobsen fra Agdrup i Vester Brønderslev sogn. Han fik dog kun købekontrakt, hvilken han 1900 afstod til sin svoger, købmand Christian Larsen i Manna, der fik skøde af de to ejere, men atter 1907 skødede gården med 18 tdr. htk. for 135.000 kr. til ovennævnte J. C. Jakobsens søn, Martin Peter Clausen, og 1913 skødede han den til *Anton Christian Jørgensen*, der foretog en gennemgribende restaurering af den af Bendtz ca. 1879 opførte hovedbygning, som han 1917 påsatte et tårn mod øst. Hovedfløjen, der er tækket med tegl og vender nord-syd, har mod gårdspladsen to mindre sidefløje, og bag borggården ligger en smuk have; det hele omgivet af små grave. Nordfløjen blev ombygget i 1946. Avlsgården består af tre sammenbyggede længer med trætrimpler og pandepladetag. Den nordlige længe har værelser til folkene samt heste- og svinestald, den vestlige længe er lade, og den sydlige er kostald. Vest for laden er der endnu en lille

HJØRRING AMT

lade og syd for kostalden et hus med beboelse og vognporte. Der er murede hvælvinger og jernbjælker i staldene, og gården har eget vandværk med hævert samt vind- og petroleumsmotorer til maskinerne. Til gården hører endvidere 2 huse og en smedie. Efter at den nuværende ejer i årene 1940 - 46 tilkøbte ca. 26 tdr. ld. er det samlede areal på 260 tdr. ld., hvoraf de 234 er god lermuldet agerjord.

I årene 1908 - 14 solgtes der en del parceller fra gården, og 1926 er der ligeledes solgt jord fra den. Af en af parcellerne er der 1914 oprettet en mindre gård Nibstrup med 35 tdr. ld. jord.

A. C. Jørgensen solgte 1938 Tidemandsholm for 192.000 kr., heraf 49.600 kr. for løsøre, til sin søn *Børge Jørgensen*, der i årene 1952 - 64 har ombygget og udvidet avlsgården ved arkitekt Niels Gaarden.

C. KLITGAARD

EJERE

1469 Børglum Kloster
1536 Kronen
1572 Mogens Juel
1606 Mogens Kaas

ca. 1690 Johan Urne
1700 H. Unger
1733 E. Axelsen Arenfeldt
1746 - 1879 Forskellige ejere
1879 Chr. A. Bendtz
1895 - 1913 Forskellige ejere
1913 A. Chr. Jørgensen

1938 B. Jørgensen

BYGNINGER

Kaldt Kartoff

1579 Kaldt Tidemandsholm
Voldgraven anlagt (?)
1662 Fire bindingsværkshuse i ét
stokværk

1771 To bindingsværksfløje
ca. 1879 Hovedbygningen opført

Hovedbygningen restaureret
1917 Østtårn opført

1946 Nordfløjen ombygget
1952 - 62 Avlsgården udvidet og
ombygget ved Niels Gaarden

Hovedbygningen set fra vest (fot. Niels Elswing).

Boller

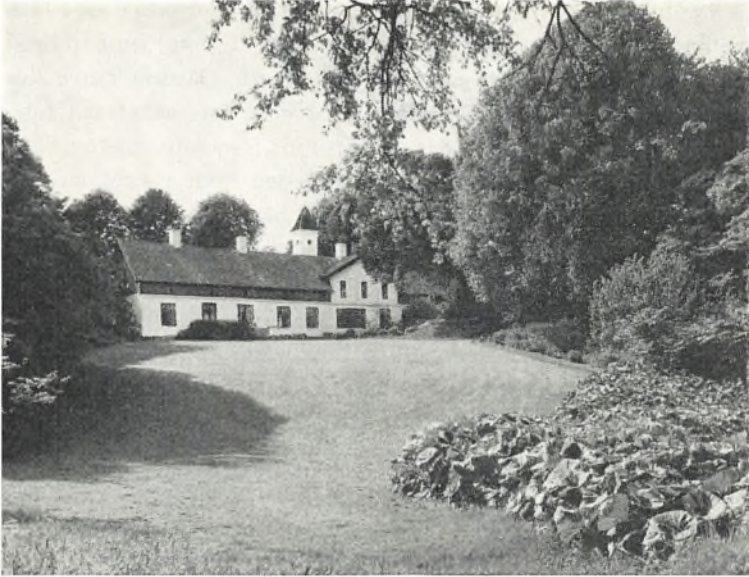
Tårs sogn, Børglum herred, Hjørring amt

I Tårs sogn findes nu ikke mindre end fire gamle herregårde, og vi ved, at der i hvert fald har været én til. Den af de fem gårde, hvis historie vi kan føre længst tilbage, er Boller.

Boller skal i det 14. århundrede have tilhørt en af Skjalm Hvides efterkommere, *Stig Pedersen Skovgaard*, og i 1380 og senere i 1423 træffer vi som ejer *Mads Thorstensen*, der tilhører Boller-linien af den i sin tid meget udbredte lavadelige familie *Vognsen*. Endnu er opbevaret det segl, hvormed Mads bekræfter en sag på herredstinget i 1418. I seglet står med ubehjælpssomme versaler hans navn. Vi kender ikke Mads Vognsens dødsår, men i et nu forsvundet brev fra 1440 nævnes, at Bollers ejer da er hans søn Peder Matzen (eller Mattisen); han omtales da som værende væbner. Boller gik i 1460 i arv til sønnen Jens Pedersen Vognsen. Han måtte i 1470 optage et større lån hos

HJØRRING AMT

det rige Ø Kloster (det nuværende Oxholm) og som sikkerhed give prioren Gierløff Mortensen pant i et par gårde og et øde bol i Hvetbo herred. Jens Pedersen var gift med Maren Jensdatter, en datter af Jens Madsen Munk til Visborg, og efter ægteparrets død d. v. s. ca. 1500, arves Boller af to døtre, Johanne, der var gift med Thomas Jensen Galskyt til Kartoft (Tidemandsholm) og Karen, gift med Mogens Jonsen Viffert. Hun sidder enke i 1501 og foretager i 1507 et mageskifte med sin svigerinde, fru Ellen Jensdatter, Mads Jonsens efterleverske, på Torstedlund i Himmerland, men efter hendes død (tidligst 1536) indtræder hendes datter Johanne Viffert som medejer af Boller. Johanne var gift med *Claus Iversen Dyre* til Sø, som allerede i 1530, da biskop Stygge Krumpen sagsøger ham til betaling af en gæld på 100 rhinske gylden, skrev sig til Boller, men først i 1536 udbetaler han sin kones medarvinger til gården og bliver eneejer. I 1534, da skipper Clement højste oprørsfanen over Vendsyssel, var Claus Dyre med i skipperens stab, og han skal til belønning være blevet forlenet med Vrejlev Kloster. Nu gik det som bekendt ikke ganske, som skipper Clement havde tænkt sig, og der blev ikke noget af lensmandsskabet. Forbløffende hurtigt blev Dyre imidlertid en af kongens betroede mænd, og allerede i 1535 træffer vi ham som opkræver af den betingede halsløsning i Vendsyssel og flere herreder nord for Limfjorden! Claus Dyre døde i 1547 og hans hustru i 1570. Begge blev begravet i Tårs kirke, hvor der endnu findes bevaret en ligsten med deres legemstore portrætfigurer. En søn Jens Clausen Dyre arvede Boller. Han var gift med Karen Hansdatter Stygge, og dette ægtepar skænkede de alterlysestager, som findes i Tårs kirke. Jens Dyre samlede sig meget gods i Vendsyssel. Linderumgaard i Ugilt sogn havde han arvet sammen med Boller, og ved mageskifte med kronen erhvervede han bl. a. den nu forsvundne hovedgård Agdrup i samme sogn som Boller. Jens Dyre døde på Boller 1587; hans enke overlevede ham i mange år og skrev sig i 1613 til Agdrup. Deres datter Christence opholdt sig som ung i flere år hos Ingeborg Skeel på Voergaard, der gerne ville se ungdom omkring sig — og måske i det hele taget ikke har været så slem, som folkesagnet vil gøre hende — og fru Ingeborg fejrede hendes bryllup med Erik Høg (Banner). Deres søn Hans Dyre overtog Boller, som han dog allerede

Hovedbygningen set fra øst (fot. Niels Elswing).

solgte i 1631 (han døde i 1655) til sin svigersøn *Niels Arenfeldt*, der var gift med datteren *Karen*. *Arenfeldt* blev af sin hustru anklaget for at have forsøgt at myrde hende med gift, men svor sig fri; det viste sig senere, at eden var falsk, og han og mededsmændene måtte rømme land og rige. I 1634 træffer vi som ejerinde jomfru *Berte Stygge*, som dog allerede i 1637 videresælger til *Erik Juel* til Alsted, *Hundsbæk* m. fl. gårde. Han var gift med *Sophië Sehested* og mageskiftede snart *Boller* til sin svoger *Malte Sehested* til Rydhave og fik i stedet dennes andel i *Højriis* på Mors. *Malte Sehested* havde en begivenhedsrig ungdom. Allerede som 15-årig kom han i polsk krigstjeneste og deltog rundt om i Europa i en halv snes år i krige mod russere, svenskere, ungare og tyrker. Som ældre kom han med i *Torstensonkrigen* og sad sine sidste dage som lensmand over *Aastrup len* i *Vendsyssel*. Han døde på *Rydhave* 1661. Hans hustru *Margrethe Frederiksdatter Reedtz* overlevede ham i 36 år og nævnes i amtsstuematriklen af 1664 som *Bollers* ejer. I denne matrikel ansættes gården

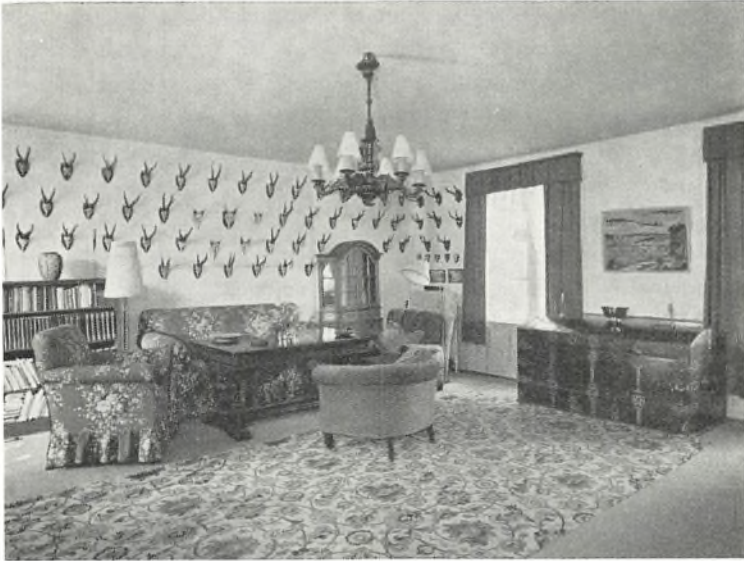
HJØRRING AMT

til 48 tdr. htk., dens skove til 80 svins olden. Bøndergodset var i 1660 omtrent 260 tdr. htk. Borgegården bestod da af et ret stort trefløjet anlæg af bindingsværksbygninger i ét stokværk. Gårdens fjerde side dannedes af en såkaldt mantelmur med port. En søn af den foregående ejer, Jens Sehested, der var gift med Else Albretdatter Skeel og 2. gang med Margrethe Sophie Sehested, født Ramel, overtog senere gården, men mageskiftede den i 1684 til sin svoger *Christian Reedtz* til Børglum Kloster, gift med Ide Sophie Skeel, der senere fik Dybvad og Knudseje. I stedet fik Sehested andele i de to store Djurslandgårde Katholm og Hessel.

I Reedtz's tid sattes Boller til en hovedgårdstakst på lidt over 26 tdr. htk., hvortil kom tre huse på knap 1 td. htk. Det faktisk dyrkede areal udgjorde ca. 160 tdr. ld. Man havde forsøgt at opbryde nye områder til dyrkning, men lyngen havde erobret dem tilbage igen. Halvdelen af gårdens jord klassificeres i øvrigt som »middel«, en fjerdedel som »ond« og resten som »allerverst«. Overdrev, kær og heder kunne give græsning til 66 kreaturer, og til gården hørte en del skov bl. a. Karmisholt, Stoksted og Boller skov, der gav en smule tømmer. Under gårdens takst lå den nærliggende, senere nedlagte, vandmølle.

Til trods for den gode start Chr. Reedtz — storkansleren Peder Reedtz's søn — fik, kunne han ikke i en økonomisk nedgangstid klare driften af et par storgårde. I 1689 måtte han gøre opbud (d. v. s. erklære sig fallit) og afstå både Børglum og Boller til sine kreditorer. Han endte sine dage på Knudseje i 1704 i beskedne kår, og den kendte biskop Bircherod i Aalborg gav ham i sine dagbøger det eftermæle, at han i forrige tider havde været en mand »af skønne midler og brav conduite, men der han omsider slog sig til drik og anden liderlighed gerådede han i ganske slet tilstand og døde i yderste armod«.

Boller kom i hænderne på to så prominente kreditorer som *Rasmus Bartholin* og *Poul Vinding*, begge assessorer i højesteret og professorer og anerkendte videnskabsmænd, den første som naturforsker, den anden som latinist. De to københavnere havde dog ingen planer om at drive godset og solgte det hurtigst muligt. Prisen var 40 rdl. kurant pr. td. htk. hovedgårdstakst og 30 rdl. pr. td. htk. bøndergods, og køberen var den velhavende »residerende negotiant i Aal-

Dagligstue (fot. Niels Elswing).

borg« *Jens Hansen Bergh*. Bergh købte senere meget strøgods i Vendsyssel og tog ophold på Boller, hvor han døde i 1717, 71 år gammel. Han var gift med en købmandsdatter *Maren Budtz* fra Aalborg, og deres tre sønner magister *Jørgen Bergh*, sognepræst i Vrå, *Jakob Bergh* og godsejer *Chr. v. GinchelBergh* (således skrev han selv sit navn) overtog Boller. Fællesejet varede dog kun til 1719, da *Jakob Bergh* udkøbte de andre. Bollers hovedgårdstakst var da 38 tdr. htk., tienderne 24 tdr. og bøndergodset 220 tdr. htk. *Jakob Bergh*, der ikke var nogen stor dygtighed, døde i 1735, og hans enke, en borgmesterdatter fra Aalborg, *Johanne Marie Werchmester*, fortsatte driften af gård og gods til sin død 1754. Året efter fik hendes svigersøn, en købmandssøn fra Århus, *Peder Marcussen Mørch*, der var gift med *Maren Budtz Bergh*, skøde på Boller efter at have udkøbt sin hustrus medarvinger, *Jens Bergh* og broderen *Jørgen Mørch*, gift med *Margrethe Grotum Bergh*. Købesummen var 19.000 rdl. *Peder Mørch* sad på Boller i over en menneskealder og netop i de år, da der skete så store ændringer i landets landboforhold. I 1785 indsender *Mørch* til

rentekammeret en redegørelse for de reformer, der indtil da havde fundet sted på godset. Det var ikke mange. Udskiftning har der ikke været tale om i nævneværdig grad; fællesskabet kan ikke ophæves — siger godsejeren — fordi bøndernes vilkår er så usle, at de kun med besvær kan holde de nødvendige folk til deres gårds og avlings drift, som endog sine steder af mangel på evne til at holde folk og mangel på redskaber groft forsømmes. Endnu mindre formår bonden at påtage sig udgifter og det besvær, der følger med en udskiftning. Desuden har det vist sig, at der ved byernes »omdeling« plejer at ske det, at de enkelte beboere, der har deres jord i god drift, bliver tildelt den »af forsømmelige beboeres slet brugte og undertiden ganske fordærvede jord«. Mørch udtaler i øvrigt, at af hovedgårdens takst på 34 tdr. htk. ager og eng er de 8 tdr. — således som det har været fra arilds tid — bortfæstet til 17 afbyggere, der forretter hoveri eller ugedagsarbejde. Under hovedgårdens takst findes desuden 9 umatrikulerede huse, kaldet Tranget. Gårdens jord er inddelt i 11 årsgroder, 5 til brug og 6 til hvile. På selve hovedgårdens mark findes ingen gammel skov, men under dens takst ligger en fjerdingvej borte en skov bestående af bøge- og elletræer, hvoraf en del er brugbare som gavntømmer. Der er ikke udlagt nyt areal til skovs opelskning, »thi intet kan naae Fuldkommenhed, thi ingen Quist kan saasnart naae Størrelse til Kurve, Piske-Skafter og Slagvoller førend det af skarnagtige Mennesker borttages«. Bøndergodset er beliggende i 11 sogne, og 28 bønder og 11 husmænd forretter hoveri, mens de øvrige frier sig med en pengeafgift.

Peder Mørch døde barnløs i 1793 efter at have overlevet sin hustru i 21 år. Ægteparrets testamente gav anledning til flere års retstrætte, men højesteret bestemte 1796, at Boller med gods og indbo skulle realiseres, og provenuet deles lige mellem arvingerne. Boet viste derefter en beholdning på ikke mindre end 227.707 rdl. Boller blev solgt for 44.000 rdl. til Christen J. Schaarup. Han døde allerede i 1802, og hans hustru, Anne Cathrine Biering (Bering), en datter af Søren Bering på Hørbylund, arvede gården og giftede sig, da sørgeåret var omme, med cand. theol. Friderich Joachim Abel, der senere ejede Hørbylund og Dronninglund. Boller havde da et opdyrket areal på ca. 800 tdr. ld. og overdrev på ca. 370 tdr. Fr. J. Abel solgte i 1806

*Stik af
Malte Sehested
(1596 - 1661).*

for 94.000 rdl. til den kendte herregårdsslagter ritmester Johan Conrad Schuchardt til Nøragergaard, som frasolgte fæstegodset. Under landbrugskrisen — i 1823 — fik den daværende ejer, godsejer Munch, bevilling til at udstykke hovedgården, og 35 parceller blev frasolgt. Den resterende hovedparcel på knap en snes tdr. htk. måtte imidlertid i 1826 overtages af den kongelige kasse på grund af skatterestancer, men blev hurtigt videresolgt til Chr. Lemberg for 900 rbd. sedler. Lemberg interesserede sig — hvad der var sjældent i de dages Vendsyssel — for havebrug, og amtsforvalter Brinck-Seidelin roser ham i sin amtsbeskrivelse fra 1828 for Bollers smukke have. Lemberg solgte i 1855 for 49.000 rbd. til P. Ferdinand Lange til Kølbygaard,

HJØRRING AMT

der drev gården til 1870, og derefter skiftede den hyppigt ejer, til den i 1912 for 181.000 kr. købtes af Johan Andersen, som allerede i 1915 solgte til *Carl Pedersen-Lindrup*. Hans søn, *Sven-Aage Lindrup* overtog gården i 1953.

Bollers tilliggende udgør nu ca. 240 tdr. ld., hvoraf 51 er eng og 36 tdr. ld. skov. I århundredets begyndelse blev 220 tdr. ld. udstykket.

Den nuværende hovedbygning er opført i det 19. århundrede og ligger mod nordøst ved en stor parkagtig have. Bygningen består af en enkelt fløj, grundmuret og hvidpudset; den gennemgående kvist har på vestsiden, tilkørselssiden, et større fremspring og er forsynet med et firkantet tårn.

Den firlængede avlsgård, der er opført i nyere tid, består af grundmurede bygninger tækket med pandeplader og tegl.

PALLE BIRKELUND

EJERE

ca. 1300 Stig Pedersen Skovgaard
1380 Mads Thorstensen Vognsen
1530 Claus Iversen Dyre
1631 Niels Arenfeldt
1634 Berte Stygge
1637 Erik Juel
1637 Malte Sehested

1684 Chr. Reedtz
1689 Erasmus Bartholin og
Poul Vinding
1689 Jens Hansen Bergh
1755 Peder Mørch
1796 - 1915 Forskellige ejere

1915 C. Pedersen-Lindrup
1953 S.-A. Lindrup

BYGNINGER

1660 Trefløjet bindingsværksborg-
gård i ét stokværk

1800-årene Nuværende hovedbygning
opført

Hovedbygningen set fra indkørselen (fot. Niels Elswing).

Rønnovsholm

Vrejlev sogn, Børglum herred, Hjørring amt

Som så mange andre danske godser er Rønnovsholm opstået af en nedlagt landsby. Den hed *Tierit* og eksisterede indtil sidste halvdel af 16. århundrede. *Kronen* ejede jorden; men da Frederik II gik i gang med ved mageskifter at få kronens besiddelser samlet og afrundet, indgik de *Tierit* jorder som led i et sådant mageskifte, nemlig mellem kongen og *Jens Bille* i året 1575. Først og fremmest var det dog *Vrejlev Kloster*, *Jens Bille* var ude efter at få. Det andet kom med oven i handelen. *Jens Bille* og kong *Frederik II* var venner, og venskabet viste sig bl. a. ved, at kongen i 1559 lod afholde *Jens Billes* bryllup med *Karen Rønnow* med pomp og pragt på *Nyborg Slot*. Sin største politiske rolle spillede han under *Syvårskrigen* mod *Sverige*, da han sad som lensmand på det udsatte *Gotland*. Hovedparten af hans godser lå i *Skåne*. Både ved ledelsen af dem og som embedsmand viste han sig dygtig og indsigtfuld, og han forstod at komme

HJØRRING AMT

på en god fod med sine undergivne. Dertil var han en kultiveret mand, der bl. a. interesserede sig for et emne som folkeviserne. Samme år, som Tierit kom i hans hænder, døde han ; men hans enke oprettede en herregård af jorderne her, og hun kaldte den *Rønnowsholm* efter sin fædrene slægt. *Karen Rønnow* var datter af rigsråd *Ejler Rønnow*, der bl. a. ejede *Hvidkilde* gods, som hun fik efter ham. Hun overlevede sin mand i 16-17 år, og i denne tid synes hun at have udfoldet en vis foretagsomhed i retning af jordhandler.

Efter hendes død overgik *Rønnowsholm* til sønnen *Erik Bille*, der var gift med *Mette Banner*. Da han var død i året 1600, ægtede hun *Jørgen Kaas*, der således blev godsets ejer. En snes år efter blev det købt af *Niels Lange* til *Skrumsager*, og det ejedes derefter af tre generationer af familien *Lange*, nemlig efter *Niels Lange* af sønnen *Christen* og derefter af dennes søn *Niels Lange*, hvilken sidste ejede godset fra slutningen af 1650'erne. I de hårde år efter svenskekrigene kom han i økonomiske vanskeligheder og måtte optage lån, og han opnåede da at få et stort lån på i alt 1893 rdl. spec. hos fru *Dorte Daa* til *Torstedlund*. Denne dame var datter af rigsadmiral *Claus Daa* til *Hverringe* og enke efter *Gregers Krabbe* til *Torstedlund*, der havde været statholder i *Norge*. Medens han ikke synes at have været nogen særlig fremragende dygtighed, var hans hustru en yderst initiativrig dame. Efter sin mands død overtog hun *Torstedlund*, og i modsætning til så mange andre af sine standsfæller lå hun i 1660'ernes kapitalfattige år inde med rige pengemidler, og hun lod dem ikke hvile på kistebunden, men ydede omfattende lån til herremænd rundt i landet. Da flere af hendes kreditorer ikke kunne klare renter og afdrag, måtte hun — eventuelt sammen med sine medkreditorer — beslaglægge panterne, og hun blev på den måde ejer eller medejer af en hel del godser, navnlig i egnene nord for *Limfjorden* og på *Fyn*. *Niels Lange* fik sit lån hos hende i 1668, og det fastsattes i pantebrevet, at han skulle svare 6 % i rente, som skulle betales samtidig med afdragene. Som pant for lånet stillede *Lange* sin hovedgård *Rønnowsholm*, *Hæstrup mølle*, *møllebolet* og et andet bol, i alt 49 tdr. htk. Han magtede imidlertid ikke afbetalingerne til trods for, at han optog et andet lån i 1670 på 1.000 rdl. hos forpagter *Søren Pedersen Kjørulf* på *Dybvad*. Fru *Dorte Daa* ville dog ikke selv have noget at gøre

Hovedbygningen set fra nordvest (fot. Niels Elswing).

med inddragningen af sit pant, måske fordi hun efterhånden begyndte at føle sig gammel og svag. 1674, året før hun døde, transporterede hun derfor sit krav på Lange til sin svigersøn *Peder Juel* til Vrejlev Kloster, der havde sat penge i nogle af hendes transaktioner. Nu var der ikke mere udsættelse for Niels Lange, som døden dog snart befriede for alle jordiske trængsler. I 1675 udmeldte landstinget i Viborg Otto Skeel og Niels Gundesen Lange til som rettens repræsentanter at drage til Rønnovsholm. Her lod de sig først forevise de sagen vedrørende dokumenter, nemlig Niels Langes obligation og pantebrev af 1668 og fru Dorte Daas overdragelsesbrev til sin »søn« *Peder Juel* af 1674. Da disse befandt sig at være i orden, kaldte de de interesserede fæstere, nemlig mølleren i Hæstrup mølle og mændene på de to bol, pantet omfattede, sammen, tillige med forpagteren på Rønnovsholm, og bød dem i henhold til pantebrevets lydende og landets lov at svare deres afgifter og ydelser til *Peder Juel*, indtil Niels Lange igen indløste sit gods, hvis han skulle blive i stand til at gøre brug af den ret, loven hjemlede ham til at genindløse sit pant indenfor en vis frist. Af gode grunde kom han dog ikke til at benytte sig deraf.

Peder Juel døde allerede 1676, og hans enke sad på de to godser i den følgende snes år; men hun spandt ikke guld, hvad der med al ønskelig tydelighed fremgår af skiftet efter hende, som viser, hvilken tung gældsbyrde der ved hendes død hvilede på godserne.

9. juli 1697 påbegyndtes skiftet efter fru Helvig Krabbe, »salig Peder Juels« til Vrejlev Kloster og Rønnoholm. Det anførtes, at Rønnoholm hovedgård på dette tidspunkt omfattede 25 tdr. 7 skpr. 1 fdk. 2 alb. htk., og værdien ansattes til 1.296 rdl. 2 mk. 2 sk. Fæstegodset for de to hovedgårde nævnes under ét, og det er derfor umuligt at fastslå, hvad der hører til det ene og hvad til det andet af godserne. Hovedparten — i alt 23 gårde, et lignende antal bol og en lille snes gadehuse — lå i selve Vrejlev sogn. Enkelte gårde, bol og gadehuse lå spredt over sognene Hæstrup (hvor der tillige lå den ovenfor nævnte mølle til Rønnoholm), Rakkeby, Skallerup, Serritslev og Jerslev. Af aktiver nævnes endvidere kvæg m. m. Den samlede aktivmasse udgjorde 26.245 rdl.; men herimod kom så en gæld på den anselige sum af 19.353 rdl. Tjenestefolkene havde næsten 300 rdl. til gode af deres løn, adskillige håndværkere mødte op med ubetalte regninger, ja selv postmesteren i Aalborg mødte op for at kræve et tilgodehavende på hele 23 rdl. for brevpost. Fru Helvig har åbenbart fået ikke så få breve udleveret på kredit.

Hvad kreditorerne levnede, blev delt mellem fru Helvigs døtre. Den ene af disse, Catharina Maria, var gift med generalmajor *Chr. Georg v. Møsting*, der 1702 købte sine medarvingers parter i Rønnoholm. Ovre på Vrejlev Kloster sad hans to svigerinder, jomfruerne Ide Dorothea og Ingeborg Juel, så familien har kunnet dominere det ganske sogn. En rentekammerresolution af 1719 lader ane et vist økonomisk samarbejde mellem de to godsers ejere. Det fremgår nemlig af denne, at generalmajoren og de to gamle jomfruer i fællesskab har oprådt som købere til relutionsretten til en del jord på egnen. Efter generalmajor Møstings død i 1720 blev jomfru *Ingeborg Juel* til Vrejlev Kloster ejer af Rønnoholm, som hun beholdt til sin død 1728, og de to godser lå derefter under samme ejere indtil 1774. Af disse må først og fremmest nævnes grev Johan Ludvig Holstein til Ledreborg, der ejede dem 1734 - 42, og Cl. E. Ermandinger, der var deres ejer til 1755, hvorefter de overtoges af hans enke og slægt.

Avlsbygningerne (fot. Niels Elswing).

Gehejmeråd Chr. Carl Gabel, der var gift med et medlem af denne slægt, solgte i 1774 begge godserne i Vrejlev, men ikke til samme køber. Rønnohvsholm blev købt af proprietær *Ditlev Henrik Ilum*.

Herregården havde på den tid 26 tdr. htk. hovedgårdstakst og godt 200 tdr. fæstehartkorn.

Ilum beholdt kun godset i et par år. Den næste ejer, Erik Wilsbech, havde det 1777 - 1801, hvorefter det blev købt af J. Bartholin Sommer. Han solgte det 1804 til justitsråd Thomas Wissing i Viborg. Denne mand var en af samtidens mest karakteristiske skikkelser inden for handelen med jord i stor stil, ligesom han var en af tidens mange godsslagtere. Wissing, der fra yderst beskedne kår havde svunget sig op til at blive herredsfoged, byfoged og borgmester i Viborg, tjente i disse år, hvor det økonomiske liv i Danmark var underkastet voldsomme og uberegnelige svingninger, store penge ved dristige opkøb af godser og opdeling af disse. Rønnohvsholm videresolgte han efter to års forløb til generalløjtnant Adam Edv. Moltke, der heller ikke beholdt godset ret længe.

Gennem det 19. århundrede skiftede Rønnohvsholm ejer adskillige

HJØRRING AMT

gange samtidig med, at alt det tilliggende bøndergods bortsolgtes. 1872 kom gården i familien *Behrens'* besiddelse, og i begyndelsen af det 20. århundrede blev op mod 600 tdr. ld. udparcelleret. Gården skiftede derefter ejer to gange, indtil *Chr. Konnerup* 1915 købte den. Han udvidede 1922 hovedbygningen, der vel stammer fra 1800-tallets begyndelse, med den høje, gennemgående tværfløj. Ingeniør *Aage Foss-Pedersen* erhvervede 1941 gården, og såvel hovedbygning som avlsgård gennemgik nu en grundig istandsættelse. 1952 solgtes den til proprietær *Niels Aage Christensen*, der opførte den nuværende avlsgård efter en brand samme år. To år efter blev Rønnovsholm sat til tvangsauktion og købt af *Valdemar Pedersen*, der næste år videre-solgte ejendommen med et areal af ca. 200 tdr. ld. til den nuværende ejer, proprietær *Holger Kirketerp Nielsen*.

SIGURD JENSEN

EJERE

Kronen
1575 Jens Bille
1575 Karen Rønnow (Bille)

1605 Jørgen Kaas
ca. 1620 Niels Lange
1675 Peder Juel
1697 Chr. Georg v. Møsting
1720 Ingeborg Juel
1728 - 75 Forskellige ejere
1774 D. H. Ilum
1777 - 1872 Forskellige ejere
1872 Fr. Behrens
1911 - 15 Forskellige ejere
1915 Chr. Konnerup

1941 Aa. Foss-Pedersen
1952 N. Aa. Christensen
1954 V. Pedersen
1955 H. Kirketerp Nielsen

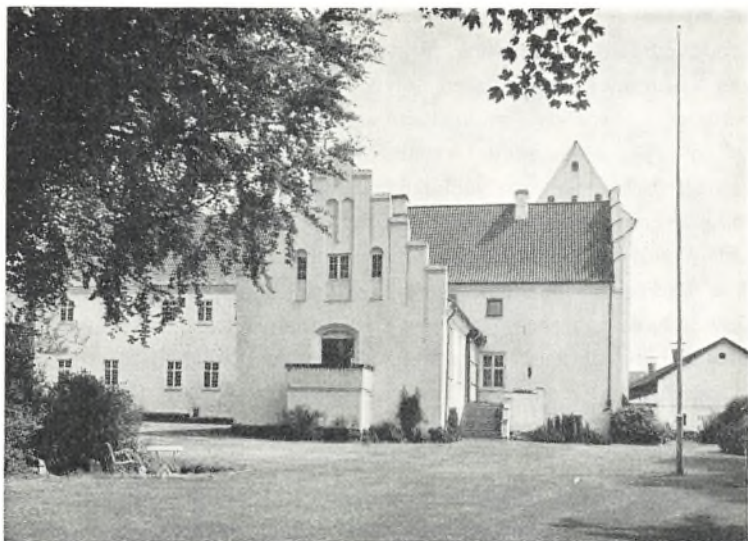
BYGNINGER

Kaldt Tierit

Herregården oprettet og kaldt Rønnovsholm

Hovedbygningen opført

1922 Hovedbygningen udvidet med tværfløj
Hovedbygning og avlsgård istandsat
1952 Avlsgården genopført efter brand

Hovedbygningen set fra nord (fot. Niels Elswing).

Vrejlev Kloster

Vrejlev sogn, Børglum herred, Hjørring amt

Når Vrejlev nonnekloster oprettedes, vides ikke. Det omtales første gang 1253 eller 1254, men er sikkert en del ældre. Stiftelsen skete ud fra det nærliggende Børglum, der var et kloster for *præmonstratensere*, en oprindelig fransk munkeorden, hvis hurtige udbredelse i 12. århundrede over store dele af kristenheden vidner om dens popularitet. Ordenen fulgte den skærpede Augustinerregel og lagde vægt på udadvendt virksomhed i menigheden. Dens medlemmer var først og fremmest prædikanter, og deres mål var vækkelse til fromhed. Vrejlev nonnekloster skulle være sidestykket til munkeklosteret i Børglum og var et af Nordens meget få nonneklostre af præmonstratenserordenen, det eneste i Danmark.

Den ældste del af det samlede klosteranlæg er den gamle til Sankt Nicolaus indviede kirke, der i sin tid, da den opførtes, har været en

HJØRRING AMT

af landets mærkeligste kirkebygninger, helt opført i granitkvadre, en treskibet, fladdækt basilica, hvis midtskib fortsattes i en korbygning, der afsluttedes mod øst i en halvrund apsis. Hovedindgangen var på anselige kirkers vis i midtskibets arkadedelte vestgavl, hvor resterne af en søjleportal endnu er synlig. Denne kirke var opført i ren romansk stil og må i sin velmagt have været en ualmindelig streng og rolig bygning; næst efter den mægtige klosterkirke i Børglum har den ejet Vendsyssels største og fornemste kirkerum. Dens opførelsestid kan ikke falde senere end første halvdel af 13. århundrede. I henimod 300 år har nonnerne søgt denne kirke, hvorefter den, uvist af hvilken grund, blev totalt ombygget og i slutningen af middelalderen fik sit nuværende udseende; da er også tårnet bygget til. Ombygningen skete med rigelig anvendelse af mursten. Resultatet blev en hvælvet, toskibet kirke i sengotikens konstruktioner og formsprog, men udført på en temmelig rå og håndværksmæssig måde — alt i stærkeste modsætning til den overlegent dygtigt behandlede ældre granitkirke. Det var store og anselige byggeforetagender, nonnerne var i stand til at sætte i værk i middelalderens senere årtier, samtidig med at de byggede om på deres kirke. Af de to store grundmurede huse, der dengang opførtes syd for kirken, står endnu den dag i dag det væsentligste tilbage. De er i begyndelsen af det 18. århundrede forenede ved

Vrejlev Kloster ca. 1755. Efter Frederik V's Atlas.

en mellembygning, så de danner et vinkelanlæg, bestående af en nordre og en vestre fløj.

Klosterets hovedbygning var nordre fløj, der løber parallelt med kirken ca. 40 m syd for denne, et anseligt hus i to stokværk opført af mursten i munkeskifte. Mellem denne bygning og kirken lå klostergården på alle sider omgivet af korsgange, idet det dog er tvivlsomt, om der har været en sådan langs kirken. Hele dette anlæg var særlig forbeholdt nonnerne. I det store hus var deres repræsentationslokaler forneden, og ovenover i andet stokværk har de utvivlsomt haft deres celler. Klostergangen var en bekvem forbindelse for dem til kirken; her kunne de, uset af alle og altid i ly mod regn og sne og i læ for Vendsyssels fejende blæst, vandre til kirken, i hvis vestlige del deres pladser vistnok var på et pulpitur, et særligt for dem indrettet nonnekor. Tæt ved kirken var nonnernes murindhegnede begravningsplads. Nær knyttet til selve klosteranlægget var også deres af en mur indfattet have.

Fra store sale i nederste stokværk førte flere døre ud mod syd til klosterets bageste gård, hvor det andet store stenhus, den sydlige del af den nuværende vinkelfløj mod vest, skærmede for vinden. Dette hus har kælder og to stokværk, hvoraf det nedre havde flere hvælvede rum. Det er ligesom hovedbygningen opført af mursten i munkeskifte og er en sengotisk bygning, sikkert fra samme store byggeperiode som det øvrige anlæg. Ved sin forrådkælder giver det sig tydeligt til kende som økonomibygning og har rimeligvis været tilholdssted for det talrige tyende, der altid var knyttet til et nonnekloster. Desuden vides der at have været endnu »et lidet stenhus udi klostergården, med stentag på«. Det har mulig været priorens bolig.

Der har da på Vrejlev Kloster i bygningsanlægget været skelnet skarpt og tydeligt mellem, hvad der var nonnernes fredlyste hjem, hvor bygninger og mure selv efter døden skærmede de Vrejlev præmonstratensnonner mod denne verden og dens jordiske handel, og så den nedre gård, hvor fæstebønderne kom med deres landgilde og andre afgifter, med deres klager og besværinger, og klosterets prior og forvaltere har haft nok at gøre med både at passe gårdens egen drift og administrere det meget spredte gods af alle slags, der lå til ejendommen. Medens nonnerne sad stille hen og blev gamle i kirkens

Hovedbygningen set fra sydøst, med kirkens kor i baggrunden (fot. Niels Elswing).

skygge, herskede i den nedre gård med lade- og staldgård den uro, men også hele den friske larm af arbejde, der hører til på en stor godsbedrift. Store huse med svære mure og knejsende tage, der sås vidt ud over det flade land, havde nonnerne opført, bygninger, der kunne stå og har stået i århundreder. Og pludselig var det hele forbi. Reformationen kom, og klostrenes — også dette klostres — dage var talte. Nonnerne fik vel lov til at blive boende, og de kongelige lensmænd, der nu bestyrede det store gods, som *kronen* tillige med alt andet klostergods tilegnede sig, fik tilhold om at sørge for de nonner, der ønskede at blive, og at de fik »tilbørligt underhold med klæder og føde«. Vistnok i 1560'erne er den sidste nonne død eller rejst bort.

I hurtig rækkefølge fulgte de kongelige lensmænd efter hinanden i den tid til 1575, da Vrejlev Kloster lå under kronen. Repræsentanter for mange af datidens mest kendte adelsslægter sad inde med lenet. Allerede 1560, da Erik Podebusk overtog lenet, var bygningerne så forfaldne, at det først måtte undersøges, om de overhovedet var beboelige. Og om tilstandens elendighed får man en tydelig forestilling

af den besigtigelse, der foretoges 1575, da kronen bortmageskiftede Vrejlev Kloster og tilliggende gods til Jens Bille. I det store teglhængte hus i den nedre gård var loftsbjælkerne faldet ned og vinduerne ude; nonnernes gamle hus havde kun stråtag, og de to lange korsgangsfløje var »taglamme«, det ene uden spær. Derimod var avlsbygningerne tilsyneladende, og som det var at vente, i bedre forfatning. De var af bindingsværk og stråtækte; adskillige af dem gik åbenbart tilbage til klostertiden som to gamle lader og den gamle stald, lerslagen mellem stænger, hvori ladegårdsporten var. Desuden nævnes en lerslagen fælade, en lerslagen stald og fæhus. Uden for gården lå en smedje. Foruden selve klosteret med avl, herlighed, bygninger, to møller og 5 fiskegårde fik Jens Bille 34 gårde, 5 gadehuse og 1 mølle, og så blev endda noget tilovers, der bortforlenedes særskilt for 200 gamle daler i årlig afgift. Det var en ikke ringe besiddelse, hvortil endelig kom værdien af bygningerne, der trods alt forfald var sat til 1.000 daler.

Den skånske adelsmand *Jens Bille*, der 1575 overtog Vrejlev Kloster, tilmageskiftede sig det for slægtens gamle stamgård Allindemagle på Sjælland. Han, der var en holden mand — foruden tre hovedgårde i Skåne ejede han også Gammel Køgegaard — skulle ikke længe nyde besiddelsen af sin nye ejendom, idet han døde samme år, han havde erhvervet den. Han fik dog tid til at forbedre sammenlægningen af klosterets fem gårde i Tierit til en ny hovedgård, der af hans enke Karen Ejlersdatter Rønnow fra Hvidkilde på Fyn fik navnet Rønnowsholm og blev i slægtens eje, længe efter at den havde opgivet Vrejlev Kloster.

Ejerforholdene i den nærmest følgende tid er ret uklare, og ejendommen var i enestående grad genstand for køb og salg. Allerede Jens Billes søn Henning Bille solgte ca. 1609 Vrejlev Kloster til fru Sophie Brahe fra Krogsholm i Skåne, der var gift med rigsmarsk Peder Munk til Estvadgaard; men hendes økonomiske forhold var ikke de bedste, og året efter sin mands død 1624 måtte hun ved indførsel overlade Vrejlev Kloster til Henrik v. d. Wisch, der igen 1627 solgte den til Iver Prip, af en ældgammel jysk adelslægt, der dog aldrig var nået op i højadelens rækker. Denne mand, der, da han døde 1644, tog skjold og navn med sig i graven, var kun ganske kort

HJØRRING AMT

tid ejer af Vrejlev Kloster, idet han umiddelbart efter erhvervelsen overdrog klosteret til Henriks søn Bendix v. d. Wisch. Heller ikke han kan ret længe have siddet inde med ejendommen; thi 1636 ejedes den af Anders Friis, der dette år solgte den til Mogens Kaas. Men kort efter må Vrejlev Kloster være kommet til den ansete *Jens Juel* til Lindbjerggaard (død 1636), hvis enke Ide Gjøe 1639 skænkede kirken prædikestol og døbefont, begge udført i træ med rige ornamenter i tidens baroksmag. Hun var en klog og from dame, der ikke for intet i sin ungdom havde været i huset hos den lærde Holger Rosenkrantz på Rosenholm; hun synes som enke at have taget fast ophold på Vrejlev Kloster, hvor hun døde 1654.

Af ægteparrets 8 børn overtog Peder Juel ejendommen. Han var født på sin fædrene gård 1633, havde fået militær uddannelse og endte som oberst for »et regiment til hest«. 1664 var han i Viborg blevet gift med Helvig Krabbe, datter af den ansete rigsråd Gregers Krabbe til Torstedlund og Dorte Daa til Hverringe. Da obersten døde 1676 og var blevet bisat i den gamle kirke i et for ham og hans slægt indrettet gravkapel i nordre sideskibs østlige del, synes hans enke at have siddet hen i uskiftet bo sammen med sine fem døtre. Selv døde hun 1697 i sit gamle hjem, hvorefter gården overtoges af

Vrejlev Kloster 1861. Efter Richardt & Secher.

Dagligstue (fot. Niels Elswing).

døtrene, hvoraf den dygtige jomfru *Ingeborg Juel* inden sin død 1728, 56 år gammel, optræder som eneejer. Damerne på Vrejlev Kloster var ikke uden interesse for godspolitik, men som rimeligt var, overlod de den daglige drift af gård og gods til andre. En tid lang, fra 1710 - 17, var Hans Povlsen Møller forvalter og forpagter, og denne mand, der ligger begravet under en ligsten i kirkens gulv, har efter alt at dømme været en anset og dygtig mand. Det var i den lange periode, da kvinder stod for styret på Vrejlev Kloster, de store matrikelarbejder fandt sted i Christian V's dage. Selve hovedgården blev efter den endelige matrikel 1688 ansat til godt og vel 35 tdr. htk. ager og eng. Desuden lå foruden den uundværlige vandmølle forskellige afbyggere med 12 tdr. htk. under gårdens takst. Skovskylden var betegnende nok kun 7 skpr. htk. De samtidige oplysninger om driftsformen er interessante. Jorderne dreves mest med 2 kærver byg og 2 kærver rug eller 1 byg, 1 rug, 1 blanding og 1 havrekærve.

Ved jomfru Ingeborgs død arvedes gården af hendes søsterdatter *Hedevig Vind*, datter af Elisabeth Juel og Christian Vind, til Fuglsig. Imidlertid var Rønnoholm atter blevet forenet med Vrejlev Kloster,

HJØRRING AMT

og de to gårde fulgtes nu ad lige til 1774. Hedevig Vind bragte Vrejlev Kloster til sin mand, statsminister, greve *J. L. Holstein* til Ledreborg, der dog kun i kort tid beholdt denne fjerne besiddelse. 1742 solgte han Vrejlev Kloster, der dengang stod for 48 tdr. htk. tillige med tiender og gods samt Rønnovsholm til kancelliråd *Claus Eduard Ermandinger* for 34.000 rdl., og med ham blev en ægte københavner ejer af den ærværdige vendsysselske gård. Han var født 1690 som søn af kgl. perlestikker Henning Ermandinger og dennes hustru Cecilie v. Rocho. Efter at have fået en god uddannelse, forstod han »ved adskillige vanskelige tjenester at avancere« og var efterhånden nået så langt på embedsstigen, at han var blevet fuldmægtig hos amtmand, etatsråd Birchenbusch i Thisted. Springet fra embedsmand til godsejer var imidlertid ikke stort. Da han 1724 i Thisted ægtede en ung pige af en velstående og anset familie, Helmiche Margrethe Lassen, datter af Laurits Jensen til Kornumgaard og Kirsten Olsdorph, var det en yderligere »avantage« for ham ; ved dette sit giftermål kom han ind i en anset og velstående borger- og godsejerslægt, og det måtte følge af sig selv, at han senere rykkede ind i godsejernes kreds. I 12 år til sin død 1755 sad han inde med Vrejlev Kloster, hvorefter enken overtog gården ; men tre år efter, 1758, ægtede hun *Johan Wilhelm Hobe*, der dermed kom i besiddelse af sin hustrus gårde, foruden Vrejlev Kloster: Rønnovsholm og Kornumgaard. Han var udlænding, født 1702 på godset Metling i Mechlenborg og var en af de mange tyskere, der som officerer kom til Danmark, blev heroppe og ved giftermål erhvervede dansk jordegods. I sin militære virksomhed nåede han at blive premieroberst i garden til hest. Sine sidste år til sin død 1761 synes han at have tilbragt på sin gård. Hans ægteskab var barnløst, og enken testamenterede ved sin død 1765 Vrejlev Kloster til sin datterdatter *Claudiane Margrethe Dytschou*, datter af den 1757 afdøde Jens Dytschou til Kornumgaard. Betingelsen var, at hun antog navnet Ermandiger.

Igen gled den gamle gård ind i en urolig periode ; bestandig er den gået fra hånd til hånd, og kun i ét tilfælde er den gået over fra fader til søn. Claudiane Margrethe Ermandinger ægtede 1771 gehejmeråd, amtmand *Carl Christian Gabel* som dennes tredje hustru. Men godsejervirksomheden interesserede ham ikke, og allerede 1774 skilte han

Vrejlev Kloster. set fra øst (fot. Niels Elswing).

Spisestue (fot. Niels Elswing).

sig af med sin gård og solgte den til N. og L. Hastrup. Af dem blev L. Hastrup 1782 eneejer og solgte 1797 gården til birkedommer J. P. Friederichsen. Allerede 1804 tilskødedes den købmand, justitsråd N. Fr. Hillerup til Børglum Kloster (død 1819), hvis enke beholdt gården til sin død 1835. De følgende ejere har været herredsfoged Kofoed og proprietær Lund, den ansete landmand og politiker, etatsråd J. Ch. Nyholm til Baggsvogn (1847 - 60), der bortsolgte fæstegodset, hans ældste søn H. Chr. Nyholm (1860 - 68), G. L. Nyholm til Kølskegaard (1868 - 88), enkebaronesse Sophie M. V. A. Løvenskiold, der døde 1890, og hvis datter Jenny Løvenskiold bragte gården til sin mand, kammerjunker Victor E. v. Ellbrecht. En kort tid, fra 1902, ejedes gården derefter af Kreditforeningen for jyske Landejendomsbesiddere, der 1905 solgte den til *Niels Møllergaard*, der efter udstykning af 4 gårde og 14 husmandsbrug og frasalg af plantagen Poulstruplund atter 1918 afhændede den til Niels A. C. Kaas. Han overdrog 1919 Vrejlev Kloster til sin svoger Herman Løvenskiold, men overtog igen gården i 1922. Efter også at have været i hans søn Niels Heiberg

HJØRRING AMT

Kaas' besiddelse, blev Vrejlev Kloster 1931 overtaget af Frederik VII's stiftelse, der 1932 solgte gården til godsejer, landbrugskandidat *Svend Malthé Holst*, den nuværende ejer, der har ombygget og forbedret avlsgården. Vrejlev Klosters tilliggende er 300 tdr. ld. ager, 50 tdr. eng og 100 tdr. skov.

I Møllergaards ejertid brændte gårdens vestfløj 1914 og blev derefter istandsat og genopbygget af arkitekt Charles Jensen. Beklageligvis genopførte man ikke hele den gamle fløj, men udelod den sydlige fjerdedel; samtidig opførte man en tårnagtig bygning ved den nye sydgavl og en udløberfløj mod vest.

VILH. LORENZEN

EJERE

ca. 1250 Præmonstratenser-
nonnekloster

1536 Kronen
1575 Jens Bille
1609 - 36 Forskellige ejere
1636 Jens Juel
1697 Ingeborg Juel

1728 Hedevig Vind
1734 J. L. Holstein
1742 C. E. Ermandinger
1758 J. W. Hobe
1765 Claudiane Dytschou
1771 C. Chr. Gabel
1774 - 1905 Forskellige ejere
1905 N. Møllergaard

1918 - 32 Forskellige ejere
1932 S. M. Holst

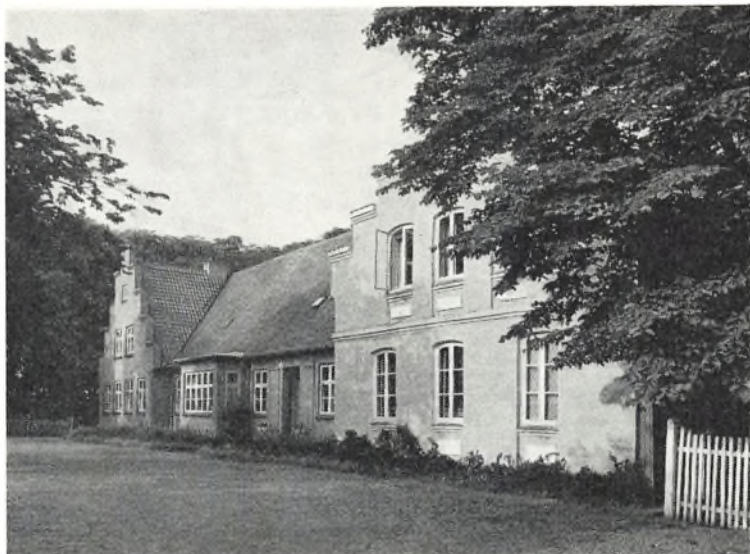
BYGNINGER

Beg. af 1200'erne kirke og to
»stenhuse« opført
ca. 1500 Kirken ombygget, tårn og
vestfløj opført

ca. 1700 Forbindelseshus opført

1906 Avlsgården genopført efter
brand
1914 Vestfløjen brændt og delvis
genopført med tårnudbygning
og udløberfløj ved
Charles Jensen

Avlsgården ombygget

Hovedbygningen set fra sydvest (fot. Niels Elswing).

Hæstrupgaard

Hæstrup sogn, Børglum herred, Hjørring amt

Hæstrupgaard nævnes 1424 og tilhørte da en *Jens Persen*, om hvem der ikke vides nærmere, og så går der over hundrede år, til 1530, da gården ejedes af *Vogn Pedersen (Vognsen)* af slægten med den væbnede arm i våbenet. Han besad gården under Skipper Clementsfejden og endnu 1561, hvorefter den omkring 1566 gik i arv til hans søn *Jesper Vognsen* og datter *Johanne Vognsdatter*, hvis moder var *Inger Jespersdatter (Vognsen af slægten med 3 blåmandshoveder)* fra Hørbylund. Da *Johanne Vognsdatter* ægtede den uadelige herredsfoged *Hans Mørk* i Saltum, kunne hun ikke eje frit jordegods, og 1583 skødede *Hans Mørk*, der i øvrigt ikke levede i bedste forståelse med *Jesper Vognsen*, til denne *Johanne Vognsdatters* arvelod. *Jesper Vognsen*, der boede på Hæstrupgaard, nævnes endnu 1610 og var gift med *Kirsten Lunov*. I Hæstrup kirke står lystestager skænket af ægteparret.

Avlsbygningerne set fra øst (fot. Niels Elswing).

Fra dem kom gården til deres datter Inger Jespersdatter, gift 1590 med *Otte Bildt* til Næs i Norge, og deres søn Daniel Bildt til Hafslund skrives til Hæstrup 1625 ; men 1631 havde fru Else Marsvin til Stenalt gården som brugeligt pant og holdt foged og folk her. Hæstrup synes Daniel Bildt dog at have ejet sammen med sin yngre broder Jens, der skrives til Hæstrup, Næs og Hafslund, og som døde ca. 1670. I hans tid (1662) bestod borggården på Hæstrup af 3 strå-tækte huse af bindingsværk i ét stokværk. Efter Jens Bildt fulgte som ejer hans enke Karen Jensdatter Høg (Banner), der boede på Hafslund og døde 1682. Hendes økonomiske forhold var ikke gode, thi 1675 fik Henrik Holst i København indførsel i Hæstrup, og 1682 fik ritmester *Wulf Unger* til Villerup gården udlagt for en fordring på 1.098 rdl., som Jens Bildt havde skyldt Ungers første hustru Sophie Orning. I anledning af Wulf Ungers indførsel i gården blev der afhjemlet synsforretninger over bygningerne. Fruestuehuset vendte nord og syd og var af strå-tækt bindingsværk med en kvist mod vest og to mod øst, og forstuen var i den vestre. Ved fruerstuehusets nordre ende var et lille hus, der kaldtes skolehuset. Det nordre hus i borg-

gården var ligeledes af stråtækt bindingsværk og kaldtes gæstekammerhuset, og det søndre hus var af samme materiale og kaldtes borgestuehuset. I borggården var der endvidere et vognskur samt ruinerne af et hus, der var brændt noget efter jul 1681, og som havde 2 skorstene. Ladegården bestod af lade, et gammelt øksnehus vest i gården samt et nordre hus. Om borggården var der plankeværk.

I ritmester Wulf Ungers tid foregik den nye matrikulering (1688), ved hvilken Hæstrup fik hovedgårdstakst 21-3-2-0. Af bøndergods hørte intet under gården. Af matriklen ses, at der på gårdens enemærke var bygget en lille skvatmølle til eget brug, hvilken mølle kun havde én kværn, og møllestenen var ikke større end til en håndkværn. Gårdens eng var af mosebund og besværlig at bjærge, den takseredes til 49 læs hø og overdrevet til 20 fæhøveders græsning. Ved gården var en frugthave samt nødtørftig kåljord. I øvrigt var der ikke anden herlighed til gården, hvis dyrkede areal var ca. 137½ tdr. ld., hvortil kom rytterhuset med ca. 4 tdr. ld., hjulmandshuset med ca. 3½ tdr. ld. og møllen med ca. 2¾ tdr. ld.

Hæstrupgaard var i Ungers og enkes tid bortforpagtet til en Hans Pedersen, som 13. juni 1695 blev voldeligen ihjelskudt i sin egen stue af kaptajn Chr. Spormann, der for dette drab blev skudt i Fladstrand fæstning godt 3 måneder senere.

Fra Ungers enke, Vibeke Banner, der ejede Hæstrupgaard 1695, gik den i arv til deres datter Helvig Unger, der var gift med major Frederik Christian Gjedde, og hun solgte 1704 Hæstrup med konge- og kirketienden af Hæstrup sogn, tilsammen 20 tdr. htk. tiende, som antagelig var købt til gården af Wulf Unger. Den nye ejer var *Poul Iversen (Wilholt)*, ejer af Aastrup og Skørtholt og fra 1709 også af Overklit. Han var gift med Karen Henriksdatter Bugge fra Linderumgaard, og med dem gled Hæstrupgaard ud af adeligt eje ligesom så mange andre herregårde ved denne tid. Poul Iversen lagde en hel del fæstegods under Hæstrupgaard og overdrog 1723 gården til sin søn Otto Poulsen Wilholt, der 1724 pantsatte den med tiender og bøndergods. Det gik dog stadig tilbage for Wilholt, og 1734 gik han fra gården, efter at kreditoren havde måttet betale skatterne for ham. Justitsråd *Frederik Kjærskiold* til Børglum Kloster havde 3. prioritet for 2.340 rdl. Han lod sig pantet udlægge 1736, og efter hans død

Dagligstue (fot. Niels Elswing).

1738 og hans enkes død 1740 solgte hans arvinger straks Hæstrupgaard for 6.000 rdl. grov kurant til *Laurs Thorsen*, der var forpagter på Stensbæk. Med Hæstrupgaard fulgte, da Fr. Kjærskiold overtog den, en del gods i Ugilt sogn, som Otto Wilholt havde købt 1723 og lagt under Hæstrupgaard.

Laurs Thorsen, der også drev skuddefart fra Løkken, døde 1767, og hans enke Anne Christensdatter averterede 1769 Hæstrupgaard til salg ved auktion. I bekendtgørelsen hedder det, at gården af fri hovedgårdstakst 21 tdr. htk. har Hæstrup sogns konge- og kirke-tiende 20 tdr. htk. og bøndergods 103 tdr. htk. Gårdens bygninger bestod dels af grundmurede, teglhængte bygninger (midterfløjen og den nordre fløj), som Laurs Thorsen havde opført (1748), og dels af ege-bindingsværk med stråtag. Omkring borggården var en stor og smuk have omgivet af »voksne« asketræer.

Det meste af bøndergodset lå i Hæstrup og Rakkeby sogne tæt ved gården og forrettede overvejende hoveri ; det øvrige gods var købt til

gården af Laurs Thorsen. Endvidere havde han syd for hovedgårdens mark oprettet en avlsgård Lundergaard, og der var opsat »skikkelig ny Bygning«, ligesom der var en smuk indhegnet lund eller skov, som mest bestod af unge egetræer.

Ved auktionen blev Hæstrupgaard solgt for 13.510 rdl. kurant til *Erik Wilsbech* til Sejlstrup, der yderligere forøgede dens tilliggende, så den få år efter havde 229 tdr. htk. bøndergods. Wilsbech forøgede også gårdens tilliggende af tiender, så den fik 63 tdr. htk. kongetiende og 39 tdr. htk. kirketiende. Da justitsråd Wilsbech var død 1810 og hans enke Maren Biering 1812, blev Hæstrupgaard med 54 tdr. htk. tiender og ialt 209 tdr. htk. bøndergods solgt for 200.500 rdl. til justitsråd Jens Bøggild i Aalborg og kammerråd Michael Aagaard til Baggessvogn, af hvilke sidstnævnte snart efter blev eneejer, og han solgte den 1819 for 71.900 rbd. sølv til Thomas Bruun, som 1821 solgte Hæstrupgaard med gods til Peder Biering Wilsbech og samtidig købte Wilsbechs gård Villerup. Wilsbech, der blev sindssyg og døde 1837, solgte 1830 Hæstrupgaard med 202 tdr. htk. bøndergods og Hæstrup, Rakkeby og Lyngby sogns konge- og kirketiender for 26.000 rbd. sølv til Nicolai Toft Kabell fra Hjørring, som var gift 1. gang med Wilsbechs datter Helniche Wilsbech, og han solgte bøndergodset på nær ca. 63 tdr. htk. Kabell døde 1849, og gården gik da over til hans søn Adolf Christoffer Kabell, der 1856 solgte den med ca. 22 tdr. htk. hovedgårdstakst samt Lundergaard og 33 fæstehuse for 139.500 rdl. til sin svoger kammerråd Hans Schou til Aldershaab, der døde året efter. Gården havde da 18 heste og 200 fækreaturer.

Efter Schous død solgtes Hæstrupgaard 1858 ved auktion for 110.000 rdl. til dr. phil. *Peter Michael Stilling*, død 1869. Der hørte da endnu halvdelen af Rakkeby kongetiende samt Lundergaard og 30 fæstehuse under den. Efter Stillings død ejedes den af hans enke Christiane Louise Kirchhoff og fra 1885 af hendes arvinger cand. jur. *Axel Stilling* og direktør i udenrigsministeriet, kammerherre *P. R. Kragh*. Disse lod 1894 den sydlige fløj af borggården ombygge og solgte 1896 gården for 202.000 kr. til muremester *Niels Christian Nielsen*, som 1906 solgte den for 135.500 kr. til *Otto Christian Andersen* fra Vrejlev. Den havde da et tilliggende af 480 tdr. ld. Andersen

HJØRRING AMT

udstykkede Hæstrupgaard i årene 1910-11, hvorefter han 1914 overdrog hovedparcellen med ca. 327 tdr. ld. jord og ca. 11½ tdr. htk. for 148.000 kr. til sine to sønner *Anders Andersen* og *Niels Møller Andersen*, og førstnævnte købte 1917 sin broders halvpart for 89.000 kr. og er den nuværende ejer. I efteråret 1934 brændte alle udbygningerne, der blev genopført i moderne skikkelse. Arealet er nu 229 tdr. ld., hvoraf 190 tdr. ld. er ager.

C. KLITGAARD

EJERE

1424 Jens Persen
 Ukendte ejere
1530 Vogn Pedersen (Vognsen)
1610 Otte Bildt

1682 Wulf Unger
1704 P. Iversen (Wilholt)
1736 Fr. Kjærskiold
1740 L. Thorsen

1769 E. Wilsbech
1812 - 58 Forskellige ejere
1858 P. M. Stilling
1885 A. Stilling og P. R. Kragh

1896 N. Chr. Nielsen
1906 O. Chr. Andersen
1917 A. Andersen

BYGNINGER

1662 Tre stråtækte bindingsværkshuse
1682 Tre ladegårdsbygninger

1748 Hoved- og nordfløj opført i grundmur

1894 Sydfløjen ombygget

1934 Ladegården genopført efter brand

Hovedbygningen set fra vest (fot. Niels Elswing).

Fuglsig

Skt. Olai sogn, Vennebjerg herred, Hjørring amt

Niels Andersen af Fugelsie, som 1490 var medudsteder af en Viborg landstingsdom, var en bonde. Det er første og eneste gang Fuglsig nævnes indtil 1617, da hovedgården var en kendsgerning, og *Niels Lange* skrev sig til den. Han kunne hverken præstere 8 eller 16 aner, for hans fader var en uægte søn af Niels Lange til Kjærgaard i Gørding herred og en bondepige. Fuglsig fik han formodentlig med sin kone Joland Vognsen sammen med andre vendsysselske ejendomme, således nogle gårde og bol ved Tranekjær skov i Hørby sogn. Fru Joland havde ellers før været et bedre parti. Hendes første ægtefælle Spend Fasti havde tilskrevet hende Voldbjerg gård og gods som enkesæde, men hans arvinger rejste sag for at få løftet omstødt. For hun havde ikke skikket og handlet sig kristeligen og ærligen efter deres broders og svogers død. At hun havde giftet sig med Niels Lange,

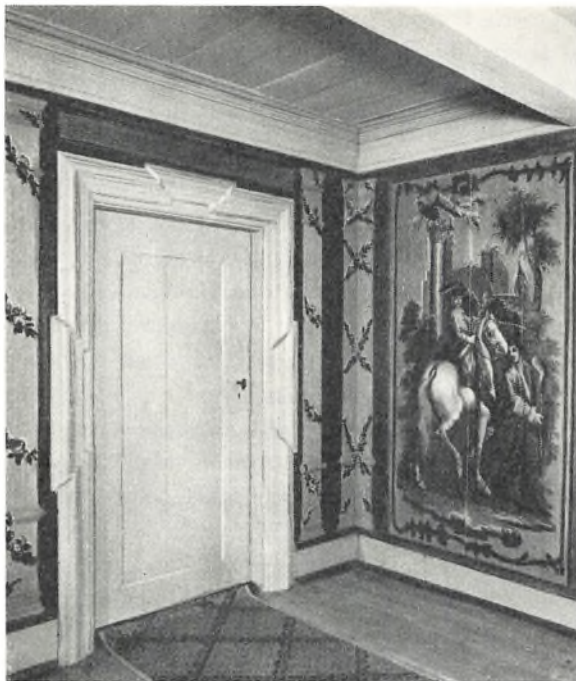
gjorde selvfølgelig ikke noget, hvis ikke det »var befunden, at hun nogen kort tid efter begges deres bryllup var gået udi barselseng og født børn«, hvilket havde »givet en stor forargelse iblandt andre adelsfolk i riget«. Og nu påstod man, at hun ikke blot havde forbrudt sit eget arvegods, også sine rettigheder til Voldbjerg. Sagen blev ganske vist forligt, dog kun på den måde, at fru Joland virkelig måtte vige sit enkesæde. Hun og manden satte formodentlig efter Jesper Vognsens død bo i Vendsyssel, velsagtens først på Fuglsig, men efter at Niels Lange omkring 1620 havde købt Tierit eller Rønnohvholm, skrev han sig gerne til denne gård. Han takseredes i 1628 til 440 og 1638 til 470 tdr. htk., så han var åbenbart en ganske holden mand. Efter hans død i begyndelsen af 1640'erne arvede en af sønnerne, Henrik Lange, Fuglsig. Hans første frue var Anne v. Ahlefeldt til det fynske Rygaard, som hun ejede i fællig med sine søstre, og der blev flere af hendes og Henrik Langes børn født, ja, det var lige ved, at de helt var flyttet til Fyn, for i begyndelsen af 1650'erne var der aftalt et mageskifte med svogeren Niels Kaas, der skulle overtage Fuglsig, mens Henrik og hans hustru skulle have Rygaard. Handelen var faktisk afsluttet, men gik tilbage igen, og Henrik Lange døde på Fuglsig i 1671. Hans anden hustru den tyskfødte Hippolita von Hahn overlevede ham og sad som enke på gården.

I fru Hippolitas tid gav den særlige omstændighed, at hendes bønder søgte Skt. Hans kirke inden for Hjørring byskel, anledning til en strid med konsumtionsforpagteren dér i staden. Han havde fjernet tømmerne fra to bondevogne, som holdt uden for kirken, mens kuskene var inde i den. De gav ondt af sig og truede med deres herskabs »store magt«, og de havde fogden på Fuglsig, Anders Stensen i ryggen, for han havde ved anden lejlighed draget sin kårde mod forpagterens folk og kaldt dem stratenrøvere. Selv fik den nådige frue det tilsidst fredeligt i Hjørring, hun blev begravet ved siden af sin husbond og dennes første kone i Skt. Cathrine Kirke, i det kapel som allerede Niels Lange havde købt for 100 speciedaler til begravelse for sig og sine i 1635. Han havde dog kun erhvervet kælderen, mens Henrik Lange siden købte selve kapellet, det forhenværende sakristi, og 1674 blev der henlagt to bøndergårde til vedligeholdelsen. Også andre af Fuglsigs beboere var begravet her, således begge fru Hippo-

litas børn løjtnant Niels Lange og Anne Dorthe Lange, der begge døde unge, blot et år efter moderen, og ligeledes jomfru Anne Lange, der i 1695 udkøbte sine medarvinger til gården. Hun var Henrik Langes broderdatter og havde allerede i fru Hippolitas enketid haft bolig på Fuglsig.

1705 solgte hun den til søstersønnen, generalmajor *Christian Georg von Møsting*, der ved giftermål var kommet i besiddelse af Rønnovs-holm. Tre år før sin død i 1717 gjorde han testamente til fordel for sin svigerinde *Ingeborg Juel* til Vrejlev Kloster. Hans indtørrede lig ses stadig i en pragtfuld beslået kiste i den Holsteinske begravelse i Vrejlev Klosterkirke, hvor tidligere også fandtes »hans regiments fane med hans vita med forgyldte bogstaver med en sort og rød fane«. Efter Ingeborg Juel arvede hendes søsterdatter *Hedevig Vind* 1728 Fuglsig og ægtede 1734 *Johan Ludvig Holstein*, den senere statsminister, som nød to kongers næsten ubegrænsede tillid og 1750 oprettede grevskabet Ledreborg. Allerede 1742 havde han imidlertid solgt Fuglsig gård og gods til *Claus Eduard Ermandinger*, som samme år blev ejer af både Vrejlev Kloster og Rønnovs-holm, men omgående solgte Fuglsig til *Jens Andersen Sand*.

Selve hovedgården var da på 26 tdr. htk., hvortil der lå 15 tdr. tiendehartkorn og 298 tdr. htk. bøndergods, og samme størrelse havde godset også i 1662. Der holdtes naturligvis først og fremmest stude, i 1686 blev antallet opgivet til 40, foruden 6 køer og 8 ungkreaturer, men i 1771 var der 58 staldstude, 62 fødestude og 34 køer. Hestenes antal var også vokset fra 4 hopper og 4 føl i 1686 til 24 heste i 1771. Da Jens Andersens arvinger i sidstnævnte år stillede godset til auktion, på hvilken *Hans Andersen Brønnum* købte godset, blev det sagt at være i »skikkelig god stand, eftersom bøndergods er i disse tider«. Det har nok været så som så, kan man ellers stole på, hvad en følgende ejer fortæller, nemlig købmand *Christen Aagaard* fra Hjørring, der købte godset på en ny auktion i 1773, for Brønnum var død allerede samme år, han havde erhvervet det. Det billede, Aagaard tegner i sin indberetning fra 1785, er ingenlunde lysteligt: »slette og dyre åringer har indfaldet, så at ikke én mand blandt 10 eller 20 bønder har kunnet holde sin husholdning ved lige med korn til føden. Kreaturerne i de strenge forår har fortæret både kornet, som bøn-

*Dør og
vægmaleri fra
ca. 1770 i
salen (fot.
Niels Elswing).*

derne skulle have at så, og taget eller langhalmen, som husene skulle tækkes med, ja desværre såvel forrige år som forhen har mange bønder brækket tag af deres huse, som der har ligget i mange år, for at holde liv i deres kreaturer«. Husbonden havde følgelig måttet forstrække fæsterne både med sæde- og tærkorn, såvel som pengehjælp til bæster og kreaturer, ligesom han ovenikøbet i flere år havde måttet betale både deres ekstraskatter og kornskatter på den kongelige amtstue. Kort sagt havde hverken husbonde eller bønder andet end bekymringer. Der var dengang i alt 55 gårdmænd og 68 husmænd på Fuglsig gods.

At det var alvor med hans påstand om, at fæstegodset ikke kunne svare sig, beviste han ved i 1797 at søge og opnå bevilling til at måtte bortsælge det uden fortabelse af hovedgårdens frihed, men allerede samme år afhændede han både gods og gård til et konsortium.

Og dermed var Fuglsigs skæbne beseglet. For dette konsortium bestod af E. C. Müller, S. Richter og major F. R. H. Bülow i Mariager — den sidste med tilnavnet »Herregårdsslagteren«! Det var dog Richter, som i 1801, efter at bøndergodset var fraskilt, skødede Fuglsig til landinspektør M. Schibsted. Han fik tilladelse til at udstykke selve hovedgården i 1812 og solgte den samme år med 24 tdr. htk. til Peder Marcussen Wodschou på Ryomgaard. Gårdens pris ved de derefter hurtigt på hinanden følgende salg er betegnende for tidens fortvivlede økonomiske forhold. Wodschous forvalter Niels Bodilsen købte Fuglsig med 21 tdr. htk. i 1814 for 30.000 rbdl. sølvværdi og 16.000 rbdl. navneværdi, men handelen gik tilbage, hvorpå forpagteren på Birkelse H. H. Degner fik gården i 1816 for kun 9.300 rbdl. sølvværdi og 13.563 rbdl. navneværdi. Alligevel kunne han ikke klare sig, og fra ham erhvervede den tidligere ejer Schibsted gården tilbage i 1823 for 3.610 rbdl. rede sølv! Hvorpå Degner endelig overtog den igen året efter for 1.800 rbdl. Han var en dygtig og kendt landmand. I hans tid blev der årlig opdyrket 7-8 tdr. ld. hede og overdrev, der mergledes flittigt, og Fuglsig var en af de tre herregårde i Vendsyssel, hvor der avledes hvede og boghvede. Gårdens hartkorn var nu kun små 17 tdr. og arealet på 500 tdr. ld. Besætningen var 14 heste og 70 køer, samt 100 får. Der avledes ca. 100 læs hø, og Fuglsig rostes for den bedste høbjærgning i amtet, til trods for at der i 18. århundrede angives langt større tal, helt op til 300 læs årligt.

1844 blev den kendte politiker, daværende generalfiskal og senere gehejmeråd Frederik Wilhelm Treschow til Brahesborg på Fyn ejer af Fuglsig sammen med broderen, toldkasserer i Hjørring Michael Treschow, og den sidstes svigersøn forpagter Laurits Lassen købte efter brødrenes død i 1869 gården, nu på 28 tdr. htk. med ca. 540 tdr. ld., nogle fæste- og legehuse, samt et teglværk for 75.000 rdl. For samme pris, d. v. s. 150.000 kr. solgte hans enke i 1894 til Holten Nikolaus Lützhøft, gift med deres niece. Han var kendt som en klartseende foregangsmand på kvægavlens og mejeridriftens område og ejede Fuglsig til 1916. Under ham blev arealet formindsket med omtrent halvdelen, idet han efterhånden opførte bygninger på parceller af forskellig størrelse og bagefter solgte disse ejendomme. Hovedparcellen afhændede han endelig i 1916 for 300.000 kr. til et

HJØRRING AMT

konsortium for dog siden at tilbagekøbe hovedbygning og have, som han dog atter afhændede 1918. Og den følgende ejer Christian Nielsen Præstbro solgte samme år til et andet konsortium, et par ejendomsrådgivere, for 461.000 kr. Fra 1919 til 1924 var Th. Isager ejer, hvorefter Valdemar Pedersen overtog Fuglsig. Også i hans tid blev der yderligere frasolgt jorder, omtrent 100 tdr. ld., således at arealet nu er 220 tdr. ld., deraf 203 ager og eng, resten skov, park og have. 1943 blev N. Aage Christensen ejer, 1947 efterfulgt af landbrugskandidat *L. K. Emmersen*.

Fuglsigs nuværende hovedbygning i tre fløje mod nord, øst og vest står endnu fra Jens Sands tid. Han opførte den omkring 1750 efter en brand »af muur og bindingsværk af egetømmer«. I en sal findes smukke træpaneler og gamle vægmalerier fra ca. 1770, men ellers er bygningen moderniseret efter nutidens krav. Også i 1662 var der tre huse på borggården, alle i én etage, »muret mellem stænger«, og ligesom ladegårdens fire længer var de vel vedligeholdte. På ladegården var derimod i 18. århundrede 6 huse, et antal, der nogenlunde tilsvarede avlsbygningerne i dag, der dog er af nyere dato. De ligger i nogen afstand fra den helt af ældre grave omgivne borggård.

MOGENS LEBECH

EJERE

1490 Hans Andersen
Ukendte ejere
1617 Niels Lange

1705 Chr. G. v. Møsting
1720 Ingeborg Juel
1728 Hedevig Vind
1734 J. L. Holstein
1742 Cl. E. Ermandinger
1742 J. Andersen Sand

1771 H. Andersen Brønnum
1773 Chr. Aagaard
1797 - 1947 Forskellige ejere
1947 L. K. Emmersen

BYGNINGER

1662 Tre bindingsværksfløje i ét
stokværk

ca. 1750 Hovedbygningen opført
efter brand

Hovedbygning og avlsgård set fra syd (fot. Niels Elswing).

Bøgsted

Astrup sogn, Vennebjerg herred, Hjørring amt

Mundheldet: adelsmænd og rotter trives ikke i Vendsyssel, må være af relativ ny oprindelse. I ældre tid havde det i hvert fald ikke fuldstændig gyldighed. Endnu i slutningen af 17. århundrede ejede velbyrdige herremænd henved to trediedele af alt hartkorn i Hjørring amt, og helt tilbage i middelalderen, i begyndelsen af 15. århundrede, var navnlig de adelige slægter Vognsen, Skovgaard, Banner og Panter særdeles vel aflagt med gods heroppe mod nord. Sidstnævnte familie ejede næsten en halv snes herregårde eller bondebyer, der siden blev til sådanne, og blandt disse Bøgsted. Landsbyens forskellige gårde opregnes i et skiftebrev af 1419, en af dem dog dobbelt så stor som de andre, åbenbart den middelalderlige bryde- eller hovedgård, curia principalis, der siden i tidernes løb opslugte de øvrige. Svogrene Bonde Due og hr. *Anders Jacobsen Lunge* delte i det nævnte år arven efter

Hovedbygningen før istandsættelsen 1950 (fot. H. H. Engqvist).

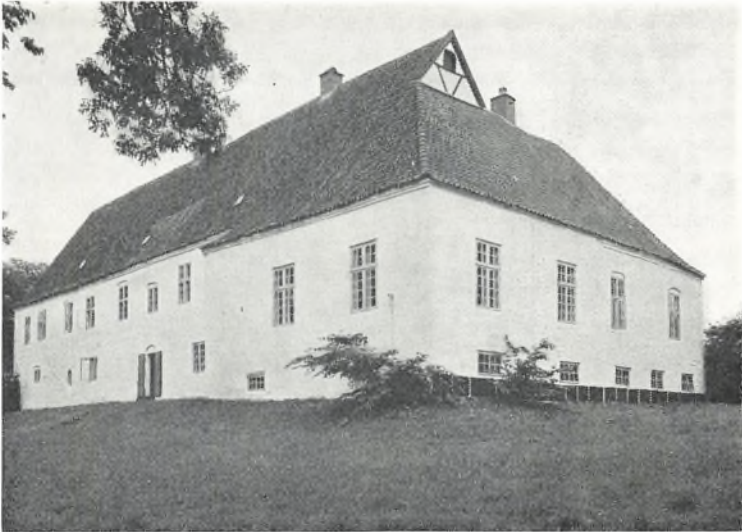
deres afdøde svigerfader Anders Nielsen (Panter) og hans forældre, hr. *Niels Ovesen* og fru Johanne til Asdal, det engang så stolte herresæde oppe ved Jammerbugten, hvor nu kun den grønne borgvold minder om fordums storhed. Bonde Due fik de to trediedele af Asdal gård og gods, deriblandt Skovsgaard, Kærsgaard og Skørtholt. Men siden nedarvedes Asdal i slægten Banner. I Anders Jacobsens lod faldt foruden trediedelen af Asdal tillige Knivholt og Bøgsted. Anders Jacobsen døde barnløs, og man må antage, at Bøgsted er gået i arv til hans brodersøn Tyge Lunge til Basnæs på Sjælland og dennes datter Elsebe Lunge, for hendes datter med Mogens Krabbe til Bustrup, *Margrethe Krabbe*, skrev sig til Bøgsted i første halvdel af 16. århundrede. Kirkefløjen, det gamle herregårdskapel på Bøgsted, kan vel næppe stamme fra fru Elsebes tid, skønt hun erhvervede sig en af de evigtlange pavebuller, der gav ihændehaveren lov til at vælge sin egen skriftefader og til at lade holde messer ved sit eget rejsealter. Også datteren fru Margrethe var efter tidens skik en religiøs interesseret kvinde, der stiftede sjælemesser både i Århus domkirke, hvor hendes forældre var begravet og i Aalborg helligåndshus, hvor der

daglig i 16 år efter hendes død skulle læses messer over hendes egen grav. »Hun fik en gammel enkemand, Henrik Friis til Odden, som var af de Skaktavl-Friiser«, siger slægtbøgerne, men den søn, hun skal have født ham, må være død i ung alder, for hendes brodersøn, den kendte rigsmarsk Tyge Krabbes søn *Morten Krabbe*, arvede Bøgsted efter hende. En oprindelig smuk, nu stærkt slidt sten i Astrup kirke viser ham og hans ægtefælle, Mette Viffert til Hørbylund, hun i »ældgammeldags habit«, han som tidens andre herremænd i panser og plade, et kostyme, der dog ikke værnede ham bedre, end at han faldt mod svenskerne i 1566. Hans kone overlevede ham i mere end 30 år, ved sin død stadig en vital kvinde, for i 1597, »ved Iver Juels bryllup på Hessel, kort før bruden gik til senge, døde fru Mette Morten Krabbes hasteligen i salen, efter at have danset med Albert Friis«.

Heller ikke dette ægtepar havde livsarvinger, og Bøgsted kom nu til hr. *Ulrik Sandberg*, Morten Krabbes søstersøn. Hans moder, den strenge marsks datter, havde mærkeligt nok først været gift med en »ufri«, førend hun var havnet i et mere standsmæssigt ægteskab med landsdommer Anders Christiensen Sandberg til Kvelstrup. Til denne gård skrev sønnen sig ligeledes, men han var ellers stærkt optaget alle mulige andre steder. I sin ungdom havde han rejst i udlandet, siden blev han hofjunker, og efter en snes år som lensmand i Norge sad han som sådan på Lundenæs de sidste 33 år af sit lange liv. Under Kalmarkrigen førte han en fane ryttere og gjorde sig bekendt ved sammen med Knud Brahe til Engelsholm at foretage et rask angreb på en svensk plyndringskommando med det overraskende resultat, at de i triumf kunne føre den svenske statholder på Elfsborg som fange til Varberg. Også sønnen Henrik Sandberg, der efter hans død 1636 arvede både Bøgsted og Kvelstrup, var hofjunker og deltog til sin tid i Torstenssonsfejden. Hans søn igen, Ulrik Sandberg, tilhørte den gamle slægts sidste generation. Han døde temmelig ung i 1668, og snart var ikke blot Sandbergernes saga ude på Bøgsted, men i det hele taget den danske adels. Her som andre steder havde de velbyrdige herskabers husholdning ikke kunnet svare sig, man var kommet i gæld til de foragtede borgerlige, og få år efter, at disse havde fået lov til at besidde hovedgårde, måtte Ulrik Sandbergs enke Sophie Sehested i 1688 overlade gård og gods til *Peder Jensen Holst*, forpagter på

HJØRRING AMT

Voergaard. Han havde ladet gøre indførsel for sine tilgodehavender. Ved skiftehandlingen i 1419 fulgte gårde i Astrup, Klastrup og Solbjerg med Bøgsted, måske større arealer, end det kan skønnes af brevets ordlyd alene, for heroppe i den da så skovrige egn blev der stadig anlagt nye afbyggersteder på de gamle gårdes grund. Siden véd man, at hr. Ulrik i 1628 besad 400 tdr. htk., hvori dog vistnok hans øvrige godser er medregnet. Først fra 1662 har man som sædvanlig den indsendte jordebog, og da omfattede de Bøgsted underlagte ejendomme virkelig over 400 tdr. htk. Hovedgårdens egentlige tilliggende lå endnu hovedsagelig i Astrup sogn, som på nær enkelte gårde under Baggesvogn i den vestlige del helt tilhørte Bøgsted ejere. Allerede i 1521 havde da også fru Margrethe Krabbe erhvervet Astrup kirkes ejendomme, samt kaldsretten ved et mageskifte med Børglumbispen, ligesom hun i 1518 havde tilskiftet sig en kronens bondegård i Klastrup. Til Bøgsted hørte imidlertid også det gods i Ugilt og flere sogne, som fru Malene Banner til Baggesvogn havde erhvervet fra kronen i 1573, og som siden må være kommet under Bøgsted. En af gårdene i Lørslev by, Mølgaard, var da gjort til en avls- eller ladegård, og her boede fru Mette Friis, Henrik Sandbergs efterladte hustru i sin enkestand, indtil hun i 1675 solgte hele herligheden til jomfru Anne Sophie Seefeld, så den del af Bøgsted gods ikke kom i Peder Jensens værge. Efter hans død i 1713 — hans prægtigt beslagne kiste stod før i begravelsen under Astrup kirke — besad enken Anne Jørgensdatter Hald Bøgsted, i hendes sidste tid nok bestyret af dattersønnen *Hans Bugge*, som endelig i 1724 købte gård og gods, 250 tdr. htk., for 12.300 rdl. Hans noget tvivlsomme adelskab — han sagdes at stamme fra de gamle Bugger — var blevet pudset op ved et patent i 1721. Nogen formuende mand var han næppe, for han optog betydelige lån i sine godser, både i Bøgsted og Haven, som han også ejede. Sønnen Arnoldus blev major, men døde få år efter faderen, og moderen Elisabeth Bugge, datter af amtmanden, den rige Arnoldus Dyssel til Sejlstrup, sad med gården til sin død i 1769. Ved testamente havde hun bestemt, at *Niels Bentzsen Jespersen*, Høgholts ejer, bestandig en god ven af hendes salig mand og hende selv næsten i søns sted, skulle overtage begge hendes hovedgårde med gods for den efter datidens prisforhold ret lave købesum af

Nord- og kirkefløjen set fra nordvest (fot. Niels Elswing).

26.000 rdl. Da godserne efter hans død stillede til auktion i 1775, indbragte de da også 34.000 rdl., hvoraf ritmester *Enevold Bolwig* af slægten fra *Nebbegaard* ved *Fredericia* betalte godt 19.000 for *Bøgsted*. Auktionsplakaten havde lokket med adskillige herligheder, anselige bygninger, prægtige haver, skov, jagt, fiskeri og godset godt forsynet med mandskab. Borggården bygninger var ellers allerede dengang gamle, antagelig opført et par hundrede år før, men de står da for den sags skyld endnu. Og ladegården, som 1662 havde været af bindingsværk med tre længer, var nu tildels af grundmur. De årlige landgildeindtægter beløb sig til 340 rdl., næsten dobbelt så meget som nabogården *Baggesvogns* med et lignende bøndergods. Hovedgårdsjordene blev selvfølgelig drevet ved hoveri. De allerfleste af godsets 62 bønder og 37 husmænd var arbejdspligtige, og besætningen var selvfølgelig som på andre herregårde i de tider overvejende stude, ialt var der 200 fækreaturer, samt 40 heste og 100-150 får.

Efter at have været ejer en menneskealder, som man siger, solgte *Bolwig* godset i 1804, og dermed er i virkeligheden *Bøgsted*s historie som herregård til ende. For den kom i hænderne på de kendte ejen-

HJØRRING AMT

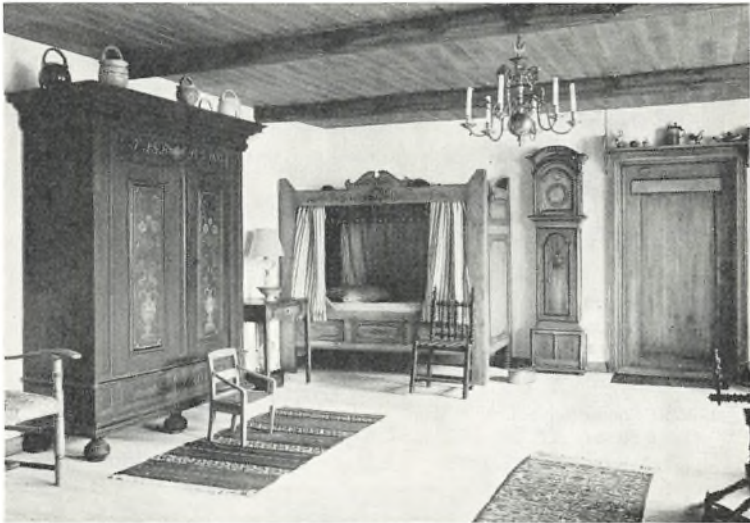
Dagligstue (fot. Niels Elswing).

domsspekulanter og gårdhandlere Michael Brandt og A. H. Rasmussen, som behandlede den ligesom andre hovedgårde, og det Bøgsted, de atter solgte i 1807, var stærkt afklædt, der var kun 7 tdr. htk. bøndergods i behold til hovedgårdstaksten. I 19. århundrede havde gården mange ejere, Andreas Andkjær 1807 - 10, Johanne L. Henriette Jacobsen 1810-25, Daniel Poppe til Lerbæk 1825-39, Severin Hastrup 1839-55, admiralinde Zahrtmann 1855-60, Chr. G. F. Koch 1860-61, koffardikaptajn G. Raben 1861-74 og endelig orlogskaptajn H. E. Bluhme til Nørlund til 1908. I Hastrups tid blev selve gårdens tilliggende formindsket. Det havde omkring århundredskiftet været næsten 1.500 tdr. ld., deraf dog de 500 overdrev. Hastrup oprettede nu Enggaarden med tæt op til 400 tdr. ld. på de sydlige marker. Bluhme overtog til sin tid gården med ca. 1.000 tdr. ld. samt vandmøllen og en del huse, og i hans tid beplantedes ca. 180 tdr. ld. af de letteste jorder med nåletræer. Tidernes misrøgt havde ellers kun levnet to snese tdr. ld. af gårdens gamle skove, omkring 1830 bevokset med vantrevne bøge. Si-

den er skovarealets størrelse yderligere forøget, mens agerjordernes udstrækning til gengæld er stærkt formindsket, ligesom gården hyppigt har skiftet ejer også i indeværende århundrede. Bluhme solgte til et aktieselskab, som fraskilte omtrent 180 tdr. ld., og under den følgende ejer P. Holm blev omtrent 130 tdr. ld. bortsolgt. I gullaschtiden fik Bøgsted samme skæbne som andre vendsysselske herregårde. Fra Johs. Kjærgaard, som købte 1917, kom den 1919 til en nordmand, skibsrederen Tryggve Sagen, fra hvem Kjærgaard dog måtte tage den tilbage i 1921. Siden 1924 ejedes den af Karl Jørgensen til 1928, af E. Kirkegaard til 1930, af Jysk Land-Hypotekforening til 1932 og af J. F. Pommerencke. 1950 købte *Oscar Siesbye A/S* Bøgsted. Ejendommens tilstand var meget dårlig. En gennemgribende genplantning af skoven fandt sted i de følgende år. I januar 1964 blev landbrugsforpligtigelsen ophævet og ejendommens marker tilplantedes. Arealet udgør nu ca. 310 tdr. ld., hvoraf ca. 290 tdr. ld. er skov og plantage.

Bøgsted ligger smukt, tæt op til skoven, i et dalstrøg ved en temmelig stor sø, og de nyere grundmurede avlsbygninger er et ret egenartet anlæg, to lange parallelle længer umiddelbart syd for borggården.

»Bondestuen« i vestfløjen (fot. Niels Elswing).

HJØRRING AMT

Denne består nu af to grundmurede huse i nord og vest. En østfløj, endnu vist på matrikelkortet, nævnes i 1662, da der på borggården var »et hus udenfor 1½ sten grundmuret og indentil med tømmerværk«, altså en skalmuret bindingsværkslænge, foruden »to grundmurede huse, et loft højt«, sikkert dem, der stod indtil 1960, da vestfløjen, ligesom nordfløjen, fredet i klasse B, med myndighedernes tilladelse blev afkortet til sin halve længde. Denne fløj, den såkaldte kirkefløj, var ellers, efter både murværket og rester af kalkmalerier at dømme, den ældste, muligvis fra slutningen af 1500-tallet. Efter at have været brugt som mejeri, blev den kornmagasin, med loftet støttet af høje træ søjler.

Nordfløjen stammer fra 1600-tallet, måske fra tiden henimod midten af dette, hvad den bruskarokke sandstensudsmykning over indgangsdøren kunne tyde på, men de forvitrede våbenskjolde tillader ikke nogen nærmere datering. En ombygning 1790 - 91 søgte at give begge fløje barokkens præg og mod gårdsiden fik nordfløjen gebrokkent tag, mens det stejle tag blev bevaret på nordsiden såvel som de stejle gavle.

Ved ombygningen 1960 blev resterne af vestfløjen sammen med nordfløjen omhyggeligt istandsat og indrettet til beboelse ved arkitekt C. Wendelboe Jensen.

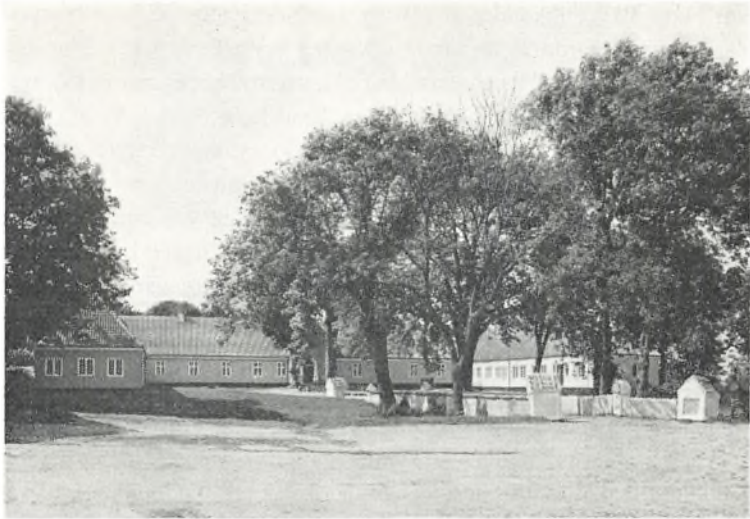
MOGENS LEBECH

EJERE

Niels Ovesen Panter
1491 Anders Jacobsen Lunge
1521 Margrethe Krabbe
Morten Krabbe
1597 Ulrik Sandberg
1688 Peder Jensen Holst
1724 Hans Bugge
1769 Niels Bentzen Jespersen
1775 Enevold Bolwig
1804 - 1950 Forskellige ejere
1950 Oscar Siesbye A/S

BYGNINGER

ca. 1590 Vestfløjen opført
1662 Trefløjet ladegård i bindingsværk
1791 Hovedbygningen ombygget
1950'erne Hovedbygningen istandsat ved C. Wendelboe Jensen

Hovedbygningen set fra sydøst (fot. Niels Elswing).

Baggesvogn

Sindal sogn, Vennebjerg herred, Hjørring amt

I det nøgne forblæste, nordjyske land gemmer herregården Baggesvogn sig lunt i sine skove mellem høje bakkedrag. Det var en overraskelse for digteren Goldschmidt, da han en lummer sommerdag i året 1853 kørte ind i den svale skygge af mægtige bøge. Hvis de skove lå ved København, talte ingen om Ulvedalene, siger han. Og selvom dette næppe nu holder stik, så er skovene omkring Baggesvogn og Bøgsted de sidste rester af dem, der engang strakte sig milevidt heroppe, næsten helt ud til den yderste klitrække. Baggesvogn har da også navn af sin skov, ja hed oprindeligt det samme som den, slet og ret *Vorn*, for -vogn er blot en senere og forkeret form af denne gamle betegnelse på skov. Gården kaldtes Vorn endnu i Hans Bagges tid, i slutningen af 15. århundrede, men siden kom den efter ham til at hedde Baggesvorn, velsagtens for at skelne den fra nabogården i samme skov, der siden blev kaldt Sparrevorn. Skønt af adelig slægt

HJØRRING AMT

var Hans Bagge ikke ejer af gården. Han var lensmand eller bestyrer for den store jorddrot hr. *Anders Nielsen Banner* på Asdal. Man har endnu en afskrift af lensbrevet i behold, ved hvilket ejeren overdrager sin gård Vorn med dens mølle, samt Bradsholt, Sindal Ås og Slottveden til Hans Bagge for dennes troskab og villige tjeneste. Som en konge bortskænkede den mægtige godsherre således len ad gratiam uden noget vederlag. Hans Bagge skulle hverken yde landgilde eller andre afgifter. Til andre tider havde de ellers ligget i trætte med hinanden og var måske beslægtede. Anders Nielsen var i hvert fald arveberettiget sammen med Hans Bagges broderbørn. Man kender ikke stort til Hans Bagge, udover at han ofte nævnes blandt udstederne af breve fra Vendsyssel, også før Anders Niensens tid, da dennes moder Johanne Andersdatter var »hovedsmand i Vendsyssel«. Denne tilsyneladende så mandhaftige kvinde, datter af Anders Nielsen Panter på Asdal, var dog gift flere gange, ja skal i sin ungdom være blevet voldtaget af Lyder Kabel, der senere ægtede hende. Hendes sidste mand var Niels Eriksen Banner, søn af Erik Nielsen Banner, der muligt allerede har ejet Baggesvogn, som således arvedes fra far til søn i fem generationer, efter Anders Nielsen til hans søn og sønnesøn, den sidste den bekendte Erik Banner, lensmanden på Kalø, hvis varetægt Gustav Vasa unddrog sig. Gårdens ældre historie er i hovedsagen beretningen om bøndergodsets udvidelse gennem tiderne. Og et temmelig righoldigt arkiv, til for få år siden opbevaret på selve gården, rummer talrige skøder og adkomstbreve. Ældre end disse er dog det låsebrev, som fru Magdalene Banner, Erik Banners datter, lod tage i året 1580. Det meddeler gårdens og dens skoves udstrækning efter nærmere angivne grænseskel, registrerer videre møllen og en 6-7 gårde i forskellige nabosogne, men synes næppe at opregne hele gårdens tilliggende. Fru Magdalene havde ialfald få år efter også 4 fæstere i Sindal by, og hendes dengang forlængst afdøde husbond *Iver Krabbe* havde ved et mageskifte med kronen erhvervet gods til Baggesvogn, nemlig Hedegaard, Mogensbæk og Hesselbæk i Bindslev sogn. Det godskompleks på en 25 gårde i Tårs, Gærum, Flade, Tolne og Ugilt, som fru Malene i 1573 tilskiftede sig på samme måde, kom derimod siden under Bøgsted. Ægteparrets datter og arving fru Anne Krabbe, der var gift to gange, med den skånske adelsmand Axel Vif-

Hovedbygningens portalparti mod gårdspladsen (fot. Niels Elswing).

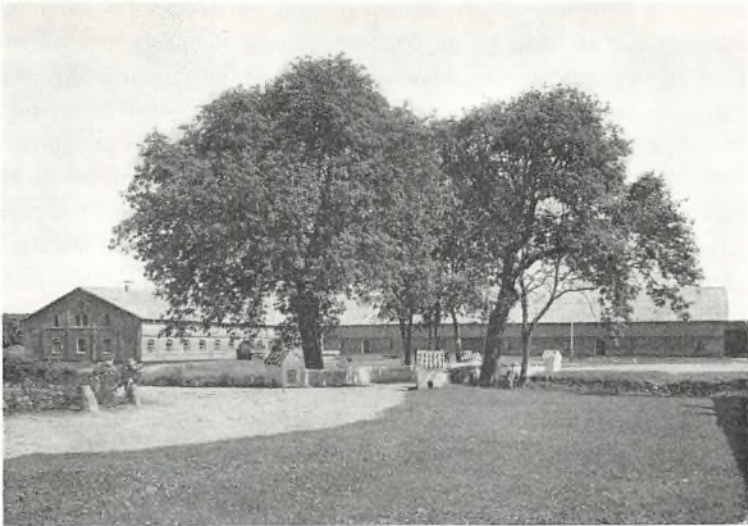
fert, der byggede Wiffertsholm, og med *Erik Kaas*, henlevede sin enkestand på Baggesvogn — hun har skænket den med våbener prydede prækestol i Sindal kirke — og lagde adskilligt bøndergods til den, i Tågholt, Sindal by, Fjelsted, Borrisholt, og Sønderskov i Astrup sogn. Hun havde ved sin død 1625 ingen livsarvinger, hendes eneste søn døde i sit første leveår, og de næsten 900 tdr. htk., hun efterlod sig, var så behæftede, at arvingerne gik fra arv og gæld. En af dem *Falk Gjøe* overtog dog som en af hovedkreditorerne Baggesvogn med dens gods for blot en halv snes år senere at sælge til fru *Sophie Sandberg*. Prisen var 70 rdl. pr. td. htk. hovedgårdstakst, 60. rdl. pr. td. ufrit htk. og 1.000 rdl. for bygningerne.

Fru Sophie, der har ejet det kendte folkevisehåndskrift, som bærer hendes navn, var enke efter Enevold Kruse til Tulsted i Himmerland, falden ved Lutter am Barenberg. Hendes fader var hr. Ulrik Sandberg på nabogården Bøgsted. Også hun bestræbte sig for at afrunde godset. Hun tilbagekøbte gården Aasen og fik desuden Sand-

HJØRRING AMT

ager og Vangen, samt den nu længst ryddede Drageskov. Hendes eneste søn døde tre år gammel, men hun havde døtre. Anne og Birgitte Kruse arvede 1649 og sad som gamle jomfruer på Baggesvogn til deres død. De øgede især bøndergodset inden for sognegrænsen med Sindallund, Ulstedbo og en del af Fjølsted. De har begge underskrevet den jordebog, som i 1662 blev indsendt i anledning af matrikuleringen. Så godt som det hele Sindal sogn lå da til Baggesvogn, foruden op til 30 gårde i Vendsyssel, fortrinsvis i de nærmeste sogne, Astrup, Bindslev og Hjørring. Hertil kom endnu 6 gårde i Salling, Thy og Hardsyssel, så godsets samlede hartkorn blev 380 tdr. Selve Baggesvogn, hovedgården med dens ager og eng, skov til 240 svins olden, møllen og de to afbyggersteder Lilholt og Røgelvang, var regnet til 45 tdr. Det fremgår derimod ikke af jordebogen, at bondegården Sõttrup allerede i 1655 var gjort til en avlsgård eller ladegård, som Baggesvogn bønder i Bindslev sogn skulle gøre hoveri til. På den måde blev de som ugedagstjenere skattefri, et privilegium, som den nye enevælde imidlertid omstødte, så Sõttrup siden igen blev en fæstegård. De to søstre tænkte dog ikke blot på at forøge deres jordegods eller forvalte det til egen fordel. Tværtimod, i 1669 berøvede de sig selv sådan noget som en fjerdedel af deres samlede hartkorn. Ved fundatsen for Baggesvogns hospital blev nær op til 100 tdr. htk. henlagt til underhold af 12 fattige mennesker — for størstedelen gods, som jomfruerne et par år i forvejen havde arvet efter en farbroder, men også de danske Sehested'ers gamle stamsæde Vellingshøj, Sophie Sandbergs mødrearv. Stiftelsen er først i vore dage nedlagt. Renterne af kapitalen udbetales dog stadig, så de to søstres smukke hensigter sætter deres spor også i nutiden.

Nogle år efter jomfru Annes død forøgede jomfru Birgitte atter Baggesvogns tilliggende med købet af Sparrevogn gård. Anlægget af dens fem afbyggersteder i skoven, hvor også Baggesvogn bønder havde græsningsrettigheder, havde hidført langvarige processer, netop i årene umiddelbart før handelen. Men de forskellige ejendoms køb har åbenbart oversteget jomfruernes økonomiske kræfter. Få år før sin død, i 1692, måtte jomfru Birgitte overdrage gård og gods, ialt 430 tdr. htk. til stiftamtmand *Frederik Vind*, der havde udløst hendes kreditorer med omtrent 10.000 rdl., og han købte forøvrigt i 1695 den

Avlsgården set fra hovedbygningen (fot. Niels Elswing).

eneste gård i Sindal by og sogn, som endnu ikke lå til Baggesvogn. Hans ægtefælle var Sophie Cathrine Juel, datter af baron Jens Juel, en fjern slægtning af jomfruerne, der ofte havde bistået dem i deres retstrætter, og hvis i 1672 oprettede sjællandske baroni Juellinge, da han ingen sønner havde, overgik til Frederik Vind og hans efterslægt, siden kaldt Krag-Juel-Vind-Frijs. Men allerede efter stiftamtmandens og hans hustrus død solgte de efterladte børns formyndere Baggesvogn med ialt 320 tdr. htk. til junker *Wulf Abraham Unger* fra Overklit. Og hermed var den gamle danske adels tid på gården ude. Ganske vist flød der også dansk adelsblod i den nye ejers årer — hans moder var af Galternes æt — men han var sønnesøn af en indvandret østrigsk adelsmand fra Steiermark, naturaliseret i 1634. I hans tid kom Fjelsted med omtrent 50 tdr. htk. fra godset, og hans enke måtte 1727 sælge det hele til *Frederik Kjær* eller *Kjærskiold* fra Børglum Kloster, bondedrengen fra Himmerland, der var endt som ejer af flere herregårde og ellers også er bekendt for at være blevet adlet to gange! Sit første patent mistede han, fordi han var indblandet i en bestikkelsesaffære. Hans datter Johanne Marie bragte 1741

HJØRRING AMT

gården til *Gothard Albert Braem*, der tog sin afsked fra kammerkollegiet for at sætte bo på *Baggesvogn* og lod opføre den hovedbygning, som endnu står. Men han skal have opspist herregården i kyllingefrikassé, sagde man, og måtte sælge den 1753 for 23.000 rdl., hvorefter han atter gik ind i statstjenesten og endte som præsident i København. Efterfølgeren var *Christen True*, tidligere ridefoged på Lolland, som døde efter 7 års forløb. Enken *Erica Cathrine Sommer* giftede sig 1762 igen — for tredje gang — med kammerråd *Matthias Clemmensen*, der lagde gården *Aasens marker* under hovedgårdens. *Erika Sommer* havde ikke held med at holde liv i hverken mænd eller børn. Hendes 4 børn med *True* og 2 med *Clemmensen* døde alle som små, og efter 9 års nyt ægteskab sad hun enke igen. Ikke 40 år gammel fik hun imidlertid straks bejlere, der påstås 15 i løbet af 14 dage, og inden sørgeåret var omme, var hun gift fjerde gang med justitsråd *Mourids Gleerup*. Også deres eneste søn døde spæd, men manden overlevede hende i 27 år. Han besad jo *Baggesvogn* i landbo-reformernes tid og har gennemført bl. a. udskiftningen på godset. De følgende ejeres tid var kort, selvom de var meget fine folk, først intet mindre end en tysk rigsgreve, en ellers dansk mand *P. Chr. de Fædder*, og siden kammerjunker, baron *Moltke-Rosenkrantz*. Den næste ejer, kammerråd *Mikkel Aagaard*, kom i de vanskelige tider snart i bundløs gæld, og på en auktion i 1821 overtog *staten Baggesvogn* for 46.000 rbdl., det beløb *Aagaard* skyldte i skatterestancer. I 16 år var bønderne derpå kronens fæstere, og godset dreves af kgl. forvaltere, så godt, at det i 1828 hed, at *Baggesvogn* under den duelige forvalter *Haacks* bestyrelse afgav et godt eksempel på en stor gårds rigtige dyrkning. Driften var i det hele taget moderniseret, den allerede i *Aagaards* tid påbegyndte omlægning fra studefedning til mejeridrift var tilendebragt. Derimod havde bønderne fået afslag på deres ansøgninger om at opnå statslån for at kunne købe til selveje og om at måtte afløse hoveriet. Disse reformer blev først gennemført under den næste private ejer *Johannes Christopher Nyholm*, der købte gård og gods i 1837 for godt 90.000 rbdl. Fæstegodset blev i 40'erne bortsolgt for omtrent 200.000 rbdl. Endda havde bønderne købt billigt, og i 60'erne var selve gården 300.000 rbdl. værd! I *Nyholms* tid skete der i det hele store forandringer, også på selve *Baggesvogn*. De sidste heder

Dagligstue (fot. Niels Elswing).

blev merglet og opdyrket, der blev plantet graner, og afbyggergårdene Christianshede og Teklaborg blev anlagt. Nyholm nød stor anseelse både i og uden for Vendsyssel, valgtes til formand for den forenede rigsdag i 1853 og blev siden etatsråd. Sine sidste leveår tilbragte han vel på Dronninggaard ved Furesø, men han døde på Baggesvogn i 1867 og blev begravet i Sindal kirke. Hans sønner arvede ham, Oscar Nyholm fik Christianshede og Hans Christian Nyholm Baggesvogn, som han allerede havde drevet som forpagter i faderens sidste år, ligesom han 1860 havde købt Vrejlev Kloster af ham. 1880 solgte han Baggesvogn efter at have købt den mindre Ellinggaard. Baggesvogn kostede nu omtrent $\frac{1}{2}$ mill. kr., og den ny ejer var *Johan Christian Carl Frederik Glud*, der besad den i tredive år. »Der kommer oller i Maj te Bageswuen dær er saa gue næ hans Folk«, hed det efter ham i sognet. Sønnen Poul Glud beholdt kun gården få år efter faderens død, og siden har den flere gange skiftet ejer og bl. a. været besiddet af generalkonsul Pay og komponisten Hakon Schmedes. 1927 blev gården købt af *Johan Goth*, der frasolgte 150 tdr. ld. Sønnen, godsejer *Jørgen B. Goth*, arvede den i 1958. Teklaborg

HJØRRING AMT

blev frasolgt i 1922, og gårdens samlede areal er nu 773 tdr. ld., deraf 490 tdr. ld. ager og eng og 283 tdr. ld. skov, park og have.

På Baggessvogn står endnu den hovedbygning, som Braem lod bygge i 1744 af bindingsværk, der siden er blevet skalmuret. Vel nok »et hus slet og ret til at bo i«, men alligevel et, der med rejsning og linjer tydeligt røber sin oprindelse i barokkens tid. Det trefløjede, symmetriske anlæg åbner sig ud mod ladegården og er bygget på de gamle, måske middelalderlige kældre. De bar tidligere to-etagers bindingsværksbygninger. På ladegården var der 1662 tre længer, som måske ligeledes blev fornyet i Braems tid. Hele ladegården brændte i 1832, og det efter branden opførte anlæg med en mægtig høj lade, en skræk for egnens tækkemænd, led samme skæbne i 1913, så Baggessvogn har nu nye anselige udbygninger. Borggård og ladegård forbindes med en muret bro over graven, der vel engang har omgivet hele borggården, hvor de store linde foran hovedportalen gør deres til at skabe den rette herregårdsstemning.

MOGENS LEBECH

EJERE

ca. 1450 Anders Nielsen Banner

1554 Iver Krabbe

1597 Erik Kaas

1625 Falk Gjøe

1635 Sophie Sandberg

1692 Frederik Vind

1709 Wulf Abraham Unger

1727 Fr. Kjær (Kjærskiold)

1741 G. A. Braem

1753 - 1821 Forskellige ejere

1821 Staten

1837 J. Chr. Nyholm

1880 J. Chr. C. Fr. Glud

1916 - 27 Forskellige ejere

1927 Johan Goth

1958 Jørgen Goth

BYGNINGER

Kaldt Vorn

ca. 1461 Kaldt Baggessvogn

ca. 1550 Bindingsværksbygninger
i to stokværk

1662 Ladegård i tre længer

1744 Hovedbygningen opført i
bindingsværk og ladegården
fornyet (?)

1832 Ladegården opført efter brand

1850 Midtfløjen skalmuret

ca. 1900 Sidefløjene skalmuret

1913 Avlsgården opført efter brand

Hovedbygningen set fra syd (fot. Niels Elswing).

Eskjær

Mosbjerg sogn, Horns herred, Hjørring amt

På en senistids-aflejring af marint sand og grus ligger i Mosbjerg sogn, Horns herred, Hjørring amt hovedgården Eskjær under det vestlige affald af den spids af det store østvendssyselske højdedrag, som fra Tolne strækker sig mod nord og her når en højde af 70 m, og nordøst for Eskjær ligger det mægtige mosedrag, som engang var en fjord, hvoraf den sidste rest var den nu udtørrede Gårdbo Sø. Her på grænsen mellem fastland og mose har der vel i sin tid været en kærstrækning bevokset med asketræer, jysk esk, som har givet navn til bebyggelsen Eskjær, og i Eskjær skov findes en kløft Møgelbjerg Havn, som i fordums dage antoges at have været en bugt af den fjord, som ved Tværsted gik ind fra Vesterhavet.

Eskjær skal allerede have været adelsgård først i 1300'erne og have tilhørt ridder *Stig Pedersen Skovgaard*, der var høvedsmand

Avlsgården set fra hovedbygningen (fot. Niels Elswing).

over vendelbo skibereder »og lod ingen træde paa sig«, og som til- lige ejede Linderumgaard, Boller og Villerup; men ellers høres der intet om Eskjær før efter år 1500, da gården (1515) tilhørte *Jep Ejlersen Juel* (Krabbe-Juelerne). I middelalderen blev borggården antagelig omgivet af de brede, dybe voldgrave, som i 1880'erne blev opfyldt så nær som en rest, der vest for gården udvidedes til en sø i haven, og i nordgravens leje løber en bæk.

1553 ejedes Eskjær af en fru Anne, antagelig Jep Juels enke, og 1568 ejedes den af Jep Juels sønnesøn Niels Iversen Juel, gift med Anne Lauridsdatter. Han havde kun lidt spredt gods til gården, men ejede også Overklit i Vennebjerg herred, og han nævnes endnu 1580 til Eskjær sammen med sønnen Jørgen Juel, der døde nævnte år. Dennes datter Karen Juel, der allerede døde 1556, var gift med Christoffer Lunge til Odden, død 1565, og deres søn *Ove Lunge (Dyre)* til Odden, død 1601, arvede Eskjær, hvor hans hustru *Anne Maltedatter Sehested* boede som enke og døde 1621. Hendes gård- bestyrer Anders Eskildsen fra Egaas, gift med Maren Hansdatter Bild, døde på Eskjær 1620, og hendes datter Sidsel Lunge, gift med

Laurids Lindenov til Oregaard, døde i barselseng på Eskjær 1614, medens fru Annes datter Karen Lunge, enke efter Holger Ulfstand til Vosborg, boede på Eskjær til sin død 1626, så der var i en lang årrække et fornemt herskab på gården.

Ove Lunges søn, rigsmarsken Jørgen Lunge, død 1619, havde antagelig sammen med de nævnte søstre arvet del i Eskjær, og enten har han eller hans enke Sophie Brahe udkøbt medarvingerne, thi hun ejede gården under Kejserkrigen 1627 - 29. Den blev da udlagt til underhold for Hauptmann v. Wachenheim af obersten, hertug Franz Albrecht af Sachsen-Lauenburgs regiment fodfolk, og en af de sjældne gange, hertugen var i Vendsyssel, kom han på en ridetur fra Odden, hvor hans oberstløjtnant Melchior v. Hatzfeldt havde beværtet ham så rigeligt, at han måtte lægge sig ind på Eskjær og blive der om natten. De kejserlige tropper var kommet til gården 28. oktober 1627, og da bestod dens besætning af 24 staldfærdige øksne, 14 yngre stude, 1 tyr, 28 køer, 27 kvier, 12 kalve og 165 væddere, får og lam, men da fjenden 27. maj 1629 rejste, var der kun 18 køer, 1 stud og 4 ungnød samt 26 får tilbage, og kornet på lofterne havde de solgt, da de skulle rejse. Straks, da de var borte, låste gårdens ridefoged alle dørene, og husholdersken på Eskjær og ladegårdsfogeden skulle så passe gården; men et par timer efter kom en mængde bønder og tjenestekarle fra de omliggende sogne under anførsel af Anders Smed fra Våen, og de brød dørene op og udplyndrede gården for det, fjenden havde levnet, og næste dag bortførte andre bønder 5 kreaturer og en del får. Den sidste fjendtlige officer på Eskjær var en Hauptmann v. Köcken, der straks ved sin ankomst havde overtaget styret af gården.

Da fru Sophie Brahe 1656 skiftede med sine børn, tilfaldt Eskjær hendes datter Lisbeth Lunge til Høgholt, der var enke efter *Palle Rosenkrantz* til Krenkerup, og da hun døde 1659, tilfaldt Eskjær hendes datter Birgitte Rosenkrantz, der var gift med *Christen Jørgensen Skeel* til Sostrup, som 1670 solgte Eskjær til *Tønne Juul* til Taarupgaard. Siden fru Karen Lunges død 1626 havde der ikke boet herskab på Eskjær, men bestyrere eller forpagtere.

Under svenskernes besættelse af Jylland 1644 led bygningerne en del overlast, dog mest på vinduer og jernfang som låse, hængsler

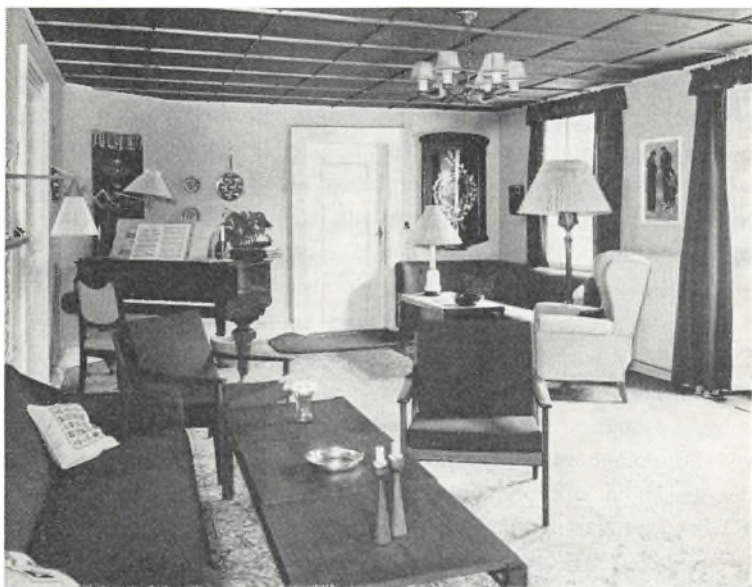
HJØRRING AMT

m. m., og gårdens skove blev også forhugget. I Grarup dal blev hugget 17 bøge, i Ebbesdal 12, i Kirkelunden 88, i Bjørnager skov 29, på Høbo 11, på Nødbo 11, på Lerodde 3 og på Vesterodde 4, i alt 175 bøgetræer, og i egeskoven ved gården var hugget 14 træer. Man ser heraf Eskjærs daværende skovområde.

I matriklen 1662 anføres, at borggården består af et grundmuret hus i ét stokværk med kvist for enden samt af et bindingsværkshus i ét stokværk, altså kun to huse. Det grundmurede hus, der blev nedrevet 1844 for at give plads for den nuværende hovedbygning, var bygget 1608 af Anne Sehested og havde 1644 fire stuer, deraf en med kakkelovn, samt fire kamre. Dets mure var ca. 80 cm tykke. Ladegården bestod af en lade og to fæhuse samt en smedie. Som ovenfor nævnt havde Eskjær et betydeligt skovtilliggende, og 1641 takseredes dens Endelsskov i Mosbjerg sogn til 150 svins olden, og gårdens part i den 1635 delte Våen skov til 60 svin; men som følge af hugsten i krigstiden takseredes gårdens skov 1662 kun til i alt 40 svins olden eller $1\frac{2}{3}$ tdr. htk. Udsæden til Eskjær var 1662 sat til 18 tdr. rug, 10 tdr. byg og 16 tdr. havre, høavl 100 læs, og gården beregnedes derefter til 24 tdr. htk.

Tønne Juul solgte 1677 Eskjær til forvalter på Stensbæk Eiler *Eilersen Holm*, og herved gled godset ud af den gamle adels eje. Holm, der var født 1629 som søn af en guldsmed i Aalborg, blev 1651 ridefoged på Eskjær, som da var bortforpagtet til en Rasmus Jørgensen, der var her, til Holm købte gården. Holm var tidligere forvalter over Odden og Stensbæk godser, og han var gift med Kirsten Bugge, død 1702, datter af den rige ridefoged på Høgholt Laurids Madsen Bugge, der var ejer af Linderumgaard m. m. Holm havde utvivlsomt også selv arvemidler, og han ansås ved år 1700 for Vendsyssels rigeste mand. 1679 byggede han et grundmuret hus på Eskjær. Han stiftede også 1704 legater til fordel for skoler og skoleholdere i Mosbjerg og Hørmested sogn, og 1687 købte han Høgholt med dens betydelige fæstegods.

I hans tid foregik forarbejderne til Christian V's matrikel, og i markbogen af 1683 oplyses, at Eskjær med Grarup vandmølle, der lå i gårdens mark, samt med tilliggende skove, Bjørnager og part i Våen skov med skovhus takseredes for ager og engs htk. 25-2-1-2,

Dagligstue (fot. Niels Elswing).

mølleskyld 1-0-2-0, skovskyld 1-6-0-2, i alt 28 tdr. 1 skp. og 1 alb. hovedgårdshartkorn.

Til gården lå en del enge af forskellige navne; men de var overvejende opfyldt med bløder og mosgroede, så de kun kunne bjærges med stort besvær. Nord for gårdens mark var en mose med tør drift, der strakte sig til Tværsted skel; men mange år brugtes den ikke, fordi det ikke kunne betale sig at holde hyrde her, men der gravedes nogle lyngtørv. Det er den store såkaldte Eskjær hede, der fra ca. 1850 er blevet opdyrket af nybyggere, som under de mest primitive forhold og utrolige afsavn satte bo her.

Grarup mølle var 1683 en ringe skvætmølle, hvis dam var tilgroet, og den fik kun vand fra to små skovsige, så den kunne ikke male i tørke eller frost. Sønden for Eskjær var en lille køkkenhave og østen for gården en lille frugthave.

Eiler Holm døde på Eskjær 1706, og gården arvedes af hans to umyndige dattersønner *Peder* og *Laurids Brønsdorph*, sønner af for-

HJØRRING AMT

valter ved Asdal, senere ejer af Estvadgaard og mange flere godser Anders Pedersen Brønsdorff. Eskjær blev så bortforpagtet til Henrik Sørensen Kjærulf, der var gift med Anders Brønsdorffs stiftatter, Ide Bugge fra Linderumgaard. Laurids Brønsdorff døde ganske ung, og hans fader arvede da hans halvdel af Eskjær, som han 1724 solgte til sønnen Peder Brønsdorff, der herefter var eneejer. Gården havde da hovedgårdstakst 28 tdr. htk., tiender (Mosbjerg kirke) 20 tdr. og bøndergods 212 tdr., der lå i otte sogne, og som vist for størstedelen var kommet til i Eiler Holms tid.

Peder Brønsdorff og hustru Henrikke Sophie Bugge boede på Eskjær, hvor han døde 1763 og hun 1771, og hos hende døde også 1770 hendes søster Ide, enke efter Henrik Kjærulf. 1771 blev Eskjær solgt ved auktion for 18.300 rdl. kurant til mangeårig godsforvalter ved Dronninglund, kammerråd *Chr. Fr. Roosen*, der var gift med den bekendte storkøbmand Jakob Severins datter Maren Severin. Til Eskjær hørte da 46 hoverigørende gårdmænd og 20 hovfrie samt 16 husmænd. Hovedgårdsmarken var inddelt i 12 fald, hvoraf 6 årlig besåedes, og udsæden var 80 - 90 tdr. rug, 20 - 24 tdr. byg, 100 tdr. havre, høavl 220 - 250 læs, altså et enormt fremskridt fra 1662, selv om angivelsen 1662 vel nok er for lav, og den for 1771 — med gårdens salg for øje — for høj.

Ifølge auktionsbekendtgørelsen 1771 holdtes der på gården 100 stude, 20 køer, 30 heste og 60 får. Roosen var en energisk landmand, og fra Dronninglund, hvor han fik opdyrket og bebygget en stor hedestrækning, som efter ham fik navn Rosenby, var han kendt med en striks behandling af hovfolkene. Hans ejertid på Eskjær satte sig da også hurtigt spor, thi 1776 kunne der sås 100 tdr. rug, 30 tdr. byg, 140 - 150 tdr. havre og avles 300 læs hø, og besætningen var nu 160 - 170 kreaturer, 20 heste og 80 får. Borggården bestod af to grundmurede huse og et af bindingsværk. — Roosen døde 1777, 56 år gammel, og hans enke ægtede det følgende år kancelliråd *Chr. Broerholt*, der havde forpagtet Eskjær og samtidig var ejer af Villerrup i Vennebjerg herred, men 1773 var blevet enkemand. Han døde 1802, og 1804 fik Maren Severin kongelig bevilling til at udstykke Eskjær i 275 parceller; men hun fik dog ikke selv anvendelse for bevillingen, idet hun 1805 solgte ejendommen med 28 tdr. htk. ho-

vedgårdstakst, 20 tdr. htk. tiende og 215 tdr. htk. fæstegods for 60.000 rdl. kurant til den bekendte godsslagter, kammerråd Arent Hassel Rasmussen, der bortsolgte fæstegodset og udstykkede hovedgården, hvis hovedparcel m. m. med ca. 14 tdr. htk. han 1806 solgte til en anden godsspekulant, Laurits Høyer for 12.500 rdl., men året efter købte tilbage og derpå 1809 solgte for 11.000 rdl. til byfoged i Hjørring, Michael Brandt, der atter 1810 solgte den for 12.000 rdl. til forhenværende købmand, nu forpagter Chr. Thomsen Lychegaard på Rønnovsholm, hvilke også hørte til tidens spekulanter i jordegods. Endelig blev den endnu samme år solgt af Lychegaard til gårdejer *Peder Madsen* fra Krogholm i Vrejlev sogn for 13.000 rdl. kurant. Peder Madsen var født i Søndergaard i Holte i Tolstrup sogn og var først husmand, men købte så den lille gård Krogholm, og efter vendsysselsk skik forkortedes hans tilnavn Krogholm til *Holm*. Han var en slider, men tillige en stejl og kolerisk natur, der forlangte meget af sine folk, og selv om det kneb meget for ham at holde sig oven vande i landbrugskrisen, så at han endog 1818 tog tagstenene af hovedbygningen for at sælge dem og forhuggede sin skov, lykkedes det ham inden sin død 1845 at eje Eskjær gældfrit og endda have penge på rente.

Om skoven på ca. 100 tdr. ld. skrives 1828, at den er den nordligste i Danmark, men er højtbeliggende, hvorfor træerne er lave, krogede og mosgroede; men den var jo også da forhugget.

1840 afstod Peder Holm Eskjær til sin søn *Christen Holm*, der 1844 nedrev de tre gamle huse og byggede den nuværende trefløjede borggård, der er i ét stokværk og teglhængt. Det var antagelig også ham, der efter 1828 anlagde Eskjær teglværk. I Christen Holms tid — i 1850'erne — begyndte opdyrkning og frasalg af den store Eskjær hede. Holm døde 1865, men allerede 1859 havde han solgt Eskjær for 41.000 rbd. til sin svigersøn *Berthel Larsen*, der ligeledes frasolgte noget af jorden. Han døde 1880, hvorefter hans hustrus brodersøn landbrugskandidat *Christian Oluf Holm* fra Ribberholt i Åsted sogn købte Eskjær for 120.000 kr. Han tilplantede en del af den dårligste jord, ca. 50 tdr. ld., med nåletræer og interesserede sig meget for den store smukke have, i hvilken han anlagde en sø på 1 td. ld., og han byggede gennemgående frontispice på hovedbyg-

HJØRRING AMT

ningen og ombyggede 1912 kostalden i ladegården. 1915 solgte han Eskjær til sin søn *Age Malthe Holm*, for 145.000 kr.

1921 byggedes lade og hestestald, 1929 svinestald og 1954 en ny kostald, alt med trætrimpler og tækket med pandeplader. 1959 overtog Aa. M. Holms svigersøn, forstkandidat *Oluf Ussing Jepsen*, Eskjær. I 1962 købte han nabogården Mosegaarden med 35 tdr. ld. eng og mose, der drives sammen med Eskjær, hvis tilliggende er på 400 tdr. ld., deraf 200 tdr. ld. ager, 60 tdr. ld. eng og 140 tdr. ld. skov.

C. KLITGAARD

EJERE

Beg. af 14. århundrede Stig
Pedersen Skovgaard
Ukendte ejere
1515 Jep Ejlersen Juel
1580 Ove Lunge (Dyre)
1601 Anne Maltedatter Sehested
(Lunge)
1656 Palle Rosenkrantz
1659 Christen Jørgensen Skeel
1670 Tønne Juul
1677 Eiler Eilersen Holm
1706 P. og L. Brønsdorff
1771 Chr. Fr. Roosen
1778 Chr. Broerholt
1805 - 10 Forskellige ejere
1810 Peder Madsen (Holm)
1840 Ch. Holm
1859 B. Larsen
1880 Chr. O. Holm
1915 Aa. M. Holm
1959 O. Ussing Jepsen

BYGNINGER

Borggård på voldsted
1608 Grundmuret hus opført i et
stokværk
1662 To huse hvoraf ét bindingsværk
1679 Grundmuret hus opført
1844 De gamle bygninger nedrevet
og hovedbygningen opført
1880'erne Hovedbygning og avlsgård
ombygget og voldgraven delvis
opfyldt
1921 - 54 Avlsgården ombygget

Hovedbygningen set fra sydøst (fot. Niels Elswing).

Høgholt

Hørmested sogn, Horns herred, Hjørring amt

Høgholt ligger ved Uggerby Å midt imellem Hjørring og Frederikshavn. Til højre ligger ladegården, til venstre fører en dæmning over den udtørrede grav ind til borgegården. På et omtrent 64 meter langt og bredt kvadratisk voldsted, der mod nord støder til en nu næsten udtørret lille sø — Mølleddam — dækket af skræpper, flæg og grønne mospuder, og på de andre tre sider omgivet af udtørrede, tilgroede grave, hæver bygningen sig i tre fløje, nordligst en hovedfløj med gavlene i øst og vest, to etager høj og med kælder; syd for den to lavere sidefløje, der ligger vinkelret på hovedfløjen. Således omslutes borgegårdens tre sider af bygningerne; den fjerde og sydlige side lukkes af en lav mur foran voldgraven. Af gamle lindetræer, der før kastede deres skygger over gårdspladsen, er kun stubbene tilbage. Ret frem for dæmningen, der fører over voldgraven og på trods af

Høgholt 1858 set fra vest. Efter Richardt & Secher.

de faktiske forhold endnu den dag i dag benævnes Vindebroen, knejser midt for hovedfløjen det høje, røde tårn med sit mørke kobberspir, der ender i den såkaldte Tordenskjoldsfloj, den floj, som omtrent er det eneste, der på afstand røber gårdens anseelse. Sit navn har den fået, fordi den berømte søhelt engang skal have skudt tilmåls efter den, men det gamle smedearbejde faldt rigtignok ned 1880 og måtte erstattes med nyt, hvori dog et gran af det gamle er bevaret. Nyt er i det hele taget adskilligt af, hvad vi her har for øje. Det hele anlæg stammer vistnok fra Frederik II's første tid, men overalt har en senere tid gjort sine krav gældende. Tårnet blev 1889 restaureret og gjort højere; i sin gamle tilstand passede det vel så godt til sine omgivelser. Et par år før blev den toetages bygning, hvis gamle bindingsværk var blevet meget svækket af tidens tand, grundig sat i stand, hvorved den mistede meget af sit gamle præg, da grundmur næsten overalt trådte i bindingsværkets sted.

Allerede tidligere var der foretaget væsentlige forandringer, idet den ene sidefløj var blevet tilbygget; det hedder nemlig 1662, at borgegården bestod af to huse »muret mellem stænger« — d. v. s.: af bindingsværk — »det ene to loft og det andet et loft højt«; desuden

skal med midten af 19. århundrede to udbygninger til hovedfløjen mod nord være blevet nedrevne. Borgegården er altså undergået ret betydelige forandringer, og den syd for denne liggende avlsgård, der helt falder uden for voldstedet, er opført af grundmur for godt 75 år siden i tre længer, der trådte i stedet for de ældre udbygninger, der var af egebindingsværk og af hvilke hestestalden udmærkede sig ved en sjælden dekoration, idet den var prydet med en række søjler med kapitæler i en simplificeret korintisk stil, forbundne med buformede planker med udskårne mønstre, der mindede om norsk træskærerarbejde. Denne dekoration mentes at stamme fra slutningen af 17. århundrede, men om dens tilblivelse vides iøvrigt intet.

I Hørmested sogn lå i slutningen af 15. århundrede en herregård, som hed Nejst. Den var bygget umiddelbart ved Uggerby Å, der fra hjertet af Vendsyssel i store slyng løber mod nord til Skagerak, som den når nord for kirkebyen Tværsted. Åen omgav gården på de tre sider og den var således fra naturens hånd ret godt befæstet. I 1485 tilhørte den *Anders Nielsen* til Asdal af den i disse egne mægtige slægt *Banner*; han havde arvet flere hovedgårde i Nordjylland efter sine forældre og utvivlsomt også Nejst, hvormed fulgte næsten hele Hørmested sogn og utvivlsomt også Høgholt, som dengang kun var en bondegård, der i 1340 var blevet skødet af en vis *Aage Pedersen* af Aal til marsken *Erik Nielsen*, fra hvem Anders Nielsen Banner antages at stamme. Bondegården Høgholt synes altså i en lang år-række, lige fra 1340 til 1485, at have fulgt denne slægt.

Nejst forekommer næppe hverken før eller senere som hovedgård, men længere frem i tiden er Høgholt blevet en hovedgård og Nejst en bondegård — en stor bondegård — under den. Man kan jo gætte på, at den gamle hovedgård er blevet ødelagt i Clementsfejden, hvor så mange jyske herregårde blev afbrændt af de ophidsede bønder, men derom vides i hvert fald intet. Når Høgholt blev hovedgård findes ikke optegnet, men der er noget, der tyder på, at den endnu ikke eksisterede 1553, derimod er det sikkert, at den var til 1568, og sandsynligheden taler for, at den var det allerede 1561. Nu var Anders Nielsen Banners sønnesøn Erik Eriksen Banner til Asdal død 1554, og godset i Hørmested sogn var kommet til hans datter Karen Banner. Det ligger da ganske lige for at opstille den formodning, at hun

og hendes mand *Gregers Ulfstand*, som havde ægtet hende før 1554, har oprettet hovedgården Høgholt lidt efter midten af 16. århundrede, og i det hele anlæg er der intet, som modsiger dette.

Da bondegården Høgholt gav plads for herregården af samme navn, må dens jorder utvivlsomt have udgjort grundstammen i den nye gårds jordtilliggende, men langt mere skulle der til for at de krav kunne tilfredsstilles, som man på denne tid stillede til en hovedgårds marker i henseende til deres omfang. Utvivlsomt er da adskillige andre gårde blevet nedlagt for at afgive jord til det nye herresæde, bl. a. vistnok gården Bjørnholt, der nævnes 1340 men 1662 var forsvundet. Høgholts hartkorn opgives dog 1638 kun til 27½ tdr., men i den følgende tid må den have haft en stærk tilbøjelighed til nye udvidelser, for en god snes år senere var den kommet op på over 76 tdr., men da havde den også forslugt sig, for af de steder, som var blevet indtaget under hovedgårdstaksten, var der tre bol, der som afbygger var bortfæstede til bønder og altså ikke taget i drift sammen med hovedgårdsjorderne. Før gårdens udskiftning begyndte — først i 19. århundrede — udgjorde dens areal 875 tdr. ld. ager og eng foruden 730 tdr. ld. overdrev; at mange mindre ejendomme måtte nedlægges, før et sådant resultat kunne nås, siger sig selv. Af skov skal der i sin tid have været adskilligt, og det er rimeligt nok, da sognets stednavne den dag i dag tydeligt nok viser, at der i det mindste i en fjern fortid har været mange småskove. Sagnet vil da også vide, at egetømmeret i Høgholts udbygninger var hentet i gårdens egne skove, og endnu 1662 lå på dens enemærke en bøgeskov på 74 svins olden, men den er forlængst forsvundet ligesom alle sognets øvrige skove. Disse led vist ikke mindst ved, at der jævnlig blev drevet teglværk på gårdens grund. I fru Karen Banners tid solgtes herfra mursten til Hjørring kirke, senere var det vist ude af drift, men i sidste halvdel af 18. århundrede omtales det som ikke helt ubetydeligt, og én af de parceller, der senere solgtes fra gården, kaldtes oprindelig teglladen; senere fik den navnet Gravensten.

Fru Karen Banner, hvis enkestand varede en menneskealder — hun døde 1611 — tilbragte denne på Høgholt, der jo var hendes eget arvegodt. Vendsyssel lå vel — selv efter datidens forhold — noget afsides, men enkelte af hendes slægtninge og talrige standsfæller boede

Hovedbygning og voldsted set fra nord (fot. Niels Elswing).

på egnens mange herregårde, så der var omgang nok. Af hendes tre børn var de to døde før faderen, det tredje og sidste, datteren Mette Ulfstand, som havde været gift med Knud Grubbe til Alslev, døde allerede 1602, to år efter sin ægtefælle, og efterlod kun en datter Hilleborg, der med sin mand, den litterært dannede og vidt berejste *Sivert Grubbe* til Hofdal, der stod i stor yndest hos Christian IV, stadig boede i Skåne, men dog gentagne gange fandt vej op til den gamle mormor på Høgholt, hvorom en af Sivert Grubbe ført indholdsrig dagbog giver meddelelse. Gennem dette ægtepar kom Høgholt til den rige *Jokum Beck* til Gladsakse, da han ægtede deres datter Else Grubbe, som dog døde allerede 1631, efter to års ægteskab, fem år før sin fader, men efterlod en datter Hilleborg Beck, der var nærmeste arving til Høgholt, men hun blev bortkaldt som ganske ung (1645) og senest da — måske snarest et par år før — må hendes fader have solgt gården, efter at den i 300 år, først som bondegård, senere som herregård, var gået i arv fra forældre til børn eller svigerbørn. Jokum Beck, der havde været en af landets rigeste adelsmænd, en mand på 3.000 tdr. htk., blev just henved århundre-

dets midte ruineret ved de alunværker, han havde anlagt ved sin gård Andrarum i Skåne, og måtte for at klare sig sælge væk af sine talrige godser. At Høgholt, der lå fjern fra alle hans andre ejendomme, blev en af de gårde, han først skilte sig af med, var ikke andet end, hvad man kunne vente. Rimeligvis har han solgt den til fru *Sophie Brahe*, der var enke efter den forlængst afdøde rigsmarsk hr. Jørgen Lunge til Odden, hvis datter fru Sophie, Erik Høgs hustru, døde i barselseng på Høgholt, hvilket synes at vise, at Jokum Beck da ikke længer var gårdens ejer.

Fru Sophie Brahe afstod i sin høje alder (1656) tre af sine hovedgårde — Odden, Birkelse og Høgholt — til skifte og deling mellem sine arvinger; få år efter ejedes den sidstnævnte af hendes datter afdøde fra Lisbeth Lunges børn med den 1642 afdøde Palle Rosenkrantz til Krenkerup, blandt hvilke Mette var gift med *Erik Rosenkrantz* til Rosenholm (død 1681), der udkøbte alle sine medarvinger, og hvis søn af samme navn, der var oberst i fransk tjeneste, 1687 solgte den til *Albert Bille*. Han ejede den kun tre dage og døde senere forarmet »ved sit liderlige levned«. Blandt Høgholts ejere er han den sidste — meget uheldige — repræsentant for den gamle adel.

I en lang årrække, siden fru Karen Banners død 1611, havde gården nu næsten til stadighed stået ubeboet hen og var rimeligvis i en ret forfalden stand. Betegnende er det, at »gårdens abildhave« 1662 var »øde« og overladt til manden i Teglladen for en årlig afgift af 2 pund smør. Herrens øje gør høsten fed, hedder det, og noget lignende gælder bygninger. Betingelsen for, at gårdens bygning og nærmeste omgivelser igen kunne komme i god stand og blive til det, der oprindeligt havde været hensigten, måtte være, at der kom ejere, som ville bebo den. Det skete, da *Eiler Eilersen Holm*, »en af de aller rigeste mænd i landet«, 1687 købte Høgholt gård og gods af Albert Bille. Fra den tid har der indenfor dens mure været levet og virket af unge og gamle, glade og bedrøvede, rige og fattige; slægt har fulgt slægt under ulige kår.

Eiler Eilersen Holm, der var søn af en guldsmed i Aalborg, men født i Gøteborg, hvorhen forældrene var flygtede i Kejserkrigens tid, havde tidligt vendt købstaden ryggen og kastet sig over landvæsen, hvis man tør bruge dette udtryk om hin tid. I en lang årrække

Stue med gammel porcelænsovn (fot. Niels Elswing)

havde han været dels ridefoged, dels forpagter på de Skeelske herregårde Odden og Stensbæk, inden han 1677 købte Eskjær i Mosbjerg sogn af Tønne Juul til Taarupgaard og ti år senere Høgholt. Foruden disse to hovedgårde ejede han en kortere tid et par andre af mindre betydning, og han havde erhvervet sig kgl. bevilling på at nyde dem med samme friheder og benådnings som adelen. Han synes at have været en meget virksom og bjærgsom mand, der satte pris på livets reelle goder, men var uden honnet ambition ; dog sørgede han for en standsmæssig begravelse. Da hans anden hustru var død, lod han ved sin sognekirke Hørmested, som han havde købt 1689, opføre et gravkapel med høj krydshvælving og afsatte til dets vedligeholdelse en mindre pengesum, og samtidig gav han 1.000 rdl. til skole- og fattigvæsenet i Hørmested og Mosbjerg sogne. Han døde 1706 og blev hensat i gravkapellet, som en senere tid ikke har generet sig for at lave om til våbenhus. Af sine to ægteskaber efterlod han ingen sønner, men nogle døtre. Af disse var datteren Karen gift med *Jesper Jespersen* til Hvidstedgaard, som ved sin svigerfaders død overtog Høgholt og flyttede dertil med en lille børneflokk, som i årenes løb

HJØRRING AMT

voksede godt til og tilsidst ville have fyldt både kælder og kvist, hvis ikke omtrent halvdelen af den lille snes allerede tidligt havde fundet plads i det statelige nye gravkapel, som deres morfader i sin betænk-somhed havde ladet opføre. Dertil bragtes også allerede 1707 de ældste børns moder, og året efter giftede Jesper Jespersen sig med Johanne Kjærulf fra Wiffertsholm.

Der blev utvivlsomt i disse år ført stort hus på Høgholt, for den nye ejer var en komplet grandseigneur, en stor ødeland og som det synes en mand med honnet ambition, siden han 1718 erhvervede sig adelsskab og titel af kancelliråd, senere af justitsråd. Han hørte til en god familie, idet han var søn af den meget ansete dr. med. Niels Jespersen i Aalborg, som i længere tid havde været vicestiftsbefalingsmand. Skønt han var en velsitueret mand, medbragte sønnen Jesper næppe større midler fra sit fædrene hjem, da der var mange børn, men med begge sine hustruer fik han en meget betydelig arv. Eiler Holm ansås jo, som det ovenfor er omtalt, for en meget rig mand, og sikkert er det i hvert fald, at Johanne Kjærulfs fader, den 1724 adlede Laurids Kjærulf (død 1729), efterlod sig omtrent halv-andethundrede tusind rigsdaler, og denne sum var der kun enke og to svingersønner til at dele. Man skulle da vente at have fundet endog særdeles gode kår på Høgholt i disse år, men var der det en tid lang, så endte det hele dog med ruin.

Efterhånden blev den ved Jespersens død (1746) til kreditorer ud-lagte gård samlet af hans brodersøn Niels Bentsen Jespersen, hvem overleveringen har betegnet som en bondeplager. Hans gamle ven-inden fru Elisabeth Bugge på Bøgsted syntes imidlertid så godt om ham, at hun bestemte, at han efter hendes død skulle have hendes to ho-vedgårde Bøgsted og Haven for en meget moderat betaling. Da han var død 1774 og hans hustru året efter, blev alle tre gårde solgt ved auktion, skønt de efterlod fire børn, af hvilke tre døtre alle blev gift med godsejere; den eneste søn, der ved forældrenes død endnu var et rent barn, blev studiosus perpetuus og døde som litterat uden dog at have gjort sit klingende navn Arnoldus Bugge Jespersen bekendt.

Den nye ejer af Høgholt var forhenværende forvalter ved Gavnø *Henrik Henriksen*, der en halv snes år senere blev virkelig kancelliråd. Skønt der i anledning af auktionen var udsendt en bekendtgørelse,

der ret skulle friste de lysthavende ved sine ikke just meget sandfærdige oplysninger, solgtes gård og gods dog for kun 22.380 rdl., en også for den tid ret beskedene købesum, som tyder på, at ejendommen ikke var i allerbedste stand, og Henriksen var næppe mand for at bringe den på fode. Efter at han i et decennium havde været gårdens indehaver, var der i hvert fald ikke foretaget noget, der tydede på, at han havde et åbent blik for den art forbedringer, som tiden var begyndt at komme ind på; tværtimod var alt ved det gamle; hovedgårdens marker havde endnu fra gammel tid noget fællesskab med bøndernes, udmarken havde man ikke begyndt at optage til regelmæssig drift; om markerne var der kun hist og her gærder eller grøfter, der var ikke foretaget noget af betydning for at bortlede overflødig vand fra engene; for skoven gjordes der intet og udskiftning af bøndernes jorder var der endnu aldeles ikke tænkt på. Kun i én henseende viste han sig lydhør overfor tidens krav — dog sikkert hverken af filantropiske eller landøkonomiske grunde — idet han forberedte bortsalget af bøndergodset. 1798 fik han nemlig kgl. bevilling på at sælge det, uden at hovedgården derved skulle miste sin frihed; det gav ejendommen i disse spekulationstider større værdi, når han ville sælge den, og 1801 fandt han en køber i Arent Hassel Rasmussen, senere justitsråd, en mand, der en tid lang spillede en stor rolle i Vendsyssel, hvor han »slagtede« en fjorten-femten hovedgårde. Det var da let at forudse, hvad skæbne der nu ventede Høgholt. Henriksen fik dobbelt så meget for gård og gods, som han selv havde givet (44.500 rdl.), og drog med sine penge til Frederikshavn, hvor han døde 1817. Rasmussen solgte straks alt godset, omtrent halvtredje hundrede tdr. htk., fra gården, fik 1802 bevilling på at udstykke denne i 16 parceller og afhændede straks hovedparcellen med godt 21½ tdr. htk. hvoraf 1 var skovskyld, for 8.000 rdl. til Jørgen Fevejle, der stammede fra Vejle, men havde været forpagter på nogle større gårde i Hjørring amt.

Fevejle beholdt gården til 1828, da han året før sin død solgte den for 2.000 rbdl. sedler og 90 rbdl. sølv til sin svigersøn Peder Christian Langvad, der allerede i flere år havde haft den i forpagtning og gjort den til en veldreven gård, der bl. a. udmærkede sig ved, at der, skønt den lå i den noget afsides egn, hvor de nye metoder kun langsomt

HJØRRING AMT

arbejdede sig frem, blev dyrket en del vikker, men det var dog først, da Høgholt en del år efter hans død (1840) var blevet købt af Rasmus Ludvig Riis for 30.500 rbd. sedler, at den nye tid rigtig holdt sit indtog på den gamle gård, hvis hovedbygning han gav en mindre restauration; først i hans tid påbegyndtes jordernes mergling, men væsentligere var det dog, at han opgav det gamle studehold, som i århundreder havde domineret på gården, og gik over til mejeridrift. Der havde årlig kunnet sælges en 100 stk. staldstude, til tider op imod halvandet hundrede, men det havde også så at sige været den eneste besætning, når bortses fra, at der en tid lang i sidste halvdel af det foregående århundrede havde været et godt lille stutteri. Da Riis overtog gården, medfulgte 80 stude og 30 køer, da han 1856 solgte den for 110.000 rbd. til sin svigersøn Georg Wilken Hornemann til Gravensten, medfulgte ca. 120 køer; Riis beholdt Høgholt vandmølle, som han også ejede, men den blev igen forenet med gården, da den 12 år senere købtes af *Frederik Christian Ferdinand Tutein*, der 1865 var blevet Høgholts ejer. Møllen blev af ham nedlagt og afbrudt og jorderne lagt under hovedgården, men mølledammen, der havde været et væsentligt led af gårdens befæstning, idet den skærmede den mod nord og fyldte dens grave med vand, blev derved overflødig; det klare vand, hvori bygningen havde spejlet sig, forsvandt, da møllens sluseværk var blevet overflødigt, og gav plads for et morads. Det var dog mindst af alt Tuteins hensigt at berøve gården noget af dens skønhed; både at forbedre og forskønne den var hans mål. Det var ham, der i firserne foretog den tidligere omtalte grundige restaurering af hovedbygningen, hvorved den dog uheldigvis mistede meget af sin maleriske skønhed, da dens bindingsværk for en del måtte erstattes med grundmur, og det var ham, der gav det runde tårn dets nuværende, slanke form. Endelig nedrev han alle de gamle ladebygninger, som det var umuligt at modernisere, hvorved den kunstnerisk smykkede hestestald forsvandt; det udskårne træværk blev dog ikke tilintetgjort, men opbevaret til mulig senere anvendelse. Fuldt moderne nye udbygninger med brandfri tage og murstenshvelvinger over alle stalde trådte i de gamles sted.

Blandt Høgholts ejere var Ferdinand Tutein den mest betydelige siden Rosenkrantzernes tid. Hans fader, P. A. Tutein til Marienborg

Høholt, set fra syd (fot. Niels Elswing).

på Møen, hans farfader og dennes fader var alle kendte og ansete mænd, de to ældste navnlig fremragende handelsmænd, faderen kendt som politiker og godsejer. I slægten var der betydelige rigdomme. Ferdinand Tutein var flere gange medlem af rigsdagen, hvor han spillede en ret fremtrædende rolle, og han var en tid lang formand for Hjørring Amts Lanboforening og medlem af bestyrelsen for Landhusholdningsselskabet. Dertil kom, at han var en mand med betydelig litterær interesse, som på Høgholt havde samlet sig en smuk bogsamling på omkring 4.000 bind, vist en af de største private bogsamlinger, der har været på denne kant af landet. Økonomiske vanskeligheder tvang ham imidlertid til 1899, da han var omtrent 70 år gammel, at sælge gården til den hidtilværende forpagter *Chr. Olesen*, senere ejer af Korsholt, for 185.000 kr., og året efter solgtes hans bøger ved auktion i Aalborg, hvor han senere blev klasselotterikolektor og døde 1912.

Ligesom så mange andre jyske herregårde er Høgholt i dette århundrede gået fra hånd til hånd, og den har ikke beholdt sit tillig-

Spisestue (fot. Niels Elswing).

HJØRRING AMT

gende ubeskåret. Fra 25 tdr. htk. er den efterhånden gået ned til 16, og dens areal er ved frasalg reduceret fra henved halvsjette hundrede tdr. ld. til ca. 370. Længst ejedes den af løjtnant Niels Brüel (fra 1904 til 1910) og Chr. Hansen (fra 1920'erne til 1941); 1943 solgte fabrikant Jens Krøjgaard, Herning, Høgholt til et konsortium. 1954 solgtes gården ved tvangsauktion til produkthandler Berg Andersen, Nr. Sundby, der videresolgte den året efter til proprietær *Halvor Bang Sørensen* og dennes broder skibsfører *G. K. Sørensen*. 1963 købte H. Bang Sørensen sin broders part og tilbagekøbte samtidig Høglund, det tidligere Laden med et tilliggende på 110 tdr. ld. Høgholts tilliggende er på 366 tdr. ld., hvoraf de 310 tdr. ld. er ager.

S. NYGARD

EJERE

Aage Pedersen
1340 Erik Nielsen
1485 Anders Nielsen Banner
1554 Gregers Ulfstand

1611 Sivert Grubbe
1629 Jokum Beck
ca. 1640 Sophie Brahe
ca. 1660 Erik Rosenkrantz

1687 Albert Bille
1687 Eiler Eilersen Holm
1706 Jesper Jespersen
1775 Henrik Henriksen
1801 - 65 Forskellige ejere
1865 Fr. Chr. F. Tutein

1899 - 1955 Forskellige ejere
1955 H. Bang Sørensen og
G. K. Sørensen
1963 H. Bang Sørensen (eneejer)

BYGNINGER

Bondegård

Hovedgården oprettet
Tofløjet bindingsværkshoved-
bygning i et og to stokværk
på voldsted

1662 To bindingsværkshuse i et
stokværk
Sidefløje opført i et stokværk

1886 Hovedbygningen grundigt
restaureret og ombygget
1886 - 88 Avlsgården ombygget i
grundmur
1889 Tårnet restaureret og forhøjet
ved F. Uldall

Avlsgården moderniseret

Hovedbygningen set fra sydøst (fot. Niels Elswing).

Linderumgaard

Ugilt sogn, Vennebjerg herred, Hjørring amt

Gården skal ved år 1300 have tilhørt hr. *Stig Pedersen Skovgaard*, der var høvedsmand for vendelbo skibereder (sysselflåden), og som tilføjede heroppe ejede gårdene Eskjær, Villerup og Boller, medens hans hjemstavn var på Sjælland, og han hørte til slægten Hvides berømmede æt. Fra ham kom gården til hans søn hr. Niels Stigsen, som levede ca. 1330 og byggede gården Egebjerg vest for Linderumgaard, og denne gård blev efter ham slægtens stamsæde, medens Linderumgaard arvedes af hans datter Kirsten, der var gift med *Otte Lunov*, som hun overlevede. De havde mindst to sønner og to døtre, og af disse arvedes en part af Linderumgaard af datteren Else Lunov, der var gift med *Jens Pedersen Taarnskytte*, som lidt efter midten af 1300-tallet ejede og beboede denne gård. En anden part af gården var gået i arv til Elses søster Nille, gift med *Jens Havel* til Villerup, og

HJØRRING AMT

»den tid, Jens Havel fornam, det Jens Pedersen Taarnskytte skulle have Else Ottesdatter til hustru, da solgte han Linderumgaard og Linderum fang til biskop Svend i Børglum, og bisp Svend besad godset til Jens Pedersen Taarnskytte med hjælp af hr. Vendelbo og flere venner købte det fra bispedømmet igen for guld og penge«. Denne handel, hvorved Jens Taarnskytte fik klosterets part af gården, må være foregået ca. 1380, og hr. Vendelbo var sikkert dronning Margrethes højt betroede mand Christen Vendelbo.

Jens Taarnskytte døde antagelig ca. 1410, og Else Lunov synes at have overlevet ham, thi først 1436 skiftede deres to sønner Johan og Christiern arven efter dem, og Johan, der boede i Dalsager i Ugilt, afstod til broderen Christiern Taarnskytte sin part i Linderumgaard med mølle, Smørkrogen i Ugilt og en del gods i andre sogne. Christiern Taarnskytte blev således enebesidder, men næppe helt eneejer af gården, idet der senere rejstes arvekrav mod ham fra fjernere slægtninge. På Viborg landsting klagede han ca. 1442 over, at hans ejendomsbreve var ham »svigeligen borttagne og forførte«, måske i bonderejsningen 1441. 1452 indværgede han gården og dens tilliggende med lovhævd. En proces afsluttedes først 1461, og den gav Chr. Taarnskytte medhold; men samme år døde han, over 70 år gammel.

Han var gift med Marine Vognsdatter fra Alsbjerggaard i Øster Han herred, med hvem han fik noget jordegods i Vendsyssel og en gård i Fleskum herred, og med hende havde han en søn og to døtre. Sønnen hed Staffen Christiernsen Taarnskytte, og han blev den følgende ejer af Linderumgaard og gods, deriblandt Haverholm i Vrejlev sogn, men da han tillige var præst i Ugilt, døde han ugift ca. 1481, og hans to søstre Anne, gift med *Jens Steen* til Vellumgaard i Rødning herred, og Kirsten, gift med *Jon Viffert* til Torstedlund, delte da Linderumgaard mellem sig således, at Jon Viffert fik den vestre halvdel og Jens Steen den østre, og der sattes gærde mellem dem.

Efter Jon Vifferts død 1495 kom hans halvpart af gården til sønnen Mogens Jonsen Viffert til Torstedlund, og 1502 skødede Jens Steens enke Anne Taarnskytte sin halvdel til sine sønner Christiern og Jørgen Steen, af hvilke Jørgen, der arvede Vellumgaard, 1503 solgte sin part af Linderumgaard til broderen, som 1515 skødede sin del til hr. Mogens' enke, fru *Karen Jensdatter Vognsen* til Boller og

Hovedbygningen på voldstedet set fra nordøst (fot. Holt & Madsen).

hendes børn. Med fru Karens datter Johanne Mogensdatter Viffert, død 1570, kom Linderumgaard til hendes ægtefælle *Claus Iversen Dyre* til Boller, død 1547, og 1574 til deres søn *Jens Clausen Dyre*, død 1587, der som ejer af Linderumgaard efterfulgtes af sin søn *Claus Jensen Dyre*, død 1610, og med hans eneste datter *Anne Clausdatter Dyre*, død 1634, kom gården 1630 til hendes ægtefælle *Folmer Urne* fra Fyn. I et synsvidne over Linderumgaard 1668 omtales, at der om gården var en gammel opkastet vold uden bygning på, og at gravene var »mest igen forfalden og forgroet«. Da der næppe har boet herskab på gården siden Taarnskytternes tid, ligger det nærmest at antage, at vold og grave var anlagt af dem. Det ret anselige anlæg er en såkaldt »herregårdsplads« af senmiddelalderlig type. Den yderste del af et bredt næs er i vest ved en grav skilt ud som en nogenlunde rektangulær borgholm, stor nok til at alle gårdens bygninger kunne

HJØRRING AMT

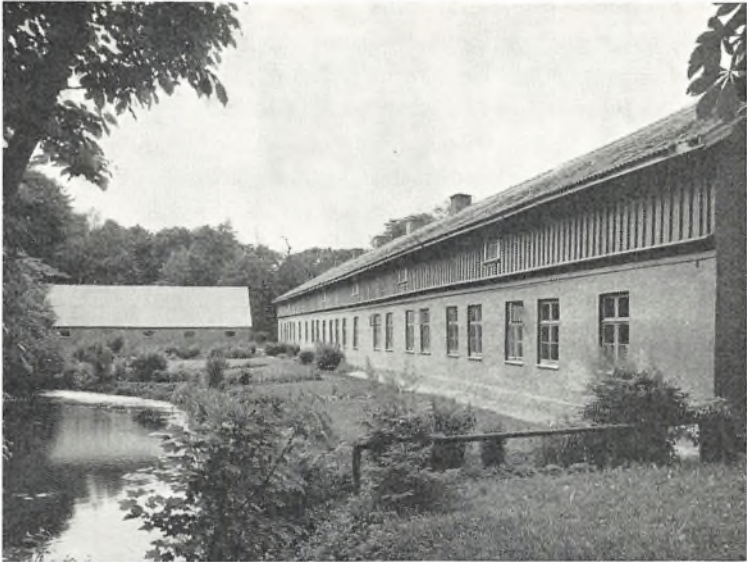
rummes der. Adgangen har sikkert altid været fra nord, hvor nu avlsgården er flyttet hen, så hovedbygningen nu ligger alene på det store voldsted. Graven er nu smukt oprenset.

I Kejserkrigen 1627-29 var Linderumgaard udlagt til underhold for Hauptmann v. Wachenheim af fodfolksregimentet ; men der høres intet om fjendens opførsel her og heller ikke under den svenske besættelse 1644-45.

Efter sin hustrus død på Linderumgaard 1634 giftede Folmer Urne sig med Dorte Nielsdatter Kaas, datter af den fallerede Niels Kaas til Birkelse, og dette styrkede ikke hans økonomiske forhold.

Af hans 1660 indsendte jordebog ses, at Linderumgaard var takseret til 19 tdr. 2 skp. htk., hvortil kom dens vandmølle, samt skov til 30 svins olden og gårdene Dalsgaard, Sindholt og Halvodde, der hørte under hovedgårdens takst, så dens htk. blev ialt 48 tdr. Dens tilliggende bøndergods udgjorde 157 tdr. htk., heri indbefattet 50 tdr. htk., som tilhørte hans datter Anne Urne, og dette gods lå næsten altsammen uden for Vendsyssel. Gårdens egentlige tilliggende var således godt 100 tdr. htk., der for størstedelen lå i Ugilt sogn, men noget i Tårs, Åsted og Gjør sogne. Af matriklen 1662 ses, at Linderumgaards udsæd var 12 tdr. rug, 6 tdr. byg og 16 tdr. havre, og høavlen var 50 læs. Borggården bestod af 3 huse, hvoraf de 2 var af bindingsværk og det ene klinet, og de var alle i ét stokværk. 1660 siger Folmer Urne, at det meste af godset var pantsat til fru Sophie Brahe til Odden for 2.200 rdl., og desuden havde han en gæld på 1.200 rdl., og da han døde 1663, havde han en gæld på 3.600 rdl. eller omtrent alt, hvad hans gods var værd.

Folmer Urne blev begravet i Ugilt kirke, og begravelsen blev bekostet af forvalter Laurids Madsen Bugge på Høgholt, der var en af hans store kreditorer. Ved skiftet efter ham 1665 blev Linderumgaard udlagt til en anden stor kreditor, *Erik Rosenkrantz* til Rosenholm og Høgholt, og til Folmer Urnes enke blev kun lidt spredt bøndergods i forskellige sogne ; men hun fik lov til at blive boende i Linderumgaards da faldefærdige rønner til sin død, vist 1672. Erik Rosenkrantz var heller ingen Krøsus, men måtte i tiden 1663 - 74 låne næsten 8.000 rdl. af sin rige ridefoged *Laurids Madsen Bugge* på Høgholt mod pant i en hel del jordegods, deriblandt hovedgårdene Skørtholt og

Avlsgården (fot. Niels Elswing).

Linderumgaard, hvilken sidste gård han 1668 tillige med mølle og afbyggere fik overladt som frit brugeligt pant, og kort før Erik Rosenkrantz' død 1681 fik han skøde på Linderumgaard med afbyggere, tilsammen $48\frac{1}{2}$ tdr. htk., samt noget bøndergods.

Ved pantsættelsen til ham 1668 blev der optaget syn over borggården, ladegården, møllen og skovene, og af synsforretningen skal anføres følgende: rollingshuset var 16 binding langt og med stolper på 6 alen, det var muret mellem stolperne og tækket med strå samt meget gammelt og forrådneth på træværket, så det kun vurderedes til godt 33 rdl. Et lille hus i borggården var 12 binding langt og havde kun 4 alens stolper, men det var tækket med tegl og ligeledes muret mellem stolper. Taget og træværket var meget forfaldent, så huset kun vurderedes til 12 rdl. Endvidere et andet lille hus, 11 binding langt og med 4 alens stolper. Det var også teglhængt, men af lerklining, og tømmeret var råddent, så det vurderedes kun til 8 rdl. Kornladen havde 10 gulve og $9\frac{1}{2}$ alens indre stolper; huset var muret mellem stolperne, men træværket var meget råddent; værdi godt 73

HJØRRING AMT

rdl. En gammel lade på 11 gulve var 17 binding lang; dette hus brugtes nu til stald og fæhus. Bjælkerne var af bøgetræ, og væggene var dels muret, dels klinet; men huset var så råddent, at det ikke kunne stå mere end et år; værdi godt 13 rdl. Et tørvehus var intet værd. Ialt takseredes gårdens bygninger kun til 140 rdl. Til gården var en stor abildhave med nogle få gamle pæretræer og 2-3 gamle æbletræer; de talrige øvrige frugttræer var ganske rådne. Linderumgaards skove bestod af bøgetræer samt nogle få ege ved abildhaven og takseredes for 70 svins olden. Møllen havde kun 2 ubrugelige stene. Norden for gården var der 1683 en brugelig teglovn med tegllade.

Laurids Madsen Bugge, der vist var fra Randersegnen, blev boende på Høgholt indtil 1691, da han flyttede til sin lille herregård Skørtholt i Åsted sogn, hvor han døde 1693, og hans søn *Henrik Bugge* blev hans bestyrer af Linderumgaard, som han 1689 vist blev ejer af, og han fik antagelig bygningerne fornyet. Gårdens besætning var på den tid 6 heste, 2 foler, 30 stude, 6 køer, 8 unghoveder og kalve, 24 får og lam og 4 svin. Henrik Bugge, der døde 1693 nogle dage efter faderen, købte til forskellig tid en del bøndergårde, som han lagde under Linderumgaard, og hans enke Beate Sophie Holst bragte denne gård til sin anden ægtefælle *Anders Pedersen Brønsdorff*, som 1709 solgte gården til *Henrik Sørensen Kierulf*. Sammen med Egebjerg og 208 tdr. htk. bøndergods blev Linderumgaard 1718 solgt ved auktion for 16.228 rdl. til *Christian v. Ginchelbergh* fra Boller, der med sin hustru, bispedatteren *Øllegaard Vilhelmine Thestrup*, førte et fornemt hus på Linderumgaard, som han i øvrigt bortforpagtede. Han solgte 1765 gården til præstesønnen fra Thisted *Sixtus Nicolai Cortsen*, der holdt en besætning her af 13 heste, 6 plage, 4 føl, 88 stude, 22 køer, 5 kvier, 2 tyre, 96 får, 11 væddere, 1 ged, 6 svin og 1 orne, og han drev vist schæferi på gården, hvortil der lå 179 tdr. htk. bøndergods, som brugtes af 61 gårdmænd, hvoraf 54 hoverigørende, og 38 husmænd. Efter Cortsens død 1775 sad hans enke *Anne Helvig Høyer* på gården, som hun solgte i året 1800 med ialt 256 tdr. htk. til godsslagteren, byfoged *Hans Jakob Lindahl*, der frasolgte fæstegodset og 1802 hovedparcellen med 20 tdr. htk. til landeværnskaptajn *Jens Fr. Schiern*, der 1825 måtte gå fra gården, som i de følgende år skif-

Dagligstue (fot. Niels Elswing).

tede ejer flere gange indtil prokurator Chr. Fr. Bang. 1832 fik skøde på den. 1853 købtes Linderumgaard af Rasmus Ludvig Riis på Høgholt, fra hvem den ved tvangsauktion 1859 for 60.000 rbd. blev overtaget af *Nationalbanken*. Banken byggede 1861 ny hovedbygning og solgte gården 1872 for 55.000 rbd. til Carl Julius Sønnichsen fra Oxholm, som samme år solgte den for ca. 65.000 rbd. til Valdemar Andreas Sundorph fra Haraldsmark, der 1875 solgte den for 116.000 kr. til A. Skriver, Ulstedbo, og han solgte den 1877 for 150.000 kr. til løjtnant Richard Bisgaard fra Odense, som 1881 skødede den for 127.000 kr. til *Bartholomæus Hasselbalch* fra Vestrupgaard, der frasolgte 7 fæstehuse med ca. 140 tdr. ld. for 14.000 kr. 1898 solgte han gården med ca. 17⁷/₈ tdr. htk. til sin brodersøn *Johannes Thorlund Hasselbalch* fra Aastrup, efter hvis død i 1947 godset arvedes af hans søn, *Karl Johannes Spärck Hasselbalch*. I 1898 var gårdens pris 90.000 kr. plus 19.000 kr. for besætning og løsøre. Senere er frasolgt 22 tdr. ld. til to statshusmandshuse og nogle engparceller og byggegrunde. 1921 brændte avlsgården, der genopførtes i

HJØRRING AMT

tre længer, men den brændte igen i 1958, hvorefter genopførelsen blev ledet af professor A. Wagner-Smitt. Terrænet er en del bølget og for størstedelen sandmuldet. Besætningen, der er af Jersey-race og indført fra Jersey i 1898 og 1901, består normalt af 100 malkekøer, 3 tyre og 110 stykker ungvæg. Svineholdet er 45 søer med fedegrise.

Det samlede areal er nu 430 tdr. ld., hvoraf 250 er ager og 116 skov og plantning. Hovedbygningen er restaureret og moderniseret i 1961 ved arkitekterne Chr. Gaarden og William Petersen.

C. KLITGAARD

EJERE

ca. 1300 Stig Pedersen Skovgaard
ca. 1330 Otte Lunov
ca. 1361 Jens Pedersen Taarnskytte
og Jens Havel
ca. 1481 Jens Steen og
Jon Viffert
1515 Karen Jensdatter Vognsen
ca. 1530 Claus Iversen Dyre
1630 Folmer Urne
1665 Erik Rosenkrantz

1681 Laurids Madsen Bugge
1689 Henrik Lauridsen Bugge
1693 Anders Pedersen Brønsdorff
1709 Henrik Sørensen Kierulf
1718 Chr. v. Ginchelbergh
1765 S. N. Cortsen
1775 - 1859 Forskellige ejere
1859 Nationalbanken

1872 - 81 Forskellige ejere
1881 B. Hasselbalch
1898 J. Th. Hasselbalch

1947 K. J. Spärck Hasselbalch

BYGNINGER

1668 Hovedbygning og avlsgård
gamle bindingsværksbygninger

ca. 1690 Bygningerne fornyet (?)

1861 Hovedbygningen fornyet

1921 Trelænget avlsgård opført efter
brand

1958 - 60 Avlsgården genopført ved
A. Wagner-Smitt efter brand

1961 Hovedbygningen restaureret
ved Chr. Gaarden og
W. Petersen

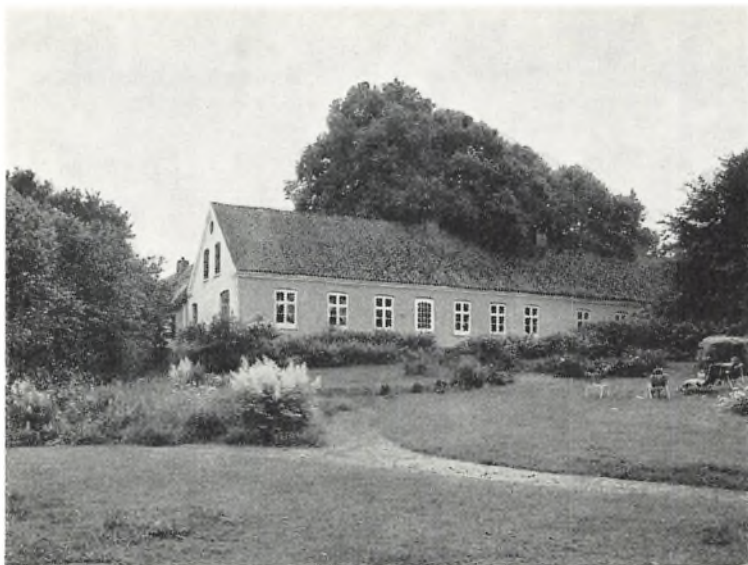
Hovedbygningens midterparti set fra syd (fot. Niels Elswing).

Skaarupgaard

Tolne sogn, Horns herred, Hjørring amt

Det vildsomme bakkeland mellem Gærum og Tolne hørte endnu for få generationer siden til landets mest øde og ugæstfri egne. Lyngklædte højsletter, gennemskårne af dybe slugter, i hvis snævre bund ellekrat og pur af eg og bøg fortalte om de ødelæggelser, de engang så vældige skove var blevet udsat for, mødte øjet. Bosættelsen er her sket spredt, i enkeltgårde, og de få landsbyer må tænkes opstået ved senere delinger af særbrugsgårdene.

Det »Skordorp«, der 1419 på skiftet efter den mægtige hr. *Niels Ovesen (Panter)* til Asdal og hans hustru Johanne Andersdatter (Stenbrikke) blev udlagt til svigersønnen, rigshofmesteren hr. *Anders Jacobsen (Jepsen) Lunge* til Basnæs, er antagelig den nuværende Skaarupgaard. Efter at være nævnt denne ene gang i middelalderen

Hovedbygningen set fra haven (fot. Niels Elswing).

dukker den først atter frem 1546, da *Poul Vinter* skøder gård og mølle til sine søstersønner *Christian Christensen* i Skaarup og *Jens Christensen* til Egaas (Bindslev sogn).

1568 nævnes *Christopher Pedersen* i Skaarup, som dog næppe på denne tid har været stort mere end en almindelig selvejer-bondegård. Som adelig hovedgård møder Skaarupgaard os først, da den i begyndelsen af 1600-tallet var i admiral *Jørgen Ornings* eje. 1638 skrev han sig til Skaarupgaard, hvis hartkorn da var 51½ tønder. Slægten hørte til den vendsysselske lavadel og sad igennem mindst seks generationer, indtil 1689, på den lille hovedgård Eget i Skaarupgaards nabosogn i syd, Skærum.

Allerede under de Wallensteinske troppers besættelse af Jylland 1627 - 29 synes Skaarupgaard at være blevet anset for en hovedgård, idet en del af den kejserlige stabschef, oberst Melchior von Hatzfeldts livkompagni garnisoneredes hér, hvilket skovene fik at føle. Om *Jørgen Ornings* bestræbelser på at konsolidere Skaarupgaard som hovedgård har vi i øvrigt et interessant vidnesbyrd i et brev af 6.

maj 1636, hvori han forpligter sig og sine arvinger til at levere sognepræsten i Elling to tdr. rug, to tdr. byg og fire tdr. havre årlig inden jul, »eftersom jeg har ødelagt en ganske hel by ved navn Skaarup til min hovedgård Skaarup, på det at min sognepræst ikke skal miste sin rettighed« (tienden). Den omtalte »ødelagte by« har dog næppe bestået af mere end et par gårde; ifølge matriklen af 1688 udgjorde Skaarupgaards hovedgårdstakst kun ca. 22¼ tdr. htk., og det dyrkede areal var 204 tdr. ld. Dertil kom en afbyggergård på 11¾ tdr. htk. I sine to ægteskaber (med Sophie Basse og Lisbeth Rodsteen) havde Jørgen Orning sønnen Vil og fire døtre; ved hans død 1644 overtog enken og børnene i forening gården; men efter Vils død senest 1658 samlede svogeren *Mogens Krabbe* gården. Han faldt imidlertid 1676 som ritmester ved Halmstad, og i de følgende år blev det broderen, gehejmeråd Otte Krabbe til Holmegård, den fremtrædende godssamler og embedsmand, der administrerede arven for de seks umyndige børn. Det var svære tider for landbruget, og efter forordningen af 1682, der satte et godstilliggende på 200 tdr. htk. inden for 2 miles afstand som betingelse for sædegårdsfriheden, måtte Skaarupgaard som mangen anden lille jysk hovedgård give op. 1686 opsagde Otte Krabbe hovedgårdsfriheden på sine broderbørns vegne, og med Skaarupgaards selvstændighed var det nu for lange tider ude; som bondegård solgtes den 1687 til den tidligere foged på Eskjær, *Rasmus Jørgensen* i Dal. 1693 solgte *Christen Lauridsen* den til kommandør *Otte Arenfeldt* til Lerbæk, under hvilken gård den hørte som ladegård lige til 1794, da præsidenten i Kristiania, Marcus Gjøe Rosencrone for 4.200 rdl. solgte Skaarupgaard til forvalter på Sæbygaard *Boe Johannesen Møller*, fra hvem den 1799 for 5.500 rdl. gik videre til *Peder Hansen Milling*. Gårdens dyrkede areal var 272 tdr. ld. foruden 397 tdr. ld. overdrev.

Under landbrugskrisen måtte Milling give op på grund af skatte-restancer; *statskassen* overtog 1824 ejendommen, som den drev til 1835, da den med Tolne kirke og Bangsbo strøgods for 12.600 rbdl. sølv solgtes til købmand C. Sørensen og procurator Ferdinand Chr. Rørbye i Frederikshavn. 1837 videresolgte de selve gården for 4.000 rbdl. til Poul Møller i Elling mølle, fra hvis søn den 1857 kom til Chr. Fr. Ingerslev. Efter endnu et par ejerskifter erhvervedes gården

HJØRRING AMT

1874 af forpagter på Sæbygaard *O. L. Bang*, der gjorde meget for ejendommen og bl. a. indledte tilplantningen af hedebackerne. Alle-rede i 1880'erne solgte han dog gården til prokurator *E. K. Jørgensen*, hvorefter den tilhørte *F. N. Westengaard* (1885) og sønnen *J. Westengaard* (1894). 1913 købtes gården af *Niels Andersen*, hvis søn *Knud Andersen* 1961 solgte Skaarupgaard til direktør, ejendomsmægler *N. S. Høm*, der er efterkommer af *O. L. Bang*. Den noget forsømte gård er blevet gennemgribende moderniseret, og foruden Skaarup-gaards 550 tdr. ld., hvoraf de 280 er skov, har direktør *Høm* i nabo-laget erhvervet *Skjorbækhede*, *Spanghede* og *Katsig* med i alt ca. 250 tdr. ld., foruden *Enggaarden* i *Astrup* med 335 tdr. ld.

Den lave, trefløjede hovedbygning, der ligger kønt inde i skoven, er vistnok opført af *Milling* i begyndelsen af forrige århundrede; sidefløjene er delvis af bindingsværk og muligvis ældre. Gården hærgedes af brand 1877 og blev derefter gennemgribende fornyet af *Bang*, der i den lave fronton over hovedindgangen anbragte sit våben. Over de lave, hvidkalkede længer hvælver fem store linde deres kroner og giver hele anlægget en fin, gammel stemning.

FLEMMING JERK

EJERE

Niels Ovesen (Panter)
1419 Anders Jacobsen Lunge
Ukendte ejere
ca. 1540 Poul Vinter
1546 Chr. og Jens Christensen
1568 Ch. Pedersen
Ukendte ejere
1600 tallets beg. Jørgen Orning
1658 Mogens Krabbe

1687 Rasmus Jørgensen
Chr. Lauridsen
1693 Otte Arenfeldt (under Lerbæk)
1794 Boe Johannesen Møller
1799 Peder Hansen Milling
1824 Staten
1835 - 74 Forskellige ejere
1874 O. L. Bang

1880'erne - 1961 Forskellige ejere
1961 N. S. Høm

BYGNINGER

Hovedgården oprettet

1886 Hovedgården nedlagt

Hovedbygningen opført (?)

1877 Hovedbygningen brandhæret
og fornyet

Gården moderniseret

Hovedbygningen set fra nordøst (fot. Niels Elswing).

Bangsbo

Frederikshavn, Horns herred, Hjørring amt

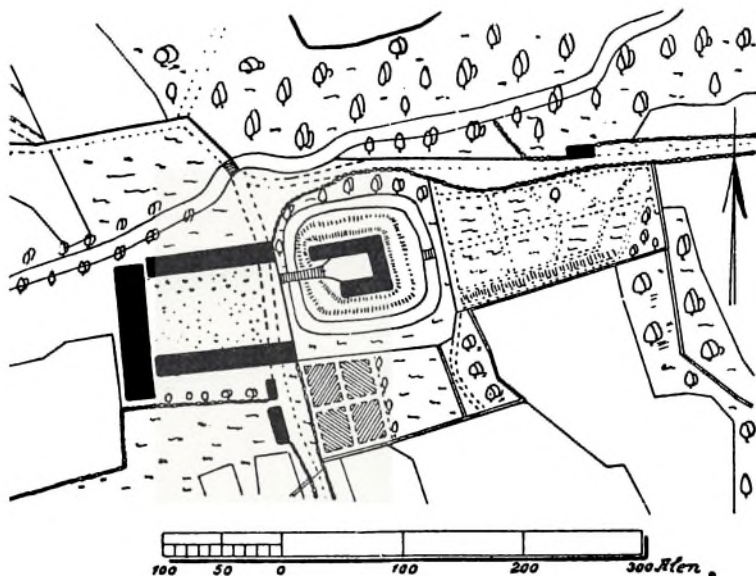
På Bangsbo, som på mange andre danske herregårde, har i sin tid dørene gæstfrit stået åbne for husets kunstner venner. Gårdens litterære guldalder falder endda indenfor mands minde, i årene omkring 1900, dengang husherrens københavnske vennekreds, tidens mest fremragende skønånder, holdt til på det gamle herresæde. En af kredsen, ingen ringere end Herman Bang, har skildret Bangsbo i denne periode. Men skønt han selvfølgelig med sin tyrkertro på Bangslægtens ælde og afstamning fra Hviderne ikke kan lade være med at spekulere lidt over selve navnet og dets oprindelse, så har han heldigvis ikke beskæftiget sig med gårdens ældre historie. Ellers kunne det være svært nok at skulle følge efter ham. På én vis er det nu heller ikke let at konkurrere med den forfatter, der virkelig har villet

fortælle om Bangsbo gennem tiderne, for han har i udstrakt grad ladet fantasien løbe af med sig, og ikke holdt sig til de faktiske oplysninger, som desværre også er fåtallige nok.

Navnets efterled, et oprindelig -bod, viser hen mod gårdens beliggenhed, gemt bort i en ådal, mellem høje bakker, klædt med skov og lyng og kendt for deres skønhed, men ikke mere end en fjerdingvej fra Kattegat eller, som man i gamle dage sagde, Østerhavet. Og strandens nærhed har præget bebyggelsen på gårdens grund. Den har vel først været boder, små fiskerhuse, som det var tilfældet med Gaardbogaard længere mod nord. Man ved ikke, om Johannes Værkmester de Bangsboodh, som 1364 skrev sig til Bangsbo, var gårdens ejer eller måske Børglum Klosters lensmand, for blot en god meneskealder senere bevistes det, at den skov, som udi gammel tid har heddet Laner mark og nu kaldes Bangsbod, hører med al sin retlighed til *Børglum Kloster*. Flere andre breve i klostrets arkiv gik ud på at værne retten til gården. Den var af temmelig stor betydning, for den var en af klostrets fire skattefri sædegårde, og ud for dens strand lod Børglum-provsterne bygge flere ålegårde, ligesom her også fandt saltudvinding sted. Endnu 1501 lod klosteret tage lovhævd på Bangsbo og to saltkedler. Med reformationen hjemfaldt Børglum Kloster og dermed Bangsbo selvfølgelig til *kronen*, og så ved man ikke mere om den, før de tre Bangsbogårde i 1573 bortmageskiftedes. Bangsbogaard og Vester Bangsbo kom til *Otte Banner* til Asdal, mens hans søster fru Magdalene Banner til Baggessvogn fik Østergaard. De to sidstnævnte gårde regnedes siden under Flade by. Et kongebrev måtte nogle år senere tilholde Otte Banner også at lade sin søster få del i den fælles skov. Bannerslægten var fra gammel tid en af de mest fremtrædende herremandslægter i Vendsyssel, og såvel Otte Banner som hans efterfølgere på Bangsbo erhvervede senere mere gods til den ny sædegård. Hans ægtefælle, den bekendte eller berygtede Ingeborg Skeel til Voergaard, var heller ikke uden midler. Børn havde de derimod ikke, og efter hendes død i 1604 splittedes deres godser. Bangsbo og Asdal kom til *Otte Skeel* til Hammelse, en rig og anset mand, meget brugt i statstjenesten, både som lensmand og diplomat. Han døde på sit lensslot Aalborghus i 1634, mens hans hustru Birgitte Lindenov, søster til den rige Hans Linde-

Bangsbo, set fra vest (fot. Niels Elswing).

Beliggenhedsplan for 1834.

nov på Hundslund, døde på Bangsbo, hvor hun havde boet som enke, og hvor slægt og naboer fra snart alle Vendsyssels herregårde var stimlet sammen på den sædvanlige måde omkring hendes dødsseng i efteråret 1648. Deres søn Christen Skeel fik Hammelse og Bangsbo. Efter den traditionelle udenlandsrejse havde han et par år gjort tjeneste i kancelliet, fik ellers ikke offentlige hverv og døde ugift i 1670. Bangsbo tilfaldt så søsteren Karens børn med Sten Bille, Sorte Sten Bille, som han kaldtes, for at skelne ham mellem de seks, der på samme tid bar dette navn. Karen Skeel havde redet til barsel på Bangsbo samme år, som moderen døde, og født sin ældste søn Christian Frederik, der dog faldt fra, inden han kunne tiltræde arven. Af hans brødre afkøbte *Otte Bille* de to andre Holger og Albert, den sidste den berygtede drukkenbolt fra Langholt, deres arveparter, men blev allerede 1674 dræbt i en duel i Viborg. Så arvede Holgers sønner Bangsbo og besad den i fællig, indtil den ene, Henrik Bille, udkøbte Sten, Christian Frederik og Otte, og derpå i 1704 solgte gård og gods til *Otte Arenfeldt* på Knivholt. Dennes søn Lage Beck Aren-

HJØRRING AMT

Hovedbygningen set fra øst (fot. Niels Elswing).

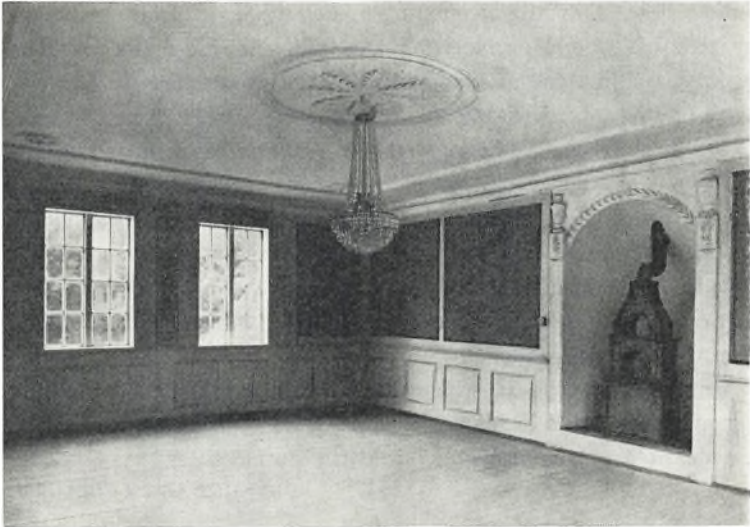
feldt var den sidste ejer af den gamle danske adel. Hans enke Anne Sophie Pax fra Sæbygaard solgte 1744 til forpagteren *Jens Nielsen Møller*, hvis svigersøn *Lorents Simonsen Klitgaard* og dennes søn *Jens Klitgaard* ejede godset indtil 1810.

Bangsbos tilliggende udgjorde ved salget i 1744 36 tdr. htk. hovedgårdstakst og 219 tdr. htk. bøndergods. Ved matrikuleringen i 1662 havde godset været noget større, alt i alt ansat til henimod 400 tdr., selve hovedgården til 53. Dengang hørte 45 gårde i Flade, Åsted og Gærum sogne, samt nogle og tredive gårde, bol og huse i Børglum herred under gården. Og endvidere lå Hirsholmene, som oprindeligt havde tilhørt kronen, og hvorpå Otte Skeel havde bygget en kirke, til Bangsbo. På selve hovedgårdens grund var der ved Bangsbostrand bygget en del huse, men Bangsbos ejere havde også bidraget til bebyggelsen af fiskerlejet Fladstrand, der skulle blive til købstaden Frederikshavn, og som dels lå på Bangsbos, dels på Knivholts grund. Allerede før salget fra kronen havde Bangsbo her haft en halv snes strandbyggere, og siden havde Otte Skeel ladet bygge både korn- og

pakhuse på stedet, ligesom gadehusenes antal stadig forøgedes. Otte Arenfeldt, som ejede både Knivholt og Bangsbo, bestemte imidlertid, at Fladstrand sammen med Knivholt skulle tilfalde sønnen Hans Lorens Arenfeldt. Iøvrigt var bebyggelsen på Bangsbo gods jo som andre steder i Vendsyssel især enligt liggende gårde mere end landsbyer, og hovedgårdens drift var som sædvanlig dengang lagt an på studeopdræt og baseret på bøndernes hovarbejde. Ingen af delene ville efterhånden rigtigt svare sig, og det var et tidens tegn, når allerede Jens Klitgaard i 1797 fik kgl. bevilling til at måtte bevare sædegårdsfriheden, selvom bøndergodset frasolgtes. Det var da også betydelig formindsket, til 159 tdr. htk., da Bangsbo i 1810 solgtes til Maria Elisabeth v. Angersbach, som imidlertid allerede efter to års forløb atter afhændede godset, til Johannes Møller, og nu var det snart ude med hovedgården som sådan. Ikke alene blev bøndergodset skilt fra, ejeren fik i 1819 også tilladelse til at udstykke selve Bangsbogaard i ikke mindre end 163 parceller, af hvilke han siden, i 1834, solgte hovedparcellen med 17 fæstehuse — resten af det fordums anselige bøndergods — til kammerråd Hans August Bie. Efter hans død 1849 solgte børnene 1852 gården til en major E. F. Michaelsen, der imidlertid straks afstod den til forvalter Dietrich Görtz. Denne besad Bangsbo indtil 1874, da den kendte ingeniørkaptajn, folketingsmand og hofjægermester *Lauritz Christian Nyholm* købte den. Han havde i sin tid været beskæftiget med anlægget af Dybbølskanerne, havde siden arbejdet ved Suez under selve Lesseps og med projektering af jernbaner i Grækenland, og han fik herhjemme koncession på jernbanen Kalundborg-Holbæk, mens hans forskellige planer til havneanlæg på Jyllands vestkyst ikke lod sig gennemføre. I de få år, han ejede Bangsbo, ombyggede han udlængerne, og han skal også have haft tegningerne til hovedbygningen færdig, da han døde i 1882. Bangsbos tilliggende blev nu atter formindsket; arvingerne solgte i 1884 vandmøllen med 18 tdr. ld. til Frederikshavn kommune, og selve gården fik *Carl Vilhelm Theodor Heiberg*, der efter en kort årrække overdrog den til den siden bekendte *Johan Knudsen* med den gennem årene ret svingende politiske indstilling. I hans tid var det, Bangsbo blev samlingssted for hans store vennekreds af digtere og kunstnere. Herman Bang har givet en morsom skildring af sit før-

ste indtryk af gården, da han var kørende ud for at se på den, inden købet endnu var bestemt. Han »troede ikke sine Øjne, og at det kunde være en Hovedgaard. Saadan en Rønne det var — med Døre klistret ind, hvor der skulde være Vinduer og Stivere sat op ad den ene Længe og Høluge i Stuehusets ene Gavl og Elendigheden kiggende ud ad Ruderne, der var skæve.« Om det nu virkelig var så slemt, så blev der i hvert fald intet sparet for at skabe noget bedre. »Først rejstes Huset, Malere, Bygmestre, Keramikere kaldtes til. Clausen, Bindsbøll og Ring færdedes og syslede og rodede baade i Gaard og Længe. Der gravedes i Kældre, og der rejstes Mur. Møbler blev tegnet, og Vægfriser blev skabt. Men var der noget gammelt, der duede, blev det hæget og bevaret. Da reddedes Billardsalonens skønne Empire Døre med de haandgjorte Metalzirater, et Par af de dejligste i Landet. Slet intet skulde være »stort« — det vilde Johan Knudsen ikke. Men alt var sjældent, som det virkelig skønne er«. Den sidste lidt hasarderede påstand og tanken om smagsændringen siden dengang, det var jo i klunketiden, får en til at frygte, der var lidt rigeligt med kruseduller efter nutidens opfattelse, skønt Herman Bang videre forsikrer: » I hvert Rum — de Rum, som et helt Slægtleds Kunstnere skulde lære at elske som et Hjem — skabtes der Linjer og Enhed og Ro«. Og han skildrer kredsen på Bangsbo, Ove Rode — husherrens medredaktør fra bladet København — Gustav Wied, Sophus Schandorph, ægteparret Peter og Betty Nansen og endnu flere.

Bangsbos litterære periode var forbi, da Johan Knudsen i 1909 skilte sig af med gården, solgte den til et konsortium, der yderligere udstykkede den. »Pikkerbakken« skænkedes til Frederikshavn kommune, og Bangsbo var reduceret fra 525 tdr. ld. til 220 tdr. ld., da den i 1910 blev købt af P. Jensen. Siden har den haft adskillige ejere, der følgelig hver for sig kun har rådet kort. W. Jørgensen var besidder 1912 - 17, hvorefter generalkonsul Pay købte den for 200.000 kr. og allerede næste år solgte den til direktør O. Biegler for det dobbelte beløb. Biegler gik imidlertid fallit, så Pay måtte overtage gården igen og ikke opnåede slet så høj pris, nemlig 265.000 kr., da han året efter solgte den til Chr. Nielsen, senere ejer af Lerbæk hovedgård. Han købte gården uden avl og besætning, men fik, da han fire år senere afhændede den med fuld besætning, avl og inventar, kun 195.000 kr.

Sal på første etage (fot. Holt & Madsen ca. 1944).

Den næste ejer var læge H. Nat. Smidt, tidligere Java, og fra hans efterfølger N. A. Sørensen måtte Jydsk Landhypotekforening overtage gården, som i 1928 mageskiftedes til baron Haxthausen mod hans Eltangaard ved Kolding. Han sad ved Bangsbo i 11 år, og efter 1939 - 41 at have været ejet af Gunnar E. Christensen kom Bangsbo i 1941 til læge K. Normann-Petersen med ialt 200 tdr. ld. 1945 overtog Frederikshavn kommune Bangsbo med et tilliggende på 84 tdr. ld. ager og 72 tdr. ld. skov og indrettede 1948 hovedbygningen til museum.

Ved denne sidste overtagelse var gårdens nærmeste omgivelser, park og have, anlagt af Johan Knudsen, et helt vildnis, og endnu er kun haven inden for voldgraven omkring hovedbygningen bragt helt i orden. I august 1942 styrtede den store stråtakte bindingsværksklade sammen i en storm. Den dominerede helt gårdens udseende, men blev genrejst i sin oprindelige skikkelse med støtte af staten. Har traditionen ret, når dens alder opgives til over 300 år, skulle den altså være den samme, som stod på ladegården i 1662, sammen med to fæhuse, alle »muret mellem stænger« og tækket med strå. De to stalde er nu begge opført af kamp med tag af pandeplader. Danske Atlas vil imid-

HJØRRING AMT

lertid vide, at Jens Møller omkring midten af det 18. århundrede ombyggede både borg- og ladegård. Den ældre hovedbygning var efter beskrivelsen fra 1662 af bindingsværk, et anseligt anlæg, fire længer, alle i to stokværk. Jens Møllers trefløjede borggård fik kun én etage. De to knægtbyggede bindingsværksfløje står stadig, men midtlængen er i det 19. århundredes begyndelse omsat med grundmur, og fra samme tid stammer værelsernes udstyr i nyklassisk stil. Bygningerne er i den seneste tid blevet gennemgribende restaureret. Bangsbo har således i det hele præg fra de nyere tider, og kun gravene, der endnu helt omgiver hovedbygningen, drager tanken hen på, at gården engang var et adeligt herresæde.

I nutiden er der ikke synlige spor af den vold, som efter planen gengivet side 241, i ældre tid lå på selve borgbanken og som kunne antyde, at denne er af senmiddelalderlig oprindelse.

MOGENS LEBECH

EJERE

Børglum Kloster
1536 Kronen
1573 Otte Banner
1604 Otte Skeel

1671 Otte Bille
1704 Otte Arenfeldt
1744 Jens Nielsen Møller

1778 Lorents Simonsen Klitgaard
1810 - 74 Forskellige ejere
1874 L. Chr. Nyholm
1884 C. V. Th. Heiberg
1891 Johan Knudsen
1909 - 45 Forskellige ejere
1945 Frederikshavn kommune

BYGNINGER

1662 Firfløjet bindingsværksanlæg i to stokværk og trelænget ladegård omgivet af grave

ca. 1750 Trefløjet hovedbygning opført i bindingsværk

Midtfløjen omsat i grundmur
Udlængerne ombygget

1942 Bindingsværksladen genopbygget

1948 Indrettet til museum
1963 Hovedbygningen restaureret

Hovedbygningen set fra sydøst (fot. Niels Elswing).

Knivholt

Flade sogn, Horns herred, Hjørring amt

Knivholts historie kan ligesom flere andre vendsysselske herregårdes føres tilbage til 1419. Den var iblandt det jordegods, som svogrene Bonde Due og *Anders Jacobsen Lunge* skiftede, arv efter deres svigerfader Anders Nielsen Panter og dennes forældre *Niels Ovesen* og fru Johanne. Hovedsædet Asdal med to trediedele af det tilliggende gods tilfaldt Bonde Due, »Knyfholt« med resten blev Anders Jacobsens arvelod på hustruens vegne. Ægteparret var barnløst, og siden er ejendomsforholdene ikke så klare. Gård og gods er vistnok blevet delt mellem flere arvinger. De bevarede brevuddrag er ikke særlig meddelssomme. 1484 påstod hr. Engelbrecht Bydelsbak at have arvet rettighe-der i Knivholt efter sin datter Christine, der havde været gift med Oluf Lunge til Odden. Dennes fader af samme navn, Anders Jacobsens fættersøn, havde 1457 skrevet sig til Knivholt. En anden svigersøn

HJØRRING AMT

Axel Lagesen Brock fik fuldmagt på hr. Engelbrechts vegne. Han var gift med Ellen Lunge, Anders Jacobsens broderdatter. Omkring midten af 16. århundrede ejedes godset af en anden broderdatter Elsebe Tygesdatter Lunges dattersøn *Mogens Juel*. Han skænkede med sin hustru Inger Tidemandsdatter grunden til det 1565 oprettede Sæby hospital, og en klokke med hans navn kalder stadig folk til Flade kirke. Også hans søn af samme navn, den ugifte Mogens Juel, havde Knivholt, en mand, hvis økonomiske forhold ikke var gode, måske lige så slette som svogerens, den dybt forgældede Tyge Eriksen Krabbe, af hvem han købte Bustrup gård og gods for at redde det fra kreditorerne. Transaktionen var lovmedholdig nok efter rettertingets dom, hjalp imidlertid ikke stort, for snart efter døde Mogens Juel. Og Knivholt var på grund af hans egen uheldige status blevet overtaget af Ingeborg Skeels dødsbo. Hendes hovedarving, *Hans Axelsen Arenfeldt* til Rugaard fik på skiftet udlagt ikke mindre end tre hovedgårde med ugedagstjenere og gods, nemlig Ullerupgaard i Thy, og i Vendsyssel både Voergaard og Knivholt. Delingen af den store arv gav naturligvis anledning til adskillige processer. Hans Axelsen havde lukket munden for højt op, når han også krævede sin søster Margrethes arvelod udlagt. Ikke for hendes skyld, nej hun havde forskærtset sine rettigheder ved at løbe af lande med en studenter, og det kunne ikke hjælpe hende, at de siden levede som skikkelige ægtefolk i Norge. Hans Axelsen påstod sig efter loven selv berettiget til som søsterens værge at besidde hendes ejendomme, men da hun i sin tid ikke var blevet strengt nok behandlet, ikke efter forskrifterne havde været »indemuret«, og da han forresten heller ikke på hendes vegne havde deltaget i udgifterne til Ingeborg Skeels begravelse, så blev hans krav underkendt. Hans Axelsen døde 1611, og Knivholt kom til sønnen, den ikke for sine dyder bekendte Niels Arenfeldt. Hans salg i 1630 af godset til Otte Marsvin gik tilbage igen, men et par år senere måtte han overdrage det til sin svigerfader *Hans Dyre*. Ikke med sin gode vilje, det var nemlig, fordi han ikke efter aftale havde sørget for at tilfredsstille svigerfaderens kreditorer, mens denne holdt hus i Norge, så Hans Dyre efter hjemkomsten måtte sælge sin eneste sædegård Viskum og rejse sag mod svigersønnen. Skønt denne i alenlange indlæg hævdede, at det tværtimod var

Luftfoto af hovedbygning og avlsgård set fra vest (fot. Helmer Frederiksen 1944).

ham, der havde hjulpet den i bundløs gæld nedsunkne Hans Dyre, gik dommen ham imod. Deres familieforhold var i det hele taget hyggelige. Et par år senere beklagede Hans Dyre sig til kansleren Christian Friis over svigersønnens mishandling af datteren, hans eneste barn, og hvorledes hun med »mange og dejlige« børn måtte leve i armod. Om det dog ikke var muligt, at de kunne blive adskilt? Og lejligheden kom. For i 1640 sad Niels Arenfeldt anholdt på Koldinghus, og Hans Dyre mødte i retten for sin datter og anklagede svigersønnen for at have villet forgive hende! Engang, de stod for at skulle rejse til Ullerupgaard, havde Niels leveret hendes pige en buddike med noget hvidt pulver i, og derhos bedet hende, at hun deraf skulle tage tre knivsodde fulde og komme i fruens melgrød, »så meget hun på en tid kunne fortære, på det at hun ej skulle dø så hurtigt, men ligge en dag eller fire og pines!« Så kunne hendes fader selv bagefter gøre hendes begravelse! Og derpå skulle han have samme omgang! Det onde anslag eller et følgende af samme art lykkedes ikke, fordi både pigen og drengen, som Niels ville købe til ugeringen, i stedet for gik til fru Karen. Og de stod ved deres vidnesbyrd under processen, i modsætning til to præster, som havde hørt deres angivelse og ynkeligt hævdede, at de ikke havde lagt mærke til, hvad der var blevet sagt ved den lejlighed! Niels Arenfeldts benægtelse nyttede

Hovedbygningen set fra nordvest (fot. Niels Elswing).

alligevel ikke noget, så meget mindre, fordi der også blev fremlagt nogle breve fra ham »hvorudi mange letfærdige, forargelige og fast gudsbespottelige ord«. Han blev efter gammel sædvane dømt til at skulle sværge sig fri fra sigtelsen med 12 mededsmænd og blev på den måde ikke ene om sin ulykke. For selvom det lykkedes ham at samle de 12 adelsmænd, skønt ingen af dem var højættede og enkeltes adelsskab omtvistet nok, »en hob hundsfotter, skrattinger og skælmer«, kaldte Christian IV dem, så blev deres ed siden underkendt på herredagen, og de blev alle som en forvist fra landet sammen med ham selv og hans ældste søn, som også havde været en af »lovsmændene«. Christian IV's uforgribelige mening havde ellers været, at der »var sket hannem, hans børn, slægt og venner en stor nåde, om han havde mistet hovedet for den uhørt ugudelige og mere end barbariske gerning, han havde gjort imod sønnen, der han kom hannem til at sværge på det, som hannem umuligt var at vide — thi dermed var han glemt«. Der var da heller ikke tale om nåde, før Frederik III kom på tronen. Da indgav den »fattige uforsørgede mand« ansøgning

om at »måtte se og omgås sine mange sørgende fattige børn, slægt og gode venner og nyde sit fædrene lands jord til at hvile sine ben udi«, og det blev ham endelig tilladt at vende tilbage. Han fik 1669 sit sidste hvilested i Åsted kirke, hvor også hans hustru blev begravet. På Åsted kirkegård findes endnu et stort stenmonument over Niels Arenfeldt og hans efterslægt, der ligeledes blev gravsat i kirken, i et 1695 indrettet åbent kapel. Dattersønnen Otte Arenfeldt havde ikke alene ladet male sin frues og sit eget »skilderi fast i fuld corpus«, men også hele fundatsens ordlyd, med den truende slutning: Hvo herimod handler, over dem ønskes timelig ulykke og evig forbandelse. Allerede i det 18. århundrede rejstes der indvendinger mod dette »anathema«, dengang uden resultat. Mere modig var man i det 19. århundrede. Her som andre steder blev den adelige begravelse indrettet til almindeligt ligkapel for sognet, og kisterne nedgravedes på kirkegården. En del indskriftsplader er dog havnet i Nationalmuseet.

Efter fru Karen Dyres død arvedes Knivholt af sønnen *Hans Arenfeldt*, der havde tjent under svenskekrigene, inden han blev overinspektør ved kunstkammeret, og efter hans død 1702 kom gård og gods til broderen, kommandør Otte Arenfeldt, der havde ført flere fregatter i Den skånske Krig. Hans søn Lage Beck Arenfeldt af hans første ægteskab med Agathe Lagesdatter Beck fik Bangsbo og Sæbygaard, mens en søn af andet ægteskab med Johanne Below Hans Lorentz Arenfeldt arvede Knivholt.

Gårdens bøndergods havde godt og vel den normerede takst, et par hundrede tdr. htk., samme størrelse som i 1662. Det lå navnlig i Flade og Åsted sogne, som almindeligt i Vendsyssel spredte enkeltgårde og mindre bol. Mest bemærkelsesværdig var bebyggelsen på Fladstrand, i 1662 godt og vel en snes fiskerhuse, som »haver ganske ingen sæd, men giver husleje eftersom de fisker til«. Af denne ringe begyndelse blev jo købstaden Frederikshavn. Endnu i 1707 kunne en 80-årig mand mindes, at der kun var fem gadehuse på Fladstrand, og at der så efterhånden af herremændene på Odden, Bangsbo og Knivholt var blevet bygget korn- og pakhuse. Hans Dyre havde selv ladet tømmer føre hjem fra Norge til »blokhuset«, og siden blev der bygget flere huse, hvis beboere alle var ugedagspligtige til de respektive herregårde eller dog måtte svare jordskyld af deres grunde, og takket være

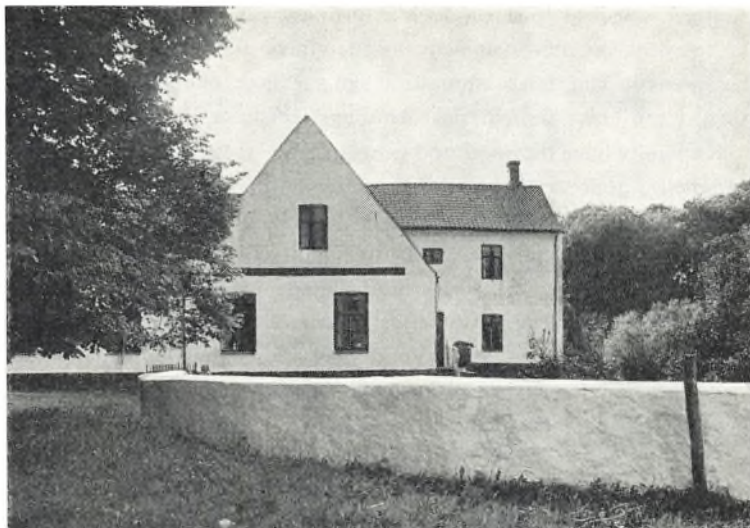
HJØRRING AMT

den fortræffelige havn blev det lille fiskerleje snart en farlig konkurrent til Sæby købstad, ja borgere flyttede derfra og slog sig ned ved Fladstrand, trods magistratens protester imod det og imod, at der overhovedet blev drevet handel ved Fladstrand. Også fæstningsværkernes anlæg virkede til byens opkomst, ligesom det gavnede at overfarten til Norge skete herfra, hvor Tordenskjold under den Store nordiske Krig havde sin operationsbasis. Alle Sæbys forsøg på at standse det fremblomstrende handelsliv var forgæves. Det hjalp heller ikke, at der indberettedes, at byen lå på privat grund og svarede ligeså meget i jordskyld, som kongen normalt fik af en større købstad.

Knivholts ejere bidrog deres til byens selvstændighed. Ikke blot optrådte deres fogder i retten for at værne indbyggerne og deres rettigheder, det var Otte Arenfeldt, som skænkede byggeplads og materialer til det kapel, som det var lykkedes at få kgl. bevilling til at lade opføre i 1686, og han opsatte forresten et epitafium til ære for toldereren Peter Wisberg, som havde gjort sig fortjent ved at skaffe penge til kirkebyggeriet. Knivholts ejere udlagde da også plads til en dansk »læse-, regne- og skriveskole«. Men samme Otte Arenfeldt, ejer af både Knivholt, Bangsbo og Lerbæk og dermed af hele Fladstrand, testamenterede byen til sin søn Hans Lorentz, og dennes enke Mette Bille afhændede 1748 hele etablissementet til en af »indvånerne«, Peder Hansen Høyer hed han, for omtrent 4.000 rdl. At han tjente 1.000 rdl. ved at videresælge til Joh. Andersen Gleerup, som endelig i 1772 overdrog grundene til de enkelte indbyggere, vedrører for såvidt ikke Knivholts historie.

Mette Bille solgte imidlertid også selve Knivholt gård og gods til den borgerlige forpagter *Christen Jensen Møenbo*, hvis enke Ellen Marie Olesdatter ægtede kommandanten i Fladstrand kaptajn *Peter Leth*. På auktionen efter hans død i 1792 købte *Jens Madsen Rosborg* godset — det var stadig af omtrent samme omfang, et par hundrede tdr. htk., hvoraf »det moderate hoveri forrettedes uden mindste modbydelighed«, påstodes der i auktionskundgørelsen, men da sønnen *Christoffer Madsen Rosborg* i 1853 solgte Knivholt, var det aller-meste af fæstegodset bortsolgt.

To generationer af slægten *Uldall* ejede dernæst gården, overauditør *Carl Vilhelm Uldall*, der havde købt den for 90.000 rbdll., og

Hovedbygningen set fra øst (fot. Niels Elswing).

dernæst sønnen Fritz Uldall. Han havde som marineløjtnant deltaget i krigen 1864 og tjente sig siden op til viceadmiral og chef for øvelseseskadren i årene omkring 1900. 1902 solgte han Knivholt for 230.000 kr. til inspektør *N. Rasmussen*. Der lå da ca. 800 tdr. ld., deraf 73 skov til gården, og med det samme areal og for den samme pris købte gæstgiver *C. G. Frederiksen* Knivholt i 1907. Hans fader havde i Fritz Uldalls ejertid været daglejer på gården, men siden slået sig op som kroejer, så han efterhånden kunne give hver af sine sønner et hotel eller en herregård.

Da avlsbygningerne på Knivholt var brændt i 1924, udstykkede han 240 tdr. ld. af jorderne til 18 husmandsbrug, lod den nuværende ladegård opføre og ombyggede hovedbygningen, hvorefter han overdrog gården til sønnen *Helmar Frederiksen* (død 1965), der fortsatte udstykningen, så den nu har ca. 450 tdr. ld., hvoraf de 80 er skov.

Dengang Knivholt i 1792 stilledes til auktion, var alle bygninger bindingsværk, skønt indrettet på det »allercommodeste«. Det er de tre sammenbyggede længer, der står endnu, vistnok opført omkring år 1700, nordfløjen dog med en nyere tilbygning. Tidligere var anlægget

HJØRRING AMT

firfløjet, således i 1662, da det ene hus også var »to lofter højt«. Både ladegård og borggård var dengang i temmelig forfalden tilstand, selve laden endda kun delvis »muret mellem stænger«, ellers med lerklinede vægge. 1861 blev de maleriske bindingsværkshuse omsat i grundmur.

Knivholts have derimod nød gennem lange tider stor anseelse. »Berømmelig, important, særdeles smuk og kostbar«, kaldtes den i auktionskundgørelsen 1692, og Danske Atlas ville vide, at dens lige næppe fandtes i Vendsyssel. Den var anlagt af Otte Arenfeldt og hans søn Hans Lorentz, men beskrives allerede i 1683 som en lysthave norden ladegården med tvende lyst-kvarterer, foruden køkkenhave og frugthave, samt en af de i Vendsyssel så sjældne humlegårde. En fiskepark var der også med karusser, ligesom der var ål og skaller i gravene omkring borggården, og gedder i et par damme. En liden skvætmølle ved gården kunne male til husbehov om vinteren.

Gravene er nu for størstedelen borte, men især fra haven virker Knivholts gamle hovedbygning med de mange gavle morsom og malerisk, ikke netop nogen utilgængelig barsk herreborg, men en jævn og fordringsløs, hyggelig dansk herregård.

MOGENS LEBECH

EJERE

Niels Ovesen Panter
1419 Anders Jacobsen Lunge
ca. 1428 - 1535 Mange parthavere
1535 Mogens Juel
1605 Hans Axelsen Arenfeldt
1632 Hans Dyre

1679 Hans Arenfeldt

1753 Chr. Jensen Møenbo
1774 P. Leth
1792 J. Madsen Rosborg
1853 C. V. Uldall

1902 N. Rasmussen
1907 C. G. Frederiksen

1965 H. Frederiksens dødsbo

BYGNINGER

1662 Fire bindingsværksfløje, den ene i to stokværk

ca. 1700 Trefløjet hovedbygning opført i bindingsværk

1861 Hovedbygningen delvis omsat i grundmur og gravene opfyldt

1924 Avlsgården opført efter brand

Hovedbygningen set fra haven (fot. Holt & Madsen).

Lerbæk

Elling sogn, Horns herred, Hjørring amt

Lerbæk er ikke nogen gammel herregård, og den blev først i løbet af 17. århundrede bolig for adelige herskaber. Gårdens ældste historie er knyttet til Ellinggaards i samme sogn, og som denne ejedes den i 15. århundrede af Gyldenstierne på Aagaard i Hanherred. Et par breve fra den tid giver god besked om gårdens daværende størrelse. 1466 bevidnede 24 mænd på Elling sognestævne, at »fra Ugerbæk og til Strandby skov og mark til Elling Å er frit fiskevand til Ellinggaard og Lerbæk, og så fra Elling Å til Fladbæk og så igennem »Lyeren« er Mourits Niensens rette arv og endel«, og siden i 1480 tog den samme herremand låsebrev, »at fra den sig, som næst ligger norden op til Apholm, som (d. v. s. hvor) ret markskel er mellem Lerbæks mark og Flade mark, og alt det norden er ud til Elling Å, det er Mourits Niensens rette arv og grund til Lerbæk«.

Hovedbygningen set fra øst (fot. Niels Elswing).

Mourits Nielsen Gyldenstjerne var en kendt mand i sin tid, rigsråd og lensmand. Han holdt imidlertid hus på Aagaard eller på et af sine lensslotte og lod sine vendsysselske ejendomme bestyre af fogder eller adelige forpagtere. Både Ellinggaard og Lerbæk arvedes af datteren Anne Gyldenstjerne og gik siden i arv til hendes søn *Mourits Olufsen Krognos*, blandt hvis jyske ejendomme de opføres i hans kone, Elline Gjões kendte jordebog. Lerbæk var da en ganske almindelig bondegård, beboet af en Jens Pedersen, der svarede samme landgilde, som Nis Jonsen havde ydet i fru Annes tid, nemlig foruden småbede og gæsteri $\frac{1}{2}$ læst salt. Det var jo i en egn, hvor der i større omfang blev udvundet salt af strandtangen, og der nævnes da også en saltkedel i låsebrevet af 1480. Mourits Olufsen var ligeledes en fremtrædende mand, og fra ham kom Lerbæk til sønnen, den store jorddrot Oluf Mouritsen Krognos. Han havde mange andre herregårde at bo på og fik velsagtens kun en gang imellem lejlighed til at inspicere sine nordjyske godser, som da han i 1568 »en tidlang havde været i Hanherred og Vendsyssel«. Ellinggaard og Lerbæk var

imidlertid blevet skilt, og Oluf Mouritsen kom i trætte med Bjørn Kaas, der havde købt Ellinggaard, om en eng, Otting, som de begge gjorde krav på. Mads Eskildsen, Olufs foged førte sagen og fremlagde bl. a. det gamle låsebrev af 1480, samt et andet aktstykke hvoraf det fremgik, at en Jens Pedersen, åbenbart den før nævnte boer af Lerbæk, havde haft gården i forlening til sin død.

Oluf Mouritsen er især kendt som mangeårig bejler til Anne Hardenberg, Frederik II's ungdomskærlighed, og endelig i 1572 blev de gift. Men så døde han allerede næste år, på sin gård Clausholm, hvorfra »gruselig« få folk fulgte ham til Århus. Han blev begravet i Ringsted som den sidste af sin slægt. Skiftet efter ham trak længe ud. Udarvingerne — for der var jo ingen børn i ægteskabet — havde svært ved at blive enige, navnlig fordi en af dem var den griske Mourids Podebusk, Olufs fætter. »Du skal ingen tvivl have, at Mourids Podebusk kommer til mere, end som han skal have med rette«, trøstede Peder Oxe en af arvingerne, Birgitte Gjøe, Olufs moster, der sørgede over ham som over en søn. Han havde da også stået hende bi, dengang hendes egen broder Christoffer Gjøe ville omstøde gavebrevet på Herlufsholm, Herluf Trolles og hendes livsværk. Og nu ville Mourids Podebusk ikke anerkende det livsbrev, som Oluf Mouritsen havde givet Anne Hardenberg på Bregentved. Det kom til rettergang, ganske vist inden for familiens rammer, men samfrændernes dom gik Mourids Podebusk imod. Endelig i marts 1574 var skiftet af det skånske gods tilendebragt, nu kom turen til det jyske, og Peder Oxe spurgte fru Birgitte, hvem der skulle udtage hendes part af løsøret på Clausholm og Lerbæk. Den sidste gård tilfaldt sluttelig *Mourids Podebusk*, som ikke blot i denne arvestrid havde vist sig som en rethaverisk person. »Hvor han færdedes, fulgte klager og processer i hans spor«. I en længere årrække var han en rædsel for borgerne i Ribe by, hvor han havde opslået sin bopæl. Han var gift med en datter fra den nære Spandetgaard, og det kom så vidt, at kongen tilstillede ham en formelig advarselsskrivelse, da »han fast allevegne og udi alle kongens lande, stæder og orter idelig og altid tribulerede kongens undersætter, borgere og bønder«, så at én trætte næppe var afsluttet, før den næste var på trapperne. Hans onde lyster fornægtede sig da heller ikke med hensyn til hans ejendomme i Vendsyssel. Fogden på

Hovedbygningen set fra sydøst (fot. Niels Elswing).

Lerbæk, Mikkel Skriver, optrådte på hans vegne på Viborg landsting og sagsøgte den kgl. lensmand på Aalborghus, fordi denne havde givet folk lov til at grave orme på Mourids Pødebusks forstrand ved Jerup. Han fik dog ikke noget ud af det, for ved dommen fastsloges det, at slig »ormegrøft« hidtil overalt i landet havde stået fiskerne frit for, såvel på kongens som på andres forstrand — den gjorde jo heller ingen skade, når det skete, hvor vandet straks efter bortskyllede alle spor efter gravningen.

Med Mourids Pødebusks datter Gissel kom Lerbæk efter hans død 1593 til *Otte Christoffer Rosenkrantz* til Boller i Vejle amt, en ødeland, der satte både sine egne og sin hustrus ejendomme overstyr ved fordærlige pengetransaktioner, og som døde i 1621, efterladende sig den efter datidens forhold uhyre gæld på over 100.000 rdl. Også den næste ejer, *Steen Rodsteen* af slægten fra Lengsholm, gik det tilbage for. Han takseredes i 1625 til 450 tdr. htk., men i 1638 kun til 143! I hans tid var Lerbæk da også fire gange pantsat, dog kun selve hovedgården. Det tilliggende bøndergods var forresten ubetydeligt. 1658 opgjorde Steen Rodsteen det selv til blot 23 tdr. htk.,

mens hovedgården alene med afbyggersteder og mølle i 1662 vurderedes til ialt 72. Selvom der dengang endnu kun stod »bondebygning« på Lerbæk, så har Steen Rodsteen boet der. Hans søn Erik blev født på Lerbæk i 1627. Han var en af de fire brødre, som arvede godset efter faderens død i 1664, men på skiftet i 1666 blev Lerbæk med en del bøndergods, navnlig i nabolaget, udlagt til Jens Rodsteen. Han var søofficer, tilsidst viceadmiral og eskadrechef under Skånske Krig, hvor han deltog i flere træfninger og førte arrieregarden i Slaget i Køge Bugt. Skønt han giftede sig ind på Hovedstrup i Hads herred, som han ombyggede og kaldte Rodsteenseje, havde han dog også interesser tilovers for sit nordjyske gods og købte en del bøndergods til det. Af Niels Juel på Sæbygaard, Malte Sehesteds enke og andre fik han efterhånden flere gårde, og af Jens Mogensen, herredsfoged i Sokkelunds herred helt ovre ved København, navnlig en del ejendomme i Råbjerg sogn. 1683 lå der godt 58 tdr. htk. bøndergods til Lerbæk, foruden kongetienden af Elling sogn og kaldsretten til Elling og Tolne kirker. Broderen, den før nævnte jyske landsdommer Erik Rodsteen, blev begravet i Elling kirke.

1689 solgte admiralen hele herligheden til kommandør *Otte Arenfeldt* på Knivholt, og han gjorde Lerbæk til en komplet herregård. Især forøgede han tilliggendet i Tolne sogn med ca. 40 tdr. htk., købt af en vis Christen Laursen, fra hvem han også erhvervede en del gårde i Skærum sogn. Andre fik han fra ritmester Oluf Krabbe og fru Else Lunov, lagde endelig noget af sit eget arvegods under gården, så bøndergodset sluttelig blev på 3 skæpper over de lovbefalede 200 tønder. Hans blinde søn, Sten Hohendorff Arenfeldt arvede 1720 godset og beholdt det til sin død, hvorefter det på auktion i 1739 sammen med Skaarupgaard blev købt af *Niels Sørensen Wiirnfeld*, landsforvalter på Læsø. To år før sin død 1762 overdrog han begge gårde til sin søn Frederik Wiirnfeld, efter hvis død broderen Jacob Severin Wiirnfeld købte dem på auktion for næsten 35.000 rdl., for dog allerede i 1773 at afstå dem for kun 32.000 rdl. til moderen Ide Marie Gesmell. Hun døde imidlertid samme år, hvorefter Lerbæk på en auktion i 1774 tilfaldt *Jørgen Braegaard* for 29.000 rdl. Besætningen var temmelig stor, der holdtes på selve gården 104 stude, mens 62 var opstaldet hos bønderne. Der var ikke mindre end 30

HJØRRING AMT

køer, 40 - 50 heste og et lignende antal får. Bøndernes landgilde svarede i penge og beløb sig kun til 300 rdl., men til gengæld indkom der 1.100 rdl. i forpagtningsafgift, og der var næppe ende på de herligheder, som auktionskundgørelsen havde stillet ham i udsigt. Godset var i bedste stand, velforsynet med ungt mandskab ; det lå i en »plaisant og fordelagtig egn«, og bygningerne var i »overmåde god stand«. Der var skov med rigeligt brændsel og tømmer, to smukke haver, rigeligt havfiskeri, østers og forstrandsret. Set på baggrund af alt dette virker Jørgen Braegaards en halv snes år yngre indberetning desto stærkere. Den er holdt i meget mørke farver. Vel var han en tilhænger af fællesskabets ophævelse, han mente bare ikke, det kunne ske foreløbig på grund af bøndernes forarmede tilstand. Som fattigfolk manglede de lysten til at gå i gang med den bekostelige opgave, der først efter nogen tid ville give bonus. Han tegner et endnu sørgeligere billede af bøndernes tilstand end andre vendsysselske godsejere. »Men hvem kender og føler her bondens trang? Endog på de steder, som her, hvor godsets beboere, der gør hoveri, aldrig har svaret 4 daler i landgilde, enten til mig eller formanden, siden ekstraskatten blev påbuden, som afskrivnings-protokollen kan udvise, foruden anden hjælp af forskud, i kgl. skatter, lånekorn, forstrækninger m. v. Ja, hvor mange har set bondens forråd i hans køkken og kælder? Da hans daglige levemåde er så ussel, at det gyser i mig at tænke på, at hans forplejning må være så ringe, da han dog, så at sige, er alle stænders madfader. Få eller ingen (har set dette) uden den fattige og simple jordegodsejer. Han finder bedst, hvor det trykker, thi når det trykker bonden, trykker det og ham, og tror man, jeg lyver, om jeg sagde, at ikke vel de trekvart dele af bondestanden i Nordre Jylland skal for nærværende tid være i stand til uden sin gårds ruin at udrede til alle, hvad de efter loven er skyldig. Vel er det ikke stedet her at tale vidtløftigt om de hindringer, som falde i vejen for jordegodsets opkomst, dog må jeg endnu anmærke en, den nu overhåndtagende for tidlige sammeleje mellem unge, løse og ledige folk, som de derpå i hast følgende ægteskaber«. Resultatet, hævdede Braegaard, blev et større og større antal betlere. De sås i flokke, hele familier, både voksne og børn.

Braegaard fik dog sine penge hjem igen, godt og vel endda, da han

Indgangspartiet (fot. Holt & Madsen).

i 1792 solgte til *Marcus Gjõe Rosenkrantz*, hvis hustru *Amalie v. Barner* døde på Lerbæk samme år. Købesummen var 35.600 rdl. Den ny ejer havde åbenbart heller ingen tiltro til fæstegodsets rentabilitet, han solgte det fra hovedgården og efter et par års forløb også denne selv. Gården var derefter på mange forskellige hænder. *Søren Braegaard* afhændede Lerbæk til *Chr. Fr. Møller*, der gik fallit 1820. Fra den følgende besidder, *Mads Bang*, blev den udlagt til staten. *Daniel Poppe* købte den og solgte den 1839 til *C. Fr. Martens*, af hvem *M. v. Buchwald* købte den. Efter hans død 1877 kom den til hans søster, lensgrevinde *Sophie Scheel*. De senere ejere har været *F. H. v. Buchwald* til 1886, *Fr. Jacobsen* 1886 - 1909, *Johannes Kjærgaard* 1909, *H. Løvenskiold* 1910 - 13, *E. Kjær* 1913 - 17, *M. P. Holm* 1917 - 18, indtil endelig *Købmands- og Haandværkerbanken i Aarhus* i 1923 solgte til

HJØRRING AMT

Christian Nielsen, tidligere besidder af Bangsbo, som 1953 overdrog gården til sin søn, *E. Bøggild Nielsen*. Gårdens pris har svinget mellem 150.000 og 300.000 kr., og arealet er i den sidste menneskealder blevet en del formindsket. Det er nu 275 tdr. ld. ager, 90 tdr. eng og 101 tdr. skov, have m. m. Ved forrige ejerskifte var gården i en sørgelig forfatning og *Christian Nielsen* har ladet foretage omfattende dræningsarbejder, da der praktisk talt var grøft for hver syvende favn, tilgroet med store buske på over mands højde. Fra *Lerbæks* marker stammer store dele af den i senere tid så anvendte naturgas, og *Aalborg Cementfabrikker* købte boreret her i 1938.

Udbygningerne på *Lerbæk* er i det store og hele af nyere oprindelse, men hovedbygningen er sikkert den første herskabsbolig, der har stået på gården. Den er antagelig opført i slutningen af 17. århundrede, en enkelt længe i ét stokværk, overvejende af egebindingsværk. Yngre er dog det fremspringende midterparti i to etager med et ur over døren. Huset har selvfølgelig aldrig haft præg af fæstning, og graven, der stadig omgiver det, blev da heller ikke anlagt af forsvarshensyn, men til understregning af datidens dybe skel mellem fri og ufri.

MOGENS LEBECH

EJERE

1466 Mourits Nielsen Gyldenstjerne
1545 Mourits Olufsen Krognos
1574 Mourids Podebusk
1593 Otte Christoffer Rosenkrantz
1621 Steen Rodsteen
1689 Otte Arenfeldt
1739 Niels S. Wiirnfeld
1774 Jørgen Braegaard
1792 Marcus Gjøe Rosenkrantz
ca. 1795 - 1922 Forskellige ejere

1922 Købmands- og Håndværker-
banken i Århus
1923 Chr. Nielsen
1953 E. Bøggild Nielsen

BYGNINGER

ca. 1650 - 1700 Hovedbygning opført
på voldsted

ca. 1800 Midtpartiet forhøjet

Hovedbygningen set fra indkørselen (fot. Niels Elswing).

Gaardbogaard

Råbjerg sogn, Horns herred, Hjørring amt

Gaardbogaard er landets nordligst beliggende hovedgård. På forhånd ville man vel egentlig ikke vente at finde en sådan gård i disse fattige egne. Den nuværende Gaardbogaard er da også en nyskabelse, der skylder arealer fra den udtørrede Gårdbo Sø sin eksistens. I middelalderen var egnen imidlertid ikke så uanvendelig til agerbrug, som den senere blev; dengang fandtes endnu nordligere — i det nuværende Skagens landdistrikt — herregården Lunholm, blandt hvis ejere den bekendte Niels Bugge til Hald har været, og allerede da eksisterede en herregård med navnet Gaardbogaard. Dens hovedbygninger har vistnok ligget noget syd for den nuværende gård.

I 1335 ejedes Gaardbogaard af ridderen *Henrik Nielsen* af den slægt, man efter dens skjoldemærke benævner *Panter*. Henrik Nielsen var en i de tider ret fremtrædende adelsmand; han tjente Erik Men-

Hovedbygningen set fra haven (fot. Niels Elswing).

ved og Christoffer II, og da grev Gert 1326 forlenedes med Sønderjylland, var han med til at besegle lensbrevet. Efter den kongeløse tid findes han nævnt blandt Valdemar Atterdags mænd. 1345 omtales han sidste gang; men da var Gaardbogaard ikke længere i hans besiddelse. 10 år tidligere havde han nemlig mageskiftet alt sit gods i Gårdbo til *Vrejlev Kloster*, og herunder vedblev Gaardbogaard at høre, sålænge klosteret bestod. Ved reformationen overførtes gården med alt det øvrige klostergoods til *kronen*.

I Vrejlev Klosters arkiv har der eksisteret adskillige middelalderlige dokumenter vedrørende Gaardbogaard og Gårdbo Sø; i en gammel registratur fra 1573 nævnes således 32 ikke nærmere specificerede pergamentsbreve »baade paa latine och dansske«; men disse må nu alle være gået tabt, og vor viden om gårdens historie i middelalderen er derved sikkert stærkt forringet. Brevene har nok eksisteret endnu i året 1600. Fru Ingeborg Skeel, den daværende ejer, påførtes en retstrætte om Gaardbogaard, og da hun mente, at brevene, hvormed godset skulle forsvares, lå på Aalborghus, bad hun om at få originalerne. Kongen bevilgede dette.

Snart efter reformationens indførelse nævnes Gaardbogaard med sit tilliggende bøndergods som et birk. I den ovennømtalte arkivregistratur omtales et kong Christians birkebrev af 1546; de nærmere omstændigheder ved dette brev udstedelse kendes nu ikke; men man tør dog vist gå ud fra, at Gaardbogaard endnu da har haft sine velmagtsdage; ret meget længere varede disse imidlertid ikke. I sidste halvdel af 1500-årene begyndte sandflugten at hærge rundt om i Vendsyssel, og også Gaardbogaards marker blev efterhånden ramt heraf. Gården forblev imidlertid ikke i kronens eje. For adskilligt andet gods afstodes 1577 Gaardbogaard og 33 »bunker« (d. v. s. byggesteder) på denne gårds enemærker til fru *Karen Ejlersdatter Rønnow* til Hvidkilde, enke efter Jens Bille til Vrejlev Kloster.

Gaardbogaard regnedes da ikke længere for nogen adelig sædegård. I skødet angives Jens Mortensen som fæster med en landgildeafgift på 6 pund smør og 3 tdr. ål; afgiftens art tyder på, at det har været småt med agerbruget, men at der har været god græsning til gården samt fiskeri. — Karen Rønnow døde 1592, og Gaardbogaard kom derefter til den bekendte fru *Ingeborg Skeel* til Voergaard. Sandflugtens hærgen tog imidlertid nu rigtigt fat. Fra 1660 er bevaret et tingsvidne, der tydeligt viser, at Gaardbogaards ager og eng var fordærvet af sandet. Den tidligere herregård var da meget nær sin fuldstændige udslættelse; den var i øvrigt også nu opdelt i 3 dele med hver sin adelige ejer. En halvpart tilhørte fru Lene Rud, en fjerdepart Knud Christoffersen Ulfeldts arvinger; den sidste fjerdedel lå derimod til fru Ide Skeel, salig Frederik Rantzaus, til Asdal; den gamle tilknytning fra Ingeborg Skeels tid til Asdal var således bibeholdt og opretholdtes også i den følgende tid.

Om Råbjerg sogn hedder det i matriklen af 1662: »Hvilket sogn er moxen fordærvet af sandflugten, eftersom det ligger ud med klitten og har havet på begge sider, så det fast ingen næring har, uden af hvis fiskeri de har af havet«. Alle 3 dele, hvori Gaardbogaard var delt, kunne tilsammen så 3 tdr. rug og 3 tdr. byg samt avle 12 læs hø. Meget forståeligt tilføjes i matriklen: »Ved magt formedelst fiskeri«. Det anførtes også, at der til gården tidligere havde ligget en mølle, som kaldtes Gårdbo mølle; men den havde siden Kejserkrigen 1625 - 29 været ganske øde. Mørkt tegner billedet sig også i for-

Spisestue (fot. Niels Elswing).

arbejderne til matriklen af 1688. Om gårdens Søndermark hedder det: »Gaardbo Søndermark er ganske af sand fordærvet, og ikke kan tjene til sæd, ej heller udi tiden kan blive, formedelst den af sandklitterne på alle sider med sand overiles, og derfor ikke af taksermanden til nogen sort sæd kunne afsiges«. De 4 »gårde«, hvori det gamle Gaardbogaard var opdelt, var i virkeligheden da ikke andet end huse; deres samlede hartkorn var kun godt $3\frac{1}{2}$ tdr., det dyrkede areal dertil 41 tdr. ld.

Det til Gaardbogaard hørende birk var da også i forfald. I året 1702 søgte Asdals ejer, grev Otto Rantzau Danske Kancelli om til ladelse til at omlægge birket med den motivering, at størstedelen af de bøndergårde og boliger, som i fordums tid havde ligget til Gårdbo birk, nu var fordærvede af sandet og øde, uden folk og byggesteder, så at rettens betjent ikke kunne underholdes deraf. Kancelliet gav en bevilling til at »transferere« birket, men på den betingelse, at birkeretten ikke udstræktes videre end af alders tid, og uden at mere gods blev lagt under birket.

Retsplejen ved disse småbirker var naturligvis ikke den bedste. Stiftamtmanden over Aalborg stift, Jørgen Bille (død 1736), der gik ud fra, at birkernes slette renommé var alle bekendt, har udtalt, at den sletteste birkefoged var ved Gårdbo birk ; »thi han er en fattig fisker, som kan hverken læse eller skrive ; desårsag når et puds skal gøres, søge slige folk samme ting«. Man tør håbe, at der ligger nogen overdrivelse i udtalelsen, og forholdene bedredes utvivlsomt op igen. 1700-tallet, alligevel havde et sådant lille birk naturligvis overlevet sig selv, hvis det overhovedet nogensinde havde haft eksistensberettigelse. Det var da heller ikke for tidligt, at Gårdbo birk ved reskript til amtmanden i Hjørring af 23. juni 1797 nedlagdes, og beboerne samtidig blev henlagt under Horns og Vennebjerg herreders jurisdiktion. Forhistorien var denne, at det allerede ved kgl. resolution af 2. januar 1795 var blevet tilladt, at der for ejeren af Asdal, Søren Hillerup, måtte udfærdiges bestalling som kancelliråd, når han bl. a. indsendte et tinglyst skøde på overdragelse for bestandig af birkeretten til Gårdbo birk til kongen. Et sådant skøde blev hurtigt indsendt ; men videre foretoges ikke i sagen før den hidtilværende birke-dommer og birkeskriver ved Gårdbo birk, Andreas Brückmann, som tillige forhen var byfoged i Hjørring, afgik ved døden. Alle hindringer for birkets nedlæggelse var derved fjernet.

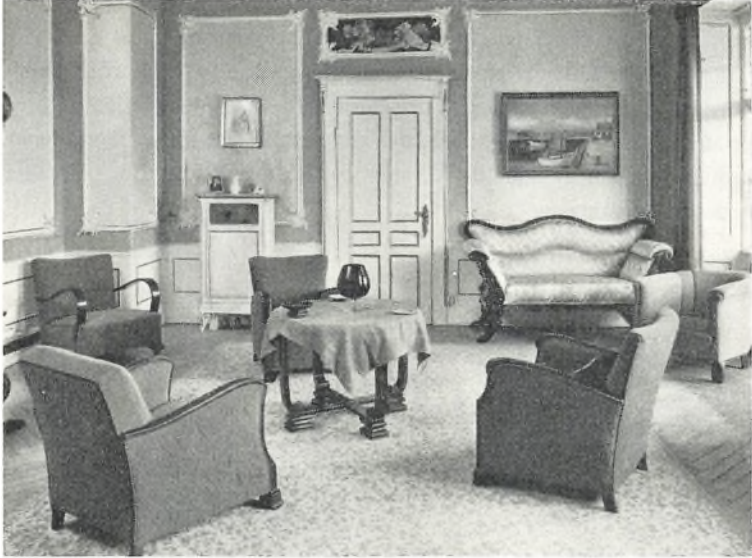
Om forholdene umiddelbart forinden nedlæggelsen oplyses det over for kancelliet, at birkedommeren ikke havde nogen bestemt løn af birkeejeren ; dommerens eneste visse indtægt fik han fra birkets beboere, og den bestod i nogle hundrede tørrede flyndere ; det uvisse, han som skriver tillige kunne have, oversteg næppe 1 rdl. årligt, undtagen når strandinger indtraf ; men det skete sjældent, da birkets strandingsdistrikt var så ringe. Gårdbo birk omfattede jo kun de gårde i Råbjerg sogn, der tilhørte Asdal hovedgård, ialt kunne det næppe beløbe sig til over 20 tdr. htk. Der var derfor heller ingen, der attråede dommer- og skriverembedet for de retmæssige indkomsters skyld, hvorimod birkets embedsmænd kunne gøre herredsjurisdiktionens retsbetjente en hel del fortræd ; disse sidste måtte således bære hele byrden af de offentlige foranstaltninger. For retsvæsenet som helhed var det da en betydelig fordel, at Gårdbo birk gik ind.

I matriklen af 1662 står, foruden hvad der tidligere er omtalt, føl-

HJØRRING AMT

gende bemærkning: »derhos en sø kaldes Gårdbo Sø, som dog skal være ubrugelig til fiskeri formedelst urenlighed« ; det var ved udtørringen af denne sø, at grundlaget for den nuværende Gaardbogaard skabtes. Ved midten af 1800-årene dækkede Gårdbo Sø et areal af 900 tdr. ld., og dette udvidedes tilmed, idet de sandede bredder let lod sig skylle ned, når søen sattes i oprør af stormene. For at forhindre denne nedbrydning af brinkerne besluttedes det 1854 at sænke vandstanden i søen ; dette skete ved at uddybe den fra søen til Kattegat løbende Knasborg Å. 1880 var der ved denne foranstaltning tørlagt 250 tdr. ld., dog af meget ringe kvalitet, idet den værdifuldeste jord fandtes i den ikke udtørrede midterste del af søen, hvor dyndet gennem tiderne havde samlet sig.

Næste etape i søens udtørring begyndte i 1880'erne. 1880 erhvervede en entreprenør Hansen sig ret af lodsejerne til at udtørre søen, og foretagendet godkendtes ved en landvæsenskommission i efteråret 1880. Hansen havde imidlertid ikke tilstrækkelig kapital til at kunne føre planerne ud i virkeligheden ; han solgte derfor samme år sine rettigheder til entreprenør *Jørgen Wendelboe Larsen*. Det var den rigtige mand, der nu kom til. Larsen, der var født 1851, havde som ung været ved landbruget, men knyttedes snart til faderens entreprenørfirma ; han ledede således 1869 - 72 udtørringen af Tastum Sø ved Viborg. I forbindelse med købet af rettighederne til udtørring af Gårdbo Sø erhvervede Larsen også de to gårde Nørre og Sønder Gaardbo, de sidste rester af den gamle Gaardbogaard. I foråret 1881 påbegyndtes udtørringsarbejdet. Først anlagdes uden om søen en landkanal, der optog det til søen strømmende vand, derefter uddybedes Knasborg Å, således at søen delvis var tørlagt ; dens laveste punkt lå ca. 14 fod over daglig vande i Kattegat. I foråret 1882 anlagdes en hovedkanal tværs gennem søbunden, og nu fandt også den første besåning af arealet sted med græsfrø. Dyndet var endnu så blødt, at arbejderne, der færdedes på det, måtte forsynes med dyndsko for ikke at synke i. Samme efterår høstedes den første frodige afgrøde. Oprindeligt havde Jørgen W. Larsen udelukkende tænkt sig at udnytte afgrøderne ved salg af hø ; men da der opstod vanskeligheder med afsætningen, gik han over til at drive arealerne som et almindeligt landbrug ; bygninger hertil opførtes i 1880'erne og 90'erne.

Dagligstue (fot. Niels Elswing).

1893 opførtes hovedbygningen i nederlandsk renæssancestil efter tegning af arkitekt Martin Borch. Gårdens besætning bestod 1898 af 20 heste, 30 føl og plage, 160 stk. malkekvæg, 40 stk. ungvæg og ca. 150 svin. Kvæget var helt igennem af en jerseyrace, som Larsen selv indkøbte og lod føre her til landet direkte fra dens hjemsted; også på dette felt har han indlagt sig betydelig fortjeneste.

Gårdens hovedparcel blev de ca. 400 tdr. ld. dyndjord; men til den hørte desuden ca. 100 tdr. ld. sandjord af arealet i søens udkant; det lykkedes Larsen at få denne jord omdannet til et anvendeligt græsningsareal. De 250 tdr. ld. hede og klit, der ligeledes hørte til Gaardbogaard, blev beplantet, 1898 var ca. 150 tdr. ld. tilplantet med nåle- eller løvtræer. 70 tdr. ld. hede og kær blev indtaget til agerjord.

Jørgen W. Larsen, der først døde i 1931 og således længe kom til at have glæde af sin indsats, har fortalt om udtørringen og de første årtiers landbrugsarbejde i en lille pjece med titlen »Gaardbogaard« (1898). På gården Sønder Gaardbo boede, indtil Larsen købte den, forfatteren A. P. Gaardboe, der i »Samlinger til jysk Historie og To-

HJØRRING AMT

pografi« har skildret Råbjerg sogns og Gårdbo Søes historie. Såvel Larsens som Gaardboes beretninger er benyttet ovenfor.

1940 solgte Larsens enke Engeline Margrethe, født Thorn, Gaardbogaard til arkitekt *Georg Østergaard*. Fra 1964 ejes gården af proprietær *Ejnar Flensted Nielsen*, der erhvervede den for ca. 2 millioner kroner. Arealet er 450 tdr. ld. ager og eng og 275 tdr. ld. plantage, hede og græsning.

C. RISE HANSEN

EJERE

1335 Henrik Nielsen (Panter)
1335 Vrejlev Kloster
1536 Kronen
1577 Karen Eilersdatter Rønnow
1592 Ingeborg Skeel
1604 Mange parthavere

1880 J. W. Larsen

1940 G. Østergaard
1964 Ejnar Flensted Nielsen

BYGNINGER

1600'erne Hovedgården opløst
1880'erne Avlsgården opført
1893 Hovedbygningen opført ved
Martin Borch

Hovedbygningen set fra gårdspladsen (fot. Niels Elswing).

Nørre Elkær

Tværsted sogn, Horns herred, Hjørring amt

På det store plateau, der mellem Frederikshavn og Hirtshals afslutter Vendsyssels højland mod nord, ligger i det stærkt sandføgne Tværsted sogn Danmarks nordligste sædegård Nørre Elkær, hvis område i vore dage kun er en ringe del af gårdens oprindelige tilliggende.

Nørre Elkær var i middelalderen kun en bondegård, som vist ejedes af *Henrik Friis* til Odden eller hans hustru *Anne Lunge*, og deres datter *Anne Friis* bragte den ca. 1510 sammen med Odden til sin ægtefælle *Ove Vincentsen Lunge* til Tirsbæk, der døde 1540. Fra *Ove Lunge* kom Elkær antagelig til hans søn *Christoffer Lunge* til Odden, død 1565, og derefter til dennes søn *Erik Christoffersen Lunge* til Stougaard, der skrev sig til Elkær og døde ugift 1616, og i deres tid, før 1568, blev Elkær vist oprettet som hovedgård for lidt fæstegods, 3 gårde, 4 bol og 14 huse. Efter *Erik Lunges* død kom

Hovedbygningen set fra sydvest (fot. Niels Elswing).

gården til hans broders sønnetatter Birgitte Jørgensdatter Lunge fra Odden, død 1628, der 1627 ægtede Rigsråd *Henrik Ramel* til Bäckaskog i Skåne, som døde 1653. Elkær arvedes af datteren Birgitte Ramel, og da hun døde som barn, arvedes den af hendes halvsøstre, børn af Henrik Ramels 2. ægteskab, *Anna Ramel*, som 1662 ægtede *Albert Skeel* til Katholm, og *Margrethe Ramel*, der blev gift med *Erik Christensen Sehested* til Lykkesholm på Fyn, der 1665 solgte sin part af Elkær til admiral *Markor Steensen Rodsteen* fra Lerbæk, død 1681, og han synes også at have fået den anden part af gården.

Af de her nævnte ejere har utvivlsomt ingen boet på Elkær, hvis mark 1547 blev adskilt fra Tværsted mark ved et af sendemænd afsat skel, hvorom 5 adelsmænd, deriblandt Christoffer Lunge til Odden, udfærdigede et åbent brev.

Elkær er vel blevet drevet ved fogeder eller forpagtere, og dens bygninger egnede sig næppe heller for et fornemmere herskab. 1662 bestod borggården af et nyt og to gamle faldefærdige huse, alle af bindingsværk, og i avlsgården var der fire bindingsværkshuse, to forfaldne og to ved magt. Borggården var omgivet af grave; men da den

jo åbenbart ikke havde præg af at være noget herresæde, er det mest sandsynligt, at disse grave er anlagt i Kejserkrigen 1627 - 29, da gården var udlagt til underhold for oberstløjtnant Melchior v. Hatzfeldt og hans livkompagni. Han opholdt sig mest på Odden, hvor han foretog byggearbejder og anlagde en smuk have. På Elkær boede en kaptajn-løjtnant Otto, og det er troligt, at det er Hatzfeldt, som har ladet ham anlægge gravene her og den »abildhave« ved Elkær, der 1662 nævnes som øde, ligesom »grøften«, d. v. s. graven om borggården også da var tør og tilgroet. I matriklen 1662 anføres også, at der til gården lå et ellekrat, i hvilket der var god græsning. Til Elkær var da en udsæd af 12 tdr. rug, 9 tdr. byg og 30 tdr. havre, og der kunne avles 150 læs hø. Gården blev derefter sat for htk. 14 tdr. imod 18¼ tdr. tidligere. 1635 blev Vogn skov i Mosbjerg sogn delt mellem hovedgårdene Eskjær, Elkær og Stensbæk, og Elkær fik da en part, som 1641 takseredes til 50 svins olden, så det har været ege- eller bøgeskov.

Af Henrik Ramels jordebog fra 1652 ses, at der til Nørre Elkær lå ca. 526 tdr. htk. bøndergods, fordelt i en snes sogne, og endnu først i 1700'erne havde gården fæstegods i det egentlige Vendsyssel.

Da admiral Markor Rodsteen døde 1681, fik hans enke Birgitte Reedtz, død 1699, ifølge testamente af 1675 brugsretten for livstid af Elkær og gods, herunder kirketienden af bl. a. Tværsted og Uggerby sogne, hvorimod hans tre børn Christian, Peter og Margrete fik ejendomsretten. Christian Rodsteen købte 1684 sin broder Peters part og synes også at have erhvervet søsterens del. I hans tid foregik den nye matrikulering, og af forarbejderne til denne ses, at Elkær var bortforpagtet til en Niels Christensen. Gården havde fornødent tørveskær, noget skovhugst i Måstrup og Volstrup skove, hvoraf der lavedes hjultømmer, medens bygningstømmer købtes ved stranden. I engene var der buskads til gærdsel, men der anvendtes diger af græstørv. Omkring borggården var grave med vand, og i marken var der en lille park. Der var en abildhave østen for gården og frugttræer sønden for den, og endvidere havde gården part i Vogn skov i Mosbjerg sogn. Elkær fik ved matriklen 1688 hovedgårdshartkorn 35 - 6 - 0 - 0 og skovskyl 0 - 3 - 2 - 1.

1695 købte kancellisekretær Peter Rodsteen Elkær af broderen oberstløjtnant Christian Rodsteen, efter at stifmoderen havde afstået

HJØRRING AMT

sin brugsrettighed. Peter Rodsteen, der 1707 blev stiftamtmand i Aalborg, var en stor godsspekulant og en fornem mand, der blev gehejmeråd og baron m. v., men hans økonomiske forhold var mindre gode, og da han 1714 døde, tabte Sæby kirke 800 daler kurant ved ham, idet han havde lånt dem uden at give sikkerhed. For Elkærs vedkommende fik han som ejer ikke nogen betydning, thi straks efter, at han havde købt gården, solgte han den til generalløjtnant *Hans Frederik Levetzow* til Restrup, død 1696, og hans søn, den berygtede voldsmand ritmester Gert Didrik Levetzow til Tjele blev derefter ejer af Elkær. At han i hvert fald en enkelt gang har været på Elkær ses af, at sognepræsten i Tværsted Jens Giessing 1697 sendte en vidtløftig klage til biskoppen over, at Levetzow, der var ejer af kirken her, havde tilføjet ham overlast i præstens eget hus og været uforskammet mod ham, fordi hr. Jens ikke ville afstå et stykke af præstegårdens jord til ham.

Levetzow solgte 1704 Elkær til *Anders Pedersen Brønsdorph* til Linderumgaard, der var stor godshandler, og som til købet lånte penge hos generalprokurør Niels Benzon i København, men i den for landbruget så vanskelige tid 1710 - 20, da jordegodset stadig faldt i pris, fik Brønsdorph som så mange andre økonomiske vanskeligheder, og han har næppe kunnet forrente den lånte kapital, som Niels Benzons søn, kammerjunker Jacob Benzon 1721 opsagde til udbetaling, og da Brønsdorph ikke kunne skaffe pengene, lod Benzon 1722 gøre udlæg i Elkær, som 1723 blev stillet til offentlig auktion. Gården stod da for hovedgårdshartkorn 36 - 1 - 2 - 1, og til den lå Tværsted kirketiende 13 tdr. htk., Uggerby kirketiende 11 tdr. htk., Uggerby kongetiende 11 tdr. htk. samt ca. 202 tdr. htk. bøndergods i Tværsted, Uggerby, Råbjerg, Mosbjerg, Bindslev og Hørmested sogne, hvoraf 145 tdr. htk. i Tværsted sogn eller næsten hele sognet.

Ved auktionen i Hjørring mødte prokurator, justitsråd Lukas Jensen Kjærulf fra Viborg, der af Frederik Kjær (Kjærskiold) til Børglum Kloster havde fået det hverv at købe gården til ham. Kjærulf fik også hammerslag for 13.800 rdl., og auktionsretten udstedte skøde på ejendommen til Fred. Kjær ; men Kjærulf påstod derefter, at han havde købt gården til sig selv, hvorpå der opstod proces om købet, som først afgjordes med en kommissionsdom 2. juli 1725, hvorefter *Lukas Kjær-*

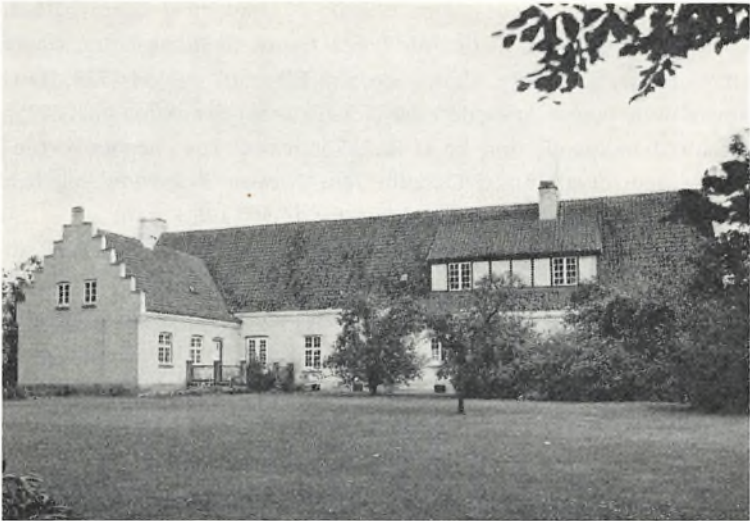
ulf fik skøde 31. august; men allerede 22. september overdrog han købet for samme pris til *Laurids Borch Hauch* til Julingsholm, senere amtsforvalter i Aalborg. Hauch ejede så Elkær til sin død 1739. Hans hustru døde samme år og derefter blev Elkær sat til auktion med 217¼ tdr. htk. bøndergods. Som en af skiftekommissærerne i hendes bo fungerede godsforvalter ved Oxholm *Jens Nielsen Brøndlund*, og han købte 1740 ejendommen ved auktion for 15.550 rdl. kurant.

Med Brøndlund og hustru fik Elkær antagelig for første gang sit herskab boende på gården, hvilket utvivlsomt indvirkede på fæsternes kår om end måske just ikke til fordel for de hoverigørende bønder. Jens Brøndlund, der antagelig var en bondesøn fra Brønderslev, hvor hans søster Maren var gift i Østergaard i Vester Brønderslev, havde i mange år været ridefoged (godsforvalter) ved Oxholm, og denne kategori af herremænd var almindeligvis ikke den mildeste.

I Brøndlunds tid, særlig 1762, blev jordegodset i Tværsted meget hærget af sandflugt, så der skete hartkornsnedsættelser. Brøndlund, der døde 1778, og hustru oprettede 1761 et legat på 1.000 rdl. kurant, der blev prioriteret i Elkær, og hvoraf renten, 50 rdl., skulle anvendes til forbedring af skolevæsenet i Tværsted. I øvrigt blev han en efter tidsforholdene rig mand, idet han efterlod sig ca. 20.000 rdl. eller mere, end hele godset var værd. Han havde ingen børn, og hans enke Anne Margrete Eylandt drev efter hans død Elkær ved en fuldmægtig *Laurids Bartholin Schmidt*, til hvem hun 1789 solgte gården for 17.500 rdl. Om skødet opstod der dog proces, som gik til højesteret, der 1791 godkendte det.

Schmidt, der var søn af præsten Chr. Schmidt i Rubjerg, mindedes endnu for 100 år siden i egnen som en hård husbond og bondeplager. Medens han endnu var fuldmægtig på Elkær, lod han de fleste af gårdens fæstere dømme fra deres fæste på grund af restance, og det fortælles, at han solgte en karl fra godset til soldat for 12 rdl., og at han engang byttede en karl bort til Pors Munk på Odden for en lukket vogn. 1795 lod han alle Elkærs fæstegårde i Øster og Vester Tværsted samt Torpet udskifte, så de fik ens hartkorn og ens landgilde og hoveri, vist en meget praktisk foranstaltning.

1799 solgte han Elkær med ca. 36 tdr. htk., tiender 35 tdr. htk. og bøndergods ca. 204 tdr. htk. ved auktion for 44.000 rdl. kurant +

Hovedbygningen set fra haven (fot. Niels Elswing).

legatet 1.000 rdl., og han forpagtede derefter Lerbæk i Elling sogn, købte så 1805 Bannerslund i samme sogn, men måtte 1815 afhænde den ved tvangsauktion, og han døde 1820 i fattigdom i Frederikshavn.

Elkærs følgende ejere var brødrene *Henning Frederik Høst Ring* og *Peder Ring* fra Kærmark ved Randers. Henning Ring, der døde ugift på Elkær 1835, og Peder Ring var så velhavende, at de kunne udbetale $\frac{2}{3}$ af købesummen. Henning forestod særlig gårdens drift, og Peder stod for godsstyrelsen. Han købte 1820 Hennings halvpart for 15.000 rbdl. sølv og var jo så eneejer, og han var en overmåde human godsejer overfor fæsterne, som han bistod på alle måder, så da han døde 1858, over 80 år gammel, følte bønderne en sådan taknemlighed overfor ham, at de løftede kisten af ligvognen og bar den de 3 - 4 km til Tværsted kirke.

Straks efter købet af Elkær fik brødrene kgl. bevilling til at sælge fæstegodset uden fortabelse af hovedgårdsfriheden, og efterhånden solgte de godset for en meget billig pris, så der 1836 kun var fire fæstegårde og nogle huse tilbage. Peder Ring lod gårdens mark indhegne og anlagde 1828 den store smukke have, idet den tidligere om-

talte abildhave var gået til grunde. Han anlagde også et teglværk og 1840 et brændevinsbrænderi, som den følgende ejer atter nedlagde 1863. Ligeledes foretog han hovedstandsættelser af gårdens bygninger og opførte af nyt det nuværende vestre grundmurede hus til mejeridrift. 1854 anlagde han en nåletræsplantage på 70 tdr. ld. på østre ende af gårdens mark, og i hans ejertid anlagdes Tværsted klitplantage, som 1859 overtoges af staten og omfatter ca. 650 tdr. ld. af Elkærs jorder nordøstligst i sognet.

Den gamle, senere brændte lade på Elkær var opført af svært egetømmer, antagelig af strandingsgods. I Sørig mose var der mange stammer af eg, fyr, el og birk, før man tog fat på opdyrkning af den, hvilket skete 1835. De første nybyggere her levede i jordhuler gravet ind i rimmerne og med bohøve, der for en stor del var lavet af tørv. Endnu ved midten af 1800'erne boede mange familier i sådanne hytter; men efterhånden afløstes de af huse, og 1859 blev disse ejendomme udstykket fra Elkær, og 1870 kom der skole i dette vilde land.

Til Elkær lå 1828 ca. 300 tdr. ld. agerjord og ca. 100 tdr. ld. opdyrket tørveeng, men herudover var der de store eng-, mose- og klit-arealer, så gården havde over 2.350 tdr. ld. tilliggende. Den dreves ved hoveri, og besætningen var nævnte år 11 heste, 160 stk. hornkvæg (studestaldning), 150 får og lam, 8 svin, 4 kalve og 16 grise.

Efter Peder Rings død 1858 overtoges Elkær af sønnen *Henning Frederik Ring*, der fra 1846 havde været forpagter her. Han var ligesom faderen en højt anset mand og i flere år sognerådsformand. Han merglede gårdens mark ca. 1850 og fortsatte faderens beplantning af de store hedearealer, og 1869 fraparcellerede han ca. 600 tdr. ld. hede og eng og opførte 1870 en ladegård her, som fik navnet Vaagholt efter et tidligere engvogterhus dér, og i det følgende år blev denne ejendom opdyrket og solgt til hans broder P. V. T. Ring.

I Rings tid brændte Elkærs avlsbygninger to gange, sidst 1892. Gårdens ret righoldige arkiv blev brændt 1875 - 88.

1899 solgte Ring ca. 120 tdr. ld. af gårdens mark, og 1906 solgte han Elkær til et konsortium, hvorefter den hyppigt skiftede ejer og stadig blev mindre, indtil den i 1922 blev solgt for 250.000 kr. til Niels Nielsen fra Hammel, som havde den til 1954. Efter endnu et par ejere blev gården i 1959 købt af *H. Brødsgaard* for 429.250 kr. Dens tillig-

HJØRRING AMT

gende er nu 350 tdr. ld. deraf 192 tdr. ld. ager. Jorderne er for største-
delen sandmuldede eller sandede. Gårdens hovedbygning er opført
1914 af *Hans Claus Chr. Bang*, den har frontispice på sydsiden og
tegltag med takkede gavle ligesom sidefløjene. Hovedbygningen og
avlsgården er moderniseret siden 1959.

C. KLITGAARD

EJERE

Henrik Friis
ca. 1510 Ove Vincentsen Lunge
1627 Henrik Ramel
1662 Albert Skeel og
Erik Christensen Sehested
1665 Markor Steensen Rodsteen
(en part)
1695 Hans Fr. Levetzow
1704 A. Pedersen Brønsdorph
1725 Lukas Kjærulf
1725 L. Borch Hauch
1740 J. Nielsen Brøndlund
1789 L. Bartholin Schmidt
1799 H. Fr. Høst Ring og P. Ring
1820 P. Ring (enejer)
1858 H. Fr. Ring

1906 - 14 Forskellige ejere
1914 H. Cl. Chr. Bang
1915 - 59 Forskellige ejere
1959 H. Brødsgaard

BYGNINGER

1662 Tre bindingsværkshuse og
ladegård omgivet af grave

Hovedbygningen istandsat

1898 Avlsgården genopført efter
brand

1914 Hovedbygningen opført

Hovedbygning og avlsgård
moderniseret

Portfløjen set fra syd (fot. Niels Elswing).

Odden

Mygdal sogn, Vennebjerg herred, Hjørring amt

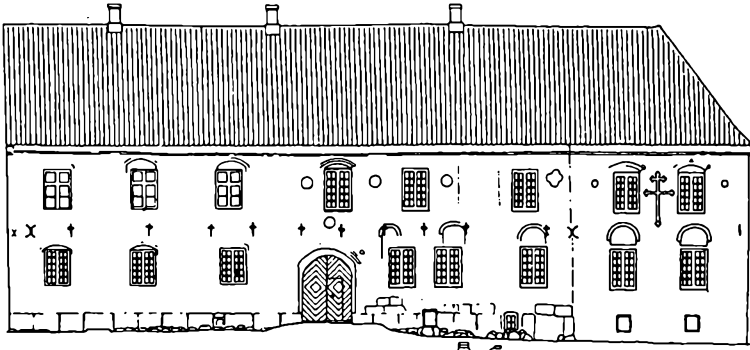
For mere end 200 år siden skrev biskop Bircherod i sin bekendte dagbog: »Odden er en med de allerældste sædegårde i ganske Jylland, som i hedenskabets tid skal først være bygget, så at man for mange hundrede år siden haver vidst at sige: Odden hin olde og Asdal hin bolde«. Biskoppen var kommet hertil i sommeren 1704 i anledning af et tredobbelt bryllup, der fejredes her, og historisk interesseret, som han var, kunne det ikke være andet, end at den sværlemmede gård måtte vække hans interesse og foranledige ham til at omtale den i dagbogen.

Hvad nu angår den særdeles høje ælde, der tillægges nævnte gård, er det vistnok ret tvivlsomt, om den holder stik, thi sandheden er, at der ikke med sikkerhed kan nævnes en eneste ejer af gården før ind i 15. århundrede, da den tilhørte den gamle familie Lunge.

HJØRRING AMT

Det var gennem giftermål og arv, en gren af denne udprægede sjællandske slægt blev draget over til Jyllands nordligste egne. Hr. Anders Jacobsen Lunge, der i årenes løb blev en af landets rigeste og mest ansete mænd, medlem af rigsrådet og rigshofmester, havde i sine unge dage ægtet hr. Peder Offesen Nebs enke, fru Ingeborg Nielsdatter Panter, og fik med hende betydeligt gods. Nogle år efter hendes død holdtes der 1419 skifte efter hans svigerforældre, hr. Niels Ovesen Panter og fru Johanne, og ved denne lejlighed tilfaldt der ham anselige godser i omegnen af Hjørring, bl. a. en trediedel af den gamle herregård Asdal, foruden gårdene Knivholt og Bøgsted. Det dokument, hvori dette omtales, er nu medtaget af tidens tand og ufuldstændigt. Muligt er det derfor, at også Odden har været nævnt i det, men derom ved vi nu intet. Da hr. Anders ikke efterlod sig livsarvinger, må hans gods være blevet meget splittet ved hans død 1429, og når hr. *Oluf Andersen Lunge*, der var en søn af hans fætter, 1454 skrev sig til Odden, ligger det nær at antage, at han har arvet den efter rigshofmesteren; sikkert er det i hvert fald, at hr. Oluf, der var blandt sin tids mere fremragende adelsmænd og endnu levede 1473, er den første med vished kendte ejer af gården, og at denne derefter kom til hans søn Oluf Olufsen Lunge, der døde engang i 70'erne, vistnok som slægtens sidste mand. Hans enke Karen Nielsdatter Banner bragte den til sin anden mand *Vil Thomasen Galskyt*, der i hvert fald 1479 og senere skrev sig til gården, men samtidig var Oluf Lunges svigersøn *Henrik Friis* — af Friiserne fra Haraldskær — parthaver i den og senere utvivlsomt eneejer. Han var en mand, der kun spillede en såre ringe rolle. Efter at hans første hustru fru Anne Olufsdatter Lunge, med hvem han havde en del børn, var blevet bortkaldt, levede han i et vistnok barnløst ægteskab med Margrete Mogensdatter Krabbe til Bøgsted, der overlevede ham i en meget lang årrække. Begges dødsår er dog ukendt.

Havde Henrik Friis været en lidet betydelig mand, fik Odden i *Ove Vincentsen Lunge (Dyre)*, der kom i besiddelse af gården ved at ægte Anne Henriksdatter Friis, da hans første hustru fru Karen Eriksdatter Rosenkrantz var død, en ejer, der spillede en meget betydelig rolle blandt sine samtidige. Hans fader var en Dyre, hans moder hørte til den familie Lunge, der tidligere havde ejet Odden, og han

Hovedbygningens sydside, længst til højre østfløjens gavl. Opmålt af H. H. Engqvist (Nationalmuseet).

og hans søskende tog efternavn efter hende. I de bevægede år, der fulgte efter kong Hans' død, optrådte han snart som kriger, snart som diplomat, blev medlem af rigsrådet, opnåede ridderværdigheden og havde betydelige forleninger. Tirsbæk arvede han efter sin fader, Odden fik han med sin anden hustru, og Kragerup på Sjælland erhvervede han ved køb. Sine godser afrundede han, som agerdyrker indlagde han sig fortjeneste, og boglige interesser synes han at have haft. Han selv døde 1540; hans hustru, der først havde været gift med Bjørn Andersen Bjørn til Stenalt, overlevede ham et par år.

Ove Lunge har vist bygget på Tirsbæk, og det synes, at den bygning, som står på Odden, for en stor del skyldes ham; nu består borgegården, foruden et par småhuse, kun af to fløje i sengotisk stil med metertykke mure, begge i to stokværk, en østre, der har sokkel af rå kamp og kælder med fladt loft, en søndre med portgennemkørsel, tildels sokkel af hugne granitkvadre og fladloftet kælder under den østre del af bygningen. Hver af disse fløje har en blændingsprydet, men nu ikke mere kamtakket gavl. Et patriarkalkors pryder den søndre fløj, og en ejendommelighed er det, at der i murene findes talerør, hvoraf de fleste nu dog er tilmurede. Af disse to fløje synes

Borggården set fra nordvest (fot. Niels Elswing).

den østre at være opført i Ove Lunges tid over en ældre kælder, som muligvis har tilhørt et hus opført af Oluf Andersen Lunge samtidig med, at han anlagde det smukke voldsted. Fra samme tid er den del af sydfløjen, som ligger vest for porten, og sammenbygningen af de to huse kan således være Ove Lunges værk. Ved midten af 17. århundrede nævnes foruden disse to fløje en nordre grundmuret fløj i to stokværk, men noget lavere end de to andre, og en vestre fløj i ét stokværk af egebindingsværk med murede tavl og tegltag samt trefags kvist. Denne sidste bygning, der længe brugtes til bolig for forpagteren, nedbrændte 1763 og blev genopført; hin blev nedrevet for ca. 145 år siden af en entreprenant ejer. Gårdens arkiv gjorde han frugtbringende ved at lade det gå op i røg gennem skorstenen.

Lungernes gård blev bygget på den nordligste spids af et lavt højdedrag eller en odde, der skød sig frem mellem lavning og eng, på begge sider omklamret af små bække, der forenede sig lige nord for højdedraget og dannede en lille sø, hvis vand brugtes til at drive gårdens mølle med. En grav tværs over højdedraget, lige syd for

borgegården, skilte denne fra ladegården, der dannede en slags forborg. Denne bestod senere (1760) af en anelig samling af bygninger — lade, øksenhus, kohus, hestestald o. s. v., alt af svært egetømmer med murede vægge og stråtag, 6 huse på tilsammen 163 fag. Heraf stod det meste indtil 1945. — Det var ikke jordens rige afgrøder, der fik gårdens første ejer til at lægge den på dette sted, thi sognet, der mest består af bakker og dale, har kun et tyndt og magert muldrag på sand og grus, og vidt og bredt strakte forpiskede skove sig gennem Mygdal sogn og egnen deromkring. Fund af gamle stubbe, den historiske overlevering og navne på gårde og agre vidner højlydt om, at egnens naturlige beskaffenhed har været underkastet store forandringer i løbet af et forholdsvis kort spænd af tid. Da skovene forsvandt, rykkede hede og lejlighedsvis flyvesand frem; endnu 1785 omtales Oddens overdrev som »sort skallet hede med rød sand under«, og om ageren siges det ved samme tid, at den kan »være ringe nok til sæd, thi her må mærkes, at en anelig del af agermarken består af løs, åben sand, under hvis overflade på et halvt kvarters tykkelse befindes en sort forrustet materie, blandet med rød sand og små stene«. Gården har da også omtrent 30 tdr. ld. på hver td. htk.

Da hr. Ove Lunge og hans hustru var døde, kom Odden til deres sønner Tyge, som dog allerede et par år efter fulgte sine forældre i graven, og Christoffer Lunge, som faldt ved Svartå 1565. Han og hans forudgangne hustru, fru Karen Jørgensdatter Juel, blev begravet i det vist af ham opførte gravkapel ved Mygdal kirke. Deres pragtfulde ligsten findes endnu i kirkens kor. Deres søn Ove Lunge (død 1601) blev gårdens følgende ejer; han var selv født på den, hans bryllup med Anne Maltedsdatter Sehested (død 1621) stod her 1574, og flere af hans børn så først dagens lys her, blandt dem hans duelige søn, rigsmarsken hr. Jørgen Lunge, der arvede gården og i reglen skrev sig til den, skønt han ejede adskillige andre. Efter en omhyggelig uddannelse hjemme og på rejser tumlede han sig i krig i Nederlandene, deltog med hæder i Kalmarkrigen, opnåede talrige store forleninger og blev 1616 medlem af rigsrådet, rigsmarsk og ridder, men allerede 1619 døde han, kun 41 år gammel. Han blev ligesom sine forældre begravet i Vor Frue Kirke i Aalborg. Til latinskolen sammesteds havde han skænket 1.000 rdl., og hans enke, fru

Hall (fot. Niels Elswing).

Sophie Stensdatter Brahe, der foreløbig beholdt Odden, betænkte de fattige på flere af sine godser. Hun overlevede sin mand i 40 år og havde den tunge lod at se næsten alle sine børn blive bortkaldt i deres bedste år ; syv gifte døtre og sønnen Ove, slægtens sidste mand, gik forud for moderen ; kun datteren Ide overlevede hende.

Fru Sophie havde 1656 til sine børn og svigerbørn afstået de tre gårde Odden, Birkelse og Høgholt ; den sidste af disse kom da gennem datteren Lisbet til Rosenkrantzerne, Birkelse kom snart efter til den gren af familien Skeel, der siden stadig har været knyttet til den, og Odden deltes mellem afdøde Anne Lunges søn *Just Justesen Høg* og Otte Skeels enke Ide Lunge, der dog straks bortbyttede sin halvpart til sin søstersøn *Mogens Christensen Skeel*, som blev eneejer af gården ved 1661 at afkøbe *Just Høg* hans part for 14.000 rdl.

I fru Sophie Brahes tid indtraf Kejserkrigen, der bragte variation ind i Oddens måske til tider ret ensformige tilværelse, idet en af de

øverstbefalende for de kejserlige tropper i disse egne, grev Melchior v. Hatzfeldt, opslog sit hovedkvarter her på gården, hvor han gjorde sig det hyggeligt og mageligt i den tid, han var her. Han var i øvrigt en kundskabsrig og dannet mand og »kunne ikke fordrage letfærdighed eller letfærdige kvindfolk« ; han søgte at bevare god disciplin og var imod unødigt hårdhed mod befolkningen, men naturligvis udsagede han den efter tidens skik.

Det gods, der samlede sig om Odden, var ikke ubetydeligt. 1568 opgives det til 33 gårde, 28 bol og 30 huse, hvoraf henholdsvis 24, 23 og 16 i Mygdal og Bjergby sogne ; det lå altså særdeles godt samlet. Fra den følgende tid kendes adskillige køb og mageskifter, hvorved godset omlagdes eller forøgedes, men intet af dem var så betydeligt, at det her fortjener omtale. Henved 100 år senere var gård og gods lidt over 500 tdr. htk., og da hørte hele Mygdal sogn til gården, det meste af Bjergby sogn samt vidt adspredt gods i Horns og Vennebjerg herreder. Hvad tiender angår kan nævnes, at Odden allerede midt i 16. århundrede havde jus patronatus til Mygdal kirke, og den havde kongetienden af Tolne og Bindslev sogne i fæste ved slutningen af samme århundrede. Gården selv var ikke betydelig. Dens hartkorn var kun $23\frac{1}{2}$ tdr., men under dens takst var inddraget hele 14 gårde, huse og møller (Odden og Skeen mølle, Krogholt, Hebelstrup, Holtegaard, Klodske o. s. v.) med tilsammen 78 tdr. htk., så at hovedgårdstaksten var $101\frac{1}{2}$ tdr. Det var sket før 1638 ; men både i Frederik III's og i Christian V's matrikel var dette forhold blevet overset, hvorfor Mogens Skeel (død 1694) måtte udvirke en kongelig resolution, hvorved det 1688 godkendtes. Ved den nye matrikel var Odden selv blevet sat til $31\frac{3}{4}$ tdr. htk. og afbygningerne til 62, hvoraf en del var mølleskyld ; men da det ved nævnte resolution blev bevilget, at Skeen mølles hovedgårdstakst ($8\frac{1}{2}$ tdr. htk.) måtte flytte til møllen ved Fussingø, den gård, han i reglen opholdt sig på, som han forbedrede på mange måder, og hvor den nærmere omtale af ham derfor naturligt må finde sted, blev Oddens hovedgårdstakst derved reduceret til godt 85 tdr. htk., og en yderligere nedsættelse fandt sted, da gehejmeråd *Christian Ludvig v. Plessen*, der havde ægtet Mogens Skeels eneste efterlevende barn, datteren Charlotte Amalie, og derved var kommet i besiddelse af alle hans godser, 1710 fik

Dagligstue (fot. Niels Elswing).

kgl. bevilling på at flytte lidt over 15 tdr. htk. hovedgårdstakst fra Odden til Fussingø. Så sank førstnævnes hartkorn til 70 tdr., hvoraf $8\frac{1}{2}$ var mølleskyld. Derpå blev det stående i henved 100 år.

Plessens betydelige virksomhed som statsmand er bekendt nok og hører ikke herhen. 1740 solgte han Odden og Stensbæk, der i det mindste siden Sophie Brahes tid havde haft ejer fælles med hin, til sin kundskabsrige og bogligt interesserede svigersøn, grev *Christian Rantzau* til Rosenvold, der ligesom sin svigerfader var ejer af en stor mængde jordegods, bl. a. også af den store herregård Asdal. Med Odden og Stensbæk fulgte da 462 tdr. htk. gods og 86 tdr. htk. tiender. Tre år senere solgte Rantzau den samlede ejendom til *Hans Wissing*, og dermed afsluttedes en 300-årig periode, hvori Odden stadig havde været i hænderne på mænd og kvinder, der alle var hinanden nær beslægtede, og alle hørte til landets første familier, og af hvilke mange var fremragende dygtigheder. Blandt de følgende ejere var også nogle ret duelige mænd, men ingen, hvis navn kunne lyse som en fakkell over den gamle gård, der lå så afsides, at den næsten gik

i glemme. Efter at have haft begge gårdene i nogle år, solgte Wissing Stensbæk med komplet gods, men Odden beholdt han til sin død i ugift stand 1762. En ligsten på Mygdal kirkegård og et legat på 1.000 rdl., han oprettede til bedste for pastoratets skoler og fattige, minder endnu om, at han engang var til. Efter hans død stillede gården til auktion og købtes med 250 tdr. htk. gods og Bjergby sogns konge- og kirketiende samt Mygdal sogns kirke- og halve kongetiende, ialt 52½ tdr. htk., af præstesønnen *Niels Hansen Winde*, for 22.710 rdl. eller kun lidt over 60 rdl. pr. td., visselig en beskedent pris! Året efter var det, at den tidligere forpagterbolig nedbrændte, ved hvilken lejlighed en søn af ejeren omkom. Han selv døde allerede 1766, og hans enke Else Johanne Seidelin, som hun i reglen kaldtes — hun brugte undertiden moderens efternavn — bragte derefter ved nye giftermål først gården (1769) til ejeren af Skovsgaard ved Hobro *Christoffer Rougtved* (død 1773), derefter 1775 til *Pors Bastholm Munch*, der ligesom sin hustru sejlede under falsk flag, da hans døbenavn egentlig var Porse Hammer Nielsen Bastholm. 1798 solgte han Odden for 55.000 rdl. til *Simon Groth Clausen*, der havde været købmand i Nysted og derefter flyttede til Aalborg, hvor han døde 1807; to år efter fulgtes han i graven af sin hustru.

P. B. Munch var den første af gårdens ejere, der vides at have gjort noget for at modernisere dens drift, om end i al beskedenhed; han brugte f. eks. mergel, og »skal deraf have høstet en ikke ringe nytte«, og han kastede 10.000 alen grøfter og diger omkring marken, men de skred sammen i den løse grund. Endnu 1785 lå ageren tildels i fællig med bøndernes, og den var ikke inddelt i kobler, da den var så uensartet, at noget skulle hvile i 5, andet i 16 år efter 5 års brug; derfor indtoges marken »hist og her til sæd, ligesom jorden dertil findes bekvem«. Engene bestod af »nogle skovsiger« ved ubetydelige vandløb; skoven var svundet ind til en smule underskov, skønt den dog endnu 1662 havde været ansat til et par hundrede svins olden, og overdrevet, der var på 1.000 tdr. ld., bestod som tidligere nævnt af »sort skallet hede«. Alt i alt var det kun en lidet værdifuld gård, hvorpå der i Munchs tid i reglen kun holdtes 52 staldstude.

Før Munch solgte Odden, havde han (1797) erhvervet kgl. bevilling på, at hovedgården måtte beholde sin skattefrihed, selv om godset

solgtes. Det blev dog Clausens sag at udnytte bevillingen, og efter at han 1801 også havde skaffet sig tilladelse til at udstykke gården, gik det for alvor løs. I løbet af få år afhændede han over 200 tdr. htk. af godset, 25 tdr. af hovedgårdstaksten samt Mygdal sogns kirke- og halve kongetiende ($7\frac{1}{2}$ tdr. htk.). Hvad der derefter var tilbage, skødede han 1806 for 39.500 rdl. til justitsråd *Frederik Christian Udbye* til Aas og Ellinggaard, der døde 1812, hvorefter enken Johanne Utermöhlen efter testamente af 1809 beholdt ejendommen i fire år; så afhændede hun den, yderligere reduceret, uden tiender, næsten uden gods og med en hovedgårdstakst, der var sunket ned til $27\frac{1}{2}$ tdr. htk., til auditor *Christen Schou*. Ham var det, som nedbrød den ene fløj af borgegården, og som lod gårdens arkiv gå op i luer. Skoven skal han have ladet i høj grad forhugge, men sandt at sige var der ikke meget at hugge af. Det hedder om den omtrent ved denne tid, at den var næsten lige så stor og lige så slet som skoven ved nabogården Bøgsted, der bestod af vantrevne bøge på 40 tdr. ld.

1827 kunne Schou ikke holde sig længere ved gården; han solgte den da, efter at have haft gentagne ubehagelige besøg af kongens foged, til forpagter Niels Lassen mod, at denne skulle udrede alle de på ejendommen hæftende legater og præstationer, tilsammen ansatte til 4.350 rdbl. sølv. Efter at Lassen havde haft gården en halv snes år, tilhørte den en kortere tid Carl Fr. Martens til Lerbæk ved Frederikshavn og cand. phil. Ole Thuesen Schultz, hvorefter den 1841 solgtes til eksam. juris kammerråd *Christoph Gräbert*, der var landvæsens- og tiendekommissær og tidligere, da han boede i Assens, havde interesseret sig for egnens forskønnelse ved plantninger. I ham fik Odden igen en duelig ejer, der gjorde meget for dens opkomst. Han bragte jorderne i god kultur, foretog opdykningsarbejder og restaurerede bygningerne. Forandringen i driften belyses af det faktum, at da Schultz overtog gården (1839), var besætningen 300 spanske får, 20 store fækreaturer og 12 heste; da Gräbert 1853 solgte den, var her bl. a. 120 køer og 19 heste. Hans efterfølger var Erik Chr. Storm, der 1857 solgte Odden til Hans Peter Rygaard, der var begyndt som købmand i Holstebro, hvor han blev svensk-norsk vicekonsul, men senere spekulerede en del i jyske landejendomme. I de omtrent 20 år, hvori han ejede Odden, var den bortforpagtet og gik i alle retninger

Odden, set fra syd (fot. Niels Elswing).

meget tilbage ; kvægbesætningen sank fra 120 til 80 stykker, tilmed »starvelige individer«. 1880 måtte greve Schimmelmänn overtage gården, men han overdrog den straks til prokurator *Ferdinand Emil T. Tvermoes* i København, der med nedennævnte *P. Rodskier* som inspektør drev den frem til en mønstergård. Markerne blev dræned, helbrak indført og kunstgødning anvendt: foldudbyttet steg hurtigt fra 5 til 10, ja til 12 - 14 ; 40 tdr. ld. hede og kær blev opdyrkede, engene, der hidtil stadig havde været meget mådelige, blev planerede og dels afvandede, dels overrislede, og gav derefter ypperlige afgrøder, tilplantning af de dårligste arealer — 80 tdr. ld. — med nåletræer blev påbegyndt og fortsat af den næste ejer, alle de gamle bygninger blev restaurerede, og et nyt kohus opført o. s. v. Gården var så at sige genfødt, da Svermoes 1890 solgte den til inspektøren *P. G. S. Rodskier*, der besad den til sin død 1910 og tildels fortsatte de arbejder, der tidligere var blevet påbegyndte. Hans enke, fru Petrea Rodskier, født Ring, solgte tre år efter sin mands død Odden til Georg Wiese, der yderligere arbejdede på engenes kultivering, og fra ham gik den 1918 over til et norsk konsortium. Dette udstykkede i årene 1922 - 23 ca. 275 tdr. ld. fra gården, hvorved der oprettedes 2 gårde med hver ca. 50 tdr. ld. og 4 statshusmandsbrug, medens resten solgtes til naboer. 1923 solgte nordmændene hovedgården til hestehandler Kisum, Viborg ; han afhændede den endnu samme år for 250.000 kr. til proprietær Niels Olesen. I 1929 fandt der yderligere en udstykning sted ; dels solgtes der jord til naboerne, dels til 4 nye statshusmandsbrug. Efter yderligere ejerskifter er gårdens areal ved frasalg fortsat formindsket for endelig 1945 - 46 at blive totalt udstykket. I 1945 blev hele avlsgården på nær kvistalden nedrevet. Den nuværende ejer, *Helge Kristian de Thurah*, der købte gården i 1956, har i årene 1958 - 60 sammenkøbt 80 tdr. ld. af den gamle hovedgårdsjord, således at arealet nu er 40 tdr. ld. ager og eng samt 40 tdr. ld. skov.

Noget skummel har Odden vel nok set ud i sin velmagt med sine svære, mørke mure, sine tunge bygninger uden tårn eller spir og sine små vinduer, der var anbragt temmelig tilfældigt, og det er måske den eneste grund til, at den er blevet betegnet som »en med de allerældste sædegårde i ganske Jylland«, thi intet ældre voldsted i dens nærhed antyder, at den tidligere har ligget andetsteds. Men med

HJØRRING AMT

henved 500 år på bagen kan den jo også lade sig nøje, og de mere end 400 år gamle bygninger kan godt være deres alder bekendt. Nu er de hvidkalkede og lyser derfor op i landskabet, flimrende bag træernes skærmende kroner ; pynteligere ville de dog tage sig ud, hvis de kam-takkede gavle var bevarede. Alligevel er den i miles omkreds den an-seligste herregård, der findes.

S. NYGAARD

EJERE

- 1454 Oluf Andersen Lunge
1479 Vil Thomsen Galskyt
og Henrik Friis
1487 Henrik Friis (eneejer)
1513 Ove Vincentsen Lunge (Dyre)
1545 Christoffer Lunge
1619 Sophie Stensdatter Brahe
1656 Just Justesen Høg og
Mogens Christensen Skeel
1661 Mogens Christensen Skeel
(eneejer)
1702 Chr. L. v. Plessen
1740 Chr. Rantzau
1743 Hans Wissing
1762 Niels Hansen Winde
1769 C. Rougtved
1775 Pors Bastholm Munch
1798 S. Groth Clausen
1806 Fr. Chr. Udbye
1816 Christen Schou
1827 - 41 Forskellige ejere
1841 Christoph Gräbert
1853 - 80 Forskellige ejere
1880 Ferd. E. T. Tvermoes
1890 P. G. S. Rodskier
1913 - 56 Forskellige ejere
1956 H. Kr. de Thurah

BYGNINGER

- ca. 1455 Voldsted anlagt; østfløjen
og sydfløjens vestlige halvdel
opført
ca. 1520 Østfløjen ombygget og
portpartiet i sydfløjen opført
1652 Nordfløjen opført i grundmur
og vestfløjen i bindingsværk
1763 Vestfløjen genopført efter
brand
ca. 1820 Nordfløjen nedrevet
Bygningerne restaureret
1945 Avlsgården nedrevet

Hovedbygningen set fra nordvest (fot. Niels Elswing).

Asdal

Asdal sogn, Vennebjerg herred, Hjørring amt

Den første ejer af Asdal, der kendes, er hr. *Niels Ovesen* af den adelsslægt, genealogerne efter dens skjoldmærke benævner *Panter*. *Niels Ovesen* ejede adskilligt gods på disse kanter, foruden Asdal havde han Skovgaard og Kærsgaard i Vennebjerg herred og Knivholt i Horns herred. Han var en velstående og anset mand, førte riddernavn og fik sine 2 børn gift ind i den sjællandske adelsslægt *Lunge*, der netop da havde sin blomstringstid. Datteren *Ingeborg*, der sad enke, ægtede ca. 1390 den senere rigsråd og hofmester *Anders Jakobsen Lunge*; sønnen, *Anders Nielsen Panter*, skrev sig 1393 af Asdal og giftede sig med *Regitze Jakobsdatter Lunge*; hun døde snart; han må være død 1405 eller 1406, men havde forinden ægtet *Ide Lydersdatter Holck*, der 1406 ejede Asdal og siden indgik nyt ægteskab med hr. *Lyder Kabel* til Fuglsang, som 1415 skrev sig til Asdal. An-

HJØRRING AMT

ders Nielsen og fru Regitze efterlod sig kun ét barn, en datter ved navn Johanne. Denne person, der først døde 1477 som den sidste af sin slægt, opnåede ved arv store rigdomme, og i de adelige slægtbøger ved man at fortælle om hende, at hun havde siddet i rigsrådet. Dette er sagn, men hun var 1462 - 63 kgl. lensmand i Vendsyssel. Det siges, at hendes slægtninge afviste Bonde Dues frieri til hende; men at denne derefter ved vold bortførte hende og således opnåede at få del i hendes rigdomme og — tør man håbe — ynder. Da der 1419 skiftedes efter den gamle Niels Ovesen, optræder i hvert fald *Bonde Due* på sin hustru fru Johannes og *Anders Jakobsen Lunge* på sin hustru fru Ingeborgs vegne som arvtagere. Begge parter fik arvelod i Asdal; men efter at fru Johanne før 1422 havde indgået nyt ægteskab, denne gang med hr. *Niels Eriksen Banner*, gik gården helt over i denne slægts besiddelse og forblev deri i næsten 200 år som et af familiens hovedsæder.

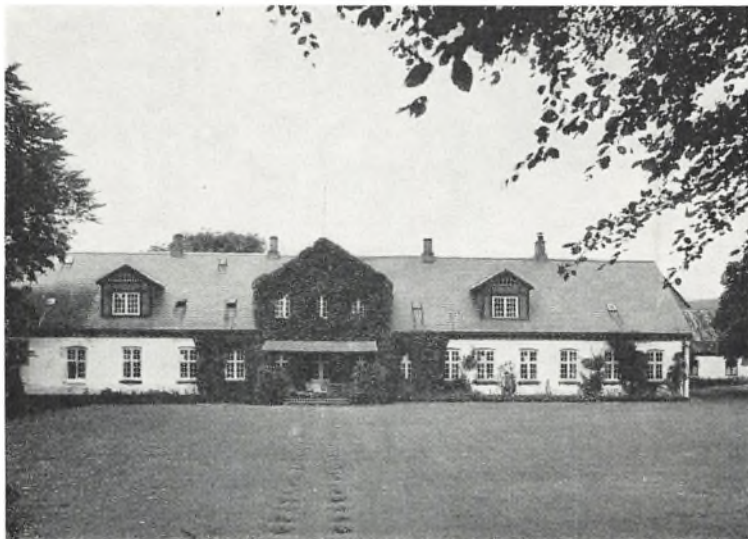
Niels Eriksen var sjællænder; faderen ejede Vinstrup, og denne gård gik da også i arv til sønnen, der 1438 var rigsråd og havde Skivehus len inde, senere sad han som lensmand på Aalborghus. Han, der endnu levede 1444, tog del i de politiske begivenheder i landet, var med til at afsætte Erik af Pommern og indkalde Christoffer af Bayern. Med hans søn, Anders Nielsen, nåede slægten frem til endnu større anseelse; han blev ridder og rigsråd og var som faderen lensmand på Aalborghus, der forøvrigt også senere indehavedes af hans søn og sønnesøn. Den stærke tilknytning til dette vigtige nørrejyske len hænger sammen med, at Anders Nielsen og hans efterkommere helt blev jyske herremænd og blandt disse regnedes mellem de rigeste. Anders Nielsen selv ejede foruden Asdal, Kokkedal og Højriis endnu 2 mindre jyske herregårde, hvortil endelig kom det sjællandske Vinstrup. Om hans anseelse vidner det, at han 1486 under kong Hans' ophold i Norge var blandt de tre, der førte regeringen i Jylland; samme år døde Anders Nielsen. Hans eneste søn Erik Andersen var da død få år før, men dennes enke Karen Gjõe skrev sig 1480 - 88 til Asdal. Med deres søn Erik Eriksen nåede familien frem i allerførste plan.

Erik Eriksen Banner forlenedes 1514 med Kalø len og beholdt det gennem 40 år til sin død 1554. Han var ude for det kostbare uheld,

Voldsted og gård set fra nord (fot. H. Stiesdal).

at Gustav Vasa, der da holdtes fangen på borgen, undslap fra ham 1519. Christiern II, hvem det skete kom meget ubelejligt, idømte ham en bod på 1.600 gylden, en kæmpesum svarende til 8.000 tdr. rug ; det kom dog ikke af denne grund til noget brud mellem konge og lensmand, og Erik Banner deltog heller ikke i opstanden mod kongen ; først da han direkte truedes, gik han over til Frederik I. Det skadede ham dog ikke, at han så længe havde holdt fast ved den fordrevne konges sag ; han blev nu rigsråd. Mærkeligt er det at se, at han var en af de få adelige herhjemme, der gik ind for den nye religiøse bevægelse, der netop nu dukkede op her i landet. Han lod den luthersksindede Simon Skonning kalde til Thorsager, Kaløs sognekirke, og efter et samtidigt vidnesbyrd var det ham mere end Mogens Gjøe, der var ledende inden for oppositionen mod den gamle kirke. Da Frederik I var død, gik Erik Banner naturligt nok kraftigt ind for hertug Christians kongevalg ; Christiern II's sag havde han forlængst helt sluppet, og da Skipper Clements-fejden brød ud, tog han — der i øvrigt vides at have været vel lidt af bønderne på sin egen — bestemt stilling imod den. Da oprøret sloges ned med stor-

Hovedbygningen set fra syd (fot. Niels Elswing).

men på Aalborg, var Erik Banner sammen med Johan Rantzau øverstbefalende over hertug Christians tropper. Noget bondehad spores i øvrigt heller ikke nu hos ham, og hans rolige udførelse af forskellige administrative hverv i de oprørske egne bidrog til at berolige stemningen dér.

Efter at Christian III var valgt til konge, var Erik Banners succes sikret. Han knyttedes nøje til kongen og opnåede 1541 at blive rigsmarsk, og på Christian III's rejser var han flere gange med, således ved mødet ved Brømsebro med Gustav Vasa; det må have været med underlige følelser, Erik Banner her stod ansigt til ansigt med den mand, der i sin ungdom havde været hans fange, og hvis flugt havde kostet ham så dyrt. I sine sidste år skrev Erik Banner sig oftest til Asdal; sønnen Frands synes allerede i faderens levetid at have overtaget Kokkedal; han skrev sig i hvert fald dertil. Først 1554 døde Erik Banner, ca. 70 år gammel, på Kalø, der mere end nogen af hans herregårde havde dannet rammen om hans liv; han begravedes i Torslev kirke, Kokkedals sognekirke.

Det er sagt om Erik Banner, at han var »en af de betydeligste

danske adelsmænd på reformationstiden« ; ingen af hans børn arvede hans evner. Godset deltes mellem arvingerne, og Asdal med Bangsbo tilfaldt sønnen Otte, der fra 1560 til sin død sad som lensmand for Sejlstrup len ; mest bemærket er han blevet ved sit ægteskab med Ingeborg Skeel til Voergaard ; hun beholdt lenet efter mandens død 1585, da han havde fået det for sin og sin hustrus levetid.

Fru Ingeborg har vel — som næppe nogen anden — formået at leve i vendelboernes sagn, og ikke for sine dyders skyld, oftest er det vel kun de sædvanlige vandresagn, der er blevet lokaliseret til Voergaard (aldrig til Asdal) og har fået Ingeborg Skeel til hovedperson ; noget påfaldende må der givetvis have været over hende. Hendes myndighed må have overgået andre adelsfruers, hendes økonomiske sans og driftighed ligeledes, og det er værd at huske, at mange adelige enker i de dage afgjort ikke var sinker. Hun skaffede sig en fin kvægbesætning på Voergaard. At hun drev handel med korn og mursten er også interessant nok, men mærkeligere var det, at hun lod sine folk drive købmandsskab på markeder og lignende. Sine kirker holdt hun i god stand, og hun opretholdt i det store og hele et venkabeligt forhold til gejstligheden.

Otte Banner og fru Ingeborg havde ingen børn, og inden sin død havde Otte Banner været optaget af spørgsmålet om, hvem der skulle arve Asdal efter ham ; han var stemt for, at gården skulle tilfalde hans broder Anders Banners sønner med Dorthe Rud, men stillede som betingelse, at kongen ville gøre gaven urokkelig. Frederik II var velvillig heroverfor — således som det fremgår af et bevaret kongebrev — det, at »Asdal i mere end menneskelig hukommelse havde været hos de Bannere«, talte efter kongens mening stærkt for tanken. Otte Banner synes at have truffet testamentariske bestemmelser herefter ; men det blev dog hans søster Karen, der ved Ingeborg Skeels død 1604 og efter langvarige og indviklede retsstridigheder blev ejer af Asdal. Karen Banner døde allerede 1611, og gården fik en urolig skæbne i de nærmest påfølgende år. Flere adelige havde samtidig arvepart i den. Efterhånden samledes den i *Frederik Rantzaus* besiddelse (død 1645) og overgik til hans søn Otto, der dog efterhånden erhvervede sig mange andre og større gårde. Ved faderens død var han kun et barn ; hans besiddelse af Asdal kom da også til at blive

HJØRRING AMT

meget langvarig, idet han først døde 1719. Mest bekendt er Otto Rantzau blevet derved, at han 1671 ophøjedes i grevestanden.

En 1662 indsendt jordebog giver adskillige oplysninger om godsets tilstand. Hovedgården med sin tilliggende ejendom og herlighed, jus patronatus til Asdal kapel (som sognekirken da kaldtes), med fri forstrand og tilliggende skov samt bøndergodset i hovedgårdens sogn udgjorde 192 tdr. htk. Hovedgårdstaksten sammen med det udensogns bøndergods blev til 813 tdr. htk. Bøndergodset var således meget betydeligt, men led stærkt under den tiltagende sandflugt, især de dele af det, der lå ved Vesterhavssiden, som gårdene i Råbjerg, Uggerby, Horne og Tornby sogne, hvor bøndernes marker, enge og fædrift blev ødelagt. Ved Kjul strand havde der været 13 gadehuse; men de var 1662 alle ødelagt af sandflugt, så der havde ikke været bygninger på dem i mange år. Jordebogen viser, at kornafgiften betød forholdsvis lidt for Asdals landgildeindtægter, selv om der dog ydedes en del byg. Derimod var der blandt landgildeydelseerne en hel del fisk, således adskillige tønder torsk og saltet kuller samt tørrede flyndere i hundredvis, f. eks. fra gårdene i den til Asdal hørende Ålbæk by. Af de mere særprægede afgifter kan nævnes nogle kander honning og enkelte læs limsten; men der var naturligvis også de over hele landet forekommende ydelser af smør, svin, gæs, høns o. l.

Til Asdal hørte 1683 forstrandsrettigheden til stranden, begyndende i Horne sogn, hvor herregården Oddens strandret ophørte, og strækken sig østpå til Uggerby Å, hvor kongens forstrand begyndte. Fra hovedgården dreves ikke fiskeri i havet; man havde ingen redskaber dertil, idet det hævdedes, at fiskeriet ikke kunne dække omkostningerne. Lidt ferskvandsfiskeri havde man derimod i en lille sø syd for gården og i gravene om denne. Der fandtes også ved gården et par småhaver til dyrkning af køkkenurter. Det dyrkede areal udgjorde ved ansættelsen til matriklen af 1688 329 tdr. ld. med 70 tdr. htk.

Ved grev Otto Rantzaus død 1719 overgik Asdal i sønnen, grev Chr. Rantzaus besiddelse, og han blev efterhånden en af landets allerrigeste godsejere. Asdal havde da også kun ringe betydning for ham; men han lod dog gården indgå i det såkaldte grevelige Rantzauske forlods, et fideikommis, som han oprettede 1756, og som desuden bestod af Rosenvold og halvparten af Hammelse, ialt ca. 1.265 tdr. htk. Selv

Dagligstue (fot. Niels Elswing).

opholdt grev Rantzau sig mest på Brahesborg. Han opnåede en meget høj alder og var i sine sidste år — død 1771 — nærmest afsindig ; godsernes administration blev i disse år slet. Hans sønnesøn Chr. Fr. Rantzau arvede godserne, men døde ung allerede 1782. Hans farbroder Carl Adolph Rantzau fik 1793 bevilling til at bortsælge Asdal med godset. Den ny ejer blev Søren Hillerup ; bøndergårdene blev nu solgt fra og hovedgårdsmarkerne udstykket efter bevilling af 1799. Hovedparcellen skiftede i de følgende år flere gange ejere med kort mellemrum. Den blev 1801 købt af *Arent Hassel Rasmussen*, der skal have nedrevet borgen og snart efter solgte igen. Først 1810 kom der stabilitet i ejerforholdet, og fra da af og indtil 1849 ejedes den af Thomas Jensen, derefter af dennes søn Peder Jensen, som 1868 solgte den til den hidtidige forpagter, *Ole Chr. Olsen*, som 1895 opførte en ny hovedbygning. Fra ham kom Asdal 1914 til hans søn Niels Olesen (død 1915). Under forrige verdenskrig oplevede Asdal atter en række hurtige ejerskifter. 1922 - 28 udstykkedes 150 tdr. ld. af Asdals jorder.

HJØRRING AMT

Gårdens tilliggende udgør nu 223 tdr. ld. ager, 70 tdr. ld. eng og 7 tdr. ld. plantning (20 tdr. htk.) med en ejendomsskyld (1960) af 620.000 kr. ; ejer er fra 1935 *Jens Andreassen*.

Det allerældste Asdal har ligget et stykke fra den nuværende gårds plads ved Kjøl A ; her findes stadig voldstedet bevaret. Det består af en imponerende banke omgivet af en vandfyldt ringgrav, men det har tidligere yderligere været beskyttet af en kunstig sø dannet ved opdæmning af åen. I Danske Atlas (1769) oplyses, at borggården bestod af to grundmurede huse, det ene to, det andet tre lofter højt ; det ene stenhus, kaldet Brunshuset (vist fejl for Brinkhuset), skulle tidligere have været én etage højere. Efter traditionen skal der ved nordfløjen have stået to tårne, Vagttårnet og Brandtårnet, hvis rester skal være nedskudt i krigen 1807 - 14. Danske Atlas har også sagnfortællingen om Karl Pølse, Asdals herre i ældgammel tid, der sammen med sine to brødre byggede gården af de store midler, de røvede fra de på kysten forliste skibe. »Karl Pølses flæsk« er en lille, indtørret skinke, der hænger over hovedindgangen, og som allerede i begyndelsen af 1700'erne mentes at være nogle hundrede år gammel. Sammen med et tilsvarende stykke på Odden skal den være blevet ophængt, for at man kunne se, hvilken der holdt sig længst, efter at de to herremænd var kommet i trætte om ejerretten til et svin.

C. RISE HANSEN

EJERE

ca. 1350 Niels Ovesen (Panter)
ca. 1415 Lyder Kabel
1419 Bonde Due og
Anders Jakobsen Lunge
1425 Niels Eriksen Banner
1611 - 32 Mange parthavere
1632 Fr. Rantzau

1793 S. Hillerup
1801 A. H. Rasmussen
1803 - 68 Forskellige ejere
1868 O. Chr. Olsen

1915 - 35 Forskellige ejere
1935 J. Andreassen

BYGNINGER

ca. 1430 Voldsted

1662 To grundmurede og ét bindingsværkshus på voldstedet

1803 Borggården nedrevet

1895 Hovedbygningen opført sydøst for voldstedet

Hovedbygningen set fra vest (fot. Niels Elswing).

Villerup

Skallerup sogn, Vennebjerg herred, Hjørring amt

Villerup er en gammel hovedgård, der allerede i 1300'erne skal have tilhørt ridderen *Stig Pedersen Skovgaard*, der var høvedsmand for vendelbo skiberede (sysselflåden), og som ejede Villerup, Linderumgaard, Egebjerg og Boller og var efterkommer af Skjalm Hvide. Fra ham gik Villerup antagelig i arv til hans søn ridder Niels Stigsen til Egebjerg ca. 1330 og derefter til dennes datter Kirsten Nielsdatter, gift med *Otte Lunov* til Linderumgaard (ca. 1350); deres datter Nille Ottesdatter var gift med *Jens Havel* til Villerup (ca. 1375). En søster til Nille Lunow synes at have været gift med *Henrik Clausen (Erik-sen?) Smalsted*, der nævnes 1408 og 1435, og hvis søn Otte Henriksen ejede Villerup 1436. Hans søn Henrik Smalsted nævnes til Villerup 1445 og 1449, hvortil også dennes søn Otte Henriksen nævnes 1445 og mange gange senere indtil 1492. Han var gift med Maren Peders-

HJØRRING AMT

datter Grøn, og deres søn Niels Ottesen Smalsted arvede Villerup, hvortil han nævnes 1497 og 1518, men var død før 1520, da hans enke Elne Hansdatter Bagge fra Baggessvogn ejede Villerup, som derefter kom til sønnen Otte Nielsen Smalsted, der nævnes her 1535 og indtil 1556, og som boede her, og han har muligt anlagt gravene om borggården, der endnu spores i haven. Han fornyede i juli 1541 sine forfædres lovhævd på gårdens jordtilliggende og indværgede også sin ret til fædrift i Vennebjerg, Nørre Harritslev og Nørum marker (overdrev) samt to bol i Vennebjerg. I lovhævden nævnes nogle lokaliteter som »fruerdammen«, der var inddæmmet, og »hr. Madses dam«, som synes at have ligget i kæret mellem Villerup og Nørre Harritslev. Med Otte Nielsens søn, Henrik Ottesen Smalsted, der døde som slægtens sidste mand ca. 1620, og som var barnløs, gik Villerup ud af denne slægts eje, idet hans enke Dorte Lauridsdatter Friis 1626 solgte gården til *Claus Kaas* til Øland i Thy og Strandet ved Skive. I Kejserkrigen 1627 - 29 var Villerup udlagt til underhold for kaptajnløjtnant Otto, der var chef for et kompagni af »det gamle rytterregiment«, og Claus Kaas boede antagelig da på Strandet.

På en lille gård Blæsbjerg i Vennebjerg sogn, men hørende under Villerup, boede på den tid en ung østrigsk officer *Hans Wulf von Unger*, der var trådt i dansk krigstjeneste og var blevet fanget, da de kejserlige tropper 1627 faldt ind i Jylland. Han løskøbte sig og tog derefter bopæl på Blæsbjerg. I foråret 1629 giftede han sig med Claus Kaas' datter Berte Kaas og købte om efteråret Villerup af svigerfaderen, hvorefter han nedrev bygningerne på Blæsbjerg og på to andre bol i Vennebjerg sogn og lagde jorderne ind under hovedgården, hvis bygninger han fornyede, og det var muligt ham, der byggede de »tre kostelige« teglhængte huse med grave omkring, der omtales her 1721. Unger, der avancerede til oberst, fik 1634 dansk adelspatent, efter at han 1631 i anledning af en strid med mølleren i Nørre Mølle havde været hjemme i Steiermark og fået en slægtsstamtavle, der endnu hænger i Skallerup kirke og viser hans adelige aner. 1638 havde han en ubehagelig sag, idet en falskmøntner angav, at han havde lavet falske sølvmonter for ham, med hvilke han havde betalt nordmænd for tømmer, og falskmøntneren havde også lavet mønter for et par andre adelspersoner. Der udgik kongelig ordre om at arrestere Unger ; men

da falskmøntneren tog sin beskyldning tilbage, inden han blev hængt, slap Unger vist for videre tiltale, og 1657 ses han at have været ledende officer ved opførelsen af Hals skanse.

Ved år 1650 anlagde han en ny dam og en dæmning mellem Villerup og Nørre Harritslev marker noget vesten for »hr. Madses dam«, der nu var helt udtørret og blevet til eng. Herved kom han i strid med Harritslev mænd, der gjorde krav på græsning i engen fra midt i køret til Sønderland. I anledning af denne proces lod Unger tinglæse den gamle lovhævd på Villerup mark fra 1541, og for øvrigt kunne den gamle dæmning endnu ses i engen.

Skønt Villerup jo ligger i Skallerup sogn, plejede herskabet på Villerup at søge den nærmere liggende Vennebjerg kirke, men havde dog begravelse i deres sognekirke. I Vennebjerg kirke tog Villerup-herskabet de to øverste kirkestole i besiddelse, men da der ca. 1625 kom adeligt herskab på Overklit i dette sogn, som gennem mange år havde været beboet af bønder, gjorde dette krav på stolene, og der opstod langvarige processer herom, som dog endte med, at Villerups herskab 1643 fik tilkendt stolene.

Mærkeligt nok hørte den anselige Villerup vandmølle ikke under hovedgården, men ejedes af familien Sandberg på Bøgsted, og fra 1654 kom den under Fuglsig.

1662 stod Villerup for en udsæd af 20 tdr. rug, 14 tdr. byg, 30 tdr. havre, og høvlen var 70 læs; hovedgårdshartkorn 28 tdr.

Hans Wulf Unger døde 1665, og Villerup arvedes af hans seks børn, af hvilke sønnerne Wulf og Claus 1679 og 1684 udkøbte deres medarvinger, og 1691 blev Claus Unger eneejer af gård og gods.

Ved matriklen 1688 fik Villerup htk. 21 - 3 - 1 - 1, og til gården lå en del bøndergods, som Claus Unger, der døde 1699, kompletterede ved køb, ligesom han også købte Skallerup kirketiende. Derimod havde gården 1688 ingen skovhugst, men tørveskær i engbunden. Bygningstømmer købtes af Norgesfarerne ved stranden og hjultømmer i nærmeste skov. Til gærder brugtes tørv. Der var fiskeri i en lille dam ved gården og i de omliggende grave. Gårdens areal var godt 168 tdr. ld. ager, eng til 45½ læs hø og fædrift til 6 høveder. Tidligere havde Villerup haft en vandmølle, men den var blevet øde for 200 år siden af mangel på vand, og mølledammen var helt overgroet med græs.

Hovedbygning og voldgrav set fra øst (fot. Niels Elswing).

Ved skifte 1704 fik Claus Ungers søn Gjord Christoffer Unger Villerup med tiende og bøndergods, medens hans broder Wulf Abraham Unger fik Overklit, som Gjord havde købt 1703, for sin part af Villerup. Gjord Unger døde allerede 1706, og hans enke, Dorothea Cathrine Gjedde, pantsatte 1707 Villerup med kirketiende og 209 tdr. htk. bøndergods for 7.000 rdl. (à ca. 4 kr.) til major Erik Krabbe. Ungers tre børn var da små, og hans enke giftede sig anden gang 1709 med kaptajn Gerhard Fischer, som faldt i Skåne 1710, hvorefter hun giftede sig med oberst *Bernhard Heinrich v. d. Lippe*, som døde 1725, og Dorothea Gjedde rejste så til et lille gods, som obersten ejede i Westphalen. 1721 ville obersten have solgt Villerup ved auktion, og det ses, at den da havde 20 tdr. htk. tiender og 217 tdr. htk. bøndergods. Den blev dog ikke solgt, men 1726 udlagt fra hans enke til den senere etatsråd *Chr. Tausen*, død 1733, hvis enke, Adelgunde Margrethe Wilken, samme år solgte gård og gods for 10.000 rdl. kurant til forpagter på Vallø, krigskommissær Jens Duche, der døde 1743 på Villerup. Oberstinde Lippe var imidlertid allerede 1727 vendt tilbage til Danmark og

døde vist på Villerup 1746. Jens Duches søn, tidligere overstyrmand i flåden og 1743 løjtnant i Fladstrand (Frederikshavn) Jens Bircherod Duche afstod 1744 sin arvepart af Villerup til sin søster Maren Duche, der var gift med ritmester Andreas Lange i Odense, og de solgte 1749 Villerup for 9.400 rdl. kurant til Peder Madsen Ilum fra Fåborg, senere ejer af Vang. Til Villerup lå da kirketienderne af Skallerup, Jelstrup og Lyngby sogne samt godt 206 tdr. htk. bøndergods. Peder Ilum afhændede 1756 gården med samme bøndergods, men nu endvidere kirketienden af Harritslev sogn for 16.000 rdl kurant til sin broder, sagfører og købmand Frands Ilum i Rudkøbing, og efter hans død 1764 blev den på auktion købt for 17.360 rdl. kurant af Peder Baggesen Gleerup til Sebber Kloster, der atter 1769 solgte den for 19.000 rdl. kurant til Christen Broerholt, hvis første hustru Anna Biering døde her 1773. Broerholt blev derefter forpagter af Eskjær i Mosbjerg sogn og 1778 ejer af denne gård ved ægteskab med kammerråd Rosens enke, og 1779 solgte han så Villerup for 19.300 rdl. kurant til landfoged på Læsø Peder Zeuthen, en degnesøn fra Jerslev.

Ved denne tid stod Villerup for hovedgårdstakst 21 - 3 - 2 - 2, og under gården brugtes 1 td. htk. bondejord. Til den lå 56 tdr. htk. kirketiender og 213 tdr. htk. fæstegods, som brugtes af 19 hoverifri og 22 hoverigørende gårdmænd samt 37 hoverigørende husmænd. Marken var inddelt i 11 fald, hvoraf 6 årligt besæedes. Zeuthen vedblev at være landfoged på Læsø, hvor han døde 1784 som en formuende mand, og hans enke Johanne Lindgaard døde det følgende år. Deres svigersøn Poul Lanng, senere til Langholt, afstod 1786 sin hustrus part i Villerup for 3.500 rdl. til Zeuthens anden svigersøn *Espen Bruun*, senere ejer af Birkumgaard på Gjøl, og han fik 1797 bevilling til at sælge Villerups bøndergods uden fortabelse af hovedgårdsfriheden. Han tog straks fat på bortsalget, og 1805 var der kun ca. 68 tdr. htk. bøndergods tilbage. Til Villerup lå ved den tid ca. 270 tdr. ld. ager og eng og ca. 130 tdr. ld. hede og kær. Bruun opførte 1802 ny hovedbygning på gården, bestående af to fløje med tegltag; senere er der opført endnu en fløj i borggården.

Fra Bruuns tid stammer også gårdens betydelige, smukke haveanlæg. Ladegården bestod 1769 af to øksnehuse og en lade; men på udskiftningskortet fra ca. år 1800 er der kun angivet to ladegårdshuse, og den

HJØRRING AMT

nuværende store lade af egebindingsværk er antagelig fra Bruuns tid, medens de to andre, grundmurede huse i ladegården er nyere, og landevejen, som ved år 1800 gik mellem borggården og ladegården, går nu vest om laden. Espen Bruun solgte 1813 Villerup med ca. 21½ tdr. htk. hovedgårdstakst, 20 tdr. htk. kirketiende og 20 tdr. htk. bøndergods for 9.500 rbdl. sølvværdi til sin søn Peder Zeuthen Bruun, som atter 1816 solgte gården med kun 15 tdr. htk. bøndergods og uden tiender for 9.500 rbdl. sølvværdi og 12.188 rbdl. seddelværdi. I de følgende 100 år havde gården otte forskellige ejere, indtil den i 1917 med 12 tdr. htk. og avl og lidt besætning blev købt for 160.000 kr. af *Anders Nørgaard Stavad* fra Vester Hjermitslev, hvis søn, *Lars Christian Nørgaard Stavad* i 1963 overtog gården, der nu har godt 200 tdr. ld., overvejende ager. Marken, der ligger omkring gården, er ret jævn og dels sand- dels lermuldet. I disse ejeres tid er hovedbygningen og avlsgården moderniseret.

C. KLITGAARD

Beg. af 14. årh. Stig Pedersen

BYGNINGER

Skovgaard

ca. 1350 Otte Lunov

ca. 1375 Jens Havel

1408 Henrik Clausen Smalsted

1626 Claus Kaas

1629 Hans Wulf v. Unger

Tre teglhængte huse opført på voldsted (?)

1711 Bernhard Heinrich v. d. Lippe

1726 Chr. Tausen

1733 - 86 Forskellige ejere

1785 Espen Bruun

1802 Hovedbygningen og egebindingsværkslade (?) opført

1816 - 1917 Forskellige ejere

1917 A. Nørgaard Stavad

1947 - 60 Hovedbygning og avlsgård moderniseret

1963 L. Chr. Nørgaard Stavad

Hovedbygningen set fra vest (fot. Niels Elswing).

Aastrup

Skt. Hans sogn, Vennebjerg herred, Hjørring amt

Aastrup ejedes i begyndelsen af det 14. århundrede af *Jens Nielsen*, der 1302 skriver sig til borgen. Den næste kendte ejer er hr. *Henrik Nielsen*, der tilhørte adelslægten *Panter*, nu forlængst uddød. Henrik Nielsen synes at have ejet gården i længere tid; allerede 1319 købte han gods i Vandsted, der ligesom Aastrup ligger og lå i Sankt Hans sogn; nogle år senere — i 1323 — fik han yderligere gods i Vandsted; denne gang af sin kvindelige slægtning fru *Beatrix*, Gunnulv Svendsens enke. Hans godserhvervelser i nævnte landsby tyder stærkt i retning af, at han i forvejen har ejet Aastrup og har lagt de nytilkomne gårde under denne borg. Om Henrik Nielsen vides det, at han var ridder og en anset person, der var blandt rigets øverste mænd; han var således 1326 med til at besegle grev Gerts lensbrev på Søn-

Aastrups middelalderlige voldsted og avlsgården (fot. H. Stiesdal).

derjylland. Af en eller anden årsag pantsatte han 1333 alt sit gods til nogle mænd, hvorimellem broderen hr. Ove Nielsen var. 1341 optrådte han som forlover for Valdemar Atterdag ved forhandlingerne i Helsingborg med kong Magnus. Endnu 1345 var han i live; men 1354 oplod hans arvinger kong Valdemar alle huse i en gård Aastrup og en mølle, som hører til fornævnte gård og alle huse i Bagterp med deres tilliggende »for deres brøde efter loven«. Denne gård må sikkert have ligget på og ved det nærmest runde voldsted, der ligger umiddelbart vest for den nuværende avlsgård, og hvis top endnu hæver sig 14 m over Liver Å ved dets fod. Hvad der egentlig ligger bag dette krav fra kongen lader sig ikke oplyse. Henrik Niensens arvinger har vel i de bevægede år på en eller anden måde krydset kongens vilje og har måttet bøde derfor. Aastrup med tilliggende gods kom nu i *kronens* eje og forblev dér gennem mere end tre århundreder, og selv da gården var afstået fra kronen, vedblev Aastrup-navnet at leve videre i Aastrup amt, der først i slutningen af 1700-tallet nedlagdes og blev en del af det nuværende Hjørring amt.

For dronning Margrethe gjaldt det at sikre det gods, som hendes

fader havde erhvervet. Fra hendes regeringstid er der da også bevaret et par breve, hvori adelige afstår til dronningen den ejendomsret, som de muligvis kunne have til Aastrup. Begge breve stammer fra 1406. Det ene er dateret 15. maj og er udstedt af brødrene Peder Nielsen til Aagaard og Erik Nielsen, begge af slægten Gyldenstierne; de kundgør for alle, at de har vel hørt og forstået, at den gård »Asædorp« i Vendsyssel med dens tilliggende har i lang tid været i kronens værge, men at de har hørt, at den skulle fordem have tilhørt deres »forældre«. Skulle de have nogen ret dertil, oplader, skøder og afhænder de den til dronning Margrethe og kong Erik ved nævnte brev. I et lignende brev dateret 2 dage senere afstår bl. a. ridderen Elev Elevation (Bild) og Cathrine Nielsdatter (Gyldenstierne), enke efter Strange Pedersen (Strangesen), sammen med hendes brødre Bugge og Henrik Nielsen til kronen deres rettighed — ved arv eller anden måde — til Aastrup med tilliggende gods.

Af de to breve fremgår det, hvoraf Aastrups tilliggende på denne tid bestod. Der nævnes Aastrups mølle, og af bebyggede ejendomme 2 gårde i Bagterp, 3 gårde i Nørlev, 2 gårde i Rubjerg, en gård i Nørre Harridslev og en jord på Hjørring mark. Desuden fandtes der mærkværdigt meget ødegods: 3 øde gårde i Brønderup, 3 i Bagterp, 3 i Nørre Harridslev, 7 ødegårde i Rubjerg, én i Gårestrup og én i Vellinghøj. Der har utvivlsomt ikke været bygninger til disse gårde. Mon der her er tale om virkninger af den sorte døds hærgen næsten to menneskealdre tidligere?

Biskop Peder af Børglum (død ca. 1425) har utvivlsomt haft Aastrup som len. 1461 var hr. Anders Nielsen Banner lensmand her. I 1500-tallet blev Aastrup len, hvorunder Vennebjerg og Jerslev herreder da hørte, hyppigt anvendt som pantelen, således havde Gert Eriksen (Løvenbalk) lenet 1511 og Niels Høg det 1517 - 20. Lensmænd var 1523 - 25 biskop Stygge Krumpen og 1525 - 27 Erik Olufsen (Gyldenstierne), mens rigsråden hr. Ove Vincentsen Lunge havde det 1528 - 40. Denne sidste var en af de ledende danske adelsmænd under Frederik I og forstod at klare sig under Grevefejden og reformationen, så at han også i Christian III's regeringstid var højt anset. I sine sidste leveår — han døde 1540 — havde han også Vrejlev Kloster som len. Da Ove Lunge 1527 fik Aastrup len for 10 år, var det

HJØRRING AMT

på de betingelser, at han skulle bygge og forbedre slottet, yde tolderen på Skagen årlig inden jul 4 læster byg og 3 tdr. smør. For halvdelen af oldengæld og sagefald samt for al vrøg skulle han gøre regnskab. Det følgende år fik han livsbrev på lenet.

Fra 1540 er bevaret en opgørelse over den årlige samlede landgildeydelse af Aastrup len ; den opgik til 83 mark penge, 24 tdr. rug, 188 tdr. byg, men ingen havre ; dertil kom 6 tdr. smør, 2 køer, 60 svin, 11 gæs, 22 høns og 1 td. salt.

Rigsråden og juristen Erik Krabbe til Bustrup, der fik lenet efter Ove Lunge, havde det frit lige til sin død 1564 ; hans enke Margrethe Reventlow måtte derimod sætte meget guld og sølv i pant for lenet og beholdt det dog kun i 2 år til 1566. Derefter fik den senere rigsadmiral Peder Munk — da kun et par og tredive år — Aastrup for 5.000 daler. Han var en af flådens dygtigste officerer under Den nordiske Syvårskrig. 1574 indløstes pantet fra ham og gaves til Henrik Knudsen Gyldenstjerne til Aagaard. Fra dette år haves der en fortegnelse over de årlige landgildeydelse, der da svarede af det under lenet hørende bøndergods ; man kunne have ventet, at ydelserne havde været i tilbagegang, sammenlignet med 1540 ; men det er ikke tilfældet, tværtimod. Årsagen kan næppe søges i, at den enkelte bondes ydelser er blevet øget, men i, at kronen har lagt mere gods under Aastrup. Ydelserne i rede penge var dog i tilbagegang og udgjorde 1574 kun 3 mark ; af korn gaves 36 tdr. rug, 317 tdr. byg, af smør 7 tdr., af salt 1 td., 4 køer, 67 svin, 15 får og 2 lam, 36 gæs, 72 høns, og 21 fødenød samt gæsteri til 406 heste ; hertil kom endelig 7 snese ål og $\frac{1}{2}$ td. sild.

Henrik Gyldenstjerne havde kun lenet i 2 år ; fra 1576 gik det over til hans broder Predbjørn, og han beholdt det lige til 1595. I hans tid forringedes lenet. En del af godset bortmageskiftedes, hvorfor da lensmandens afgift 1582 nedsattes fra 300 til 200 daler. Det var også sandflugten, denne Vendsyssels plage i disse år, der endelig gjorde sig gældende. I 1577 fik kronens bønder i Nørlev, Lønstrup og Rubjerg sogne under Aastrup len nedsættelse af deres landgilde, da en stor del af deres ejendomme var blevet ødelagt af sandet. 1592 opsattes en ny hygning på Aastrup Slot, og i den anledning fik Predbjørn Gyldenstjerne godtgjort 300 daler derfor i sit regnskab.

I den følgende tid kom atter hurtigt skiftende lensmænd: Hannibal Gyldenstjerne 1595 - 97, Enevold Tygesen Kruse 1597 - 1600, Bendix Rantzau 1600 - 07 og derefter dennes svigersøn Axel Galt. 1614 - 30 var Aastrup gennemgående forenet med Aalborghus len, hvorfor også lensmanden på Aalborghus Manderup Parsberg i april 1614 fik ordre til at overtage lenet og på Aastrup indsætte en vederhæftig og skikkelig person, der kunne betjene og forestå lenet som skriver. I årene 1630 - 46 var lenet under Jørgen Orning. Efter ham kom Manderup Due 1646 - 50, Henrik Below d. Y. 1650 - 53 og endelig derefter Malte Sehested til sin død 1661.

1615 var slottets bygninger kommet i forfald. I et kongebrev fra dette år siges det, at kongen havde bragt i erfaring, at Aastrup Slot og ladegård skulle være meget bygfældige og forfaldne, så det var at formode, at en del af husene og broen ville falde ned, såfremt der ikke blev truffet foranstaltninger til reparation. Det bevilgedes derfor, at der måtte anvendes 650 daler derpå ; for dette beløb skulle slottet og ladegården igen opbygges og forfærdiges. Dette »slot« var ikke den højmiddelalderlige borg, men et større, firfløjet anlæg omgivet af grave og med tilhørende udbygninger, som antagelig omkring år 1500 var opført i sumpen syd for den nuværende gård. Af dette er nu intet tilbage, og dets udseende kendes kun fra den næppe pålidelige tegning til Resens Atlas.

Her som på kronens øvrige len måtte de underlagte bønder drive avlen til slottet og forrette, hvad andet arbejde med hovning og ægter, der kunne forefalde. Avlen til slottet har ikke været helt ubetydelig. Udsæden svingede fra år til år, men lå ca. 1620 - 30 omkring 20 - 30 tdr. rug og ligeså meget byg, hvortil kom 70 - 100 tdr. havre. Bønderne under Aastrup var imidlertid meget uvillige til at forrette hovarbejdet. 1602 udgik der kongebrev til dem om, at de efter nærmere tilsigelse af Bendix Rantzau eller hans fuldmægtige uden modsigelse skulle drive avlen til Aastrup Slot og gøre andet arbejde dertil, såfremt de ikke ville tiltales og straffes for ulydighed. Ret længe synes denne formaning ikke at have hjulpet ; allerede 1604 måtte der et nyt kongebrev til i anledning af, at en del af bønderne havde vist sig meget modvillige. Betegnende for bønderne var det, at kongen inden udgangen af samme år måtte udstede beskærmelsesbrev for

ridefogden til Aastrup Slot, der boede i Vester Brønderslev; han klagede over, at han truedes og undsagdes af bønderne, når han på tinge skulle forfølge sin husbond Bendix Rantzaus sager, og var bange for at blive overfaldet.

Der må vel så igen være faldet ro over gemytterne; men i 1615 var det atter galt. Et nyt kongebrev måtte forfattes. Det hed sig denne gang, at bønderne var meget modvillige, og det var igen indhøstningen af avlen, det kneb med.

I 1662 var udsæden til Aastrup ladegård 30 tdr. rug, 22 tdr. byg, 90 tdr. havre, og der kunne indhøstes 200 læs hø. Om bygningerne på gården afgaves der samtidig indberetning. Borggården var indbygget i 4 huse, alle et loft højt, murede mellem stænger og tækkede med tegl — det er jo ikke netop, hvad vi nu om dage ville kalde et slot. Disse bygninger var på denne tid ret vel ved magt. På ladegården fandtes en hølade og en kornlade samt et øksnehus og en hestestald; alle disse huse var klinede med ler og tækkede med strå. På nær høladen var de brøstfældige på tag. Af herlighederne til gården nævnes fiskeri i den nærliggende mølledam og i to søer; der tales desuden om god græsning og nødtørftig tørveskær.

1661 - 62 blev vigtige år i Aastrups historie; de store udlæg og bortsalg af krongods fortsattes, og nu var det blevet Aastrups tur. Hovedgården med tilliggende enemærker, fiskevand og herligheder (ialt 41 tdr. htk.) samt bygningerne vurderet til 450 rdl. og inventaret, vurderet til 4½ rdl. 36 sk.(!) tillige med tilliggende bøndergods (ca. 822 tdr. htk.) og tiender (354 tdr. htk.) afstodes for godt 62.108 rdl. til hofkammerer *Johannes Boysen*. Ret længe er Aastrup dog ikke blevet i hans besiddelse, men kom til *Erik Krag* til Bramminge, der 1669 magelagde gård og gods mod Selsø; den ny ejer af Aastrup blev hofmarskallen *Joachim Frederik v. Pentz*, en under Frederik III naturaliseret mecklenburgsk adelsmand. Ved hans død 1682 overgik gården til hans børn, bl. a. sønnen Adam Ernst Christian v. Pentz, der ejede adskillige andre herregårde. I hans tid foretoges opmålingerne til Christian V's matrikel; det fremgår af opmålingsakterne, at det dyrkede areal til Aastrup i 1680'erne var 235 tdr. ld. med næsten 35 tdr. htk. Markerne faldt i Skiverens mark, Sønder mark, Ledhusets mark og 4 fald nord for gården. Vest for gården fandtes en »have«

Aastrup Slot ca. 1670. Efter Resens Atlas (Det kgl. Bibliotek).

med pløjeland nylig opbrudt af engen. Nogen herlighed af skov eller gærdsel havdes ikke. Indhegningen af markerne skete med tørvediger. Ildebrændslet leverede sandtørven, som gravedes i heden, og skudtørv, der skares i engen. Fiskeriet var ikke meget værd; de to ålegårde, der tidligere havde stået i de nærløbende åer, var nu ikke mere i brug, da omkostningerne derved ikke dækkedes af fiskeriet.

Fra v. Pentz kom Aastrup 1695 til forpagter *Poul Iversen Wilholt* og efter ham til sønnerne *Iver* og *Laurids Henrik Wilholt*, som ikke formåede at holde sig ved gården, der derefter 1736 - 40 var i amtsforvalter *Lars Borch Hauchs* og senere hans enke *Marie Hauchs* eje. 1740 købtes Aastrup af grev *Christian Frederik Levetzow*, der 1746 rejste en ny borggård og ladegård af mur- og bindingsværk. Samtidig blev alle spor efter den hidtidige gård udslttet. Levetzows enke, *Sophie Hedevig Rantzau* indlemmede Aastrup i stamhuset *Restrup*, hvorunder gården forblev til 1779, da den udskiftedes med *Nørlund*.

HJØRRING AMT

1785 bortsolgtes den af stamhusets besidder Iver Rosenkrantz-Levetzow, og i den følgende tid var der hyppige ejerskifter. 1818 blev der givet bevilling til udstykning af hovedgården, og i 1820'erne siges den nuværende hovedbygning at være opført, men antagelig drejer det sig kun om en istandsættelse eller ombygning af Levetzows. 1874 kom Aastrup i familien *Hasselbalchs* besiddelse, en overgang som familieaktieselskab, men Johannes Thorlund Hasselbalch overtog 1919 gården som ejendom. Fra 1936 ejes den af hans svigersøn, godsejer *Emil Aas*. Arealet er nu 282 tdr. ld. ager, 60 tdr. ld. eng og 18 tdr. ld. gårdsplads m. v. Der er i nyere tid solgt 36 tdr. ld. fra til to statshusmandsbrug.

C. RISE HANSEN

EJERE

1302 Jens Nielsen
ca. 1320 Henrik Nielsen (Panter)
1354 Kronen

1661 Johannes Boysen
1663 Erik Krag
1669 Joachim Fr. v. Pentz
1695 Poul Iversen Wilholt
1736 Lars Borch Hauch
1740 Chr. Fr. Levetzow

1785 - 1874 Forskellige ejere

1874 H. P. J. og B. Hasselbalch
1936 E. Aas

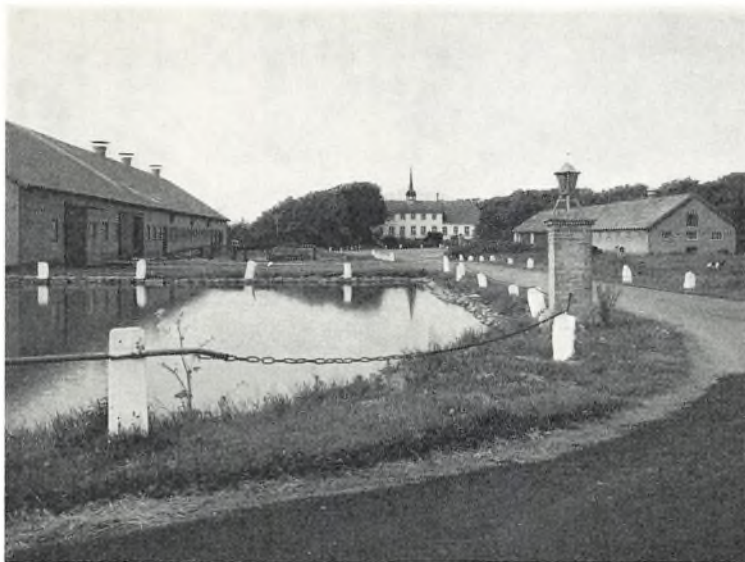
BYGNINGER

Befæstet borg

ca. 1500 Firfløjet bindingsværksgård
på nyt voldsted
1592 Bygning opsat
1615 Slot og ladegård repareret

1746 Hovedbygning samt ladegård
opført og »slottet« udslettet

1820'erne Hovedbygningen
ombygget eller fornyet

Hovedbygningen og avlsgården set fra indkørselen (fot. Niels Elswing).

Sejlstrupgaard

Sejlstrup sogn, Børglum herred, Hjørring amt

Sejlstrups historie i middelalderen er kun dårligt kendt. Det ligger vel bl. a. i, at gården så tidligt kom i *Børglum bispernes* eje. Året for Sejlstrups afståelse til bispestolen kendes ikke; men det må ligge omkring midten af 1300-tallet. 1335, da gården første gang omtales, var den i *Markvard Rostrup* til Labinggaard og Aakærs besiddelse. Han var søn af en indvandret tysk adelsmand og optrådte da også 1340 som den holstenske grev Johans lensmand på Skanderborg. Endnu 1353 var Markvard Rostrup i live; men om han da ejede Sejlstrup får stå hen. 1365 var borgen imidlertid i *Børglum bispernes* eje; det kom ligefrem til strid mellem to bisper om den. Biskop Mogens Jensen Grubbe i Børglum ombyttede i 1365 sin bispestol med Ribestolen; han må imidlertid have syntes godt om Sejlstrup, for han

Hovedbygningen set fra syd (fot. Niels Elswing).

beholdt denne borg og andet af Børglum bispestols gods. Det ville hans efterfølger i Børglum Jens Mikkelsen naturligvis ikke gå med til og klagede til paven over sin forgængers pågående adfærd. Det resulterede i et pavebrev, dateret den 29. januar 1367, til biskoppen i Schwerin om at undersøge klagen, og hvis den fandtes berettiget, da at bandsætte bisp Mogens. Sagens videre udvikling kendes ikke; men man kan nok regne med, at Børglum bisp snart efter har fået sin borg og sit øvrige gods igen.

Fra senmiddelalderen er der bevaret ikke helt få breve, der er udstedt af bisperne, mens de opholdt sig på Sejlstrup, således et fra 1394. Selv deltog disse naturligvis ikke personligt i borgens og det tilliggende gods' bestyrelse, dertil havde de lensmænd. Under Grevefejden afbrændtes Sejlstrup 1534, og kun et overpløjet voldsted af nærmest kvadratisk form er nu synligt. 1536 inddroges alt bispegodset i Danmark, deriblandt også det børglumske, under *kronen*, og 1538 kunne Sejlstrup len forlenes bort til Sivert Svin (af slægten Smalsted) som pant for 1.350 lybske mark.

Sejlstrup var ved middelalderens udgang midtpunkt i et stort og vidtforgrenet gods kompleks. Påfaldende er det at se, hvor stærkt godset var spredt, og at det ikke lykkedes ved mageskifter i den følgende tid at få et velformet gods dannet. Endnu i 1656 gør forfatteren af »Danmarckis oc Norgis Fructbar Herlighed«, Arnt Berntsen, opmærksom på, at bøndergodset var spredt i 16 herreder og 76 sogne.

Efter Sivert Svin fulgte Enevold Jensen Seefeld som lensmand (1541 - 44) og Christoffer Gjøe (1544 - 60); den første havde lenet på afgift; han skulle hvert år betale kongen 250 gylden; Christoffer Gjøe derimod fik det som pantelen for 3.000 gylden. I 1560 fik Otte Banner til Asdal lov at indløse lenet; men 1563 måtte han forhøje pantesummen med 180 lod ungersk guld og 500 lod sølv. Endelig i 1578 fik han den ordning, at han mod eftergivelse af pantesummen fik Sejlstrup len frit for sin og sin enkes levetid. Selv døde han allerede 1580, men hans enke, Ingeborg Skeel, levede lige til 1604, så nogen helt dårlig forretning har overenskomsten nok ikke været.

Efter ødelæggelsen i 1534 blev gården flyttet ca. 1.000 m mod øst, og fra 1600-årenes første halvdel findes en del synsforretninger over Sejlstrups bygninger. Særlig udførligt er et syn fra 1627. Heri træder gårdens hovedbygning frem, det såkaldte »store røde hus« sønderst i borgegården; det var 2 loft højt, tækket med tegl, men dog af bindingsværk. I den østre ende fandtes fruerstuen, i den vestre ende stegerset; derimellem bredte borgestuen sig. På huset fandtes flere »kvister«; vigtigst var den på sydsiden nær østerenden, som lensmanden Anders Friis havde rejst; heri fandtes en fruerstue med paneler, og under denne en jordkælder. Det østre hus i borgegården indeholdt bryggers og bagers; det var ét loft højt og 17 bindinger langt, tækket med strå og i en dårlig stand. Væggene var for størstepartens vedkommende slåede med ler. I nordenden af dette hus fandtes 3 kamre, nedenunder disse en øde kælder. I det nordre hus, som Anders Friis havde ladet rejse af bindingsværk, fandtes 4 kamre. I vesthuset var der skriverstue, mælkehus, saltkælder og svendekammer, også det var af bindingsværk. Fra borgegården fandtes en bro over borggraven til ladegården; broen var i dårlig stand; ladegården var dog et jammerligere syn. Der fandtes en stald 25 fag lang, desuden en 33 fags kornlade og en kostald på 30 fag. Yderligere fandtes i ladegården 3

*Dagligstue
(fot.
Niels Elswing).*

jordhuse, hvori kalve og småkvæg holdt til. I et fjerde jordhus havde smeden sit værksted. Noget tiltalende billede har ladegården ikke været ; her som andre steder på lenene kneb det altid med træværket, der hurtigt gik i forrådnelse ; der var støtter her og dér for at holde væggene på plads. Inventaret viser kun fattigdom ; nogle stykker gammelt, rødt klæde havde fordum prydet en fruerstue, men var nu ubrugeligt ; ellers var der ingen luksus, kun et sengested, en gammel fyrrekiste, to lange svendeborde og tre bænke, en ubrugelig jerngryde, en kærne, en flødebøtte, brugelige og ubrugelige øltønder og kar.

1651 fik borgmesteren Jacob Kohl i Arensburg på Øsel, der havde ydet den danske stat store lån, Sejlstrupgaard og en del tilliggende gods overdraget som pant, og der kommer nu en fornedrelsens tid for godset. Kohl'erne måtte i øvrigt selv snart efter afstå pantet til to hollændere, som de skyldte penge. Hollænderne lod gården bortforpagte ; men da de i 1680'erne undlod at betale skatterne af den, inddrog kronen 1684 Sejlstrup.

1662 opgives det, at gravene på de tre sider af gården var tørre ; på den fjerde var mølledammen ; ved gården fandtes nemlig en mølle, med overfaldskværn ; den skyldte fra gammel tid 20 tdr. mel ; men nu manglede møllestenen, og kværnværket var forfaldent ; her i årene efter svenskekrigene var så meget øde. Udsæden til Sejlstrup opgives på denne tid til at være 30 tdr. rug, 70 tdr. byg og 160 tdr. havre ; der kunne indavles 150 læs hø årligt. Ved opmålingen til Christian V's matrikel af 1688 befandtes Sejlstrups jorder at bestå af 131,8 tdr. ld. med 48,2 tdr. htk. Møllen var nu igen sat i stand ; det hed om den, at den kunne male temmelig om foråret og efterhøst, men helt lidet i tørke og frost ; den søgtes af Sejlstrup og Rakkeby sogne.

Da kronen igen var blevet ejer af Sejlstrup, bortforpagtede den gården med ager og eng, mølle og videre for 5 år til Helmich Galskyt til Kornumgaard. Af kontraktens bestemmelser fremgår det, at han fik lov til at nedtage det store hus i borgegården (det, der var to loft højt og altså gårdens egentlige hovedbygning) ; det var helt forfaldent nu, og af dets materialer skulle i stedet opbygges et hus, der kun var ét loft højt. Galskyt kom nu ikke til at sidde sin forpagtningstid ud ; kronens interesse i at beholde Sejlstrup var fremdeles overordentlig ringe, og i 1687 udlagdes den da påny — denne gang til sekretær i Danske Kancelli *Peter Rodsteen* på hans egne og hans søskendes vegne for en af deres fader Markor Rodsteen ydet forstrækning til kronen. Sejlstrup ladegård med møllen og videre var i skødet (efter den gamle matrikel) takseret til 90 tdr. htk. og fik 1689 adelige sædegårdsfriheder. Gården må snart efter være overladt til Peter Rodsteens farbroder admiralen Jens Rodsteen ; for han skødede den 1689 til *Arnold Chr. Dyssel*. Fra 1703 til sin død 1714 sad han som amtmand over Aastrup, Børglum og Sejlstrup amter. Tre af hans sønner blev 1716 adlet under navnet Falkenskiold. Familien Dyssel havde Sejlstrup til 1718, da den solgte gården til Jesper Jespersen til Høgholt, der endte sine dage 1746 som stærkt forgældet, hvorfor den på auktion solgtes til kancellirådinde Lassen til Rødslet.

Fra 1749 - 68 var købmand i Hjørring Peder Biering ejer, derefter hans svigersøn *Erik Hansen Wilsbech* til 1798. Ved Wilsbechs overtagelse af godset udgjorde bøndergodset 293 tdr. htk. 1774 opførtes den nu stående hovedbygning, senere udvidet til fire fløje.

HJØRRING AMT

1798 solgte Wilsbech Sejlstrup med tilliggende bøndergods og tien-der til Arent Hassel Rasmussen, en af datidens godsslagtere, der 1798 fik tilladelse til, at Sejlstrup måtte beholde sædegårdsprivilegierne, selv om bøndergodset bortsolgtes, og 1799 ret til at udstykke hovmarkerne. Bøndergodset bortsolgtes da også omgående, og halvdelen af hovedgårdens marker udstykkedes. Resten (27 tdr. htk.) skødedes 1805 til gårdens daværende forpagter Rasmus Høyer, der 1848 solgte den til sønnen Jens Juulby Høyer. Fra ham kom den 1865 til den kendte købmand *Axel Rosenkrantz Segelcke*, og efter hans død 1881 til hans søn proprietær Severin Peter Vincentz Segelcke. 1912 overgik Sejlstrupgaard til et konsortium, hvori gårdens forvalter *Knud Christiansen* blev eneejer til 1947, derefter havde gården hyppigt skiftende ejere. 1954 købte *Hans A. Christensen* og sønnen *Chr. P. Christensen* hovedparcellen på 187 tdr. ld. med de efter en brand i 1951 opførte bygninger.

C. RISE HANSEN

EJERE

1335 Markvard Rostrup
ca. 1365 Børglum bispestol

1536 Kronen

1687 Peter Rodsteen
1689 Arnold Chr. Dyssel
1718 - 68 Forskellige ejere
1768 Erik Hansen Wilsbech

1798 - 1865 Forskellige ejere
1865 A. Rosenkrantz Segelcke
1912 K. Christiansen
1947 - 54 Forskellige ejere

1954 H. A. Christensen og
Chr. P. Christensen

BYGNINGER

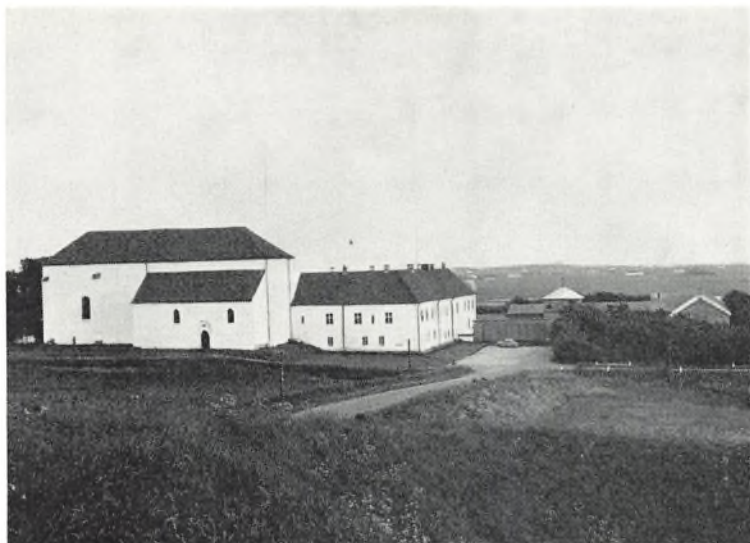
Befæstet voldsted

1534 Gården afbrændt

1627 Firfløjet borgegårdsanlæg af
bindingsværk omgivet af grave
samt ladegård
ca. 1685 Sydfløjen nedrevet

1774 Hovedbygning opført

1951 Hovedbygningen ombygget
efter brand

Hovedbygning med kirkefløj set fra nordvest (fot. Niels Elswing).

Børglum Kloster

Børglum sogn, Børglum herred, Hjørring amt

På en af de banker, som skyder sig ud i det flade Vestvendsyssel, ligger herregården Børglum Kloster. Knejser gør den ikke. Tværtimod. Der er noget tungt og ludende over den, som om den selv var en del af banken; men viden om kan den dog ses, og den har så vist ikke grund til at skamme sig derved. Som det nordjyske landskab har sin egen storhed og styrke i linierne, således er der både storhed og stil, både styrke og fasthed over Børglum Kloster, som det ligger der med sin store, tunge kirkebygning og ved siden deraf de tre senmiddelalderlige klosterfløje.

»Efter at kongen i de sydlige dele af landet . . . havde fuldført de kongelige hverv, drog han til kystlandet, som på dansk hedder Vendel, hvilket betyder »foranderlig«, og der besluttede han at slå sig ned med den kongelige hird på den kongsgård, som efter en fordums

Hovedbygningen set fra syd (fot. Niels Elswing).

dronning dér, Burhlina, nu med ændret vokal kaldes Burhlanis«. Således fortæller den engelske munk Ælnoth i Odense om kong Knud den Hellige, og dermed træder gården Børglum for første gang ind i historien. Videre skildres det, hvorledes de oprørske bønder samledes på Kragestrand, henved tre mil nordpå, for at lægge rænker op imod kongen. Denne besluttede sig da til at drage bort uden sværdsflag, og så snart kongens bortrejse var kendt, »styrkede røver-skarerne hobevis ind i kongsgårdene, kastede kongsbryderne ud af husene, ransagede og undersøgte alt med griske blikke og røvede alt, hvad de kunne nå med hænderne; levningerne af ydelserne til kongens bord, som de ikke kunne sluge eller hugge i sig, trampede de ned med fødderne, og som svin rodede de op i alt«. Rimeligvis har da også gården Børglum været blandt de kongsgårde, der blev genstand for bøndernes plyndring.

Så tidligt som i 1086 har der altså ligget en kongelig gård på det sted, hvor nu Børglum Kloster hæver sine mure. Den forklaring, Odensemunken giver på navnets oprindelse, er ganske vist som de fleste folkelige navneforklaringer uden værdi. Næste gang navnet duk-

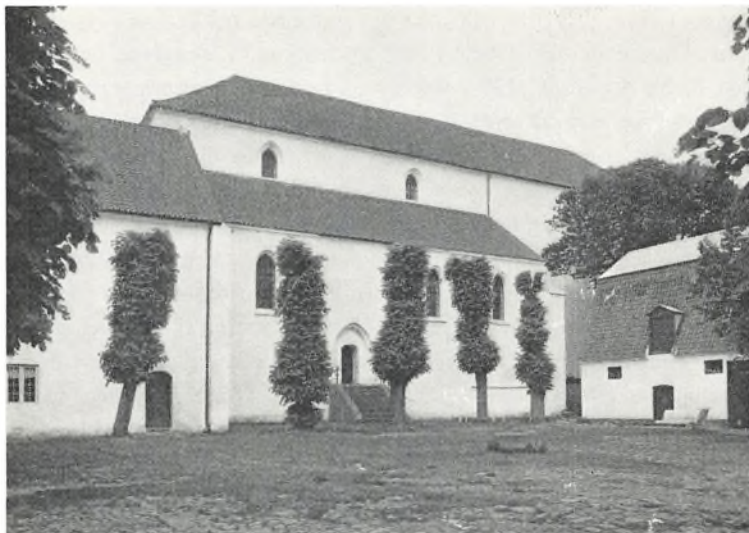

Interiør fra kirken på Børglum Kloster (fot. Niels Elswing).

ker op i vore historiske kilder er det som sæde for *den norrøjske biskop*. Oprindeligt havde denne haft sin bispestol i Vestervig, og endnu den Ketil, der faldt 1134 i slaget ved Fodevig, betegnes som biskop af Vestervig, men efterfølgeren Self kalder sig efter Børglum, og engang i 1130'erne må da bispesædets overflytning have fundet sted — et ydre tegn på, at Vendsyssel var ved at blive hovedlandet nord for Limfjorden, efter at Limfjordens udsejling mod vest, til stor skade for Thy, var sandet til. Hvorledes Børglum er kommet i bispernes eje, ved vi ikke, men man har fra gammel tid ment, at der er foregået et mageskifte, hvorefter kongen fik borgen Sjørrind i Thy. Det eneste sikre er, at biskoppen har overtaget den gamle kongsgård, hvortil der rimeligvis har hørt en kirke, den være sig nu af træ eller sten, som i den første tid har fungeret som stiftskirke.

Om biskoppen fra begyndelsen har samlet et kannikesamfund om den nye stiftskirke — som det var almindelig skik — vides ikke. Repræsentationen på det store kirkemøde 1187 tyder snarest på, at noget sådant ikke har fundet sted. Engang i slutningen af 12. århundrede fik Børglum imidlertid et virkeligt domkapitel, idet der — rimeligvis på biskop Trugots initiativ — kom en koloni af *præmonstratensermunke* fra Steinfeld i Köln stift herop. Præmonstratenserne var en reformkongregation indenfor augustinerordenen, grundlagt ca. 1120 af Norbert fra Xanten. I modsætning til benediktinere og cisterciensere, der som regel levede ret afsondret i deres klostre, så præmonstratenserne det som deres opgave at tage aktiv del i alt kirkeligt arbejde, og der er al mulig grund til at tro, at munkene i Børglum har bidraget væsentligt til at fremme den kirkelige udvikling og højne det åndelige liv i det afsides liggende norrøjske stift. Munkene synes straks at være rykket ind på den gamle kongsgård, medens biskoppen havde sin egen gård, hvis beliggenhed dog ikke kan konstateres.

I spidsen for munkesamfundet stod en provst, men da det fungerede som domkapitel, blev biskoppen dets øverste leder. Der var dog trukket klare grænser mellem de to institutioner, klosteret og bispestolen. Deres økonomi og gods var adskilt, ligesom hver havde sit arkiv. Vedligeholdelse af klosterets bygninger og opførelse af nye påhvilede munkene, medens biskoppen synes at have taget initiativet til og økonomisk båret opførelsen af den nye store stenkirke — på

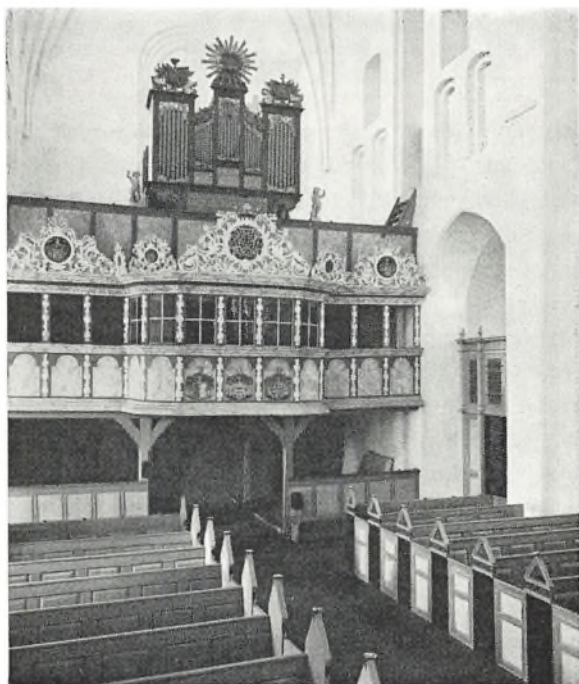
Kirken set fra klostergården (fot. Niels Elswing).

én gang kloster- og domkirke. De to bygningskomplekser afspejler da også en side af bispestolens og kapitlets historie. Det 13. århundrede var bispestolens økonomiske glansperiode, og i den tid opførtes kirkens kor og tværskib med en usædvanlig pragt og storstilethed i anlægget. Siden sank bispernes indtægter, og hovedskibet blev da aldrig fuldført i det planlagte omfang, ligesom det, hvad konstruktion og materialer angår, står langt tilbage for bygningens ældre del. Omvendt synes munkene til at begynde med kun at have rådet over små midler, og de ældre klosterbygninger har været derefter. Sikkert er det i hvert fald, at de er forsvundet uden at efterlade sig noget spor. Først i middelalderens allersidste periode opførtes de bygninger, som i hovedsagen står den dag i dag. De taler et tydeligt sprog om, at klosteret nu var blevet en rig og mægtig institution. Ikke for intet fortæller digtet »Peder Smed og Asser Bonde« fra reformationstiden om »den rige provst« fra Børglum.

At skildre Børglum Klosters historie middelalderen igennem lader sig desværre ikke gøre, få steder hviler mørket så tæt som over Børglum. Både bispestolens og klosterets arkiver er for længst gået til

grunde; hvad vi har bevaret er en registratur fra 16. århundrede, men denne er næppe fuldstændig og har i hvert fald ikke medtaget breve fra ældre tid. Sammenfattende nævnes under én rubrik »mange latinske breve af paver og konger på klosterets privilegier«. Takket være denne registratur kan vi dog i nogen måde danne os et indtryk af klosterets og bispestolens besiddelser i den senere middelalder.

Munkene har ingenlunde været forarmede, siden de ca. 1230 formåede at grundlægge et præmonstratensernonnekloster i Vrejlev — det eneste i Norden. Ved den store vandflod 1362 led bispestolen imidlertid et betydeligt økonomisk knæk, medens i de følgende år gaver strømmede rigeligt ind til klosteret. Navnlig dronning Margrethe viste det sin bevågenhed. Hun skænkede således foruden jordegods en guldkrone med kostbare stene, formodentlig til at smykke den gamle egetræs-madonnaskulptur, som endnu bevares i Aalborg

Orgel og herskabsstol med ejervåben og navnetræk (fot. Niels Elswing).

Børglum Kloster set fra syd 1806. Efter akvarel.

museum. Godset menes ca. 1425 at være fordelt således, at bispestolen havde 4 hovedgårde under sig, klosteret 5, medens samtidig klosteret sad inde med et betydelig større antal bøndergårde og spredt liggende jordstykker. I løbet af middelalderens sidste århundrede fortsattes den samme udvikling til gunst for klosteret — trods de griske og brutale biskopper Niels Stygge (Rosenkrantz) (1486 - 1519) og Stygge Krumpen (1519 - 36), som på en dybt beskæmmende måde afsluttede rækken af Børglumbiskopper. Men i øvrigt antog både bispestolens og klosterets gods i disse år store dimensioner, således at det var endog meget betydelige rigdomme, kronen 1536 efter reformationens indførelse kunne inddrage.

På dronning Margrethes tid holdtes pøgeskole af munkene, og i maj 1403 opnåede munkene pavelig tilladelse til at ombytte kongregationens hvide munkekutte med en mørkere, hvilket var mere praktisk, når de færdedes ad veje, der ofte var dækket af dynd eller oversvømmelser — måske dog et vidnesbyrd om, at Børglummunkene nidkært har været på farten i stiftet for at betjene sognekirkerne. For-

holdet til biskoppen var ikke altid godt. Der sad mangen en hård herre på Børglum bispestol, og stiftet lå såpas afsides, at der kunne ske mangt og meget, som ikke just stemte med den kanoniske ret og den kirkelige udvikling. Værst gik det vel til under biskop Tyge Klerk (1328 - 44), et barn af opløsningsårene for Danmarks rige. Fjendtligt stod han overfor kongen og betænkte sig ikke på samarbejde med de holstenske grever og oprørerne. Bedre stod det ikke til med hans optræden over for klosteret. Allerede ved sin tiltrædelse aftvang han det en årlig afgift på 15 læster korn, og heller ikke deres gods kunne munkene have i fred. Hårdt gik det også ud over datterklosteret i Vrejlev. Hans brutalitet og griskhed over for de skibbrudne gik over alle bredder og grænser. Ved en bestemt lejlighed skal han med egen hånd have røvet nogle kister, der var reddet i land, ligesom han personlig gik rundt og med en kniv skar de skibbrudnes punge løs af deres bæltter. Efter dette grove røveri drog han med sine mænd til Børglum Kloster, hvor han jog munkene ud af deres sovesal og fordrev dem, medens han besatte både kloster og kirke. Munkene påkaldte kongens hjælp, og det blev til en regulær belejring af klosteret — uden at vi ved, hvorledes enden på historien blev. Men et halvt års tid senere (april 1330) kom kong Christoffer uventet til Børglum og arresterede biskoppen, der stod i fuldt skrud foran kirkens højalter, hvilket naturligvis førte til nye forviklinger.

Reformationen 1536 fjernede hele grundlaget for klosterets eksistens. Biskoppen afsattes, og klosterportene blev slået op på vid gab. De fleste af munkene synes at have benyttet sig deraf ; vi finder adskillige af dem siddende som evangeliske sognepræster rundt i Vendsyssel, ligesom stiftets første lutherske superintendent Peder Thomsen var en tidligere Børglummunk. Både bispestolens og klosterets gods blev uden smålighed inddraget af *kronen*. Adskilligt af godset spredtes i de nærmeste år på mange hænder, dels ved salg, dels ved forlening. En stor del af det solgtes 1540 samlet til herremanden Peder Ebbesen Galt til Tyrrestrup. Hvad der blev tilbage, blev i slutningen af 1540 forlenet til Albret Skeel på den måde, at lensmanden nød samtlige godsets indtægter mod at svare en årlig afgift i naturalier og penge til kongen. Glemmes skal det dog ikke, at man også pålagde den nye lensmand den humane forpligtelse at yde de tilbageblevne munke

HJØRRING AMT

underhold. Det nye Børglum Kloster, som således var opstået, var vel i omfang og rigdom ikke på højde med senmiddelalderens, men trods alle indskrænkninger var det dog det største kongelige len i landet nord for Limfjorden.

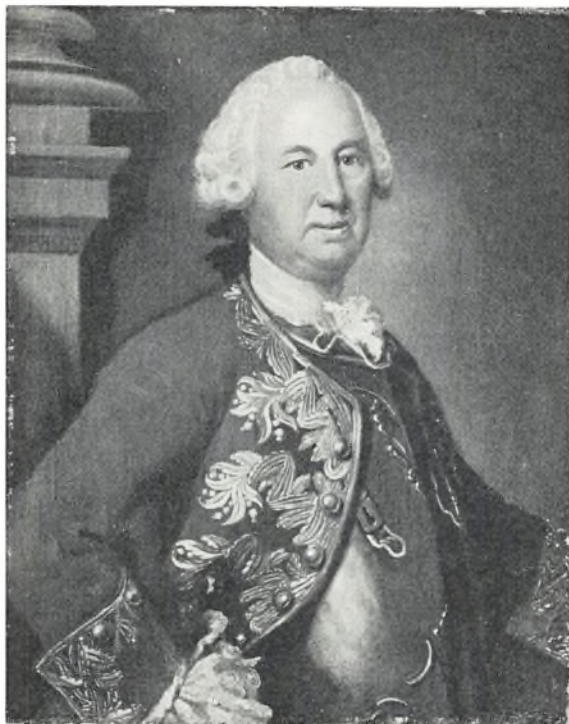
Albret Skeels efterfølgere som lensmænd på Børglum blev først Frands Banner (1557 - 74) og Erik Kaas (1574 - 78), derefter Godslev Budde (1579 - 1622), der tilhørte en indvandret tysk adelsslægt, og som i ganske særlig grad havde forstået at vinde Frederik II's bevågenhed. Han fik lenet på gunstige vilkår, hvorfor han også var i stand til at foretage en hårdt tiltrængt reparation. Ved den lejlighed var det, at kirkens korsarme blev revet ned for at skaffe de fornødne materialer til reparation. Efter Godslev Buddes død blev lenet henlagt under Sorø Kloster til underhold for hofmesteren der. Ved den lejlighed optoges den første fuldstændige fortegnelse oved klostergodset. I øvrigt førte den nye ordning naturligt til, at gårdens bygninger i endnu højere grad end før kom til at stå ubeboede hen, således at det almindelige forfald tog til. Ved en synsforretning i 1645 får man et ynkeligt billede af den fordum så stolte gård. Bygningerne er rene ruiner. Ydermurene står, men kun vaklende, lofterne er faldet ned, døre og vinduer er borte, og 1665 udtalte den soranske hofmester Jørgen Rosenkrantz, at Børglum Kloster er »så ganske øde på tag, loft og vinduer, at ej der på gården et sted er at finde, hvor en tønne korn sikkert for vand kan henlægges«. En lykke var det, at klosteret 1669 ved et mageskifte mellem kongen og den forhenværende kansler *Peder Reedtz* omdannedes til en herregård i privat besiddelse. Adskilligt gods blev ved den lejlighed solgt fra, så at ejendommens jord nu kun omfattede henved 800 tdr. htk. Peder Reedtz var en rig og driftig mand, der udvidede sine besiddelser i høj grad, men sønnen Christian spredte alt, hvad faderen havde samlet, og 1689 måtte han sælge Børglum til Christian V's dronning Charlotte Amalie. Efter dronningens død tilfaldt gården Frederik IV, som imidlertid mageskiftede den med sin søster prinsesse Sophie Hedevig, der omgående afhændede den formedelst 30.000 rdl. til generalmajor C. G. v. Møsting; denne videresolgte samme år (1716) klosteret til forpagter *Frederik Kjær* fra Dronninglund (død 1738).

Med ham fik Børglum en ejer, der var udgået fra almuen som søn af en almindelig fæstebonde. Han havde imidlertid vidst at tjene sig

Portfløjen set fra klostergården (fot. Niels Elswing).

op og var i 1716 nået til så stor velstand, at han kunne overtage klosteret. Rigdommen voksede kun med årene. Han forstod at drive gården med dygtighed og bragte dens tilliggende jorder op på henvend 900 tdr. htk., samtidig med at han købte flere andre store gårde. Hans ærgerrighed gik imidlertid videre end til rigdom. Han ønskede at blive adlet og få en titel. Begge dele lykkedes ham, men midlerne var ikke de fineste. Til Fr. Rostgaard havde han således betalt en erkendtlighed på 1.500 rdl., og da Rostgaard styrtedes, kom også denne sag for dagens lys med det resultat, at Kjærs adelspatent kasseredes. 1735 opnåede han dog på ny sine ønskers mål. Han adledes under navnet *Kjærskiold* og udnævntes året efter til justitsråd. Ved hans død overtog enken, Inger Pop gården, og da hun døde 1740 arvedes den af datteren Christiane Marie, der ægtede *Johan Henrik Rantzau* og efter hans død 1748 giftede sig anden gang med den berømte danske bygmester *Laurids de Thurah*. Utilfreds og skuffet med sine forhold i København ville denne trække sig tilbage til den ensomme gårds ro. Det blev dog kun få år, han tilbragte på Børglum, idet han 1754 bortforpagtede den til Fr. Wiirnfeld for selv at vende tilbage til hovedstaden, hvor

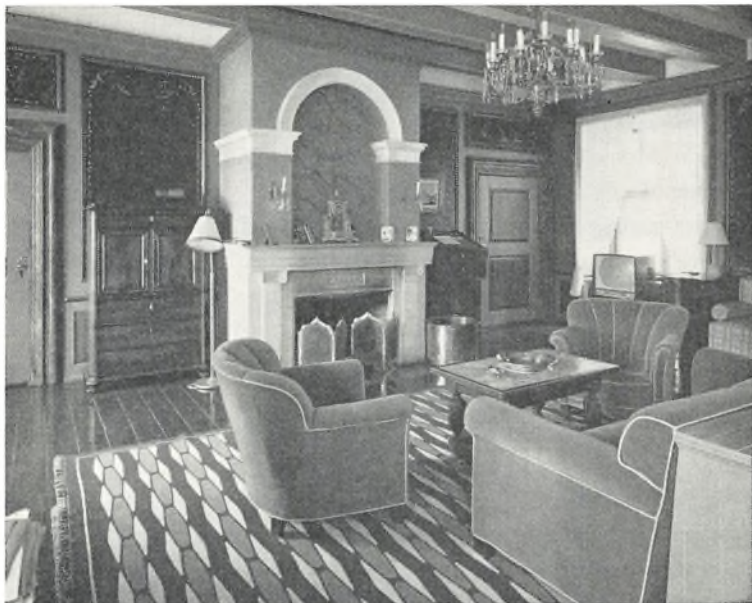
Generalbygmester Laurids de Thurah (1706 - 59). Maleri af Johan Hörner (Frederiksborg).

i øvrigt kun skuffelser ventede ham. Det gik dog ingenlunde spurlost hen over Børglum, at den disse få år havde været beboet af en af tidens ypperste arkitekter. Thurah fortsatte de restaureringsarbejder, som Kjær havde begyndt, og det skyldes ham, at de gamle klosterbygninger fik den statelige skikkelse, de har endnu den dag i dag. Forpagtningskontrakten med Würnfeld er bevaret og giver et indblik i gårdens drift. Den årlige udsæd var nu 80 - 100 tdr. rug, 100 tdr. byg og 300 tdr. havre ; af hø høstede man årlig 12 - 1.800 læs, således at der var græsning og stald til 350 - 400 stude, 30 - 40 heste samt 100 - 150 får. Man må dog ikke glemme, at disse tal kun omfatter hovedgården, d. v. s. den del af godsets jord, som blev drevet direkte fra klosteret. Videre giver kontrakten oplysninger om bøndernes forpligtelser i retning af hoveri og »køre-rejser« til Sundby, Hjørring og Løk-

ken. Forholdene har naturligvis i hovedsagen været som andre steder i landet i denne bøndernes værste fornedrelsestid, men adskillige processer vidner dog om, at de Vendsyssel-bønder ikke var bange for at stå på deres ret.

Bedre blev forholdene ikke, da de Thurah 1756 afhændede Børglum Kloster til oberstløjtnant *Jens de Poulson*, der var en streng og hård herre, som ikke uden dygtighed bragte gårdens drift i vejret. De utilfredse bønder afskyede ham af et godt hjerte, og forbitrelsen fik et ejendommeligt udtryk i et attentatforsøg. En fæstebonde ved navn Hejle Andersen hævnede sig på de Poulson ved at sende ham en art primitiv helvedesmaskine i en kasse. Forsøget lykkedes kun delvis, idet godsejeren vel blev alvorlig forbrændt, men dog overlevede attentatet. Gerningsmanden dømtes til døden, men havde held til at undslippe fra arresten og gøre sig usynlig. 1770 afhændede de Poulson Børglum til *Marcus Gerhard greve af Rosencrone* til Rosendal, gift 1773 med Agnete Marie Hielmstierne. Ægteskabet var barnløst, og 1807 overdrog ægteparret Hielmstiernernes store bogsamling til Det kongelige Bibliotek og 4 år efter, 1811, udstedtes fundatsen for »Den grevelige Hielmstierne-Rosencroneske Stiftelse«, der endnu den dag i dag bevarer mindet om deres navn. Marcus Gerhard Rosencrone var herre til Børglum i årene indtil århundredskiftet, men han opholdt sig mest i København, og hans virke som godsejer har næppe sat sig dybe spor. Hvad der udrettedes i disse år, skyldtes mere de skiftende forvaltere. Det var i denne periode, det første »hollænderi« oprettedes. Det mærkes også på det fjerne Børglum, at det nu er bondereformernes tid. 1792 oprettedes en »hoveriforening og contract«, hvorved bøndernes hoveriforpligtelser blev fastsatte og stærkt begrænset. I 1790'erne begyndte også udskiftningen af jorden at tage fart for at fortsættes langt op i det følgende århundrede. Til at begynde med var man betænkelig både fra godsets og bøndernes side, men efterhånden indså man her, som andre steder, det nyttige i de nye foranstaltninger. Hånd i hånd med udskiftningen gik også bestræbelserne for gennem tilplantning af klitterne at standse den sandflugt, som i århundreder havde været en stadig fare for landet.

Ved juletid 1800 skiftede Børglum på ny ejer. Køberen, *Jørgen Pedersen Quistgaard*, var en mand af en helt anden støbning end den

Dagligstue i portfløjen (fot. Niels Elswing).

tidligere ejer, landmand med liv og sjæl, og de to år, han ejede den, betød et betydeligt fremskridt for gårdens drift. Han ejede imidlertid flere andre gårde, som lagde beslag på hans kræfter, hvorfor han 1802 afhændede Børglum til en ålborgsk storkøbmand *Niels Friderichsen Hillerup* og forpagter *Arent Hassel Rasmussen*. Disse to mænd havde i disse år en indbringende forretning ved opkøb af herregårde, som de slagtede, idet de solgte fæstegodset fra. For Børglums vedkommende endte det dog med, at Hillerup købte sin kompagnon ud og selv beholdt gården nogenlunde ubeskåret. Samtidig købte han Vrejlev gods, som han drev sammen med Børglum. Hillerup var ikke som sin forgænger agrar, men en dygtig forretningsmand, og han forstod at få noget ud af driften. Han byggede et nyt og større mejeri, der 1825 havde nået 220 køer og 6 tyre. Samtidig var han ivrig for at forsikre gårdens bygninger og interesserede sig for skolevæsen og almindelig oplysning. Efter hans død drev enken begge de to store gårde Børglum og Vrejlev Kloster videre og oprettede endda på Børglum mark

afbyggergården Nielsminde. Ved fru Hillerups død 1835 blev Børglum Kloster med ialt 833 tdr. htk. ved auktion solgt til cand. jur. *Christian Michael Rottbøll*, og siden har gården været i familien Rottbølls eje.

Christian Michael Rottbøll var født 1805 som søn af generalfiskal J. L. Rottbøll. Skønt juridisk kandidat valgte han at blive landmand, men fra 1841 til sin død 1894 drev han dog godset med skiftende forpagtere, hvilket imidlertid ikke hindrede, at han selv med interesse og initiativ fulgte driften. Allerede ved auktionen 1835 var en del af strøgodsset blevet solgt fra, og i de følgende år fortsatte man ad samme vej, idet efterhånden det meste af fæstegodsset gik over til fri ejendom, således at godset ved den ældre Rottbølls død kun var på godt 100 tdr. htk. Samtidig fandt der en fuldstændig afløsning af hoveriet sted, og på Åslev hede oprettedes en ny afbyggergård, Christiansdal, med 12 tdr. htk. På klosteret skete der samtidig betydelige forbedringer. Således undergik hovedbygningens sydfløj en gennemgribende restaurering, også omfattende Kongesalen med de store malerier af de oldenborgske konger fra Christiern I til Frederik V, som Thurah ca. 1750 lod male og indsætte i vægfelterne. Også ladegårdens bygninger blev delvis fornyet, og der blev anlagt en stor have, som på disse barske egne er noget af en seværdighed.

Ved C. M. Rottbølls død 1894 deltes arven således, at den ene søn Jens Michael fik klosteret, medens broderen Christian Michael fik de to afbyggergårde Nielsminde og Christiansdal. 1910 solgte den første imidlertid klosteret til broderen. Denne, C. M. Rottbøll den Yngre, var en energisk og initiativrig mand, ivrig deltager i egnens offentlige liv, en tid lang formand for det stedlige sogneråd og i bestyrelsen for forskellige landbrugsforeninger. Fra 1894 var han medlem af landstinget, hvor han tilhørte den frikonservative gruppe. Under den forrige krig var han 1916 - 18 i ministeriet Zahle minister uden portefuille, »kontrolminister«, en virksomhed, der bragte ham i konflikt med hans eget parti og gjorde, at han på sine gamle dage nærmede sig venstre. 1928 døde han, og sønnen *Henning Rottbøll* fik to år efter Børglum ved arveudlægsskøde. Først 1936 flyttede han dog ind på selve gården, der i 1932 - 35 har undergået en hårdt tiltrængt restaurering under ledelse af arkitekt, dr. phil. Aa. Roussell. Henning Rottbøll, der i 1960 blev hofjærgermester, overdrog 1953 gården til sønnen,

Den hvide gang i sydfløjen (fot. Niels Elswing).

Henning Nicolay Rottbøll, der 1956 har moderniseret avlsgården og omlagt driften efter nutidens krav. Arealet er nu ca. 700 tdr. ld., deraf 232 tdr. ld. eng.

Under gårdens sidste ejere er der fortsat sket bortsalg af godsets jord. Således solgtes i 1915 ca. 550 tdr. ld. fra hovedgården til udstykning, hvorved den bragtes ned på godt 40 tdr. htk. Også afbyggergårdene Nielsminde og Christiansdal samt den anselige fæstegård Hjortnæs er blevet afhændet. Børglum har måttet dele tidens almindelige vilkår, men endnu ligger det der som en af Nordjyllands dominerende gårde med sin gamle domkirke og den klosteragtige hovedbygning.

Klosterets nordfløj dannes af kirken, der stadig er et imponerende bygværk, skønt den aldrig blev fuldført efter den oprindelige plan, som den blev udkastet ca. 1220 i biskop Omers tid, og som ville have gjort den til en af de største romanske kirker i Norden. I første omgang nåede man at opføre korpartiet og korsarmene med anvendelse af mange fine detaljer hugget i granit. Den enestående rige korplan

Kongesalen (fot. Niels Elswing).

er nu markeret i terrænet uden for nordsiden af Godslev Buddes smalle kor. Skibets første to fag er opført ca. 1300, og videre kom man aldrig, men måtte ca. 1500 indskrænke sig til at lappe på bygningens øvre partier, vist efter en brand.

Efter reformationen forsvandt det allermeste af det øjensynlig meget kostbare middelalderlige inventar, men af de følgende ejere har navnlig Kjærskiold ofret adskilligt på kirkebygningen. Det er således ham, den skylder den store altertavle, den rigt udsmykkede herskabsstol imod vest og gitteret omkring dåbskapellet i nordre sideskib. Thurahs fortjeneste af Børglum bygningshistorie ligger ikke så meget på kirkens som på klosterets område, men det er dog ham, der har skænket orgelet. Med henblik på sin egen begravelse lod han i søndre sideskib, ovenover Kjærskiolds gravkammer, rejse et pragtfuldt gravmæle. Det fik dog aldrig nogen indskrift, da Thurah blev begravet i København. Faldskærmsmanden Chr. Mich. Rottbøll, der blev dræbt i København i 1942, ligger begravet i kirkens absis.

Af de ældste klosterbygninger er intet levnet. De nuværende byg-

HJØRRING AMT

ninger går tilbage til slutningen af 15. århundrede, hvor det rige kapitel byggede klosteret om helt fra grunden. Desværre er østfløjen, hvor der har været sovesal og »ragestue«, nedrevet engang i 1600-tallets slutning. Ligesom kirken gik disse bygninger i årene efter reformationen stærkt i forfald. Med Kjærskiolds overtagelse af gården begyndte der dog bedre tider, men det var først Thurah, som her gennemførte en virkelig restaurering og ombyggede det middelalderlige bygningskompleks til et barokpalæ, og han omformede ganske det indre, således at bygningen blev egnet til beboelse. På gården har endnu flere rum dekorativt malede væglærreder og dørstykker fra 18. århundrede. En kiste fra det 16. århundrede, stole, konsoller, spejle og et skab fra 17. århundrede og stole og sofa fra 18. århundrede er med til at smykke disse rum.

HAL KOCH

EJERE

Kronen
ca. 1135 Børglum bispestol
1180'erne Præmonstratenserordenen

1536 Kronen
1669 Peder Reedtz
1698 - 1716 Forskellige ejere
1719 Fr. Kjær (Kjærskiold)
1742 J. H. Rantzau
1750 Laurids de Thurah
1756 J. de Poulson
1770 M. G. Rosencrone
1800 J. Pedersen Qvistgaard
1802 N. Friderichsen Hillerup
1835 Chr. M. Rottbøll

1930 H. Rottbøll

1953 H. N. Rottbøll

BYGNINGER

ca. 1220 Kirkens kor og tværskib
opført
ca. 1300 Kirkeskibets to fag opført
1450 - 1500 Firfløjet klosteranlæg
opført
ca. 1500 Kirken restaureret efter
brand (?)

Østfløjen nedrevet

Bygningerne delvis restaureret

ca. 1750 Hovedbygningen ombygget

1860'erne Sydfløjen grundigt
restaureret

1932 - 35 Bygningerne restaureret ved
Aa. Roussell

1956 Avlsgården moderniseret

Hovedbygningen set fra nordvest (fot. Niels Elswing).

Hjermitslevgaard

Tolstrup sogn, Børglum herred, Hjørring amt

Hjermitslevgaard er den østligste ejendom i Øster Hjermitslev by og er som byens storgård antagelig det »lev«, som byen oprindeligt fik navn efter; men vi ser her som flere andre steder, at sognenavnet, Tolstrup, hører til en langt yngre navnegruppe end bynavnet, hvis første led antages at være mansnavnet Hjalmer eller Hjarmer.

Allerede omkring år 1400 var Hjermitslevgaard en adelig sædegård, der tilhørte *Niels Vognsen* af slægten med 3 blåmandshoveder i våbenet. Han og hans hustru Inger Hermandsdatter Pennow, der var enke 1425, skænkede et bol i Øster Hjermitslev til Tolstrup kirke. Efter Niels Vognsen fulgte som ejer hans søn Morten Nielsen Vognsen, der 1444 skrives til Hjermitslevgaard. Han havde 6 børn, og af disse synes sønnen Niels Mortensen først at have besiddet Hjermitslevgaard, som han 1470 indværgede med lovhævd tillige med en del

HJØRRING AMT

bøndergods i Tolstrup sogn, om hvilket han 1464 var kommet i strid med Børglum Kloster, og det endte med, at klosteret fik godset. Niels Mortensen var dog ikke enejer af Hjermitslevgaard, thi 1491 var hans broder Vogn Mortensen på kongens retterting for at føre sagen mod klosteret, og hans søster Ingerd Mortensdatter, gift med Niels Pedersen (Skovgaard) til Egebjerg, ejede også part i gården ligesom hans søster Ide Mortensdatter, der var gift med Thord Roed til Vaarst. Deres datter fru Maren Thordsdatter lod 1492 ved sin broder Thomas Thorsen til Vaarst indværge Hjermitslevgaard med mere jordegods i Tolstrup sogn for hende og hendes børn. Og endelig havde Johan Mortensen Vognsen arvepart i gården, som han beboede 1481, og han synes at have udkøbt sine medarvinger.

Han var gift med Mette Jensdatter Rotfeld og havde foruden datteren Anne, der var gift med ovennævnte Thomas Thorsen, kun sønnen Morten Johansen, som fik Hjermitslevgaard, men druknede i Sverige 1498 sammen med sin svigerfader. Morten Johansen var gift med Dorte Jespersdatter Lunov fra Aalegaard, der levede som enke 1542, og de havde tre døtre, af hvilke Kirsten var gift med en uadelig borger Claus Dytmærsk i Aalborg og derfor ikke kunne besidde frit jordegods, hvorfor Hjermitslevgaard gik over til de to andre døtre Mette og Anne. Anne blev gift med *Svend Orning* til Eget, der kun anføres som ejer af den halve gård 1568, medens Mette ejede den anden halvdel, og 1560 købte de sammen jordegods i Tolstrup sogn. Mette Mortensdatter blev gift første gang med Bagge Pallesen Griis af Slettegaard, der 1534 var bispelig lensmand på Klarupgaard. Da nordjyderne 1534 rejste sig under skipper Clement og afbrændte både Hjermitslevgaard og Klarupgaard, ville Bagge hævne sig og forsøgte under en samtale at støde sin daggert i Clement; men denne bar et brystpanser under sin vams, så attentatet mislykkedes, hvorefter Bagge flygtede til hest ud af Aalborg. Han var også nær undsluppet forfølgerne, men en skomager Peder Beske slyngede en tagsten i hovedet på ham, og kort efter fandtes han død i Hasseris kær. Mette Mortensdatter var endnu enke 1537, men ægtede derefter *Jens Thomesen Dan*, vist fra Albjærg i Torslev sogn, og han skrives til Hjermitslevgaard 1568 og 1582. De fik 1581 godt skudsmål af sognemændene, men havde samme år en del strid med Peder Munk til Hammelmose m. m.

Den gamle vestfløj fra ca. 1590 og bindingsværkslænge fra slutningen af 1600-tallet set fra nordøst (fot. Niels Elswing).

om gods i Tolstrup sogn og Vester Brønderslev, hvilken proces kongen og rigsrådet året efter fik forligt. Jens Thomesen og Mette Mortensdatter gav de nuværende alterstager til Tolstrup kirke, i hvilken de antagelig er begravet. Mette havde med Bagge Griis en datter Karen, som var død før 1568, samt en søn Morten Baggesen Griis, der døde ung, og fru Mette sad så som ensom ældgammel enke på Hjermitslevgaard, som hun 1587 solgte til rentemester, senere statholder i Norge *Enevold Kruse*, der døde 1621 som ejer af en mængde godser. Han var gift med Else Jørgensdatter Marsvin, som døde 1632. De skal have opført det grundmurede hus vestligst i borggården, der endnu findes, og hvori deres våbener tidligere fandtes på en kamin, og sandsynligvis var det også denne fornemme mand, der opførte endnu to huse i borggården i to stokværk, men af bindingsværk, med tårne og spir og lod gården omgive af grave. Af Enevold Kruses 10 børn arvede Jørgen Kruse Hjermitslevgaard. Han var født ca. 1597. I hans ejertid forefaldt de tre fjendtlige indfald i Jylland, og det var utvivlsomt dem, der ødelagde hans økonomi, selv om traditionen vil

HJØRRING AMT

vide, at det var guldmageri, hvilket som bekendt bragte hans svigersøn Valdemar Daa til betlerstaven.

I krigen 1627 - 29 var Hjermitslevgaard og hele Tolstrup sogn m. m. udlagt til underhold for den fjendtlige stab under oberstløjtnant Melchior v. Hatzfeldt, og i sine optegnelser fortæller Hatzfeldt, at Jørgen Kruse i efteråret 1627 var i søen med skibe og folk og havde sendt bud til Hjermitslevgaard om, at vendelboerne skulle vente med at rejse sig mod fjenden, indtil de til foråret 1628 fik bud fra ham. Større overlast synes gården ikke at have lidt, da oberstløjtnanten holdt streng disciplin, men af tingsvidner fra 1635 ses det, at endnu så længe efter krigen stod en del af fæstegodset øde. I sommeren 1631 var Jørgen Kruse hjemme, og han skød da i Dronninglund skov en »tiger«, vel leopard, som en fjendtlig officer havde efterladt i Sæby, da han 1629 drog bort, og som var afrettet til jagt. »Tigerens« mage var i vinteren 1630 fundet ihjelfrosset ved Hammelse.

Under krigen 1657 - 60 var det umådelige udskrivninger, fjenden krævede, således en gang 50 staldøksne og en anden gang 10 okser, 80 tdr. rug, 75 tdr. mel, 100 tdr. malt, 15½ skp. byggryn, 15½ skp. boghvede eller havregryn, 95 pund smør, 125 pund flæsk, 15 tdr. sild, 50 tomme øltønder, 147 tdr. havre, 50 skindpelse m. m.

I matriklen 1662 anføres om Hjermitslevgaard, at den er takseret for 43 tdr. htk. Der kunne til gården sås 30 tdr. rug, 24 tdr. byg og 30 tdr. havre samt avles 400 læs hø. På de enge, der udlejedes, Rebsengene, kunne avles 200 læs hø. Der var ingen skov til gården, men temmelig godt fiskeri i mølleåen såvel som i gravene omkring gården, og der var god græsning, men kun »temmeligt« tørveskær. Ved gården lå en frugthave med nogle træer, som ikke var vedligeholdt.

Borggården bestod af 4 huse, de to af bindingsværk og to lofter høje, de to andre, hvoraf det ene af grundmur, kun ét loft højt. Ladegården bestod ligeledes af 4 huse af bindingsværk. Der var dog også omkring 1650 et teglværk til gården, og det bestod endnu i 1880'erne.

Efter krigenes hærgninger kom en streng tid for Jørgen Kruse, og 1662 begyndte hans talrige kreditorer at falde over ham. Som værg for Tolstrup kirke var han kommet til at skylde den 2.266 daler, som han måtte overlade den bøndergods for; Peder Galskyt og hustru på Kornumgaard skyldte han 2.000 daler, og til en del andre, købmænd,

Hovedbygning og avlsgård set fra indkørselen (fot. Niels Elswing).

præster m. fl. skyldte han over 5.600, ialt 9.600 daler. Han var da håbløst nedsunken i gæld, og Hjerimitslevgaard var 1665 udlagt til Otto Pogwisch til Jernit og Niels Juul til Bjørnsholm. Han døde 1668 over 70 år gammel ; hans hustru Beate Bülow var død 1657.

Otto Pogwisch, der selv blev forarmet ved denne tid, synes at have overtaget Niels Juuls pant i Hjerimitslevgaard, som han 1668 mageskiftede til *kronen* mod Saltø hovedgård m. m. på Sjælland. Før Hjerimitslevgaards overdragelse blev der 1666 optaget et udførligt synsvidne om bygningernes tilstand. Det søndre hus i borggården var i en jammerlig tilstand og manglede blandt andet loft over 11 fag i vestre ende og 3 fag i østre ende ; »hemmelighederne« (d. v. s. W. C.) i huset var ubrugelige, vinduerne delvis dækket med fjæl og vindeltrappen næsten øde, ligesom spiret på huset var faldefærdigt. Det østre hus med bl. a. den store sal var i lignende forfatning, og tårnet var helt forfaldent på blytaget og ligeledes spiret. Det nordre hus, hvori der var køkken, bryggers og borgestue (d. v. s. folkestue) m. v., var ikke i bedre forfatning, men manglede bl. a. lofter, og det vestre

HJØRRING AMT

hus ved vindebroen var faldefærdigt og kunne ikke blive stående. I dette hus var ridefogedens kammer. Vindebroen var så dårlig, at man ikke kunne gå over den uden livsfare, endsige ride eller køre over den.

I ladegården nævnes: ridestalden 12 fag, øster i gården og en lille stald norden derfor; det nordre hus på 12 fag, det nordre fæhus 30 fag, laden vestligst i gården og det søndre hus; de var alle meget forfaldne og delvis faldet ned.

Et par måneder efter, at kronen havde overtaget Hjermitslevgaard, mageskiftede kongen gården (1668) og en del strøgods i Vendsyssel for jordegods i Koldinghus amt til proviantkommissær *Nikolaj Bennich* i Kolding, der var gift med *Else Margrethe Moth*, søster til kong *Christian V's* elskerinde *Sophie Amalie Moth*. Imidlertid faldt *Bennich* i unåde hos sin kongelige »svoger« og fik 1673 ordre til at forlade hoffet og tage ophold på Hjermitslevgaard, hvor han under livsstraf skulle blive, og han måtte ikke brevveksle med andre om andet end sine private forhold og skulle tilbagelevere sit pensionsbrev. Han flygtede imidlertid til Hamburg, og 1674 blev der rejst tiltale mod ham for flugten, og generalfiskalen påstod ham dømt fra ære, liv og gods. *Bennich* blev vist i Tyskland og var død 1677. *Else Margrethe Moth* solgte 1678 Hjermitslevgaard til forpagter på Vang *Torben Nielsen*, som samme år mageskiftede gården mod halvdelen af *Hammelse* til den bekendte heksejæger *Jørgen Arenfeldt* til Rugaard, der 1679 fik kgl. bevilling til at indløse alt det fæstegods, som i *Jørgen Kruses* tid var kommet fra Hjermitslevgaard. *Arenfeldt* solgte 1681 Hjermitslevgaard til *Otte Skeel* til Birkelse tillige med et halvt hundrede tdr. htk. fæstegods, og 1696 kom den ind under det af *Skeel* da oprettede stamhus Birkelse, hvorunder den hørte til 1918, da den solgtes for 350.000 kr. til forpagter *J. P. Petersen*. Efter hans død 1930 ejede hans enke gården. Den nuværende ejer er datteren, fru *E. M. Konnerup*.

Ved matriklen 1688 var gårdens dyrkede areal godt 164 tdr. ld. Marken, der lå vest og nord for gården, bestod af 6 fald med ialt 280 agre, hvoraf de 33 nogle år før var opbrudt af heden nordligst i marken og besåedes med havre. Til gærder om marken brugtes digetørv. Engene var meget våde og ansattes til 290 læs hø, og græsningen ved gården var ringe og takseredes til 35 høveder. — *Otte Skeel* lagde

Hovedbygningen set fra nordøst (fot. Niels Elswing).

en hel del fæstegods under gården, hvis udsæd ca. 1770 angaves til 80 - 86 tdr. rug, 40 tdr. byg og 70 - 80 tdr. havre, høavl 560 - 600 læs. Besætningen var 70 - 80 stude, 80 køer, 100 får og 16 heste. Bøndergodset udgjorde 419 tdr. htk. og tiendegodset 143 tdr. Ladegården brændte 1793, og derefter blev der opført en meget stor lade af bindingsværk vestligst i gården, hvilken nedblæste i en storm ca. 1933 og derefter blev genopført af det gamle bindingsværk. Hovedbygningen østligst i borggården er opført 1883.

Hjermitslevgaard's areal angives ca. 1800 til ca. 1.215 tdr. ld. ager og eng og 257 tdr. ld. overdrev ; marken var delt i 6 vange, hvoraf 3 årligt besåedes. Efterhånden solgte stamhuset Birkelse bøndergodset og Hjermitslevgaard's vandmølle og teglværk ; men da C. W. Brüel 1884 forpagtede hovedgården, påtog han sig at opdyrke et vist areal årligt af dens enge, og her byggedes en ny gård Grishøjgaard, der indtil 1912 brugtes som græsgård under hovedgården og 1918 solgtes til privateje. Den havde da ca. 590 tdr. ld. tilliggende og er senere udstykket i flere gårde.

HJØRRING AMT

Borggården består nu af 3 sammenbyggede længer, der er teglhængte, og den sydlige er af bindingsværk, medens den korte vestlige renæssancebygning er af grundmur og fredet i klasse B. Den blev en tid benyttet til kornmagasin og bærer præg af de mange år, den var forsømt.

Avlsgården danner en trelænget gård åben mod syd, men den østlige længe er delt i to huse. Avlsbygningerne er tildels stråttækket, men den 1933 genopførte lade er tækket med pandeplader. Arealet er efter gentagne udstykninger, bl. a. i 1930, nu kun ca. 93 tdr. ld.

C. KLITGAARD

EJERE

ca. 1400 Niels Vogsen

ca. 1550 Svend Orning og
Jens Thomsen Dan
1587 Enevold Kruse

1665 Otto Pogwisch
1668 Kronen
1668 Nikolaj Bennich
1678 Torben Nielsen
1678 Jørgen Arenfeldt
1681 Otte Skeel
1777 Fr. Chr. Skeel

1859 S. Fr. O. Skeel

1918 J. P. Petersen
E. M. Konnerup

BYGNINGER

1534 Gården afbrændt

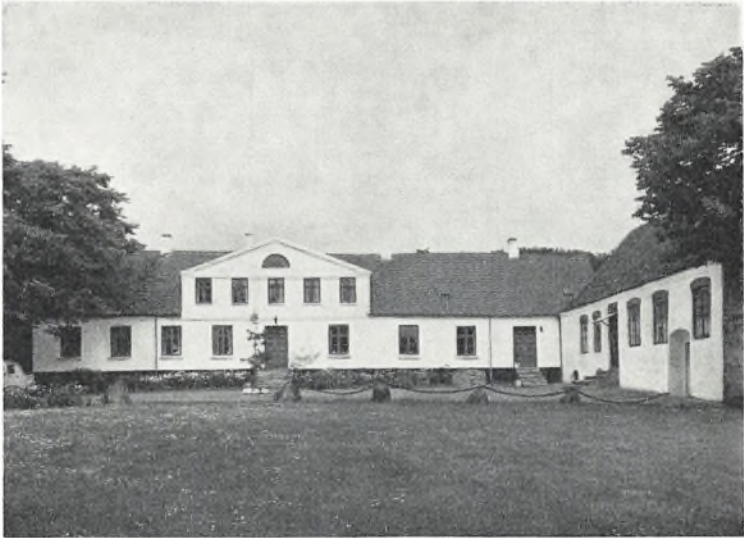
ca. 1590 Vestfløjen og to bindingsværkshuse med tårn opført på voldsted

1662 Borggård af to murede og to bindingsværkshuse, ladegården med fire bindingsværkshuse

1793 Avlsgården brændt og bindingsværkslade opført

1883 Hovedbygningens østfløj opført

1933 Laden nedblæst og genopført

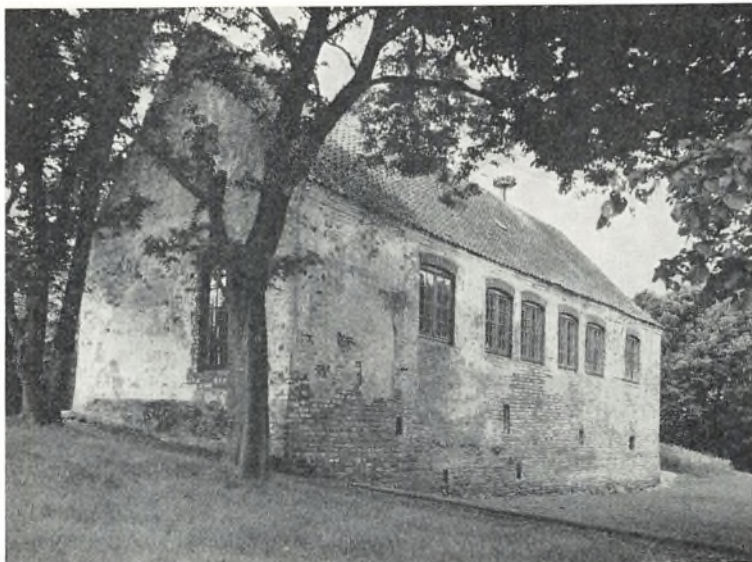
Hovedbygningen set fra syd (fot. Niels Elswing).

Gammel Hammelse

Tise sogn, Børglum herred, Hjørring amt

Endnu i mands minde lå Store Vildmose hen i sin grænseløse ensomhed. Halvanden kvadratmil dækkede dette næsten utilgængelige land, hvor luftspejlinger sås. Og som et sælsomt fata morgana måtte det synes, da i forrige århundrede de mange projekter og spekulationer om en givtig udnyttelse af den brune, sumpede ødemark blev udkastet — og de blev da længe ej heller til andet. Rundt om mosen var bygden frugtbar og velopdyrket; hér lå kirker og herregårde tæt — men som grænsefloden mellem virkelighedens og skyggernes land flød den slyngede Rye Å sagte gennem de våde enge, og hinsides den voksede glemselen.

Hammelse var lagt på randen af mosen, ved Rye Å's nordlige knæ. Skønt en af landets ældste herregårde, der i det 14. århundrede tilhørte højættede mænd og langt ned i tiden var en af Vendsyssels

Østfløjen set fra sydøst (fot. Niels Elswing).

største hovedgårde i fremstående slægters besiddelse, ophørte gården allerede i det 17. århundredes slutning med at have sin egen historie ; delt mellem flere ejere reduceredes Hammelse tidligt til en forpagtergård, hvor herskabet ikke boede, og da den glemte gård endelig i det 20. århundrede vakte af sin ro, var det ikke festlige fanfarer, men dommedagsbasunen, der lød ; undergangstimen var inde.

Den slægt, der under navnet Hviderne er den berømmeligste i vor middelalderlige historie, består i virkeligheden af flere indbyrdes beslægtede familier, hvis slægtskab med hinanden og med den gamle Skjalm Hvide ikke altid klart lader sig udrede. Det er i denne slægtskreds, vi finder Hammelses ældste kendte ejere ; først *Saxe Pedersen*, nævnt 1336 til gården ; hans fader var Peder Nielsen til Eljarød, og de førte Galen-våbnet. Fra ham må gården ved arv være kommet til den næste kendte ejer, ridderen *Niels Iversen Rosenkrantz* til Hevringholm og hans hustru Christine Absalonsdatter Ulfeldt, der begge tilhørte Hvide-slægtens forgreninger ; hendes moder var således født Galen. Men 1408 afhænder de Hammelse med gods og mølle

til *Børglum Kloster*, og indtil reformationen var gården underlagt det rige præmonstratenser-kloster. Ved reformationen blev gården en tid *krongods*, men 1541 tilmageskiftede skibshøvedsmand *Albret Skeel* til Fusingø sig Hammellose.

Med en kortvarig afbrydelse sad Skeel'erne på Hammellose — eller i hvert fald en del af gården — lige til 1921. Ved Albret Skeels død 1568 tilfaldt ejendommen børnene, rigsråd Christen Skeel til Fusingø og Ulstrup, og Karen Skeel, der var gift med rigsråd *Peder Munk (Lange)*. Dette ægtepar boede en årrække på Hammellose, skønt Peder Munk erhvervede en lang række herresæder: Estvadgaard, Sæbygaard, Sødringholm, Demstrup og Vrejlev Kloster. Samtidig tilbagelagde han en bemærkelsesværdig militær og politisk karriere, og han var en af de fire regeringsråder under Christian den IV's mindreårighed. Han havde store forleninger — Stegehus, Hundslund og Vestervig kloster — men det var vistnok med sorg, han efter hustruens død 1601 måtte overlade Hammellose til hendes brodersøn Otte Skeel. Selv døde den gamle krigsoverste nær de 90 år gammel 1623 uden at efterlade sig livsarvinger til sine store besiddelser.

Det var Peder Munk, der 1574 ved et mageskifte med kronen for en gård og to boder i København erhvervede »i Vendsyssel en eng, kaldet Vildemosse«. Mosen var nemlig ikke fulgt med, da Albret Skeel 1541 havde erhvervet »Hammellosegaard og mølle med rette tilliggende, hestehave, enemærke og almind«; den havde været i klosterets eje ligesom skoven Pajhede (Jerslev sogn), der også efter reformationen lagdes til Hammellose, hvor den forblev til vore dage.

Også Otte Skeel øger ved mageskifter med kronen gårdens tilliggende; 1609 erhverver han således den nærliggende Manne by. Han bliver med tiden rigsråd og lensmand på Aalborghus og samler sig et vældigt jordegods — foruden sin mødrearv Markie (i Skåne), Asdal, Bangsbo, Langholt, Ormholt og Burholt. 1625 takseres han til 1.957 tdr. htk. Men han boede vistnok på Hammellose, hvor flere af hans børn er født. Ved hans død 1634 arver den ældste søn, Christen, Hammellose og Bangsbo; han levede stille på sine gårde og døde 1670 ugift. Søstrene *Ide* — der var enke efter Frederik Rantzau til Krappe-
rup, Barsebæk og Bolderup — og *Margrethe* — enke efter rigsråd Henrik Ramel til Bækkeskov — arver i fællig Hammellose.

HJØRRING AMT

Et nyt og alvorligt afsnit i gårdens historie begynder nu, thi ejendommen deles mellem de to søstre, en deling, der skulle vedvare de følgende 125 år. Gård og gods, ja, selv bygningerne deles, og det medførte selvfølgelig dels stridigheder mellem ejerne, og dels at disse opgav at bebo deres halvparter, der har været ganske utilstrækkelige for standsmæssige husholdninger.

Vi er så heldige, at borggården blev beskrevet ved delingen. Anlægget var trefløjet; søndre og østre hus af grundmur, det sidste endog i to stokværk over kælderen, og begge forsynet med kviste. Nordre hus var af bindingsværk («muret mellem stænger»), og i vest var gården lukket med en mur. Anlægget stammer vistnok fra det 16. århundrede, fra Albret Skeels eller Peder Munks ejertid. Fru Ide fik søndre ende af det østre hus indtil kvisten, hvor indgangen og trappen op til det øvre stokværk var; endvidere vestenden indtil borgestuedøren i sydfløjen, samt et kammer over porten, endelig vestenden af nordfløjen, og hér var den fælles opgang til etagen i hendes part; voldgraven skulle ejerne i fællesskab holde ved magt — derover førte en vindebro til borgegårdsporten. Fru Margrethe havde overladt sin part til datteren Anne Ramel, der 1675 videresolgte den til den lidet sympatiske heksejæger Jørgen Arenfeldt til Rugaard og Basnæs.

Han flyttede ind på Hammelmosen, hvor i forvejen fru Ide Skeel boede, og allerede 1679 kom det til proces. Fru Ide gjorde gældende, at Arenfeldt på det østre hus havde ladet kvisten (eller vel snarere tårnet) nedbryde, så hun ikke kunne komme op til sine værelser i det øvre stokværk; han havde endvidere nedbrudt en brøndramme og tildækket brønden på gårdspladsen, samt havde endelig værgret sig ved at tilvejebringe Hammelmoses ejendomsbreve, som han nu havde flyttet til Hjermitselevgaard. Striden løb vistnok ud i sandet, for samme år solgte Arenfeldt sin halvdel til forvalteren på Sønder Elkær, Torben Nielsen; dennes enke overdrog den 1691 til Albert Bille til Bangsbo, der samme år måtte lade den gå videre til etatsråd *Otte Skeel* til Birkelse, der kort før sin død 1696 af alle sine besiddelser oprettede stamhuset Birkelse.

Hammelmoses anden halvdel var imidlertid efter Ide Skeels død 1684 gået i arv til hendes søn greve *Otto Rantzau* til Asdal, og efter hans død 1719 til sønnen, stiftamtmand greve Christian Rantzau, der

1756 af det halve Hammelmose (275½ tdr. htk., hvoraf 30½ tdr. hovedgårdstakst), Asdal og Rosenvold oprettede Det grevelige Rantzau-ske forlods (Praecipuum). 1793 fik besidderen imidlertid kgl. bevilling til at sælge såvel Asdal som Hammelmose, der lå ubelejligt for gods-administrationen, mod at indkøbe andet gods — og Hammelmose solgtes derefter til den kendte godsslagter *Søren Hillerup*, der 1794 videresolgte gården til gehejmeråd *Frederik Christian Skeel* til stam-huset Birkelse, hvorved Hammelmose så endelig atter var samlet. Den nyerhvervede halvdel blev dog ikke lagt under stamhuset, men fulgte dette som allodialgods. I 1840'erne opdyrkedes overdrevet, der udskiltes som en selvstændig ejendom med navnet *Ny Hammelmose*, medens hovedgården nu kaldtes *Gammel Hammelmose*. Herfra udskiltes i 1880'erne Tagmarksgaarden.

1921 gennemførtes lensafløsningen for Birkelse. Hér som andet-steds betød det en smertelig amputation af den »frigivne« besiddelses værdier ; i afgift betaltes 1,2 mill. kr., og Gammel og Ny Hammel-mose blev med 1.250 tdr. ld. afstået til udstykning. Samtidig blev de 5.500 tdr. ld. af Vildmosen solgt til staten, der senere har overtaget yderligere 1.600 tdr., som nu stort set er opdyrket.

Efter udstykningen blev Gammel Hammelmose solgt med 220 tdr. ld. til den hidtidige forpagter, *Ole P. Olsen*. Det gamle herresæde var nu atter selvstændigt, men midt i en umild og nøgtern tid ; af herlig-hed var der ikke meget tilbage, og ca. 1925 blev det gamle søndre hus, en stråtækt munkestenslænge, jævnet med jorden. Olsens enke solgte 1943 gården til *Anders Andersen* og *Jac. Jensen*, der endeligt likviderede den gamle gård ; med 4½ tdr. ld. park erhvervedes hoved-bygningen, skrællet for sit tilliggende og i bundløst forfald, i 1952 af direktør *Poul Aarup*, Aalborg. Med stor energi og megen interesse for det historiske herresæde er det siden lykkedes direktør Aarup at genrejse Hammelmose. Det gamle østre hus, der i tidens løb har mi-stet sit øvre stokværk, og som nærmest var en ruin, står nu atter i god og værdig stand ; den hvælvede kælder er retableret og indrettet til gildeshal, og i etagen er af tre små rum skabt en riddersal. I det tilstødende nordre hus, oprindeligt af bindingsværk, men i forrige århundredes begyndelse ombygget i grundmur og senere forsynet med en bred frontispice, er indrettet en herskabelig beboelse.

HJØRRING AMT

På det ældste trykte Danmarkskort, Marcus Jordans fra 1585, er Hammelmose afsat som ét af de ganske få danske herresæder, der er taget med. — Længe så det derefter ud, som skulle den helt udslettes af landkortet, men nu ligger den hvidkalkede, venlige gård ved Vildmosens rand atter i sikkerhed på sit store voldsted, der forhåbentlig endnu længe vil kunne værne den gamle gård mod umilde kår.

FLEMMING JERK

EJERE

- 1336 Saxe Pedersen (Galen)
Niels Iversen Rosenkrantz
- 1408 Børglum Kloster
- 1536 Kronen
- 1541 Albret Skeel

- 1568 Peder Munk (Lange)
(halvparten)
- 1670 Ide og Margrethe Skeel
- 1674 (Margrethe Skeels part)
Jørgen Arenfeldt
- 1675 - 91 Forskellige ejere
- 1691 Otte Skeel
- 1684 Otto Rantzau (Ide Skeels part)
- 1793 Søren Hillerup
- 1794 Fr. Chr. Skeel (eneejer)
- 1922 Ole P. Olsen

- 1943 A. Andersen og Jac. Jensen
- 1952 Poul Aarup

BYGNINGER

- Øst- og sydfløjen opført af grundmur, nordfløjen af bindingsværk

- Nordfløjen opført af grundmur

- ca. 1925 Sydfløjen nedrevet

- Hovedbygningen gennemgribende restaureret

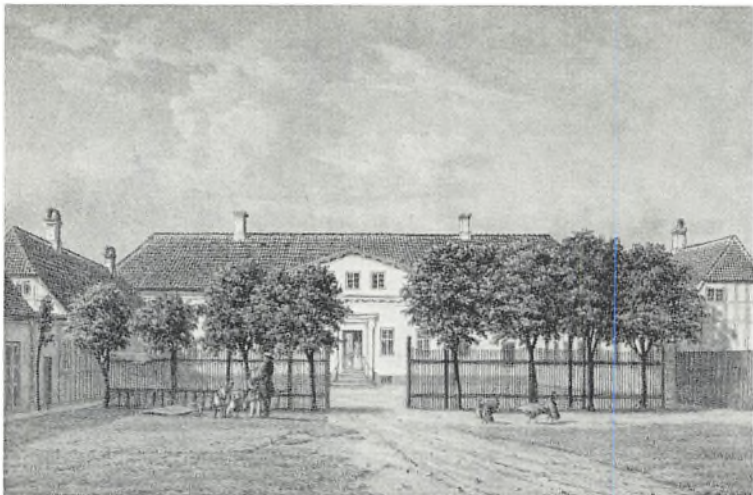
Hovedbygningen set fra syd (fot. Niels Elswing).

Birkelse

Åby sogn, Kær herred, Aalborg amt

Hvor Stenalderhavet bredte sig over det sydlige Vendsyssel, findes i vor tid et fladt lavland, som isprængt nogle bakkeøer følger Limfjordens nordre side fra Hals til Han herreds højland, og som i retning nord-syd gennemstrømmes af de to betydelige vandløb Lindholms Å og Rye Å, af hvilke den sidstnævnte i Åby sogn slår en skarp bue mod vest, så der dannes en landtunge, en hals.

Denne tunge var vel i den tidlige middelalder bevokset med birke-træer og kaldtes Birkehalsen, i tidens løb afslebet til Birkhels, Birkils, og tillige med det øvrige lavland i Kær herred langs Limfjorden kom dette terræn ved år 1200 i *Vitskøl Klosters* besiddelse. Vi ser nemlig, at Valdemar Sejr kort efter sin tronbestigelse 1202 stadfæstede nævnte klostres besiddelse af »Birkils« og mere gods, som klosteret dels havde fået af kongen for hans broders, kong Knuds, sjæls skyld og dels

Birkelse 1859. Efter Richardt og Secher.

havde erhvervet sig fra andre ; men om der da var nogen bebyggelse her er uvist om end sandsynligt. Christoffer I stadfæstede klosterets besiddelse af godset ca. 1253 og Erik Klipping 1269.

I slutningen af 1300'erne havde Vitskøl Kloster afhændet Birkelse til *biskoppen i Børglum*. Senere tilskiftede biskop Stygge Krumpen sig Nørreskoven i Vildmosens sydvestlige side af Vitskøl Kloster, og 1525 ses, at han havde hjemlet bispestolens ejendomsretten til Birkelse med tilhørende mark og Nørskov samt herligheder.

I middelalderen var Birkelse sikkert ingen storgård, hverken i henseende til bygninger eller driftsmæssigt set ; det lå ikke i bispestolens interesse at bygge pompøse våningshuse til dens gårdfogeder, og gårdens tilliggende bestod dels af ret mager markjord og dels hede eller kratbevokset mose og kærstrækninger.

I årene omkring 1450 træffer vi en væbner Peder Jepsen Grøn boende på Birkelse som lensmand. Ved bispe- og klostergodsets inddragelse som følge af reformationen kom Birkelse under *kronen*, men forinden var gårdens bygninger i Clementsfejden blevet afbrændt af bønderne. Den delte i så henseende skæbne med en del af bispestolens øvrige gårde, thi biskop Stygge Krumpen var jo inderlig forhadet af

bønderne, og endvidere lå skipper Clement Andersens barndomshjem i Vedsted lidt vest for Birkelse.

1540 overdrog kongen en stor del af det tidligere gejstlige gods i Sydvedsyssel til rigsråd *Peder Ebbesen Galt* til Tyrrestrup, og blandt dette gods var »Byrckelsgaard«. Det lader sig ikke afgøre, hvor meget fæstegods der var henlagt under Birkelse i dens tidligste tid som hovedgård, men dens årlige skyld var 24 tdr. byg og 2 tdr. smør, hvilket viser, at den da var en ret betydelig bedrift med stort kohold. *Peder Ebbesen Galt*, der døde 1548, har sikkert aldrig haft ophold på Birkelse, thi dels havde han Aarhusgaard som len, og dels havde han sin anselige sædegård Tyrrestrup ved Horsens og flere andre betydelige besiddelser. Han gjorde sig bl. a. bemærket ved at nedbryde en mængde kirker i Århus stift for selv at anvende materialet på sine gårde, og sagnet vil vide, at fanden til sidst tog ham.

Efter hans død overtog hans enke Ingeborg Gjordsdatter Drefeld Birkelse i sameje med sine to umyndige børn. Hun døde 1552, og Birkelse kom derefter til hendes ældste søn *Anders Pedersen Galt*, født 1530. Han var sikkert den første ejer, der tog ophold på Birkelse, og det var utvivlsomt ham, der byggede midterpartiet af gårdens nuværende stuehus, som er opført af munkesten, og hvori et rum med tøndehvælving fører ned til kældrene, hvoraf én er overhævet.

Anders Galt udvidede Birkelses fæstegods meget ved mageskifter med kronen, af hvilken han fik gårde i Jetsmark, Åby og Biersted m. fl. sogne. 1560 erhvervede han også fra kronen Børglum Klosters inddragne anselige gård Toftegaard i Jetsmark sogn i Vildmosens vestside, der siden 1542 havde været forlenet på livstid til en selvejerbonde *Svend Rød* fra Saltum, hans hustru og ældste søn. Om *Anders Galts* foretagsomhed som landbruger og om hans økonomiske sans vidner nogle udtalelser af præsten *Peder Hegelund* i Åby, som 1571 indberettede til biskoppen, at der var taget meget eng fra præstegården i de senere år og opdyrket meget jord »præstegården til evig synd, tvivsel og fortrængsel«, og han tilføjede: »præsten fanger intet af Birkelse til sin løn«. Kort efter sin overtagelse af Birkelse havde *Anders Galt* strid med købmandsgildet i Aalborg om pramfarten på Rye Å. Fiskeriet i denne ås sydlige del lå som herlighed til Birkelse; men da de udsatte ruser og ålegårde hindrede pramgangen, følte køb-

AALBORG AMT

mændene sig brøstholdne, idet åen fra arildstid havde været anset for alfarvej. Striden endte 1552 med, at Anders Galt og Albert Skeel til Hammelse lovede magistraten i Aalborg, at de ikke mere skulle krænke pramgangen.

Anders Galt døde 1585 (begravet i Åby kirke), og det er muligt, at hans enke Inger Clausdatter Ravensberg derefter ejede Birkelse sammen med sine børn; men i slutningen af 1580'erne ejedes den af sønnen Ebbe Andersen Galt, der forøgede gårdens tilliggende fæstegods ved køb af Rævkærsgaard og Ulvskoven, som Henrik Gyldenstjerne til Aagaard havde købt af kronen 1579. Det gik imidlertid uheldigt for Ebbe Galt, idet han på Birkelse samlevede med en »ufri« kvinde. Dette kom 1589 kongen for øre, og han befalede, at Ebbe straks skulle skille sig ved hende. Ebbe vilde imidlertid ikke efterkomme kongens ordre; han ægtede kvinden og måtte derfor afhænde sine frie besiddelser. I december 1589 meddelte han sin moder, for hvem han var værge, at han havde solgt Birkelse og sit øvrige fæderne gods og ikke længer havde fast opholdssted, hvorfor hun måtte have en anden værge. Den nye ejer af Birkelse var hans fætter *Niels Eriksen Kaas*, der 1613 måtte overlade sit bo til en mængde kreditorer, hvorved Birkelse gods blev splittet. Niels Kaas kom derefter til at bo på Rævkærsgaard, hvor han døde 1620. Denne bondegård tilhørte efter hans økonomiske sammenbrud hans fætters enke, Anne Krabbe til Baggesvogn, og hun gav 1614 Niels Kaas' hustru Margrethe Banner livsbrev på Rævkærsgaard, for at familien i sin armod kunne have et sted at bo.

1614 afhændede en del af Niels Kaas' kreditorer hovedgården Birkelse af htk. 72 tdr., part for 1.500 daler i gårdens bygninger, halvdelen af Birkelse vejrmølle, parter i 2 gårde i Åstrup, Åstrup mølle, teglladen samt 1 gård og 2 huse i Åby til rigsmarsken *Jørgen Lunge* til Odden. Hans moder Anne Maltedatter Sehested tog ophold på Birkelse, hvor hun døde 1621; *Jørgen Lunge* selv (født 1577), døde alierede 1619 under et besøg hos moderen; men i de fem år, han ejede Birkelse, lykkedes det ham at få samlet det meste af gårdens gamle fæstegods, som han købte af Niels Kaas' kreditorer. Hans enke *Sophie Stensdatter Brahe*, der først døde 1659, fortsatte med at forøge godset; hun tilbagekøbte Toftegaard, Rævkærsgaard og Ulvsko-

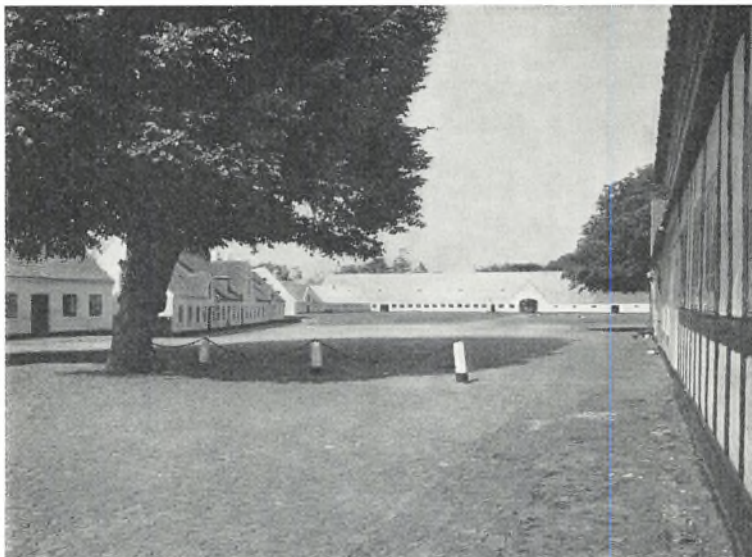
Birkelse, gårdinteriør (fot. Niels Elswing).

Rye A og voldstedet set fra sydvest (fot. Niels Elswing).

ven og nykøbte Nejsumskov til 240 svins olden samt 12 gårde i Skæve sogn af Falk Gjøe til Bratskov. Under Kejserkrigen 1627 - 29 var Birkelse og Rævkærgaard samt hele Åby sogn først udlagt til underhold for Herman v. Hatzfeldts fodfolkskompagni og derefter til Aschenbroichs kompagni, og Birkelseegnen led meget i hin tid, så der blev 1628 kun sået 13 tdr. vintersæd i hele sognet, der havde 700 beboere.

1656 holdt fru Sophie, der boede på Odden, skifte med sine arvinger. Hendes afdøde datter Margrethe Lunges søn, *Mogens Christensen Skeel* til Fussingø, fik den ene halvdel af Birkelse med gods, men mageskiftede straks sin part til sin moster Ide Lunge, enke efter Otte Albertsen Skeel til Katholm, og denne part overgik 1660 til hendes søn Otte Ottesen Skeel. Den anden halvpart af Birkelse kom ved skiftet 1656 til fru Sophie Brahes datterdatter, Kirsten Bille (1627 - 1704), datter af Hans Bille til Junget. Hun havde 1640 arvet Rævkærgaard efter sin moder, og denne gård, som hun synes at have beboet som ugift, gjorde hun til hovedgård og lagde en del af Birkelses tidligere

Avlsgården set fra hovedbygningen (fot. Niels Elswing).

fæstegods under den og købte mere til, så den blev ret betydelig, skønt den i bygninger 1662 kun bestod af et stråtækt stuehus, en lade og et fæhus, alt af bindingsværk. Kirsten Bille ægtede 1662 Otte Christensen Skeel til Vallø, og 1663 solgte de deres halvdel af Birkelse, som med hovedgårdstakst, skove og bøndergods udgjorde 217 tdr. htk., til ovennævnte *Otte Ottesen Skeel*, der jo i forvejen ejede den anden halvpart. Birkelses bygninger blev 1663 vurderet til 1.000 daler; størsteparten af Åby sogns vestre del hørte ikke til Birkelse, men var 1640 med Rævkærgaard kommet til Kirsten Bille. Da denne gårds tilliggende lå op til Birkelse, idet kun Rye Å adskilte dem, var det af megen betydning for Otte Skeel at erhverve Rævkærgaard; derved blev han i stand til at udnytte hoveriet bedre, og 1668 købte han derfor denne gård med gods af sin fætter Otte Christensen Skeel. Rævkærgaard var i 1664 sat til over 10 tdr. htk. og en udsæd af 18 tdr. byg, 28 tdr. havre samt høavl 200 læs.

Birkelses gamle gods var hermed atter i det væsentlige samlet på én hånd og forblev det i de efterfølgende tider til 1850 - 60, da bøn-

dergodset for en stor del afhændedes til arvefæste eller selveje. Otte Ottesen Skeel (født 1636) tog antagelig 1660 ophold på Birkelse, hvor hans hustru Sophie Rosenkrantz døde 1679. Han udvidede stadig Birkelses gods, og tid efter anden købte han adskillige andre større gårde, således 1677 Knudseje og ved samme tid Dybvad; 1681 Hjermitslevgaard og 1691 halvparten af Hammelse. Sidstnævnte erhvervelse voldte ham en del bryderi, og 1695 måtte han lade sit køb godkende af højesteret. Foruden disse godser købte Otte Skeel adskillige tiender samt Åby bro med broafgift og kro.

Da han i efteråret 1696 blev svagelig og gerne ville se sit gods sikret for slægten Skeel, oprettede han ved erektionsbrev af 26. oktober 1696 stamhuset Birkelse, under hvilket henlagdes Birkelse, Rævkær-
gaard, halvparten af Hammelse og Hjermitslevgaard med deres underliggende fæstegods, møller, broer, skove, (Pajhede, Ovnstrup og Ulvskov), 7 kirketiender og 5 kongetiender. Knudseje og Dybvad kom ikke under stamhuset; de blev ved hans testamente forlenet for livstid til hans broderdatter Ide Sophie Albertsdatter Skeel for den store kærlighed, hun havde vist ham i hans alderdom og svaghed. Hun var gift med Chr. Reedtz til Børglum Kloster, som 1689 gik fallit og slog sig på drik; de døde i yderste armod 1704. Otte Skeel døde på Birkelse 1696 og blev begravet i Frue kirke i Aalborg. Biskop Bircherod holdt lightalen, og dagen efter holdt arvingerne en stor middag for de fornemme gæster, der havde fulgt liget. Biskoppen og hustru var også med, og da de var gået, kom nogle af gæsterne i slagsmål, »da vinen regerede«.

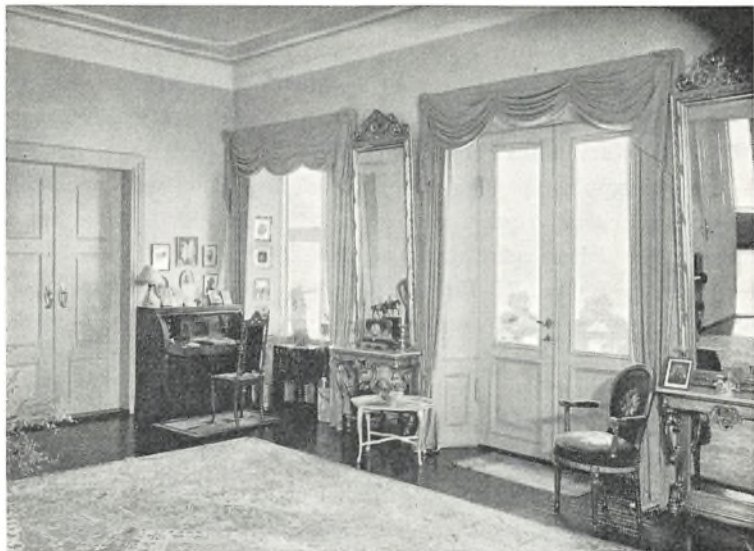
Ved opgørelsen af Skeels bo blev der 1697 optaget syn over Birkelses bygninger m. v. Borggården bestod af et grundmuret hus nordøstligst i gården, hvortil sluttede sig i firkant 3 længer af bindingsværk, og uden for den nordvestlige længe var yderligere et lille bindingsværkshus. Alle husene var teglhængt og i to stokværk. Det lille hus var ganske forfaldent, så det var håbløst at istandsætte det. Omkring borggården fandtes vist endnu på hin tid de grave, der spores i haven, og de har haft tilslutning til Rye Å, således at de gik omtrent gennem midten af den nuværende borggård, der ligger til modsat side af hovedbygningen. Ladegården bestod af en lade på 23 gulve østligst i gården, mod nord et fæhus og et staldhus, mod vest et øksnehus og

AALBORG AMT

mod syd, ved søndre ende af laden, et kornhus samt endvidere et nyopsat østre hus. Hvert af disse huse var på 19 fag. Ladegårdens bygninger var en del forfaldne, så det synes, som om Otte Skeel har været mindre nøjeregnende i sine sidste år, men ophjælpsningen af Hammelse krævede også store udgifter. Det ses i øvrigt, at der i Birkelses ladegård lå en vandmølle, som var »ved magt«, og som må havde fået vandkraft fra Rye Å. Møllen nævnes også i matriklen 1688 med mølleskyld ca. 2 skp., medens hovedgårdstaksten sattes til godt 57 tdr. htk. Forholdene på godset synes i øvrigt 1697 at have været ret gode sammenlignet med andre steder ; men en del småfolk levede dog i jordhytter.

Det blev ikke Otte Skeels eneste efterlevende søn, kammerjunker Ove Skeel (1670 - 1723), der kom til at overtage stamhuset ; han havde nylig til faderens sorg giftet sig med en tysk dame, Charlotte Frederikke Trautenberg, og Otte Skeel skrev: »Jeg vil ikke have, at tyskerne skulle have mine ejendomme«, hvorfor stamhuset skulle overgå til hans brodersøn, kaptajn Christoffer Jørgensen Skeel, og hans egen søn måtte ikke tiltræde det, så længe hans tyske hustru levede, hvorimod der tillagdes ham 1.500 rdl. årligt af stamhuset, og 1704 arvede han Knudseje og Dybvad. Han var selvfølgelig misfornøjet med faderens disposition og tog efter hans død ophold på Birkelse, hvor han voldte den nye besidder så mange vanskeligheder, at kongen lod ham fjerne. Derefter slog han sig ned på Dybvad og fortrængte Chr. Reedtz og familie, så kongen atter måtte gribe ind, og Ove Skeel flyttede til Aalborg. Christoffer Jørgensen Skeel døde ugift på Hammelse 1699, og stamhuset overgik da til hans broder, kaptajn Anders Jørgensen Skeel til Mullerup (1665 - 1702). Stamhusets gods og kirker var da i temmelig dårlig stand, og da han også måtte afvikle 12.000 rdl. gæld efter Otte Skeel, måtte han i stor udstrækning ty til sine egne midler. Han skød sig 1702 af våde på en jagt i Mullerup skov, og stamhuset Birkelse overgik til hans enke Sophie Amalie Vind, efter at en kommission havde afsagt kendelse herom mellem hende og hendes mands broder Jørgen Skeel til Broholm.

Under fru Sophie Amalie (død 1743) var Birkelse bortforpagtet ; men efter at Ove Skeels tyske hustru var død 1712, måtte hun overlade stamhuset til ham efter højesteretsdom. Ove Ottesen Skeel æg-

Havestue (fot. Niels Elswing).

tede 1714 Sophie Hedevig Rantzau, som efter hans død 1723 besad stamhuset indtil 1735, da hun ægtede grev Chr. Fr. Levetzow til Restrup. Hun havde selv drevet Birkelse og Rævkærgaard, og herredsfogeden regnede hende 1735 for at være »af gode midler«; men Åby sogns beboere var mestendels af slet tilstand på grund af det daglige hoveri. Da Ove Skeel ikke havde børn, overgik stamhuset til etatsråd Holger Andersen Skeel til Mullerup (1699 - 1764), der bortforpagtede Birkelse - Rævkærgaard og ikke selv boede heroppe.

Hans enke Regitze Sophie Gyldenkrone besad stamhuset efter ham, men afstod det 1766 til sin søn, kammerherre Anders Holgersen Skeel (1731 - 76), der i nogle år selv drev Birkelse - Rævkærgaard, men boede og døde på Langholt. Han efterlod 1776 stamhuset i »bedrøvelig slet tilstand«, hvad vel nok for en del skyldtes, at kvæggysten 1772 - 73 havde hærget egnen. Birkelse - Rævkærgaard drev han både som mejeri- og studegårde; på Birkelse staldedes 100 - 160 stude og på Rævkærgaard det halve antal. På Birkelse var der også stutteri med indhegnet stutterihave i Endelt skov. I Pontoppidans Danske Atlas

AALBORG AMT

(1769) hedder det om Birkelse, at borggården består af 1 grundmuret og 3 bindingsværkshuse, 2 etager høje, samt at ladegården består af 6 huse, og der tilføjes, at på gården gemmes en side flæsk, »som er mage til den, der hænger på Asdal«. Efter sagnet skal jo ellers pendanten til »Karl Pølses Flæsk« på Asdal — nu et indtørret skinkeben — være borttrådet på Odden, og forvekslingen må vel skyldes, at Birkelse i lang tid havde fælles ejer med Odden. På Birkelse haves dog også et sådant »gårdværn«, nemlig skelettet af en kat, hvis oprindelse ikke kendes. Til Birkelse hovedgård lå 333 tdr. htk. bøndergods foruden møller, skove og tiender. Selv om Anders Skeel havde økonomiske vanskeligheder, gjorde han dog meget for at bringe Birkelses overdrev under kultur, og han oprettede afbyggergården Skeelslund. 1775 indberettede han til amtmanden i Aalborg:

»Ved Birkelse tilhørende skov udi Åby sogn, Eendellen kaldet og en del jord, brugt tilforn til fædrift og er under hovedgårdstaksten, er opbyggt en gård, som jeg haver ladet kalde Scheelslund, bestående af vånhus, lade og fæhus«. Til denne gård havde han allerede med egne folk og heste opbrudt over 30 tdr. sædeland, som havde givet ønskelig afgrøde, og på gården holdtes et mejeri med 54 køer. Skeel ville opbryde mere jord med egne folk og heste, »undtagen hvad vist arbejde ellers hovfri bønder efter akkord udi deres fæstebreve dertil forretter og nogle dertil lagte husmænd«. Endvidere skriver han, at »potetesavl er begyndt ved Birkelse og tegner til at få god fremgang«. Han har utvivlsomt været en af de allerførste, der heroppe forsøgte kartoffelavl.

Han efterlod enken Charlotte Amalie Carisius, men ingen børn. Hans moder overtog stamhuset igen og forsøgte 1777 forgæves at bortforpagte Birkelse - Skeelslund under ét samt Rævkærgaard, og af bekendtgørelsen herom ses, at Birkelses mark var inddelt til 5 års brug og 5 års hvile, udsæden var ca. 60 tdr. rug, 40 tdr. byg og 80 - 90 tdr. havre og høavlen 900 - 1000 læs. Der holdtes 100 - 116 mejerikøer; men hertil må bemærkes, at tienderne af Åby sogn ydedes i kærven. Fru Regitze Sophie Gyldenkrone overlod samme år stamhuset til sin anden søn, kammerherre Frederik Christian Skeel til Mullestrup (1735 - 98), og såvel han som hans enke Cathrine Elisabeth Cicignon, død 1815, viste stor interesse for disse vendsysselske besiddelser,

Dagligstue (fot. Niels Elswing).

skønt de levede på Mullerup. 1785 indberettede godsforvalteren om Birkelse, at hovedgårdens jord dreves ved hoveri på nær 31 tdr. bygsædland, som brugtes af 4 huse, med marker, der var inddelt i 20 kobler og indhegnet med diger og grøfter og i det nuværende herskabs tid var mangfoldig forbedret. Sandsynligvis hidrører parkanlægget fra hin tid og ligeledes det mægtige dige, oven på hvilket der kan køres, og som afgrænser hovmarkens nordøstlige side.

Fr. Chr. Skeel, der ligesom sin hustru var tilhænger af landboreformerne, erhvervede 1794 den manglende halvdel af Hammelose og gods (htk. 39 og 199 tdr.), hvilket han købte for 25.000 rdl. og lagde sammen med den halvdel, stamhuset i forvejen ejede. Vi ser, at flere steder, hvor stamhuset var største godsejer, blev markfællesskabet ophævet allerede 1785 med hensyn til fædrift og græsning, og i 1790'erne foretoges den almindelige udskiftning i egnen, men derimod blev udskiftningen på Hjermitslevgaards og Hammeloses godser først foretaget 1816 - 22 som følge af, at godsforvalteren ved stamhuset Niels Vrigsted Møller var modstander af den. Han gjorde sig også bemærket ved at foranledige tårnene på stamhusets kirker i Biersted, Tol-

*Lygteur i
nøddeetræsfinér
med forgyldte
messingbeslag
og forsølvet
talskive,
signeret Geo
Hindmarsh,
London.
I spilleværket,
der kan spille
9 melodier, er
der 9 klokker
(fot. Niels
Elswing).*

strup og Vester Brønderslev nedbrudt i stedet for istandsat. Da fru Skeel døde 1815, og stamhuset skulle afleveres, kom det for dagen, at Møller havde besveget det, og han blev 1817 dømfældt og aflivede sig. Hele stamhuset med allodialgods bestod da af de 4 nævnte hovedgårde med samlet hartkorn 239 tdr. og mølleskyld 28 tdr., fæstegods 1.239 tdr., mølleskyld 19 tdr., skovskyld 12 tdr., brotakst $1\frac{1}{4}$ tdr. og tiender 325 tdr. htk. På fæstegodset levede 220 gårdmænd, 60 bolsmænd, 231 husmænd, 7 møllere og 1 kromand, ialt 510 »bønderfamilier«. Der var 8 skoler og 2 broer under godset, og det antoges, at $\frac{2}{3}$ af den Store Vildmose hørte derunder. Under de 4 hovedgårde brugtes 2.194 tdr. ld. foruden kær og overdrev, og under dem hørte ca. 3.000 tdr. ld. eng, der bortforpagtedes til omegnens folk.

1815 overgik stamhuset til Fr. Chr. Skeels brodersøn, kammerherre

Sophus Peter Frederik Skeel (1776 - 1826), og med ham oprandt en ny og bedre tid for Birkelse, der fra nu af blev besidderens bopæl, hvorved han knyttedes nærmere til egnen. Det var i en tung tid, den nye besidder overtog stamhuset; mange fæstere var ruinerede, og 1818 tilbød Skeel dem derfor, at de i en årrække måtte fritages for det tyngende hoveri mod en ringe pengeafgift.

Natten til 14. marts 1819 udbrød der ild i borggården på Birkelse, og den nordvestlige sidefløj ud mod åen samt den sydvestlige fløj ud mod haven nedbrændte, medens hovedbygningen reddedes. Der brændte meget kostbart indbo samt arkivalier m. v. Borggården bestod da af det 48 alen lange, $21\frac{3}{4}$ alen brede stuehus, en 36 alen lang bygning af egebindingsværk ud mod åen og en lignende 52 alen lang bygning mod sydvest, medens borggården mod sydøst var afgrænset af et $3\frac{3}{4}$ alen højt plankeværk. Da sidefløjene opførtes påny, skete det til den modsatte side af hovedbygningen, og den gamle gårdsplads lagdes til haven. Ved denne lejlighed ombyggedes vist også hovedbygningen, der forlængedes i begge ender i to etager, medens midterpartiet fik én etage, så der mellem loftet i stuerne og gulvet i tagetagen er et tomt rum på ca. 2 alens højde. Under en orkan 1822 omblæste nogle af Birkelse ladegårds bygninger. Birkelse havde 1820 besøg af Frederik VI, der var ved Toftegaard for at se på pladsen for et påtænkt saltværk, og senere har Birkelse ofte været gæstet af kongelige personer.

Kammerherre Sophus Skeel oplevede ikke den økonomiske opgang efter landbrugskrisen, og ved hans død 1826 var stamhuset i mådelig forfatning, men hans enke Amalie Hedevig Trampe fik det bragt på fode, inden hun 1833 overlod det til sin søn, kammerherre Jørgen Erik Frederik Skeel (1802 - 49), den fra stændersalen kendte liberale politiker, som både var en praktisk dygtig landmand og en human og fremsynet godsejer, og stamhusets gårde var blandt de første heroppe, hvor hoveriet blev afløst, således på Hjermitslevgaard og Hammelmose 1841, og som modydelse for et hoveri på 38 spanddage og 138 gangdage af en gård årligt erlagdes kun 20 rdl. Fæsterne under Birkelse og Rævkærgaard befandt sig dog så vel under deres herskab, at de ikke ønskede hoveriafløsning. I denne tid afgjordes det vigtige spørgsmål om ejendomsretten til den ca. 12.266 tdr. ld. Store Vild-

*Gæsteværelse
med empire-
chatol og
møbler fra
midten af
1800-tallet
(fot. Niels
Elswing 1952).*

mose, idet staten gjorde krav på den. En af staten nedsat kommission afsagde 1839 den kendelse, at mosen ejedes af de tilstødende lods-ejere, og 1843 stadfæstede højesteret dommen. Stamhuset blev derved ejer af ca. tre fjerdedele af mosen, hvor det allerede 1835 havde oprettet Mosegaard (Ny Toftegaard) og senere oprettede flere andre gårde. Da Skeel døde 1849, blev han bisat i det af ham oprettede gravkapel ved Åby kirke.

Hans enke, Charlotte Adelaide Ahlefeldt-Laurvigen (1810 - 65) besad stamhuset til 1859, da hun ægtede senere indenrigsminister Erik Skeel til Dronninglund og overdrog stamhuset til sin søn, kammerherre Sophus Frederik Erik Otto Skeel (1836 - 97). Allerede 1847 havde Jørgen Skeel fået bevilling til at sælge sit bøndergods til arvefæste, men først 1856 - 58 fik bortsalget større omfang. Endnu 1852 hørte

til selve Birkelse 39 fæstegårde, 5 arvefæstegårde og 54 fæstehuse med ialt 185 tdr. htk., og stamhusets samlede bøndergods omfattede 1.239 tdr. htk. ager og eng; men 1858 var der til hele stamhuset kun ca. 150 tdr. htk. fæstegods tilbage og ved år 1900 kun ca. 42 tdr. Til Birkelse hovedgård hørte 1850 ca. 600 tdr. ld. ager, 150 tdr. ld. eng, 11 tdr. ld. skov og 72 tdr. ld. hede, og til afbyggergården Skeelslund hørte ca. 166 tdr. ld. Kammerherre Sophus Skeel tog ligesom faderen stærk del i såvel den almindelige politik som det landøkonomiske liv. Straks efter sin tiltrædelse af stamhuset oprettede han afbyggergården Erikkasminde, som fik navn efter hans hustru Erikka Josephine Eleonora Schaffalitzky de Muckadell, og herunder lagdes den hede, der efterhånden opdyrkedes i sognets østlige del. Endvidere blev Skeelslund forøget, og der oprettedes adskillige brug i Vildmosen.

Landbrugets trængsler i 1880'erne gik ikke stamhuset forbi, hvortil kom, at der på Birkelse førtes en dyr husholdning med stort tjenerskab, firspand, jagtselskaber o. s. v., og for kammerherrens søn og efterfølger, hofjærgemester Jørgen Erik Frederik Skeel (1859 - 1918), som overtog stamhuset, kom en række år med krav om stor økonomi. I bestræbelserne for at bringe økonomien på fode igen havde hofjærgemester Skeel en fortræffelig medarbejder i sin hustru Fanny Elisabeth Gyldenkrone (1865 - 1942), der efter hans død besad stamhuset til dets ophævelse som majorat 1921 og derefter som privat ejer til 1940, da hun overdrog godset til sin søn hofjærgemester *Ove Skeel* (født 1898), gift med Ingeborg Louise Wedell-Wedellsborg, der nu bebor Birkelse. Allerede før lensafløsningen 1921 var Hjermitslevgaard efter bevilling blevet solgt (1918), og derefter er afhændet Hammelse og den ca. 1850 oprettede afbyggergård Ny Hammelse, Ulvskoven, samt Gammel Toftegaard, der 1964 solgtes til sønnen, Erik Ludvig Skeel, så Birkelse gods nu består af hovedgårdene Birkelse og Rævkærsgaard, avlsgårdene Skeelslund, Erikkasminde, Ny Toftegaard og Tagmark, desuden lidt bøndergods og en del af Vildmosen, af hvilken staten 1921 købte 5.075 tdr. ld. til kultivering, og i 1950'erne yderligere ca. 1.500 tdr. ld. (Rebs- og Søengene). Det samlede areal udgør 5.230 tdr. ld., hvoraf 462 tdr. ld. hører under hovedgården. 1897 - 1940 var Birkelse bortforpagtet.

Birkelses hovedbygning er i det ydre ret prunkløs i sammenligning

AALBORG AMT

med mange andre gamle adelsgårde, og der er ingen herregårdsmystik knyttet til den. Ved en restaurering 1964, hvor taget fornyedes, blev en række kviste med kamgavle fra ca. 1880 fjernet. Blandt bohavet findes en kiste fra 1587 med Galternes våben, en udskåret skænk fra 1640 og en betydelig samling malede adelsportrætter. Parken med den gennemstrømmende å er en idyl i denne barske egn, og i haven er af »taknemmelige håndværkere og tyende« rejst en mindesten for kammerherre Sophus Skeel, død 1897, ligesom en mindstøtte for hans fader et vidnesbyrd om det gode forhold, der stedse har været og er mellem herskabet på Birkelse og egnens befolkning.

C. KLITGAARD

EJERE

- 1202 Vitskøl Kloster
- 1390'erne Børglum bispestol

- 1536 Kronen
- 1540 Peder Ebbesen Galt
- 1552 Anders Pedersen Galt

- 1589 Niels Kaas
- 1614 Jørgen Lunge
- 1656 Mogens Skeel m. fl.
- 1663 Otte Ottesen Skeel (eneejer)

- 1815 S. P. Fr. Skeel

- 1940 O. Skeel

BYGNINGER

- 1534 Gården afbrændt

- ca. 1555 Hovedfløjens midtparti opført

- 1697 Hovedfløjen samt tre bindingsværkslænger og ladegård
- 1819 Bindingsværkslængerne flyttet efter brand og hovedfløjen ombygget
- 1964 Hovedfløjens kviste fra ca. 1880 fjernet

Hovedbygningen set fra sydøst (fot. Niels Elswing).

Oxholm

Øland sogn, Øster Han herred, Hjørring amt

Ø Kloster stiftedes i slutningen af 12. århundrede af Børglumbispen Tyge, der selv må have været fra Øland; her lå i alt fald hans fædrene gods, som han skænkede til oprettelsen af et kloster for benediktinermonner. Næste gang, dette kloster findes omtalt, er 1268; men derefter nævnes det ret hyppigt op igennem middelalderen, omend kendskabet til dette, som til de fleste andre danske nonneklostre alt i alt er ret magert. Øland må fra meget gammel tid have været et sogn for sig, med egen kirke, og denne kan kun have været den til Sankt Laurentius indviede kirke af huggen kamp, der endnu efter reformationen knejsede på højderne vest for det nuværende Oxholm, hvor et par smådamme stadig bærer helgenens navn. Den formodning ligger nær, at da nonnesamfundet blev grundlagt, fik det en

HJØRRING AMT

allerede eksisterende sognekirke overladt. Denne kan have været nær knyttet — som gårdkirke — til en større landejendom, bisp Tyges forfædre har besiddet, og som har dannet grundstammen i det senere klostertilliggende og i det nuværende Oxholms jorder. Alt tyder også på, at klosteret ca. 1500 havde vokset sig stort og velhavende. Det jordegods, et sådant klostर्सamfund krævede til standsmæssigt underhold, synes det op igennem middelalderens århundreder at have skaffet sig i rigt mål. Foruden gods på selve Øland, som det vistnok snart kom til at eje helt — birkeretten her stadfæstedes allerede 1275 — sad klosteret inde med gods, spredt rundt i Vendsyssel, i Salling og på Mors. Dertil kom de indbringende ålegårde i Limfjorden, på hvilke klosteret 1524 fik kgl. stadfæstelse.

Med den daglige drift af selve klostergården og det meget vidtspredte strøgods havde nonnernes forstanderinde, priorinden, lidet eller intet at gøre. Hun og nonnerne passede deres huslighed og andagtsøvelser og levede stille og tilbagetrukket som ordensreglen bød. Gård- og godsbestyrelsen med alt, hvad det kunne føre med sig af retslige stridigheder, tog prioren sig af. Han skulle egentlig være en gejstlig mand; men i 15. århundrede havde kronen, under påskud af at være klosterets patron, indsat lægmænd som forstandere, der »ligesom det var tilfældet med andre naboklostre« havde styret dårligt, »tværtimod alt, hvad man skyldte de hellige fædre og deres bestemmelser«. Biskop Jep Friis i Børglum og nonnerne viste imidlertid kronens overgreb tilbage og fik 1475 paven til strengelig at forbyde sådan fremfærd. Fra nu af skulle Børglumbispen have patronatsretten.

Det er netop ved dette tidspunkt, nonnerne ud fra en vis følelse af tryghed besluttede sig til at opføre en ny kirke, og nogenlunde samtidig med den blev også nye klosterhuse opført til nonnernes brug og nytte. Sammen med kirken har selve klosterbygningerne dannet et firfløjet anlæg, sluttende tæt og trygt om klostergården. Den overordentlig velbevarede kirke er en typisk klosterkirke — toskibet, med sideskibet mod nord og plads til en klostergang mod syd, ind mod gården. Koret har tresidet afslutning, og hele kirken er hvælvet. Den er tillige en typisk nonnekirke, idet der helt mod vest var indbygget et pulpitur, et nonnekor, hvortil der var adgang vestfra fra tårnet,

Sydflojen set fra haven (fot. Niels Elswing).

hvis hvælvede andet stokværk med rester af kalkdekorationer tjente som en art forhal, hvortil man i sin tid må have kunnet gå direkte fra selve klosteranlægget. Den meget enkle bygning, nu hvidkalket ude og inde, er med sine skønne hvælvninger og buer og sit lyse venlige kor en smuk og værdig repræsentant for vor sengotiske kirkearkitektur.

Af klosteranlægget står endnu vestre og søndre fløj tilbage, omend stærkt ombyggede; en østre fløj er forlængst nedbrudt. De to klosterhuse er opført samtidig, og begge var i to stokværk. Vestre hus er bredest og har haft gavl også mod syd; men det er nu så stærkt ombygget, at ethvert spor af husets oprindelige indre og ydre forlængst er udsløttet, når bortses fra vestgavlens rundblændinger. Det langt smallere søndre hus har endnu antydninger af smalle, fladbuede vinduer; over vinduerne i øverste stokværk er anbragt dekorative rundblændinger. Vestre fløj har været hovedbygningen; her har nonnerne været til huse; her lå sovesalen og de repræsentative rum, som selv et nonnekloster ikke kunne undvære. Søndre hus' meget ringe bredde gør det muligt, at det har været en korsgangsfløj og forneden kun har

HJØRRING AMT

rummet en lang gang ; dette hus har stået i forbindelse med en tilsvarende smal fløj mod øst, der ligeledes må have været i to stokværk ; højst sandsynligt er den løbet ind i en korsgang, der har strakt sig langs kirkens sydside. Det samlede anlæg har været helt lukket, idet den nuværende portgennemkørsel gennem søndre hus er kommet til senere ; nonnerne har levet i fuldstændig afsondrethed, tæt op til kirken, hvor så meget af deres tid gik hen. Mod syd har stald og ladegård haft deres plads, som tilfældet var det til endnu for få år siden, og fra denne side må adgangen til nonnernes bolig have været.

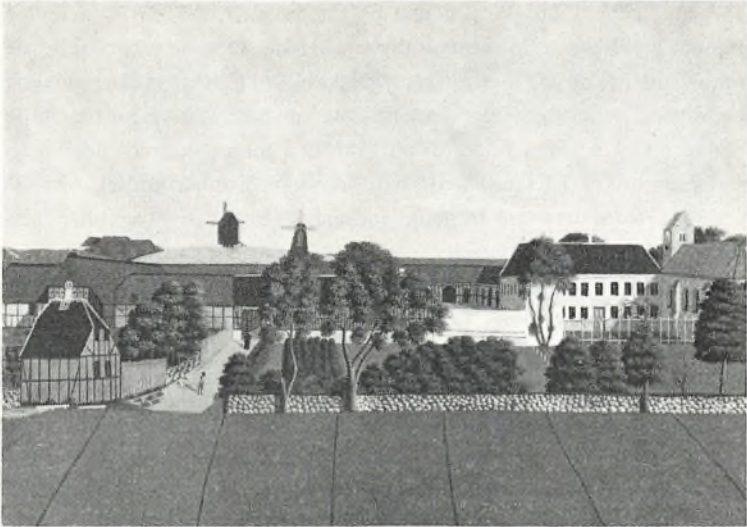
Skæbnen ville, at kort efter at nonnesamfundet havde fået alt indrettet nyt og moderne og netop skulle til at glæde sig over deres bolig og kirke, kom alskens ulykker over deres hoveder. Den sejr, de i sin tid havde vundet overfor »den dødbringende pest«, det var at høre under kronens patronat og styres af dens verdslige priorer, blev dem senere til større skade. Der kom i begyndelsen af 16. århundrede bisper i Børglum, der var ildesindede mod Ø Kloster, og 1536 skal der på grund af deres mishandlinger og overgreb kun have været 3 nonner tilbage ; de andre var fordrevne eller flygtede. Således stod det til i reformationsårene, og selve reformationen berøvede nonnesamfundet både dets åndelige og timelige grundlag. Som andet klostergoods blev også dette inddraget under *kronen* og skænket bort som len til forskellige adelige. De nonner, der ønskede det, fik lov til at blive, og endnu i slutningen af 1550'erne boede der nonner på stedet.

At Ø Kloster var en velstående stiftelse viser alene den omstændighed, at den første lensmand, den bekendte Odensebisp fra katolicismens sidste dage, Knud Gyldenstjerne til Aagaard, 1542 fik klosteret i pant for den relativt betydelige sum 4.000 dl. Ejendommen skulle nu stille 6 »gerustede« heste, medens den i klostertiden helt havde været fritaget for at stille folk til kongens tjeneste. Senere (1547) blev summen noget forhøjet. Efter ham fulgte andre lensmænd: Erik Lykke til Skovgaard (1559 - 66), for hvem pantesummen lød på 8.000 joakimsdaler ; derefter feltmarskal Josias v. Qualen og sidst (1571) Frederik II's tro mand Axel Gyldenstjerne til Tim.

I den store mageskiftetid gled imidlertid også Ø Kloster ud af kronens hånd og gik over i privat eje. 1573 afsluttedes et mageskifte

Oxholm, interiør fra kirken (fot. Niels Elswing).

Oxholm 1834. Gouache af R. H. Kruuse i Nationalmuseet.

med *Frands Banner* til det nærliggende Kokkedal, hvorved han fik så meget af Ø Klosters gods, som svarede til Ryegaard på Sjælland og andet spredt gods; resten af klosterets ejendom fik Axel Gyldenstjerne i pant; det synes senere at være gledet sammen med Voergaard i Vendsyssel, som han fik i forlening i stedet for Ø Kloster. Kaldsretten til kirken beholdt kronen, og en tid lang bestred den også, at birkeretten fulgte med overdragelsen af Ø Kloster og gods. Først efter Frands Banners død 1575 blev også denne herlighed 1581 tilstået Frands Banners svigersøn Henrik Lykke, dennes hustru og søster og deres arvinger. Frands Banner følte sig nærmest knyttet til Kokkedal, men et blivende minde om hans ejertid er navnet *Oxholm*, som klosteret fra nu af kom til at bære, efter at Frands Banner med et i datiden ikke usædvanligt galanteri havde opkaldt den efter sin hustru Anna Oxe, Peder Oxes søster.

Oxholm synes at være gået i arv til hans to døtre Karen og Eline og derigennem til deres mænd *Henrik Lykke* til Overgaard og *Jørgen Taube (Due)*; af dem havde Henrik Lykke, der foruden andre gårde også ejede Kokkedal, næppe meget at gøre med Oxholm, medens

HJØRRING AMT

Jørgen Taube 1586 slog sig ned på denne gård, der var hans eneste besiddelse, hvor hans hustru døde allerede 1590, og han selv, der imidlertid havde indgået et nyt ægteskab, 1611. Rester af et prægtigt epitafium i sandsten over Jørgen Due og hans første hustru findes endnu i kirken. Han hørte til en i datiden meget udbredt adelsslægt, stammende fra Livland, hvor han selv var født på godset Aitz. På Oxholm førte han en fredelig godsejertilværelse og tog liden eller ingen del i det offentlige liv.

Slægten Dues ejerforhold til Oxholm skulle få en sørgelig afslutning, og allerede Jørgen Dues søn Frands Due måtte opgive den ca. 1620 efter at have pådraget sig en betydelig gæld. I sine sidste år førte han en forhutlet tilværelse borte fra sin gård, plaget af kreditorer og forfulgt af myndighederne. Der var overhovedet ikke rigtig held ved gården i den første tid, efter at den var kommet i privateje. Den følgende slægt, Friis af Haraldskærlineien (Skaktavl-Friiserne), gik det også galt. *Iver Friis* fra Ørbæk døde allerede 1623 og sønnen Jørgen 1631, inden han var blevet myndig. Oxholm gik derefter over til søsteren Karen, der 1638 ved giftermål bragte den til *Knud Seefeld* til Bjørnkær af den en tid lang dygtige og rige slægt, hvis tilbagegang op i 17. århundrede er så påfaldende og brat. Med ham kom katastrofen anden gang over gård og gods. Han var ganske ude af stand til at varetage sine egne interesser, og de dårlige tider gjorde deres, så det ikke kan forbavse, at han til slut kom i bundløs gæld og måtte give op. Plaget af næringsssorger fik han 1661 bevilling til at sælge, forpante og afhænde af sit jordegods til gejstlige og borgerlige standspersoner, og rimeligvis ved denne tid har han pantsat Oxholm til sin hovedkreditor, borgmester Mads Povlsen i Randers. Men først i 1668 mistede han den helt, idet borgmesteren dette år fik indførsel i Oxholm, der da var sat til 132 tdr. htk., tillige med dens tilliggende for en fordring på 12.600 rdl. med renter. Året efter solgte han og tre andre kreditorer Oxholm til mecklenburgeren, daværende oberstløjtnant *Hans Frederik Levetzow*.

Med ham og hans slægt, der ejede Oxholm i henved halvandet hundrede år, kom held og trivsel først rigtig til den gamle gård, og den fik sin største og bedste tid. Oberstløjtnant Levetzow hørte til en af de fremmede adelsslægter, der både i embeder og ude på går-

Oxholm set fra sydøst 1847. Efter Richardt & Becker.

dene trådte i den gamle danske adels sted, og han var selv en karakteristisk type på disse mænd fra det fremmede — noget af en lykkejæger og noget af en virkelig dygtighed. Han kom til Danmark som officer under krigen med Karl Gustav og forstod straks at skaffe sig så godt fodfæste, at han blev her for bestandig og 1661 ægtede Lucie Emerentia Brockdorff fra Vindeby ved Eckernförde. Klog og temperamentsfuld, med et hurtigt og klart blik for reelle magtforhold, forstod han at gøre sig gældende i den militære verden, hvor han efter Den skånske Krig forfremmedes til generalmajor for senere at stige til generaløjtnant. Som han er gengivet i marmor på epitafiet i kirken, stående ved sin hustrus side, er det, selv bortset fra baroktidens poserende figurstil, billedet af en magnifique herre, selvbevidst og nedladende, der træder os i møde. Han havde også i enhver henseende grund til at være tilfreds. Han havde fremgang i sin gerning; hans hjem blomstrede, og han kunne desuden glæde sig ved megen kongegenst. Christian V satte stor pris på ham, og han blev både hvid ridder og gehejmeråd. Den økonomiske baggrund for al denne storhed havde han også forstået at skaffe sig. Efterhånden blev han en meget velstående mand og kunne senere købe Nørre

Hall med bjælkeloft og paneler (fot. Niels Elswing).

Elkær og Store Restrup. Men Oxholm nærede han særlig forkærlighed for. Den var hans første store erhvervelse, efter at han de første år efter svenskekrigen havde måttet bo beskeden i landsbyen Kåtrup i Randers amt og kun haft lidt spredt gods i eje. Straks efter at have overtaget Oxholm tog han fat på istandsættelsesarbejdet, hvad en dørøverligger i sandsten med hans og hustruens forbogstaver og årstallet 1669 endnu vidner om. For godset selv nærede han megen interesse. Ved mageskifte slap han af med sit tidligere strøgods, hvorved hans nye ejendom arronderedes. Oxholm blev i matriklen af 1688 ansat til godt og vel 46 tdr. htk. Dertil kom hele Øland foruden de to gårde Knudegaard og Hvolgaard. Høbjærgningen var betydelig og ansloges til 250 læs, og den »skønne skov« besad store muligheder. 1683 erhvervede han desuden for sig og arvinger patronatsretten til Oxholm kirke, og hermed skulle yderligere, når den daværende sognepræst var død, følge kirketienden. Efter sin hustrus død 1693 trak han sig tilbage fra al embedsvirksomhed og døde 1696 på Oxholm.

Af ægteparrets mange børn overtog den ældste, Theodosius Levet-

zow, Oxholm. Han var tidlig blevet bestemt for officersvejen og gik 1692, 27 år gammel, som ritmester i fremmed krigstjeneste, men vendte ved faderens død tilbage til Danmark, hvor han blev, skønt han kort før havde ægtet Clara v. Grabow, der var fra hans eget stamland Mecklenburg. Han og hans efterslægt blev ene om at re-præsentere navnet i Danmark, idet alle hans 6 brødre vendte tilbage til Tyskland. Theodosius Levezow er den udprægede officerstype, skal have vist evner som en tapper og energisk fører og endte som generalløjtnant og hvid ridder ligesom faderen. Sin formue satte han trods de elendige tider for landbruget i godskøb. En tid lang ejede han Estrup ved Kolding; senere købte han Bygholm ved Horsens og Aalegaard i Skræm sogn. Da han døde 1719, beholdt hans hustru af andet ægteskab Anna Margrethe Brockdorff fra Rohlstorf i Holsten foreløbig gården, men skødede den 10 år efter til sønnen, Hans Frederik Levezow d. Yngre.

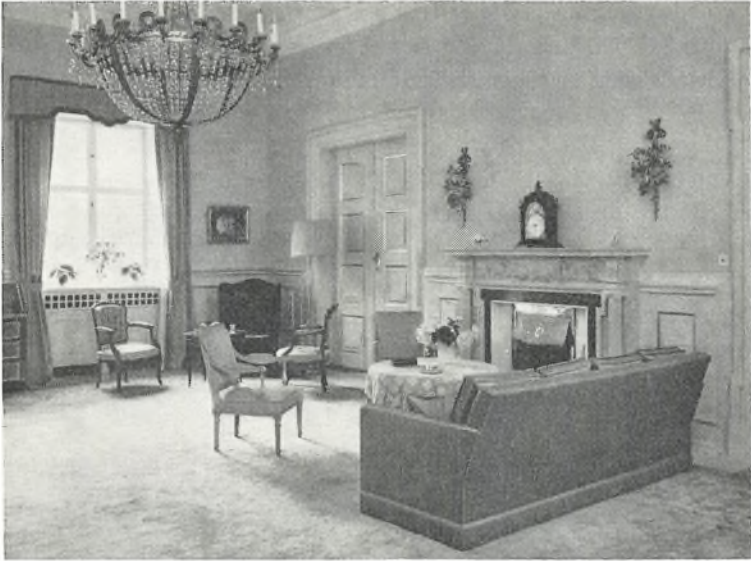
Denne mand fortsatte de agtværdige traditioner fra faderens og forfædrenes tid. Men han blev den civile embedsmand. »Dannet ved kyndige rejser« steg han hurtigt på samfundsstigen og fik embedsstillinger og titler. En tid var han stiftamtmand i Århus, blev senere justitiarius i højesteret med titel af gehejmeråd. Ved hans død 1763, kun få måneder efter moderens, gik gård og gods over til hans enke Sophie v. Eyndten, datter af generalløjtnant Albr. Phil. v. Eyndten. Hun solgte 1765 Bygholm, men sad inde med Oxholm og Aalegaard til sin død 1795. Ifølge Danske Atlas bestod gården da (1769) »af tre grundmurede Huus-Længder to Loft høje, som indelukke Borgegaarden paa de tre Sider og Kirken paa den fjerde, saa at Borgegaarden gjør en Firekant, i hvis ene Side findes et Taarn med Spir grundmuret neden til i Runddeel og oven til ottkantet med Fløistang og Fløi, noget høiere end Kirketaarnet. Ladegaarden er og fire Længder af Muur- og Bindingsverk«. Af hendes dødsbo købte sønnen, gehejmeråd Albr. Philip Levezow 1795 Oxholm, der imidlertid var sat til 49 tdr. htk., samt Aalegaard for 69.000 rdl. Denne omstridte, men dygtige og vindende personlighed var den fjerde og sidste af dette navn på den gamle gård ved Limfjorden; han havde imidlertid god brug for penge og var som embedsmand, dengang landdrost i Pinneberg, uden interesse for den fjerne ejen-

HJØRRING AMT

dom, hvorfor han straks solgte Oxholm med Aalegaard igen med en fortjeneste af 80.000 rdl.

Det var godsspekulationens tid, der var inde, og Oxholm fik det at føle. Den gik fra hånd til hånd i årene omkring århundredskiftet, og den væsentlige interesse ved dens historie i disse år knytter sig til prisstigningerne. Den første ejer efter Levetzowerne, S. Hillerup til Asdal, solgte den 1797 for 75.000 rdl. til et konsortium, hvoraf generalkrigskommissær Ole Tønder Lange til Bratskov 1800 fik gården tildømt. Efter hans død 1814 købtes den af kammerherre S. P. F. Skeel til Birkelse (død 1826), derefter af bondesønnen, konsul *N. Chr. Rasch*. Men tiderne bedrede sig, og 1847 betaltes der 175.000 rbd. for den. Rasch døde 1831, og ved hans enkes giftermål med gårdens forvalter, senere krigsråd H. P. Nielsen, blev denne ejer af Oxholm, som han 1847 solgte igen til den store ejendomshandler, præstesønnen, agent Nicolaj Nyholm, der først frasolgte gårdene Søholm og Hvolgaard og senere (1852) også afhændede selve Oxholm til den daværende forpagter C. J. Sønnichsen, der fortsatte frasalg af godset og bl. a. afhændede Neesgaard. Oxholm solgte han 1860 til mecklenburgeren, forpagteren C. T. H. Goedecke, der 5 år efter afhændede den til løjtnant *Henri J. J. L. Bruun de Neergaard*. Han døde på Oxholm, kun 30 år gammel, 1869, men har trods sin korte ejertid efterladt sig et smukt minde på egnen. Hans enke, *Claudine f. Skeel*, beholdt gården til 1887, da hun solgte den til sin brodersøn, den senere branddirektør i Fredensborg *Otto Skeel*, af hvem kammerherre, greve *Hendrik Bille-Brahe-Selby* købte den 1906. Efter at have ejet gården i en halv snes år, solgte han den 1916 til etatsråd *H. N. Andersen*, der i 1918 overdrog Oxholm til sønnen, hofjægmester *Sigurd Andersen*, efter hvis død gården i 1962 blev solgt til godsejer *Frode Hansen*.

I 1944 solgtes ca. 80 tdr. ld. til staten, og i forbindelse hermed blev gårdene Clausholm og Hvolgaard frasolgt. Sidstnævnte gård er i 1963 med et tilliggende på ca. 250 tdr. ld. købt af godsejer Frode Hansens svigersøn, major Steen Glarborg. Oxholms tilliggende er nu ca. 1100 tdr. ld., deraf ca. 800 tdr. ld. skov. Sigurd Andersen fornyede det meste af avlsgården og påbegyndte en omfattende forbedring af driften. Under Hedeselskabets vejledning har godsejer

Dagligstue (fot. Niels Elswing).

Frode Hansen ladet store dele af skoven afvande, og omfattende tilplantninger er udført.

Enkelte ejere har foretaget byggearbejder for at gøre gården mere beboelig, således konsul Rasch, der skal have ladet riddersalsloftet male med »allegoriske og mytologiske billeder«. Men det gik ud over flere af de gamle rum fra ældre tid, mulig fra selve kloster tiden. Det var også ham, der nedrev den østre klosterfløj. Trods forbedringer og ombygninger, der havde fundet sted efter en brand 1870, og hvor et rundt trappetårn var blevet opført ved vestfløjen, vistnok på fundamenter af et ældre renæssancetårn, lod Oxholm dog bolig-mæssig set adskilligt tilbage at ønske. Da etatsråd H. N. Andersen overtog gården, var bygningerne tillige ret forfaldne, og der blev straks sat et stort arbejde ind på at istandsætte dem og gøre boligen mere herskabelig. Hvad der stod af de gamle mure er bevaret, og for at give bedre adgangsforhold blev trappetårnet nedrevet, og en kort udløberfløj, et rummeligt trappeshus, opførtes i stedet. Godsejer Frode Hansen har ladet kirken og hovedbygningen istandsætte, og

HJØRRING AMT

på midterfløjens vestside er i 1963 opført en to-løbet stentrappe ved arkitekt C. J. Nørgaard Pedersen. I kirken er det Levetzowske gravmæle underkastet en omfattende istandsættelse.

VILH. LORENZEN

EJERE

ca. 1175 Benediktiner-nonnekloster

1536 Kronen

1573 Frands Banner

1601 Henrik Lykke og

Jørgen Taube (Due)

ca. 1620 - 23 Forskellige ejere

1623 Iver Friis

1628 Knud Seefeld

1667 - 68 Forskellige ejere

1668 Hans Frederik Levetzow

1795 - 1826 Forskellige ejere

1826 N. Chr. Rasch

1832 - 65 Forskellige ejere

1865 H. J. J. L. Bruun de Neergaard

1869 Claudine de Neergaard

1887 O. Skeel

1906 H. Bille-Brahe-Selby

1916 H. N. Andersen

1918 S. Andersen

1962 F. Hansen

BYGNINGER

Kaldt Ø Kloster

ca. 1475 Firfløjet klosteranlæg,
hvoraf kirken samt vest- og
sydfløjen er bevaret

Kaldt Oxholm

1669 Hovedbygningen istandsat

1830 Hovedfløjen restaureret og
østfløjen nedrevet

1870 Hovedbygningen ombygget
efter brand og rundt trappetårn
opført

Hovedbygningen grundigt
istandsat, trappetårnet nedrevet
og udløberfløj opført
Avlsgården delvis fornyet
Hovedbygningen og kirken
istandsat og trappe opført ved
C. J. Nørgaard Pedersen

Hovedbygningen set fra øst (fot. Niels Elswing).

Bratskov

Brovst sogn, Øster Han herred, Hjørring amt

Trods landets noget ugæstmilde natur havde både konge, gejstlighed og verdslige stormænd sikret sig faste besiddelser i Han herred allerede i den tidlige middelalder. Trindt omkring var der herregårde, hvis ældste historie taber sig i tidernes mørke. Bratskov nævnes tidligst 1317 i et dokument, hvori vi får at vide, at den da alt havde bestået en årrække.

Bratskov er antagelig en særbrudsgård, og dens gamle navn, Broutschaw, lader jo ingen tvivl tilbage om, at den skov, hvori den opstod, er opkaldt efter den by, der gav sognet navn. Af skoven er endnu en lille rest tilbage. Hvem der først har begyndt at slå sig ned på dette sted, er vi nu ude af stand til at oplyse, men de gamle slægtbøger vil vide, at en mand, der hed Brod Ingesen og må have levet i første halvdel af 13. århundrede, altså omtrent på Valdemar Sejrs tid, allerede skrives til Bratskov. Fra ham og hans broder skal den slægt

Hovedbygningen set fra nordøst (fot. Niels Elswing).

stamme, der langt senere antog navnet *Rotfeld*. Brod havde en søn Torsten, der også ejede Bratskov, og som blev kaldt Vilde, »fordi han var så kortsindet«, og han var fader til hr. *Ugod Torstensen*, den første, som med sikkerhed vides at have ejet gården, der derefter blev i hans slægt lige til 1558, da den uddøde på sværdsiden uden at have opnået nogen egentlig berømmelse, men dog som en anset slægt, der var besvogret med landets bedste familier. Hr. Ugod var død 1317, da der udstedtes et vidne om, at ingen anden havde haft ret til en ålegård i Torslev Dyb end hans arvinger, og at den fra gammel tid hørte til Bratskov. Samme værdifulde ålegård spøger gentagne gange senere i gårdens historie.

Efter hr. Ugods død er ejerrækken i grove træk hans søn Ingvor Udsen, dennes søn Niels Ingvorsen, der nævnes 1373 og var gift med Margrethe Henriksdatter (Eberstein), og disses tre sønner, af hvilke Erik Nielsen, der var høvedsmand på Aalborghus, levede til 1452. Efter ham fulgte hans søn Niels Eriksen og sønnesøn Jens Nielsen, der levede endnu 1504. Af hans første ægteskab med Christence Olufs-

datter Lunge var sønnen Niels Jensen, der med sin hustru Anna Nielsdatter Høg (Banner) fik Eskjær i Salling. Med hans søn *Jens Nielsen Rotfeld* til Bratskov ender slægtens mandsstamme. 1558, efter at den i mere end 300 år havde været knyttet til gården. Han blev ligesom sin fader begravet i Eskjærs sognekirke Grinderslev.

Det er ikke meget, der vides om hver enkelt af disse ejere, og endnu mindre ved vi om gården. Brod Ingesen skal af fru Sophie Peder Ebbesens have fået skøde på Svendstrup skov, Erik Nielsen sluttede 1451 et forlig med Vitskøl Kloster om en skov i Røgild mark — måske en udløber af Ulvskoven — 1458 tog Niels Eriksen et tingsvidne om, at Mikkelslave mark og Røgind mark hører til Bratskov. Hans sønnesøn Niels Jensen tog et lignende vidne om, at Svampes eng i Vesterkær var ret ejendomsgrund til gården. Af særlig interesse er en lovhævd, hvorved Jens Nielsen 1483 indværgede sine ejendomme, da den både viser, at Bratskov allerede på hint tidlige tidspunkt var en betydelig gård, og at familien Rotfeld havde forstået at lægge næsten hele sognet under sig, thi lovhævden omfatter bl. a. 22 gårde i Brovst, 12 i Nørreøkse, 14 i Sønderøkse og 2 i Jægerum. Det fremgår med sikkerhed af oplysninger fra den følgende tid, at herren på Bratskov må have været næsten enerådende i Brovst sogn. Når det anføres, at Bratskov skal være blevet ødelagt i Grevens Fejde, skyldes det muligvis en misforståelse; påstanden støtter sig vistnok kun til, at Jens Rotfeld 1552 klagede over, at hans faders breve var blevet »plusteritt och forrygtt« i hin fejde, men dette er måske foregået på Eskjær, thi allerede 1535 indstævnedes Niels Jensen Rotfeld to mænd af Salling, fordi de havde modtaget hans gård i forlening af skipper Clement.

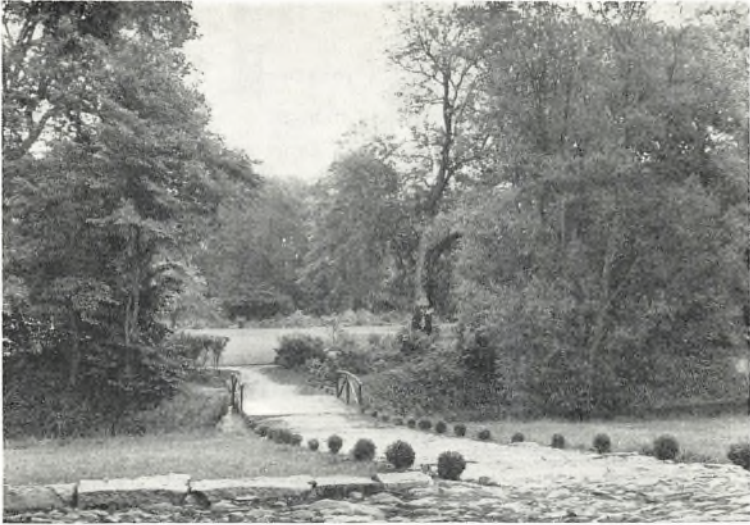
Da Jens Rotfeld døde 1558 uden at efterlade sig livsarvinger, blev det hans søstre og deres mænd, den betydelige arv tilfaldt; vi mangler dog bestemte oplysninger om, hvordan de delte den mellem sig, hvorfor ejerforholdene i den følgende tid er noget uklare. Det siges ganske vist 1568, at Erik Lykke, der var gift med Kirsten Rotfeld, og dennes søster Margrethe, som var enke efter den tapre Hans Holck til Barritskov, hver ejede halvdelen af gården, hvortil de i forening havde 67 gårde, 44 bol og 23 huse, der var spredt i mange sogne — deraf henholdsvis 21, 24 og 20 i Brovst sogn — men det er næppe helt rigtigt, thi sikkert er det, at deres svoger, rigsråd Bjørn Kaas til Staarupgaard,

HJØRRING AMT

der var gift med Christence Rotfeld, ved sin død 1581 ejede en fjerdedel af Bratskov, som tilfaldt hans datter Anne, der 1610 af kongen fik tilladelse til at sælge den. Muligvis har endvidere Jens Rotfelds søster Johanne (død 1577), enke efter Hans Lykke til Havnø, fået part i Bratskov, da hendes søn og svigersøn 1594 solgte en snes gårde, bol og huse i Brovst sogn til Steen Brahe til Knudstrup, der imidlertid ved at ægte Hans Holcks datter Kirsten var blevet parthaver i gården sammen med sin svoger Manderup Holck til Barritskov, der døde 1588. Hans enke, Lene Juul, skrives mange år efter til Bratskov, men rimeligvis har dog Steen Brahe før sin død 1620 fået udløst de andre parthavere. Ved et mageskifte med kronen erhvervede han 1613 4 gårde og 3 bol i Nørreøkse.

Ved i 1622 at ægte Steen Brahes datter Helvig blev derefter *Falk Falksen Gjõe* til Skærsø herre til Bratskov. Han var allerede dengang i høj grad gældbunden og blev det senere i endnu højere grad; hans gæld i Holsten løb op til over 50.000 speciedaler, i hine tider en meget betydelig sum. Da han døde 1643, gik arvingerne fra arv og gæld. Hans enke boede dog på gården nogle år derefter. Når hun fulgte sin mand i graven, vides ikke, men hun har muligvis været død, da hendes rige broder, hr. Jørgen Brahe, »den lille konge på Fyn«, som han kaldtes, og Bjørn Ulfeldt til Raabelev, der havde været gift med hans broderdatter Margrethe Brahe, 1655 solgte Bratskov gård og gods til *Frants Rantzau*, Estvadgaards ejer, hvorved det gamle slægtssæde for første gang siden tidernes morgen kom på fremmede hænder. I mere end 100 år blev den derefter i hans slægt, først i sværd-, derefter i spindelinen. Først så gled den over i borgerlige hænder, der ikke just tog varsomt på den.

Bratskov var i lang tid ikke blot i sig selv, men også ved sit store tilliggende af tiender og gods og med de to avlsgårde Nørre og Sønder Skovsgaard, som tilkøbtes 1677, en af de anseeligste ejendomme nord for Limfjorden, lige fra Skagen til Oddesund. Alt indbefattet var den længe på over 700 tdr. htk. Gården selv var i Falk Gjøes tid på 96 tdr. htk., og derpå blev det stående, indtil det ved Christian V's matrikel nedsattes til omtrent 71 tdr., hvortil dog kom 8 - 9 tdr. ufrit hartkorn, der brugtes under gården. Dens vidtstrakte arealer, der nåede lige fra Ulvskoven i øst til Brovst sogns vestlige grænse, omfattede —

Nedgang til parken med bro over den østre voldgrav (fot. Tove Meyer Hægstad).

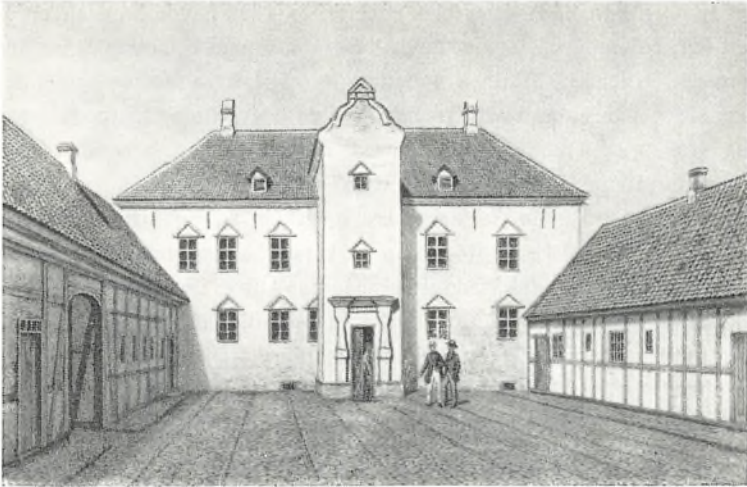
den ca. 1.000 tdr. ld. store Nørreøkse Sø indbefattet — over 4.000 tdr. ld., hvoraf dog kun en ringe del var ager. Dens største herlighed var de mægtige engdrag, som gården havde i sådan overflødighed, at en del af dem — de, der lå langt af led — ofte udlejedes til bønderne, og dog kunne der på gården holdes ca. 300 stude, køer og heste. Ageren var, som sagt, af forholdsvis ringe omfang. Udsæden opgives 1662 kun til 40 tdr. rug, 20 tdr. byg og 80 tdr. havre, hvilket stemmer godt med, at der en snes år senere siges at være 210 tdr. ld. under plov, der besåedes i 4 år (med byg, 2 gange rug og dernæst havre), og derefter hvilede i 3 - 4 år. Høavlen opgives ved denne tid til 800 læs.

Med sin første hustru, fru Elisabeth Pallesdatter Rosenkrantz, blev Frants Rantzau fader til de to udmærkede officerer Johan og Jørgen Rantzau. Det blev dog ikke nogen af disse, der ved hans død (1676) fulgte ham i besiddelsen af Bratskov, men sønnen Palle Rantzau, der året efter blev eneejer af gården ved at udkøbe sin broder Frederik, der havde fået halvparten af den. 1691 erhvervede den nye ejer også nabogården Kokkedal, men da han døde straks efter i sine bedste år, bragte hans enke, fru Ingeborg Seefeld, denne ved nyt ægteskab til

HJØRRING AMT

familien Braës, mens hendes søn *Frants Rantzau*, der endnu kun var et barn, fik Bratskov, hvor han kom til at leve og virke i mange år, thi han beholdt gården til sin død 1738. Ligesom sine berømmelige farbrødre gik han den militære vej; men ad den bragte han det kun til at blive major. I øvrigt var han en dannet mand, og for sin sognekirke gjorde han meget både ude og inde. Han overlevedes af sin hustru Margrete Rodsteen til Sindinggaard, der ifølge skiftekonvention af 1739 overdrog Bratskov med 133 tdr. htk. tiender, 512 tdr. htk. bøndergods og desuden 4 tdr. skov- og mølleskyld for 27.368 rdl. til sin svigersøn, kaptajn *Hans Rudolf Grabow* til Urup, der var gift med Rantzaus eneste barn, datteren Elisabeth Margrethe (død 1745). Efter hans død 1765 beholdt hans anden hustru Margrethe Øllegaard Rantzau gården, som, da hun blev bortkaldt 1772, gik over til hendes mands søster Sophie Hedevig Grabow, der var enke efter oberst Schack Brockdorff til Grundet. På auktion i hendes dødsbo købtes gård og gods 1784 for 90.000 rdl. af den foretagsomme justitsråd *Ole Tønder Lange*, hvis virksomhed blev af stor betydning ikke blot for gården, men for hele egnen, thi dens karakter ændredes væsentligt ved hans omfattende arbejder.

Allerede før Lange kom hertil, var det gået op for gårdens ejer, at de udstrakte arealer frembød muligheder, som hidtil ikke var blevet udnyttet. Grabow havde 1753 fået bevilling på at erstatte Nørremølle, som var en vandmølle, med en vejmølle, hvorved han blev i stand til at sænke vandstanden i Nørreøkse Sø, hvilket yderligere fremmedes ved gravning af nogle kanaler. Utvivlsomt var det for en væsentlig del en følge heraf, at udsæden i flere opgivelser fra tiden omkring 1770 sættes betydeligt højere end forhen, nemlig til 70 tdr. rug, 50 - 60 tdr. byg og 90 - 100 tdr. havre. Der holdtes da også ved denne tid en meget betydelig besætning: 100 fedestude eller flere, 30 - 50 fødestude, 140 hollænderikøer, foruden kvier og kalve, samt en del får og svin. Desuden var her stutteri og det fornødne antal heste til gårdens eget brug. Fremskridt havde her altså været, men Lange havde langt videregående planer, og straks efter sin ankomst begyndte han, fremhjulpet ved de gode konjunkturer og betydelige lån af statskassen, at iværksætte sine forbedringer, der navnlig gik ud på at bringe jorden i videst mulig udstrækning under kultur. Den hidtidige inddeling af ageren i

Bratskov 1858. Efter Richardt & Secher.

8 indtægter (4 til brug, 4 til hvile) erstattede han straks — følgende sin faders eksempel på Rødkilde — med en inddeling i 5 vange (2 til brug og 3 til hvile), dog således, at den mindre gode jord blev delt i 10 vange; og han var hurtigt klar over, at gårdens udstrakte areal gjorde det nødvendigt, at der oprettedes afbyggergårde; længst mod øst opførte han da 1789 Langeslund, hvorfra langt senere gården Haabet udskiltes, tæt øst for Bratskov byggedes Vilsbæksminde, opkaldt efter hans hustru, der var en datter af justitsråd Wilsbech på Sejlstrup. Mens næsten alt det gamle agerland, noget over 300 tdr. ld., forblev ved den gamle gård, hvortil også lagdes en del nyt opdyrket, fik de to nye gårde næsten udelukkende tillagt agerland, der af Lange selv var præpareret til dette brug. Efter at han i henved en snes år havde virket efter den engang lagte plan, var resultatet, at af det oprindelige Bratskavs udstrakte jorder var 864 tdr. ld. ager, 1.077 eng og 1.070 fædrift.

Mest opsigt i samtiden vakte Langes bestræbelser for at udtørre den store Nørreøkse Sø og inddæmme betydelige arealer af Limfjorden, nemlig vejen mellem Øland og Brovst sogn. For at blive herre over denne havde han 1796 sammen med et par andre købt Oxholm,

HJØRRING AMT

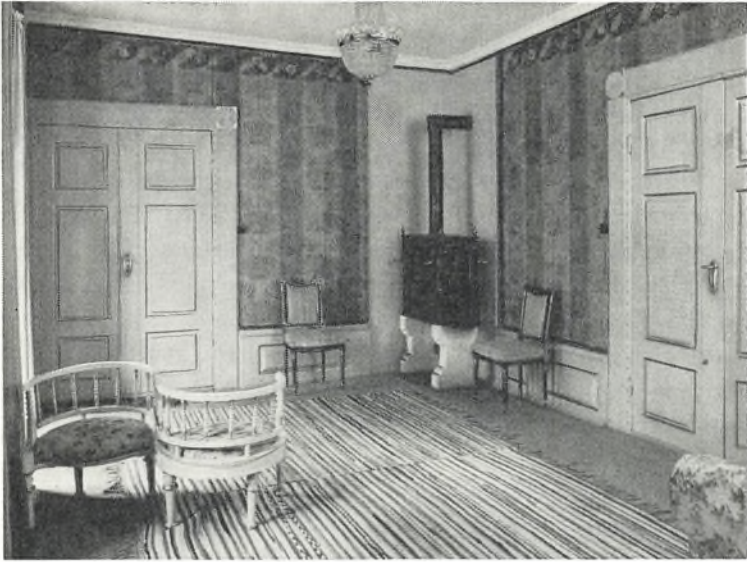
af hvilken han få år efter blev enejer, og 1798 havde han erhvervet en kgl. bevilling på, at det land, han således måtte indvinde, hvilket ansloges til ca. 3.000 tdr., for bestandig måtte være skatte- og tiende-frit. 1806 var søen så vidt tørlagt, at den begyndte at tilgro med rør og græs, og ejeren forudså den tid, da den ved at behandles som marskland kunne blive tjenlig til dyrkning af raps og korn; men der-til kom det ikke. En del år senere siges det, at der årlig i tørre år kunne fås 3 - 400 læs tagfoder og tække-tag fra den, men i fugtige år stod den under vand. På den tid eksisterede Lange dog ikke mere. Han døde 1814 som ejer af Oxholm, Langeslund, Vilsbæksminde og S. Skovsgaard, men Bratskov, hvis udstykning rentekammeret havde ap-proberet 1809, solgte han ved samme tid (skøde 1811) med kun 27 tdr. htk. for 79.000 rdl. til den virksomme godsslagter *Arent Hassel Rasmussen*, der straks fortsatte udstykningen, hvorved Bratskovs ho-vedparcel kom ned på knap 12 tdr. htk., mens der opstod en anden stor parcel, Fredensdal, som dog få år efter blev genstand for en meget radikal udstykning.

Rasmussen, der kun var spekulant, solgte straks Bratskovs hoved-
parcel — altså ca. 12 tdr. htk. — med Brovst sogns kirketiende (24
tdr.) for 45.000 rdl. til *Asmus Mau* og *Laurids Høyer*, men den sidst-
nævnte af disse to udtrådte nogle år efter, og Mau, der så sad alene
tilbage, måtte snart gøre opbud, hvorefter gården ved en skiftesam-
ling 1823 udlagdes for 10.500 rbd. sølv med renter til *Hans Wilsbech*,
en svoger til Lange. Wilsbech blev imidlertid sindssyg, og hans værge
solgte derfor 1826 ejendommen ved auktion for 6.000 rbd. sølv til
forpagteren, *Christen Schibsted*, der var svigersøn til Mau, og trods
de store forandringer, der var foregået, kunne Bratskov endnu godt
hævde sin plads i hovedgårdenes række med sine 5 - 600 tdr. ld., der
efter den nye matrikel fik 35 tdr. htk. Den havde også stadig sin
ret anselige hovedbygning med sin smukke beliggenhed, sin gamle,
omtrent 3 tdr. ld. store have og sin lille skov tæt ved.

Borgegården ligger på et rektangulært voldsted. Det store, grund-
murede hus med to stokværk og derover et lavt, øvre halvstokværk,
stammer efter al sandsynlighed fra de sidste Rotfelders tid, altså fra
midten af 16. århundrede. Hovedstokværkernes ret store, af kurve-
hanksbuer afsluttede vinduer, afgiver bevis for, at det ikke kan være

Bratskov, set fra øst (fot. Niels Elswing).

Havestue med malede paneler fra ca. 1810 (fot. Niels Elswing).

ældre, og de svære mure af teglsten, lagt i det middelalderlige munkskifte, tyder på, at det ikke kan være yngre. Et trappetårn mod øst, til gårdsiden, er af nyere dato; det stammer fra 17. århundrede og angives at være tilføjet af den ældre Frantz Rantzau. Yngre endnu er de to bindingsværks sidelænger, der fra stenhuset løber mod øst. En fjerde længe, der omtales i Danske Atlas, er forlængst forsvundet. Adgangen er fra syd, gennem en port i den søndre sidefløj. Udbygningerne er opført efter en brand 1905.

Efter Christen Schibsteds død 1865 gik Bratskov for 102.000 rbdl. over til hans søn J. Schibsted, der 1885 solgte den for 230.000 kr. til M. V. Sass. Da han gik fallit, købtes den 1893 for 160.000 kr. af Vilhelm Hahne-Schmidt, der nød stor anseelse på egnen både som en dygtig landmand og en særpræget personlighed.

Hahne-Schmidt beholdt gården til sin død 1921, da den i henhold til hans testamentariske bestemmelse tilfaldt Det danske Hedeselskab. Hvis Hahne-Schmidt havde håbet derved at sikre gårdens fremtid, havde han imidlertid forregnet sig, idet Hedeselskabet 1944 solgte den

HJØRRING AMT

til et par lokale jordspekulanter, der straks for 252.300 kr. videregav den til en lokal forretningsmand, der ved frasalg af avlsgården definitivt »slagtede« den gamle ejendom som samlet landbrugsejendom og foruden det af Lange oprettede teglværk kun beholdt hovedbygningen, parken og skoven, som af hans enke 1953 solgtes til dr. jur. *Erik Brüel* og frue, København, til anvendelse som sommerbolig.

Såvel bygninger som park og skov henlå på dette tidspunkt i det dybeste forfald. Med virksom bistand af Nationalmuseet og arkitekt H. H. Engqvist gennemførtes nu en fuldstændig restaurering af hovedbygningen og de to fløje, medens ejerens hustru af den forsømte park fremtryllede en typisk dansk herregårdshave, ligesom også den lille skov kom under kyndig forstlig pleje. Endelig gennemførtes, ligeledes ved Nationalmuseets bistand, en delvis rekonstruktion af de gamle voldgrave.

Dr. Brüel har i 1964 overdraget sin halvdel af ejendommen til sin hustru, *Karen-Margrethe Brüel*, der er født på Lynderupgaard som datter af godsejer Kiildsen, og som med kærlige hænder vil frede og værne om den gamle gård.

S. NYGARD

EJERE

ca. 1310 Ugod Torstensen
ca. 1551 Jens Nielsen Rotfeld

1558 - 1622 Mange parthavere
1622 Falk Gjøe
1655 Frantz Rantzau
1691 Frantz Rantzau d. Y.

1739 Hans Rudolf Grabow
1784 Ole Tønder Lange
1809 Arent Hassel Rasmussen
1811 Asmus Mau og Laurids Høyer

1823 Hans Wilsbech
1826 Chr. Schibsted
1885 - 1953 Forskellige ejere
1953 E. Brüel og
Karen-Margrethe Brüel

1964 Karen-Margrethe Brüel

BYGNINGER

ca. 1558 Hovedfløjen opført

ca. 1660 Trappetårn opført
Sidefløjene opført (?) i
bindingsværk

ca. 1820 Sydfløjen ombygget

Hovedfløj og sidefløj
gennemgribende restaureret
ved H. H. Engqvist

Lufotoptagelse af borggårdsanlægget set fra syd (fot. H. Stiesdal).

Kokkedal

Torslev sogn, Øster Han herred, Hjørring amt

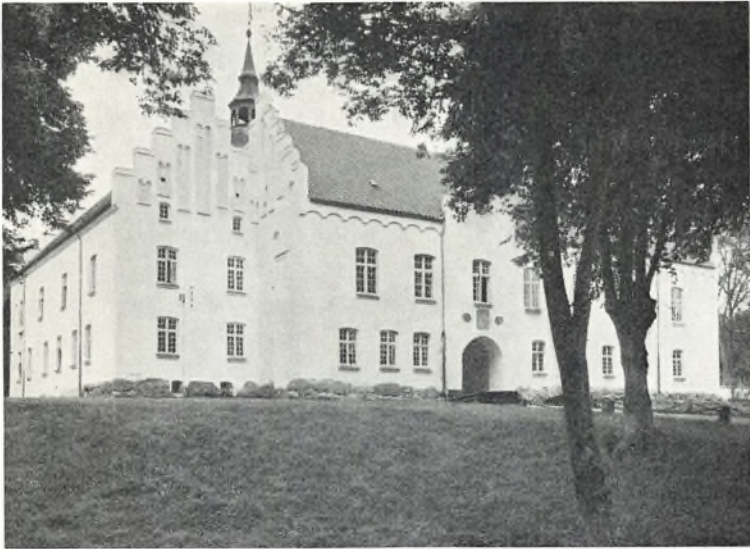
Kokkedal er bedst kendt i Danmarks indre historie som den gamle, stolte Bannerslægts faste borg; men allerede før Bannernes tid lå der en borg på stedet ligesom på sognets to andre voldsteder, Frejstrupgaard og Alsbjerggaard.

Kokkedals høje, bankeformede voldsted er indgravet midt på bakkehældet og tildannet ved påfyldning; de brede grave, dæmningerne mod nord og øst, der holder vandet tilbage i dem, — alt dette viser en voldstedstype, der står på overgangen mellem middelalderens højt-lagte borgforsvar med tørre grave og senere århundreders lavere voldsteder med brede vandfyldte grave, der holdt angriberne på afstand. Kokkedals voldsted kan efter dette stamme fra sidste halvdel af det 15. århundrede, da den må være blevet en befæstet gård og være trådt ind i rækken af virkelige storgårde, men de ældste kendte herremænd på egnen nævnes allerede 1327.

Borggården, der nu består af tre grundmurede, sammenbyggede fløje, men tidligere har haft endnu en fjerde mod øst, nedrevet i 1870'erne, er blevet til lidt efter lidt. De bevarede tre huse er opført i middelalderligt munkeskifte og kan næppe være yngre end ca. 1550. Fra et oprindeligt enlænget anlæg voksede Kokkedal sig stadig større, indtil fire anselige huse omsluttede en snæver, firkantet gårdsplads. Ældst er vestre hus, en kort og svær, ret høj bygning, med kryds- og tøndehvælvede kælderrum, derover to stokværk og øverst et halvstokværk med endnu levned skydeskårslignende åbninger på ydersiden. Mod syd er den gamle, kamtakkede, med blændinger prydede gavl bevaret, som endnu den dag i dag danner et malerisk dekorativt holdepunkt i det samlede billede af gården, set fra syd. Taget bæres endnu af den gamle, sengotiske tagstol af eg, der har holdt sig forbavsende godt. Materialet er, som almindeligt på Limfjordseggen, store gullige sten. Spor af den oprindelige indgangsdør skimtes endnu, omtrent midt for gårdsiden. I øvrigt er dog enhver antydning af den oprindelige rumfordeling forsvundet, men hvis man ud fra kælderrummenes fordeling kan drage slutninger, har der i nedre stokværk kun været to stuer; andet stokværk har mulig været optaget af et enkelt rum, riddersalen.

Dette enkle anlæg er blevet udvidet med andre grundmurede bygninger. Først er rimeligvis den nærmeste del af den nordre, ret smalle fløj blevet bygget ind på det ældre våningshus, hvis gesims den nu delvis dækker. Også denne fløj fik kælder, to stokværk og øvre halvstokværk, men ikke skydeskår eller lignende forsvarsmidler. Medens den ældre fløj synes at have haft små fladbuede vinduer, var de i denne fløj større og vistnok med rundbuede spejl; for øvrigt er de på gotisk vis anbragt i springende takt hen over facaderne. Nordre fløj er imidlertid senere blevet forlænget, antagelig af Henrik Lykke, og en del ombygget; i alt fald synes østre gavl ganske omsat og har nu renæssancens vandrette inddeling, medens vestre gavl har bevaret sine gotiske kamtakker.

Anderledes den søndre fløj, portfløjen, der er bygget ind mod det ældste hus, hvis ene kældervindue den skjuler. Som i de andre fløje er også her det oprindelige indre ganske forandret. Portfløjen er nu i to stokværk, mangler kælder, men har mulig haft et øvre halvstokværk. Den har vinduer som nordfløjen og har på ydersiden en pyntelig flad

Hovedbygningen set fra sydvest (fot. Niels Elswing).

rundbuefrise under gesimsen og kamtakke, blændingsprydede gavle, tarveligere og mere håndværksmæssigt behandlede end den smukke sydgavl i det ældste hus. Den bevarede portgennemkørsel er anbragt i et på ydersiden fremspringende murparti, utvivlsomt oprindeligt og afsluttet foroven af en kamtakket kvistgavl. Spor i murværket og i porthvælvingen antyder imidlertid, at den ydre portbue, fra først af ca. 1 m dyb, har været meget højere, idet den er gået op igennem begge stokværk, og at den hele anordning mulig har været beregnet på at give plads til forsvarsforanstaltninger. Den nu nedbrudte østfløj var ligeledes i to stokværk og bygget ind mellem nordre og søndre fløj. Den var tydeligt nok det yngste og sidst tilkomne hus af hele anlægget og kan vanskeligt være yngre end 1570'erne, og bygherren har da antagelig været Erik Eriksens søn Frands Banner (død 1575), hvem den yngste fløj nærmest må tilskrives. Kokkedal er således i udpræget grad et mindesmærke for slægten Banner og et af de få bevarede bygningsværker, denne navnkundige æt har efterladt sig.

Kokkedal hører til de få sengotiske danske herregårde, der endte

HJØRRING AMT

*Borggården
set fra øst (fot.
Niels Elswing).*

som sluttede, firfløjede anlæg. Som det stod i Frands Banners dage havde det gotikkens hele uregelmæssighed — i plananlæggets skæve firkant, i den ulige stokværksinddeling og i facadernes vilkårlige og springende anbringelse af vinduer og adgange. Det havde tillige gotikkens maleriske karakter med de mange knejsende gavle, der allerede dengang har været gårdens pryd. I årene omkring 1600 synes der at være foretaget forskellige byggearbejder på gården, og ved denne lejlighed er nordre fløj muligt blevet ombygget og har fået sit delvise renæssancepræg. Samtidig må også trappetårnet i gårdens sydvestre hjørne med det høje etagespir af den i renæssancetiden yndede form være blevet bygget, hvis det ikke er opført samtidig med sydfløjen. Disse arbejder kan være foretaget af Frands Banners svigersøn Henrik Lykke; hermed stemmer en ældre, i øvrigt uhjemlet angivelse, at gården er ombygget 1596. I 18. århundrede skete der i D. Chr. Braës' ejer-

tid forskellige forandringer i rummenes udstyr og fordeling og vistnok også i vinduernes størrelse og form. Et minde herom er det smukke stukloft i vestfløjens stueetage med hans navnetræk. Bortset fra nedrivningen af østfløjen har senere tider ikke i væsentlig grad forandret Kokkedals ydre.

Kokkedal vides tidligst at have været ejet af en ret fåtallig og tidlig uddød jysk adelsslægt, som i fru Jytte Gyldenstiernes våbenbog kaldes Stenbrikke, et navn, den formodentlig selv ikke har kendt. Dens våbenmærke var et korsdelt skjold, hjelmtegnet to vesselhorn, besat med tre påfjer på hver spids. Slægtens ældste kendte mand *Anders Aagesen* var 1327 medudsteder af et vidne på Vendsyssels ting og har vel også allerede været bosiddende her. Sønnen Albret Andersen var 1386 med til at udstede et i nabosognet Haverslev optaget vidne. Albret Andersens søn Anders Albretsen skrives 1407 til Kokkedal, der da nævnes første gang; hans søn igen, Godske Andersen, kalder sig til gården, da han 1432 var forlover for kongen i våbenstilstanden med de sønderjyske hertuger. Under vendelboernes opstand 1441 forenede bønderne sig efter fægtningen ved Sundby i Hanherrederne med folkene fra Thy og Mors og afbrændte talrige herregårde, deriblandt kongsgården Aggersborggaard, Aagaard og Frejstrup, hvis ejer Ove Nielsen blev dræbt, hvorefter dens jorder lagdes under Kokkedal, som antagelig har fristet samme skæbne.

I sit ægteskab med Christine Eriksdatter Gyldenstjerne havde Godske sønnen Niels Godskesen, der endnu 1450 ejede gården og vistnok var den sidste af slægten Stenbrikke på Kokkedal. Ved hans moders andet ægteskab med hr. *Anders Nielsen Banner*, Danmarks riges råd, gik Kokkedal over til ætten Banner. I over et århundrede forblev denne mægtige slægt ved gården, hvor den byggede og boede, og i hvis sognekirke dens gravminder endnu ses.

Hr. Anders Nielsen var en af de mest fremtrædende herremænd i Jylland på hin tid. Blandt flere gårde ejede han Højriis på Mors og Asdal, hvilke han fik gennem sin moder Johanne Andersdatter Panter, den sidste af slægten Panter; ifølge sin myndighed og rigdom skal han have siddet i rigets råd. Med sine betydelige midler har han sikkert genopført Kokkedal, til hvilken han tidligst skrives 1455. I mange år, fra 1458, førte han strid med den kongelige lensmand Lavrids Dan på

Alslevgaard, som ihjelslog hans markarbejdere bag deres plov. Han var lensmand på Aalborg og selvtrædie forstander i Jylland under kongens fraværelse i Norge 1486, i hvilket år han døde.

Sønnen Erik Andersen Banner kaldes på ligstenen i Torslev kirke »in Kokedal«. Hans enke Karen Gjøe ægtede kort efter hans død (1483) Niels Høg til Eskjær i Grinderslev sogn, som i 1492 på sin mindreårige stedsøn Erik Eriksens vegne af Peder Nielsen Gyldenstjerne fik udleveret fra Kokkedal dets besætning, en stor del løsøre og mundforråd. Der nævnes et skrin med kalk og disk, messehagel og messebæger, et andet med breve og bøger, samt sengeklæder og silkesyede og blå damaskes puder. Af proviant udleveredes slagtet kød og flæsk, nedsaltet fisk, smør og salt, mel og malt samt øl og mjød. Gårdens besætning bestod af 16 plovøksne, 37 køer og kvier, 5 ungstude, 2 tyre og 9 kalve, 84 får og lam samt 11 gæs. Der opføres 4 vognheste, en grå hest, 6 føl og 20 vilde øg. Endelig medfulgte to vogne og af agerbrugsredskaber to plove og en harve.

Kokkedal indehavdes derefter af Erik Andersens ældre søn, magister Peder Eriksen, en meget lærd og anselig gejstlig, som endog var udsat til at blive bisp, og det skønt han ikke havde mindre end fjorten uægte børn. Han døde vistnok 1520, da der på Kokkedal sad en mester Mads, antagelig den foged, hvem styrelsen af gården var overdraget af dens nye ejer, magisterens yngre broder Erik.

Erik Eriksen Banner, der ejede flere store slægtsgårde, Asdal, Højriis, Gjessingholm (Løvenholm) og Skovshoved (Krabbesholm), er den navnkundigste af Kokkedals ejere gennem tiderne. Som lensmand på Kalø havde han det ansvarsfulde hverv at vare på den her 1518 - 19 fængslede Gustav Vasa, der regnede sig som hans frænde, gennem sin moder, en født Banér, hvilken svenske adelsæt efter en gammel tradition skulle være af samme oprindelse som slægten Banner. Gustav Vasas undvigelse fra slottet kostede Erik Banner kongens nåde og en betydelig pengebøde. Længe stod han på kong Christierns side, indtil han gik over til Frederik I og blev en af de ivrigste forkæmpere blandt adelen for den lutherske lære. 1523 optoges han i rigets råd og var en af anførerne ved Københavns belejring. Tillige med Mogens Gjøe stod han i 1533 i spidsen for det parti, der var hertug Christian og den nye lære hengiven. Året efter førte han med Holger Rosenkrantz den 600

*Tårnet set fra
havetrappen
i øst (fot.
Niels Elswing).*

mand stærke adelshær mod de oprørske bønder, der under skipper Clements befaling tilføjede den det blodige nederlag ved Svenstrup, en mil syd for Aalborg, hvorefter sejrherrene afbrændte både Kokkedal og Asdal. Ved stormen på Aalborg, hvor Erik Banner sammen med Johan Rantzau anførte adelens krigsfolk, måtte bønderne dog bukke under. Umiddelbart efter blev Erik Banner lensmand og beklædte 1541 den høje værdighed som marsk. At han genopbyggede Kokkedal og satte det i forsvarstilstand, er utvivlsomt; her modtog han 1546, sidste dag i maj, besøg af kong Christian III på dennes Jyllandsrejse og opholdt sig her 1551, men døde på Kalø 1554. I Torslev kirke til venstre for alteret er indmuret den velbevarede gravsten med plattysk indskrift over hr. Erik Banner, »der ryke Danmark Marschalck« og hans hustruer Mette Nielsdatter Rosenkrantz til Ryegaard

HJØRRING AMT

(død 1533), der dog hviler i Tistrup kirke, og Margrethe Henriksdatter Gyldenstjerne, der døde samme år som manden.

Arving til Kokkedal blev hans søn af første ægteskab *Frands Banner*. Som ung gjorde han tjeneste ved hove og var 1548 i det store brudefølge, der ledsagede prinsesse Anna til Dresden. 1550 blev han lensmand på Holbæk og ved faderens død tillige på Kalø og var desuden forlenet med Børglum Kloster, som han indehavde til kort før sin død. Som ritmester over den jyske fane deltog han i Den nordiske Syvårskrig og udmærkede sig bl. a. i Slaget ved Svartå. I sit ægteskab med Anna Johansdatter Oxe (død 1581), en søster til rigshofmesteren, fik han Gisselfeld; Ryegaard (Voldborg herred) ombyttede han med Ø Kloster, som han efter sin hustru kaldte Oxholm. Frands Banner døde 1575, uden tvivl på Kokkedal. Han efterlod sig kun to døtre, hvoraf den ældste, Karen Banner, medbragte Kokkedal og Gisselfeld i sit 1580 indgåede ægteskab med Henrik Lykke til Overgaard og Hverringe, en af de rigeste adelsmænd herhjemme på hin tid.

Henrik Lykke blev opdraget sammen med hertug Magnus, gik i hof-

Voldgraven omkring hovedbygningen (fot. Niels Elswing).

tjeneste, som han dog forlod ved sit giftermål, men blev senere (1592) lensmand på Vordingborg, som han beholdt til sin død. Ved Christian IV's og dronning Anna Catharinas kroninger 1596 og 1598 var han en af de fire rigsråder, der bar tronhimlen. I sine sidste leveår benyttedes han i diplomatiske sendelser rundt om i Europa. Kokkedal, som Henrik Lykke vistnok delvis ombyggede og istandsatte, gik ved hans død 1611 over til sønnen Frands Lykke, der overlevede og arvede alle sine søskende, så at han i Danmark og Skåne ialt ejede ikke mindre end tyve herregårde, tilsammen over 8.000 tdr. htk. Han gjaldt almindelig for at være en klog og myndig godsadministrator. I hans ejertid blev Kokkedals skove under Kejserkrigen 1628 forhugget af fjenderne og kom aldrig på fode igen. Frands Lykke, der af samtiden regnedes blandt de fire rigeste mænd i Danmark, døde 1655, tre år efter sin hustru, med hvem han havde sønnen Kai Lykke, bekendt for sin tragiske skæbne.

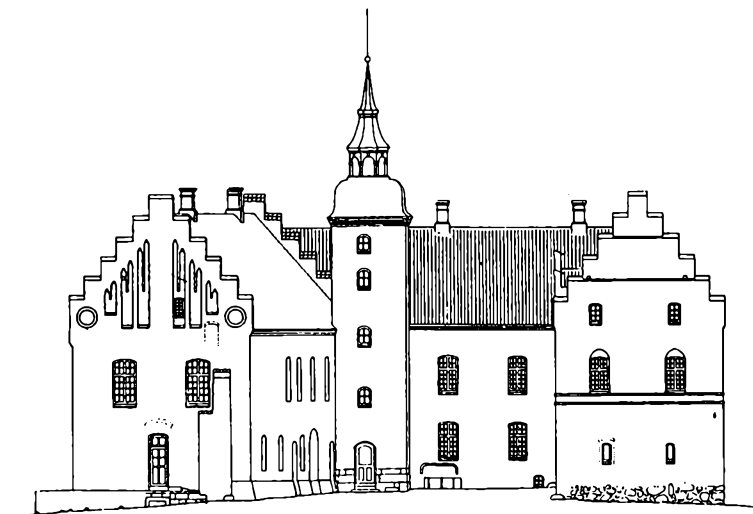
Få år før sin død havde Frands Lykke 1649 mageskiftet Kokkedal og Alsbjerggaard mod Rødslet og Nørlund til jomfru *Karen Galde* af en adelig norsk slægt. I sin ungdom havde hun været hoffrøken og bekvemmede sig som gammel jomfru omkring de tres til at ægte Børge Rosenkrantz, der næsten var en snes år yngre end hun. Skønt ejer af flere værdifulde gårde: Ørup, Sørup, Ottestrup og Sanderup (i Halland), var hans finanser i største forvirring. Ægtefællerne skiltes snart; han boede på Sanderup; hun levede »i overflod« på Kokkedal, som hun efter overleveringen skal have forødt ved sin passion for lækerier. *Karen Galde* døde 1671 og ligger begravet i sin fædrene begravelse i Ravnkilde kirke.

Kokkedal tilfaldt hendes søster *Anna Galde* til Nørlund og Thom (i Smålandene), der 1649 havde ægtet *Verner Frederiksen Parsberg* til Vraa, som atter samlede det af hans svigerinde afhændede gods. Kokkedal tilfaldt ved hans død sønnen *Gude Parsberg* (død 1692); han boede på gården, som han 1691 med et tilliggende af 39 tdr. htk. afhændede til *Palle Rantzau*, ejer af Bratskov, gift med *Ingeborg Seefeld*, en datter af *Peder Seefeld* til Dalsgaard og Havnø. Samme år hendes mand døde (1691), indgik hun ægteskab med den betydeligt yngre, borgerlig fødte assessor *Diderik Christian Braës*. Hun lod indrette en familiegravelse i Torslev kirke, hvor hendes epitafium

HJØRRING AMT

endnu ses. Ingeborg Seefeld døde allerede 1695 i barselseng. Braës, der tillige ejede Sødal i Nørlyng herred, beboede indtil sin død (1748) Kokkedal, som han på forskellig måde forskønnede og forbedrede. Over porten lod han 1738 sætte en for tidsånden karakteristisk rimet indskrift.

Braës ytrede dog ikke alene i kønne ord sin menneskelighed, men viste den også i gerning, idet han 1740 oprettede et hospital i Torslev og 1742 bekostede skoler i Torslev og Attrup. I sit andet ægteskab med Ingeborg Cathrine Lugge havde han sønnen Peder Enevold Braës, der først ejede Billesbølle hovedgård ved Bogense og var gift med Anna Buchwald fra Gudumlund. Han optoges 1733 i adelsstanden og var ligesom faderen en velmenende og virksom mand. 1755 gjorde han samtlige bønder i Torslev sogn, i hvilket langt den største del af Kokkedal gods ligger, lige i hartkorn og jordsmon, ager og eng, »for at enhver kunne være nogenledes soulageret, og den ene ikke skulle være bedre holden end den anden, eller ved hoveriet pålægges mere end den anden, men udi alle ting være lige«. P. E. Braës' enke solgte 1773 Kokkedal til *Lars Johan Jelstrup*. Selv præstesøn fra Rerslev var han 1748 - 65 præst i Gudum-Fabjerg, men opgav derefter den gejstlige gerning for helt at leve for landvæsen og godsstyrelse. Foruden Kokkedal ejede han Gudumlund, som han solgte 1762, og Vorgaard (1767 - 68). Jelstrup udstykkede kort efter erhvervelsen begge de sidstnævnte gårde, hvorved han fik midler til at købe Kokkedal. Som proprietær ombyttede han sin titel af velærværdighed med en justitsråds og indrettede sig hyggeligt på Kokkedal. Jelstrup var tre gange gift, først med sin formands velsituerede enke, derpå med to adelige damer efter hinanden, Maren de Leth fra Vosborg (død 1764) og Christiane Birgitte v. Obelitz (1746 - 1803). En samtidig, der har gæstet Kokkedal, Aug. Hennings, omtaler (1779) Jelstrup som en god og venlig gamling, der udviste en gæstfrihed, der var »lige fri for den kolde høflighed, der betegner folk i den store verden, og for mellemklassens overdrevne artighed«. Den ældste datter stod »i den 16-årige møs fulde blomster« ; hun havde otte søskende, hvoraf de to mindste var de nydeligste småpiger af verden. Jelstrup døde 1792, og hans enke ægtede allerede næste år kammerråd *Christen Hviid*, efter hvis død 1811 gods og gård blev købt af major *Jacob Ludvig v. Fischer*.

Borggårdsanlæggets østfacade. Opmåling 1940. Nationalmuseet.

Benzon og landinspektør Mikkel Skibsted; den førstnævnte overtog gården alene, men under de uheldige tidskonjunkturer, da bøndernes skatterestancer oversteg værdien af ejendommen, blev Kokkedal af arrangementskommissionen i det v. Fischer-Benzonske fideikommis 1823 overdraget til *statsgældsdirektionen*, der bortforpagtede den og drev gården for statens regning. Den frihedsrus, der i tyverne greb bønderne og gjorde dem opsætsige mod godsejere og embedsmænd, som efter deres mening stillede sig mellem kongen og dem, forplantede sig også til Torslev sogn, hvor de overfaldt og dræbte forvalteren på Kokkedal. 1825 - 27 foretoges af rentekammeret udskiftningen af hele godset.

1838 købte *Morten Leth Hastrup* ejendommen for 54.000 rbdl.; han foretog 1842 udstykningen af godset og bortsolgte alle bøndergårde med forbehold af den vigtige rettighed til Kokkedals fiskerigrunde i Limfjorden.

Af de følgende ejere gjorde enkelte, som krigsassessor Adolf Hein (1842 - 47) og prins Erik af Danmark (1917 - 23) en indsats for at forbedre eller udvide ejendommen, men ellers fortsattes udstykningen,

HJØRRING AMT

der afsluttedes ved, at *Socialministeriet* i 1948 købte gården og ved arkitekt Th. Havning indrettede den som skolehjem for 39 drenge. Arealet er herefter 57 tdr. ld., hvoraf 36 dyrkes som ager.

LOUIS BOBE

EJERE

ca. 1327 Anders Aagesen
(Stenbrikke)

ca. 1455 Anders Nielsen Banner

1520 Erik Eriksen Banner

1554 Frands Banner

1580 Henrik Lykke

1649 Karen Galde
1671 Verner Frederiksen Parsberg
1691 Palle Rantzau
1691 Diderik Chr. Braës

1773 L. J. Jelstrup
1793 Chr. Hviid
1811 J. L. v. Fischer-Benzon
1823 Staten
1838 M. Leth Hastrup
1842 - 1949 Forskellige ejere
1948 Socialministeriet

BYGNINGER

1441 Gården afbrændt (?)
Vestfløjen genopbygget på borgbanke (?)

Nord- og sydfløjen opført

Østfløjen og trappetårn opført (?)

1596 Nordfløjen forlænget og ombygget (?)

1738 Hovedbygningen moderniseret

1870'erne Østfløjen nedrevet

1950 Indrettet til skolehjem ved Th. Havning

1959 Avlsgården istandsat

Hovedbygningen set fra indkørselen (fot. Niels Elswing).

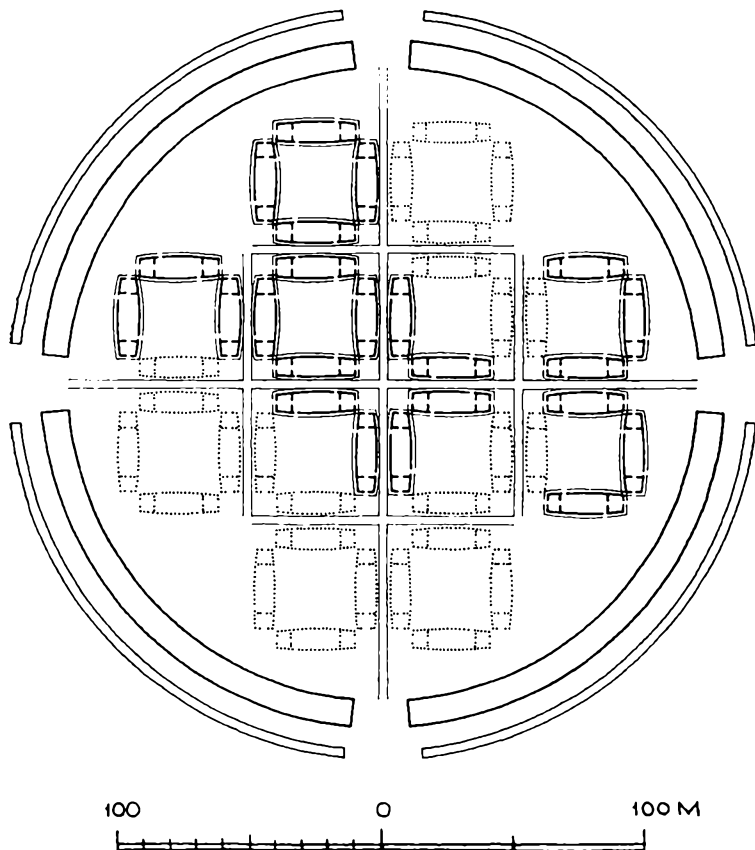
Aggersborggaard

Aggersborg sogn, Øster Han herred, Hjørring amt

Tæt ned imod Limfjorden ligger Aggersborggaard. Kun en flad engstrækning skiller herregården fra stranden. Skønt bygningerne, gammeltdags solidt bindingsværk, tydeligt nok skriver sig fra ældre tid, har de kun stået en kortere del af gårdens lange tilværelse. Adskillige gange har Aggersund spejlet de røde flammer fra det brændende Aggersborggaard. Ufred og ulykkelig hændelse har mindst fire gange lagt anlægget i aske. Og det allerførste, som fortælles om gården, står i ødelæggelsens tegn.

Aggersborggaard er en af de danske herregårde, hvis historie rækker længst tilbage i tiden, helt til året 1086, det år, da Knud den Hellige fandt sin død i Odense Albani kirke. Men på sin flugt for den oprørske bondehær drog kongen over Aggersund. Han havde søgt til-

HJØRRING AMT

Grundplan af vikingeborgen, rekonstrueret af Holger Schmidt. De ved udgravningen afdækkede bygninger er angivet ved fuldt optrukne streg.

flugt på den nærliggende bispegård, sikkert Bejstrup, Biskopstorp. Bønderne troede imidlertid, han opholdt sig på Aggersborg *Kongsgaard* og overrumplede, som det synes, i morgendæmringen dennes besætning. Forgæves havde biskoppen søgt at standse de morderiske skarer. Rasende havde de pisket strandsandet med deres spyd, så den fromme herre måtte sørge for sin egen sikkerhed. Ælnoth, den engelske munk, som skrev Hellig Knud Konges martyrhistorie, har givet en livfuld skildring af overfaldet på Kongsgaarden. Den oprørske hob

Aggersborggaard, set fra nordvest (fot. Niels Elswing).

hastede, idet de vilde skarer stadig voksede, som de for frem rede til alskens forbrydelse, mod borgen. Og de higede også efter at få rygtet om den voldsfærd, de havde indladt sig på, udbredt derfra over hele Jylland. De afsindige menneskers angreb slog alle med rædsel. Nogle af kongsmændene trækker de nøgne ud af deres senge, andre klynger de op på dørene, atter andre kaster de i vandet. De bliver sønderflængt af den rasende mængde som af vilde dyr, og kun få lykkes det at frelse sig ved flugten, efter at også husene er fuldstændig ødelagt. Ethvert rum, endog selve kongshallen, blev gennemført og plyndret.

Man har ikke så dramatisk en beskrivelse af borgens andre ødelæggelser, og om dens skæbne i de følgende århundreder vides lidt nok. Den må dog være blevet bygget op igen, og Erik Klipping gæstede den i året 1272. Men et hundrede år senere var den atter jævnet med jorden! Man kender ikke de nærmere omstændigheder, ved kun, at ridderen Niels Eriksen Gyldenstjerne af Aagaard over for Valdemar Atterdag i året 1373 måtte forpligte sig til at genopbygge Aggersborg faste slot med dets bygninger, barfred, tårne, grave og broer, forborg og ladegård, som det alt sammen havde stået, før det blev afbrændt! Det er vel sket under de jyske stormænds oprør mod kong Valdemar. Men endnu en gang skulle Aggersborg blive luernes bytte under indre stridigheder, og da var det atter bonden, som havde rejst sig. Det var dengang Niels Eriksens sønnesøn måtte flygte fra Aagaard »ikkun med en stav i sin hånd«, i 1441, da Henrik Tagesen og andre af kong Eriks partigængere førte bønderne til kamp mod den indkaldte konge, Christoffer af Bayern. Folkevisens knappe strofer præger billedet af Aggersborgs fald:

De rede frem for Aalborg Sund
og fremfor Huseby Vejle.
For da red deres høvedsmænd,
de måtte alt klæde en stejle.

De rede frem ad Aggersborg
og frem ad Aggersborg by.
De satte ild på kongens gård,
den stod så højt i sky!

Denne gang blev der vistnok ikke tale om at genopbygge den øde-

HJØRRING AMT

lagte kongsgård, selv om Han herred endnu i det 15. århundrede udgjorde en særskilt forlening. Og det Aggersborg, som i det 17. århundrede atter, bogstavelig talt, blev et offer for krigens flammer, var ikke en kongeborg, derimod et adeligt herresæde. Men det er at foregribe begivenhedernes gang.

I resten af det 15. og størstedelen af det 16. århundrede var der næppe noget herskab på Aggersborg. 1469 hed beboeren Morten Mortensen, og måske har gården været indbefattet i den kendte Hans Tolders forleningsbrev på færgeriet ved Aggersund. Som vogter af det gamle overfartssted havde borgen jo haft sin strategiske betydning. Det er sikkert også den gamle kongsgård, det drejer sig om, når Jens Mouridsen i 1549 fik livsbrev på »Kronens Gaard liggendes i Aggersborg By, som Marine Nielsdatter ibor«, mod at svare til de sædvanlige afgifter og pligter. Det rette og officielle navn var imidlertid *Kongens Gaard* i Aggersborg, som folkevisen siger, og som det endelig også hedder i mageskiftebrevet af 1579.

Dette år kom gården nemlig med i mageskifternes store malstrøm, der omkalfatrede ejendomsforholdene vidt og bredt over det ganske land. Lensmanden på Aalborghus, Niels Jensen til Torstedlund, fik befaling til at besigtige Aggersborggaard, men da han selv kendte både by og gård, nøjedes han med at tage den daværende beboer af »Kongens Gaard i Agersbore By« for sig, Anders Thommesen og lade ham ved sin højeste ed og med oprakte fingre bekende, hvad landgilde, der gik af den, og hvad man kunne »så og avle« dertil. Gårdens ny ejer eller ejerske blev fru *Vibeke Podebusk*, enke efter Evert Bild til Ravnholt, mere kendt for sin genealogiske end for sin landøkonomiske virksomhed. Hun var en arrogant og hoffærdig dame, præget af alle sin stands værste fordomme, hvad imidlertid netop gav anledning til, at hun så ivrigt sysselsatte sig med historie og slægtsstudier. En dansk krønike skal skyldes hende, mens »Vibeke Podebusks Slægtetog« næppe bærer sit navn helt med rette, snarere indeholder slægtstraditioner, opsamlet gennem længere tid. Mens fru Vibeke i første omgang kun havde overtaget Kongens Gaard alene, fik hun siden andre gårde i Aggersborg by og sogn og har sikkert forsynet sin ny hovedgård med standsmæssige bygninger. Hun døde på den i 1596 og blev bisat i kirken for dog siden at blive begravet i Herrested kirke ved Ravn-

Hovedbygningens sydføj (fot. Niels Elswing).

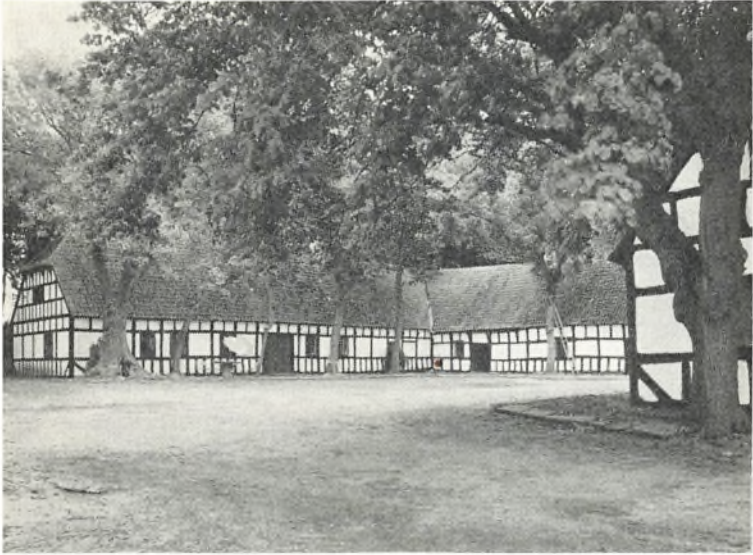
holt. Sønnen *Preben Bild* arvede Aggersborggaard, en adelsmand med sædvanlig tidstypisk tilværelse, en ungdom ved hove og i udenlandsk krigstjeneste og en manddom som kongelig lensmand. Ham fulgte hans datter *Vibeke Bild*, der som farmoderen havde litterære interesser, ikke mindre end tre folkevisehåndskrifter bærer hendes navn. Hun var gift med *Erik Rantzau* til Gjessingholm og solgte som enke 1631 Aggersborggaard til sin morbroders søn *Erik Kaas* af Starupgaard-linjen, der atter efter godt en snes års forløb i 1652 afhændede gård og gods til sin svoger *Ejler Høg*. Ingen af dem var særlig velhavende, *Erik Kaas* blev 1638 takseret til godt 260 tdr. htk., og efter *Ejler Høg*, der levede sine sidste år i Odense, gik arvingerne fra arv og gæld. Hans datter *Marie Høg* var imidlertid blevet ejer af Aggersborggaard, som hun 1686, enke efter *Hak Vind*, død »in delerio«, solgte til *Hans Mogenssen Arenfeldt*, gift med *Helle Urne*. Efter hans død i 1689 kom gården til enken *Helle Urnes* datter i første ægteskab *Margrethe Rantzau*, gift med den rige *Peder Bazon*, lægesønnen fra Aalborg, der 1679 havde fået adeligt våbenbrev, 1686 var blevet kancelliråd og

HJØRRING AMT

ejede Havnø, Aagaard, Korsøgaard, Kølskegaard, Glomstrup. Han døde 1701 på Havnø. Da hans søn Hans Benzon til Korsøgaard 1718 solgte Aggersborggaard til *Mads Gregersen Speitzer*, kom den første gang i borgerlig besiddelse. Sønnen *Christen Madsen Speitzer* og hans kone Anne Margrethe Lund søgte 1767 kgl. konfirmation på Aggersborggaard og gods og tiender, ialt godt 600 tdr. htk., som et stamhus. Nogen egentlig stadfæstelse kom imidlertid ikke til at foreligge, og det havde til sin tid følger. Efter mandens død allerede samme år overtog enken ganske vist stamhuset på skifte i 1770 uden protest fra børnenes side, men da sønnen Mads Speitzer efter moderens død i 1777 ville gøre sin eneret til godset gældende i overensstemmelse med erektionsbrevet, gjorde de andre søskende indsigelse. Sagen kom for en kommissionsdomstol, der kendte oprettelsen magtesløs, og en højesteretsdom af 1779 stadfæstede denne afgørelse. Mads Speitzer måtte udkøbe sine medarvinger for at komme i besiddelse af godset. Han var afgjort ikke nogen fremskridtsmand, hvad hans indberetning 1785 tydeligt viser. I de 6 år, han da havde besiddet godset, havde han ikke kunnet gennemføre nogen udskiftning eller udflytning »på grund af mange gyldige raisons«. Dels ville der gå sædeland til spilde, dels »ville jorden ved denne lejlighed bringes af lave og sættes ud af sædebar stand i nogle mænds tid, hvorved jordbrugerne vorder bragt udi yderste fattigdom!« Det ville i det hele taget være umuligt at gennemføre de forskellige forbedringer på grund af landbrugernes elendige tilstand, de ville »ingenlunde formå at udrede de store og betydelige bekostninger eller at lide det tab deres ejer- og levetid, som forbemeldte indretninger udisputerlig medtager i de fleste tilfælde«.

Også en anden kendelse af landets øverste domstol gik Mads Speitzer imod. Hans ægtefælle Margrethe Glerup blev skilt fra ham ved højesteretsdom »formedelst mandens hårde og ufordragelige omgang«. Hvilket imidlertid ikke forhindrede, at de siden atter levede sammen.

Nogle år før sin død solgte Mads Speitzer 1803 Aggersborggaard til Jakob Kjellerup, der atter 1808 afhændede til generalauditør Hans Jakob Lindahl til Aunsbjerg, og dermed var godsets skæbne beseglet. For Lindahl var en af tidens mest bekendte godsslattere, der en overgang ekspederede så noget nær en herregård årligt. Helt udstykket var Aggersborggaard gods nu ikke, da han efter tre års forløb solgte ho-

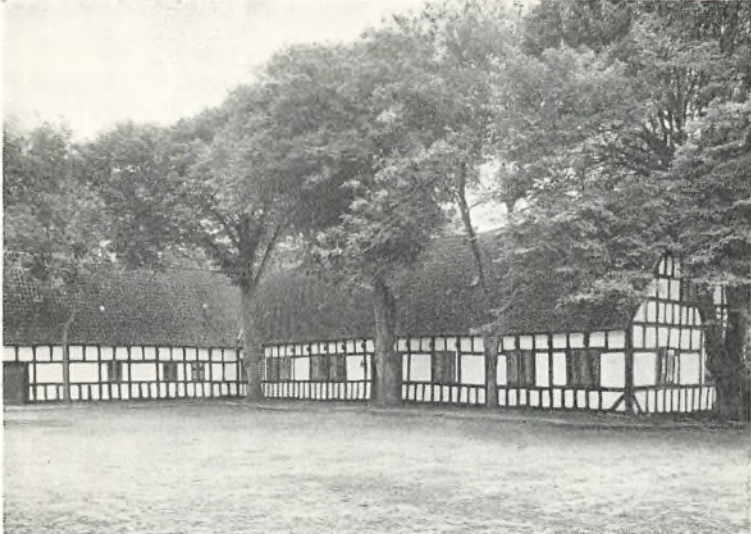
Hovedbygningen set fra sydvest (fot. Niels Elswing).

vedgården med tilliggende, ialt 108 tdr. htk., til kaptajn Steen Kjørulf. Efter dennes død 1833 solgte enken Anna Cathrine Lüttichau til en af gårdens mere bekendte ejere Ludvig Christian Brinck-Seidelin, der siden 1815 havde været amtsforvalter i Hjørring, et mønster på en embedsmand, efter hvad hans samtidige hævdede »streng og samvittighedsfuld i tjenesten, retfærdig og human mod sine undergivne, velvillig uegennyttig og hjælpsom mod befolkningen«. Han æredes da også af amtets beboere »næsten som en fader«. Brinck-Seidelin var desuden kendt som landøkonomisk forfatter, bl. a. af *Beskrivelsen af Hjørring Amt*. Han beholdt Aggersborggaard til 1846, året efter at han var blevet udnævnt til chef for rentekammerets regnskabsafdeling, og inden sin død blev han konferensråd. Hans efterfølger på Aggersborggaard var Johan Nikolaj Ovesen, som 1852 solgte til den første af den slægt, som stadig besidder den, *Jakob Nørgaard*. Efter hans død 1893 sad enken med gården til 1903, hvorefter sønnen H. B. F. Nørgaard fik Aggersborggaard, som fra 1936 besiddes af hans søn *Jacob Nørgaard* og dennes søster *Inger Marie Nørgaard*.

HJØRRING AMT

Gårdens areal er stadig betydeligt, 570 tdr. ld., hvoraf 190 tdr. ld. ager. Til sammenligning kan anføres, at der i 1804 var 345 tdr. ld. opdyrket jord, og 96 tdr. ld. overdrev, men 1683 kun 80 tdr. ld. under plov. »En liden ringe herregård«, blev der sagt 1657, da tilstanden på godset i det hele taget var dårlig: »for den forrige øvrigheds hårdhed og strengthed ere bønderne slet blevet øde, så halvparten af sognet haver stået øde i 15 eller 16 år«. 1683 var der ikke tale om nogen hvile for gårdens mark, ikke på grund af jordens godhed, »men af mangel efterdi så ganske ringe hos forne gård findes«. Og endda blev grøden på de to af gårdens 8 indtægter, deriblandt på »Borren«, af fjorden »somme år udi kærnen ganske fordærvet«. Dens herligheder var da heller ikke mange, nogle tildels øde sildegarnsstader i fjorden. Halvandet hundrede år senere havde piben imidlertid en helt anden lyd. Brinck-Seidelin har kun lovord tilovers for den gård, han siden skulle blive ejer af, priser dens sorte og dybe muld med mergel-underlag, der kan måle sig med de bedste jorder i Danmark. »Aggersborg, der tillige er begavet med uddrift og kær på henved 300 tdr. ld., samt ikke ubetydelig høbjergning og god mergel, vil . . . anses for en af de bedste hovedgårde af lige størrelse«. Den var da også dengang af skattemyndighederne sat til højeste værdi, 100 rbdl. pr. td. htk. Driften var, som naturligt med de store græsgange, anlagt på opfedning af kreaturer, med en besætning på 94 stude og 16 køer, samt 8 heste og 8 arbejdsstude. Den daværende ejer, kaptajn Kjærulf, var noget af en foregangsmand, og navnlig fremhæves det, hvorledes man på Aggersborggaard »til at samle korn-rivelsen gjorde brug af store river med krumme jerntænger, som trækkes af en hest«. En karl kunne med en sådan rive samle, hvad 8 leer havde høstet på en dag, »så at denne indretning er meget at anbefale, hvor ej jordsmonnet måtte være meget løst!«

På den tid var bøndergodset jo frasolgt. I krigens tid til så urimelig høje priser, at »ingen bønder var så kraftesløse, så aldeles usle som selvejerne på Aggersborg og Thorup frugtbare jorder«. Foreløbig betød det altså ingen fordel for beboerne, at det gods var splittet, som igennem årene var samlet under Aggersborggaard. Oprindeligt havde vel alt kronens gods i Han herred hørt under Kongens Gaard i Aggersborg. Som allerede nævnt overtog Vibeke Podebusk i første omgang kun selve denne, tillige med to gadehuse, med så ældgamle be-

Hovedbygningen set fra nordvest (fot. Niels Elswing).

boere, at de ikke selv kunne møde frem og gøre rede for deres skyld og sæd! Allerede 5 år efter, i 1584, blev fru Vibeke dog ved et nyt mageskifte med kronen ejer af 1 gård i Ullerup, 3 i Torup, samt 3 og 1 bol i selve Aggersborg, foruden 2 færehuse ved Aggersund, tillige med herligheden af 6 kirkegårde, ialt 74 tdr. htk., »som de nu i mageskifte regnes«. Herefter ejede kronen kun én bonde i Aggersborg, hvilket gav anledning til, at birketinget, det sædvanlige appendiks til de gamle kongsgårde, blev nedlagt i 1606. Det gods, som Ejler Høg havde solgt sin datter og svigersøn, bestod foruden hovedgården af 7 gårde og 8 gadehuse i Aggersborg by, foruden de 8 færehuse ved Aggersund, 1 gård i Torup, 1 i St. Krøldrups, 1 i Stagsted, 1 i Odde. Hertil var imidlertid lagt endnu 3 gårde i Torup, med 2 gadehuse, foruden adskillige andre gårde, således at godset 1683 var på 125 tdr. htk., efter forordningen af 1682 jo ikke tilstrækkeligt til en komplet sædegård. Peder Benzons kunne imidlertid forøge det gods, som Hans Arenfeldt havde besiddet, med en del gårde, til dels i de samme lokaliteter, arvegods efter fru Helle Urne, så det samlede bøndergods 1691 var på godt og vel 220 tdr. htk. I løbet af det følgende århundrede øgedes

HJØRRING AMT

godsmassen yderligere, og Christen Speitzer kunne oprette sit stamhus af hovedgårdens 35 tdr. htk., 102 tdr. htk. tiender og 474 tdr. htk. bøndergods. Endnu i sønnens besiddelse var Aggersborg et betydeligt gods, 1785 med 88 bønder og 83 husmænd, kærnen stadig de to byer Aggersborg og Torup samt Aggersund, hvor der ikke var andre lodsejere, desuden større dele af byerne Ullerup, Bejstrup, Manstrup, Gjøttrup og Kollerup, resten spredte gårde i mange forskellige byer, naturligvis dog inden for 2-milegrænsen. Ved salget 1804 fulgte der foruden 43 tdr. htk. tiender 226 tdr. htk. fæstegods med Aggersborggaard, men derefter gik godset, som allerede fortalt, hurtigt sin opløsning i møde.

En »herlighed« fulgte dog endnu en tid lang gården, retten til at besørge færgefarten over Aggersund. Som det i det 17. århundrede var herskabet på Aggersborggaard, der holdt færgemændene med fartøjer, lod gårdens ejere endnu i det 19. århundrede bygge færgepramme og opgav først i 1853 deres rettigheder efter årelange forhandlinger. Havde der dengang været ført ørkesløse diskussioner om anlæg af en større færgehavn, så drømte ingen om, at eftertiden skulle slå bro over Limfjorden ved den gamle færgerute.

Så godt som hele tiden siden førsteudgaven af nærværende beskrivelse blev trykt i 1945, har det ærgret forfatteren, at det dog dengang ikke så meget som blev antydnet, at Aggersborg i sin tid havde været et fæstningsanlæg fra vikingetiden, i stil med det sjællandske Trelleborg, det fynske Nonnebakken og det jyske Fyrkat, hvad den, som det dog først siden viste sig, helt cirkelrunde voldkrans nok kunne tyde på. Og hvad også kom for dagen ved de udgravninger, Nationalmuseet lod foretage i årene efter sidste verdenskrig som led i statens hjælpeforanstaltninger mod den truende arbejdsløshed.

Ploven havde næsten udslettet de sidste overjordiske spor af »Borren«, som man kaldte ringvolden, men allerede under sit første besøg på gården, i eftersommeren 1945, konstaterede arkæologen, arkitekt C. G. Schultz, der skulle lede undersøgelserne, at volden ikke, som forskerne hidtil havde troet, var hesteskoformet, men lagt efter et nøjagtigt cirkelslag, og samme regelmæssighed, som man kender den fra Trelleborg og Fyrkat, viste sig også at præge Aggersborganlægget, der blot er meget større, med en indvendig diameter på 240 meter, præcis det dobbelte af Fyrkats. Og tallet af de lige så regelmæssigt an-

Dagligstue (fot. Niels Elswing).

lagte huskarreer viste sig at være tre gange så stort som de andre anlægs, nemlig 12 med ialt 48 huse, hvert for sig 110 romerske fod langt, ganske vist af samme type med buede langvægge, men ikke som disse stavbyggede, derimod opført enten med risflettede lervægge eller med vandrette planker indspændt mellem stolper. Aggersborg havde i øvrigt afløst en ældre landsby på stedet.

Borgene kan med ret stor sikkerhed tidsfæstes til Danmarks krigsrige periode under Svend Tveskæg omkring år 1000, og de må betragtes som befæstede kaserner. Deres levetid har været kort, og den borg, de oprørske vendelboer i 1086 stormede på deres jagt efter Knud den Hellige, var ikke vikingeborgen. Ælnoths Aggersborg stod måske, hvor det middelalderlige Aggersborg fik sin plads på den nuværende Aggersborggaards grund.

Som omtalt skulle Niels Eriksen i 1373 genopføre Aggersborg Slot i enhver henseende, som anlægget havde været før den ødelæggende brand, og på samme måde ladegården, der havde ligget »for slottet«.

HJØRRING AMT

Men er genopførelsen nogensinde blevet realiseret? I så tilfælde må det være denne stærke borg, som gik til grunde i 1441. Efter denne ødelæggelse er kongens gård næppe blevet forsynet med mere anseelige bygninger, så længe den var i kronens besiddelse. Lensmændene i Han herred var Gyldenstiernerne på Aagaard, som ikke behøvede anden herskabelig residens. Men fru Vibeke har antagelig forsynet sit ny herresæde med standsmæssige bygninger. Måske er de solide kampestensskældre under det nuværende Aggersborg rester af hendes gård, mens enkelte indmurede granitkvadre i grundvolden stammer fra et endnu ældre anlæg. Uheldet forfulgte imidlertid Aggersborg, og i løbet af det 17. århundrede blev den to gange på kort tid afbrændt, en gang af ulykkelig ildsvåde, anden gang af de »svediske« under Torstensonsfejden. Det nuværende Aggersborggaard skriver sig fra det følgende århundrede, tre sammenbyggede fløje af bindingsværk, som allerede nævnt bygget på tomten af et ældre anlæg, der har haft fire fløje. Hvor den fjerde længe har lukket borggården, er der fundet spor af en gammel indkørselsport med slidt munkestensgulv, og under gårdspladsen ligger gammel brolægning.

Over indgangsdøren står der 17CSAML58, Christen Speitzers og hans hustrus forbogstaver, et minde fra de borgerlige herremænds tid.

MOGENS LEBECH

EJERE

1086 Kronen

1579 Vibeke Podebusk (Bild)

1596 Preben Bild

1631 Erik Kaas

1652 Ejler Høg

1686 Hans Mogensen Arenfeldt

1689 Peder Benzon

1718 Mads Gregersen Speitzer

1753 Chr. Madsen Speitzer

1803 - 52 Forskellige ejere

1852 J. Nørgaard

1936 J. og Inger Marie Nørgaard

BYGNINGER

ca. 1000 Vikingeborg

Kongsgården ødelagt

1373 Gården genopbygget

1441 Gården afbrændt

1579 Kaldt Kongens Gaard

ca. 1645 Gården afbrændt

1756 - 58 Hovedbygningen opført i bindingsværk

1936 Hovedbygningen restaureret

Hovedbygningen set fra sydvest (fot. Niels Elswing).

Aagaard

Kettrup sogn, Vester Han herred, Thisted amt

Aagaard var i henved 300 år et af hovedsæderne for Gyldenstjerne-erne. Gården er blandt denne nørrejske, bunddanske adelslægts ældste besiddelser. Sagnene har også knyttet denne slægts opdigtede stamfader, Erik Langben, til Aagaard, idet han, der var hedning, skal være begravet i en høj i nærheden af gården. Det ældste, med sikkerhed påviselige medlem af Gyldenstjerne-ætten er nok den Niels Erik- sen, der levede 1310. Hans søn Erik Nielsen skriver sig til Aagaard ; fra da af og indtil 1630 var denne herregård i hans families besiddelse.

Aagaard ligger i en dal, der åbner sig mod vest. Dalen gennemstrømmes af en å, Mølleåen, der har sit navn af en vandmølle, der i tidligere tid lå på gårdens mark. Sydøst for gården hæver terrænet sig til Sankt Jørgensbjerg bakkerne, kendt fra slaget i 1441. Aagaards placering er foruden af åen, der vel har givet vand til borgens grave, bestemt af det vejkryds, der fandtes i dens umiddelbare nærhed ved

Fjerritslev. Her mødtes landevejen Aalborg-Thisted med landevejen, der kom sydfra fra Aggersund-overfarten, Han herredernes udfalds-port mod syd. For den, der ville beherske egnens vejnet, var Aagaards beliggenhed således ypperlig, og her ligger da også — vest for den nuværende hovedbygning — det betydelige, middelalderlige, af to banker bestående, voldsted.

Den ovenfor nævnte *Erik Nielsen Gyldenstjerne* blev vistnok i 1344 kong Valdemars marsk, allerede dette viser, hvilken indflydelsesrig mand han må have været. Han havde også ved giftermål med drosten Peder Vendelbos datter yderligere befæstet sin position. Sin stilling som marsk beholdt han imidlertid kun en halv snes år. I årene inden kong Valdemar fik virkelig magt, havde hr. Erik — der da havde Han herrederne med mere til len — erhvervet en stor mængde bøndergods på forskellig måde. For kronen, der mistede herligheden af gårdene, var denne udvikling ikke ønskelig. Kong Valdemar tvang derfor Erik Nielsen til at skøde alt det gods, som han ikke havde betalt fuld værdi for, tilbage til de oprindelige ejere. Kronen fik så atter herligheden deraf.

Erik Nielsen havde to børn, en datter Cæcilie og sønnen Niels. Niels Eriksen arvede Aagaard efter faderen. I ham fandtes den gamle oprørsånd. Da kong Valdemar 1368 kom i krig med Hansesæderne, og de jyske herremænd gjorde fælles sag med fjenden, var Niels Eriksen blandt oprørerne. Det så en overgang slemt ud for kongen ; men han reddede sig dog ud af det — bagefter sved det til de oprørske herrer. 1373 måtte Niels Eriksen forpligte sig til at genopbygge det kongelige slot Aggersborg, der var blevet afbrændt under oprøret.

Niels Eriksen var med til at besegle kong Olufs håndfæstning 1377, men må være død inden 1388, efterladende sig flere børn ; 3 af hans sønner blev stamfædre til hver sin gren af familien: Restrup-, Aagaard- og Timlinien. Peder Nielsen, Aagaard-liniens stamfader, var samtidig med dronning Margrethe, han blev rigsråd, var medbesegler af Kalmarunionen og blev til slut lensmand på Riberhus. Omkring 1410 må han være afgået ved døden. Af hans sønner blev én gejstlig og endte sine dage som biskop i Børglum. En anden søn, Anders, drog til England, trådte i regentens, hertugen af Bedfords tjeneste og kæmpede under Hundredårskrigen mod franskmændene. Han gjorde sig

så fortjent, at det engelske parlament i 1433 naturaliserede ham. 1433 - 34 var han befalingsmand på en fæstning i Normandiet og må vist være død 1455. Danmark har han næppe genset; men sit barn-domshjem mindedes han ved at tage navn efter det. Sir Andrew Ogarde lød hans navn i engelsk oversættelse, og slægten lever endnu derovre. Navnet er nu ændret til Haggard of Bradenham; men familien fører stadig en seksoddet sølvstjerne i sit våben. Hvor mange er, når de læser »Kong Salomons Miner«, klar over, at dens forfatters navn — Haggard — er det samme som Aagaard i Han herrederne!

Den tredje af Peder Nielsens sønner, *Niels*, fik Aagaard; han blev 1441 slået til ridder under festlighederne i Stockholm ved kong Christoffer af Bayerns kroning. Samme år blev Aagaard brændt af. Det skete under det bekendte bondeoprør, da vendelboerne rejste sig til kamp såvel mod adelen som mod kong Christoffer. Efter et slag ved Nørresundby drog bønderne sejrriige vestpå; her stødte thy- og morsingboer til. Kongens gård Aggersborg fik de hurtigt has på. Aagaard voldte vist derimod større vanskeligheder. Niels Pedersen opholdt sig selv på den og kæmpede modigt. Det lykkedes omsider bønderne at få borgen indtaget og afbrændt. Herremanden undslap dog selv. I et senere tingsvidne siges det, at han »kom af sin gård ikke uden med en stav i sin hånd«. Hans gods og hans breve gik op i luerne sammen med gården. Begivenheden har åbenbart gjort et dybt indtryk på egnens befolkning. Endnu helt op til nutiden har sagnene herom holdt sig i live. Da Aagaard var faldet, havde bønderne fri bane sydpå over Aggersund. De nåede da også helt til Skern Å og Gudenåen. Snart blev de dog tvunget tilbage, og netop i nærheden af Aagaard på Sankt Jørgensbjerg stod det afgørende slag, og her blev bønderne slået.

Tabene under oprøret overvandt Niels Pedersen let. Et nyt og muligvis stateligere Aagaard blev opført på den gamle borgtomt. Endnu levede hr. Niels nogle år; først 1456 afgik han ved døden og blev stedt til hvile i sortebrødreklosteret i Næstved. Da dette på reformationstiden blev nedbrudt, flyttede slægten hans lig til Ringsted, hvor det nu hviler i kirkens kor.

Hans søn Mourits Nielsen arvede Aagaard og adskillige andre herregårde foruden en eventyrlig mængde bøndergods. Hovedmængden af dette sidste — ialt ca. 400 bøndergårde — lå i Nordjylland på

THISTED AMT

begge sider af Limfjorden ; der har næppe været mange i datidens Danmark, der har været mægtigere og rigere. Han herred havde hr. Mourits som pantelen fra 1470 til sin død ; desuden var han gennem adskillige år lensmand på Aalborghus. Såvel Christiern I som Hans var han en tro og dygtig embedsmand. Et inventarium fra 1495 viser besætningen på Aagaard i hans tid ; der var 33 øg, 17 foler og føl (hestene benyttedes af herren og hans svende, der var fraværende), 22 plovøksne, desuden 8 andre øksne, 2 tyre, 52 køer, 4 kvier, 85 stk. ungvæg, 17 kalve, 164 får, 85 svin, 32 gæs og 14 geder. Den kreaturbestand kunne hr. Mourits godt være bekendt. Til at passe den daglige dont på en sådan gård udkrævedes et betydeligt folkehold. En liste fra Aagaard 1499 opregner navnene på 69 personer — indbefattet borgherren selv — heraf 13 kvinder.

Mourits Nielsen døde i 1503 eller 1504. Han gav intet til klostre og kirker ; slægten havde tidligere givet så meget, hr. Mourits må have syntes nok, for han efterlod hele den umådelige godsmasse til sin eneste datter Anne Mouritsdatter ; hun var to gange gift, anden gang med den stridbare *Predbjørn Clausen Podebusk*, en ubehagelig herre. Han døde 1541, hun 1545. I deres ægteskab var kun ét barn, datteren Jytte Podebusk, der anden gang blev gift med *Knud Henriksen Gyldenstjerne*, Fyns sidste katolske biskop, som efter reformationen levede videre som verdslig herremand. Han hørte til Restrup-linien og med ham kom Aagaard atter tilbage til Gyldenstjerne. Fra 1550 var han enejer af gården ; han havde store nordjyske forleninger, men levede i øvrigt et tilbagetrukket liv som storgodsejer til sin død 1568. Af hans børn fik det ældste, sønnen Henrik, Aagaard. Under Den nordiske Syvårskrig udmærkede han sig som søofficer. 31 år gammel blev han udnævnt til admiral. Senere opgav han tjenesten til søs. Han havde store forleninger ; foruden Han herred, der var så nøje knyttet til familien, først Vitskøl Kloster, senere Aastrup og Båhus. Der er næppe blevet megen tid tilovers til ophold på Aagaard ; han døde 1592.

Atter gik Aagaard i arv til ældste søn, Knud Henriksen Gyldenstjerne. På sin store udenlandsrejse, som han foretog sammen med Frederik Holgersen Rosenkrantz, kom han til England, og det er sandsynligt, at de to dér har truffet sammen med Shakespeare. Da

Dagligstue (fot. Niels Elswing).

denne skrev Hamlet og havde brug for navnene på et par danske adelsmænd, føjede han — uden småligt hensyn til anakronismen — Rosenkrantz og Gyldenstjerne ind på rollelisten.

Med Knud Henriksens død i 1627 var det slut på Gyldenstiernerne til Aagaard; Knud efterlod sig ikke noget afkom. Enken Sophie Lindenov arvede ham, og nu kommer gården i en stadig skiftende række adelsslægters eje — Rosenkrantz, Rantzau, Grabow, Benzon, Kjærskiold og atter Rantzau. Så glider den endelig i 1749 over i borgerligt eje, i slægten Hviids, og denne familie ejede den indtil 1822, først *Laurs Schipper Hviid* 1749 - 79 og hans enke Anne Marie Christensdatter til 1787, derefter deres sønner Christen Hviid til 1794 og Mathias Hviid 1794 - 1815, hvorefter sidstnævntes enke 1822 solgte Aagaard til *Johan Casper Mylius*, der dog allerede i 1828 måtte lade staten overtage den. I 14 år blev Aagaard så drevet af statsforpagtere, der synes at have været dygtige landmænd og atter bragte godset på fode.

I 1842 solgte staten Aagaard med alt tilbehør til to godsslagtere,

THISTED AMT

der fra 1844 solgte ud af bøndergodset. Fæstebønderne købte deres gårde til selveje. Fra 1848 var jægermester *C. E. Roulund* ejer af det resterende gods. Han frasolgte de fæstegårde, der var tilbage, men beholdt selv herregården og drev den til sin død 1886. I hans tid erstatte bindingsværket i hovedbygningen, der er opført i 1700-tallet som et trefløjet anlæg, med grundmur. Hans to døtre Hedvig Elisabeth og Johanne Lucia Roulund arvede Aagaard, som de beholdt til 1913, da de solgte den til *C. C. Gravesen* og dennes morbror, godsejer *V. H. Hahne-Schmidt* til Bratskov; den førstnævnte blev eneejer i 1914, og året efter solgte han avlsgården med den største del af jordtilliggendet til *C. A. Dreyer*, hvis døtre, *Regitze* og *Herdis Dreyer* nu ejer avlsgården, der efter frasalg omfatter 180 tdr. ld. Den gamle hovedbygning med 15 tdr. ld. have ejes siden 1961 af seminarieadjunkt *Poul Meisner*, som gennemgribende har restaureret de forfaldne bygninger ved arkitekt Allan Nilsson.

C. RISE HANSEN

EJERE

1355 Erik Nielsen Gyldenstjerne
ca. 1410 Niels Pedersen
Gyldenstjerne
ca. 1509 Predbjørn Clausen
Podebusk
1550 Knud Henriksen Gyldenstjerne
1630 - 1749 Forskellige ejere

1749 L. Schipper Hviid
1822 J. C. Mylius
1828 - 48 Forskellige ejere
1848 C. E. Roulund

1914 C. C. Gravesen
1915 C. A. Dreyer (avlsgården)
H. og R. Dreyer (avlsgården)
1961 P. Meisner (hovedbygningen)

BYGNINGER

1441 Gården genopført efter at være nedbrændt

1700'erne Trefløjet hovedbygning
opført i bindingsværk

1860'erne Hovedbygningen omsat i grundmur

1961 - 63 Hovedbygningen ændret og restaureret ved Allan Nilsson

PRESSEN SKREV OM

Danske Slotte og Herregårde

»et stort stykke Danmarkshistorie«

BERLINGSKE TIDENDE

Både i tekst og i den tekniske udførelse er dette værk kvalitetsarbejde.

FYENS STITSTIDENDE

Alfred G. Hassings Forlag har tydeligt set rigtigt, da det besluttede sig til at sende denne ny udgave i handlen . . . mange her i bilismens tidsalder har fået øjnene op for de landskabelige og kulturhistoriske perler som vore slotte og herregårde er.

JYDSKE TIDENDE

Et af de smukkeste bogværker, der i øjeblikket udgives herhjemme er serien »Danske Slotte og Herregårde« . . .

VESTKYSTEN

. . . et emne som vore danske slotte og herregårde har altid haft en betydelig interesse. Det kan ikke undre. Disse slotte og herregårde i de dejlige parker hører med til dansk rigdom, til den kulturarv, der er dansk nationalejendom . . . »Danske Slotte og Herregårde« er egnet til at blive folkeeje.

VOR TID

HASSING